

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ “ЖИТОМИРСЬКА ПОЛІТЕХНІКА”

В.В. Ксендзук

**МЕХАНІЗМИ ФОРМУВАННЯ
ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ
ЗОВНІШНЬОТОРГОВЕЛЬНОЇ
ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ**

Монографія

ЖИТОМИР

2020

УДК 351.82:338.242:339.54
K86

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Державного університету «Житомирська політехніка»
(протокол №12 від 07.12.2020)*

Рецензенти :

доктор наук з державного управління, доцент Г.В. Ортіна,
*декан факультету економіки та бізнесу
Таврійський державний агротехнологічний університет ім. Д. Моторного*

доктор наук з державного управління, професор Н.В. Дацій,
*професор кафедри економічної теорії,
інтелектуальної власності та публічного управління
Поліський національний університет,*

доктор наук з державного управління, доцент Ю.В. Шпак,
*професор кафедри економічної безпеки, публічного управління та
адміністрування, доктор наук з державного управління
Державний університет «Житомирська політехніка»*

Ксендзук В.В.

K86 Механізми формування та реалізації державної зовнішньоторговельної політики України [Текст]: монографія / В.В. Ксендзук. – Житомир : Вид. О.О. Євенок, 2020. – 352 с. ISBN 978-966-995-239-4

В результаті проведеного дослідження обґрунтовано теоретико-методологічні засади і розроблено науково-практичні рекомендації щодо розвитку механізмів формування та реалізації державної зовнішньоторговельної політики України. Розкрито методологічні положення формування та реалізації державної зовнішньоторговельної політики. Удосконалено організаційно-інформаційний механізм формування та реалізації державної зовнішньоторговельної політики України. Сформовано напрями розвитку економіко-правового механізму формування та реалізації державної зовнішньоторговельної політики в умовах валютного ризику. Запропоновано стратегічні напрями розвитку державної зовнішньоторговельної політики України.

Видання призначене для докторантів, аспірантів, магістрантів, наукових співробітників, викладачів і студентів вищих закладів освіти, які досліджують проблеми розвитку теорії та методології процесів формування і реалізації державної зовнішньоторговельної політики.

ISBN 978-966-995-239-4

УДК 351.82:338.242:339.54

© Ксендзук В.В., 2020

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	5
РОЗДІЛ 1. РОЗВИТОК ТЕОРЕТИЧНИХ ПОЛОЖЕНЬ ДЕРЖАВНОЇ ЗОВНІШНЬОТОРГОВЕЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ	10
1.1. Державна зовнішньоторговельна політика як об'єкт наукового дослідження в державному управлінні	10
1.2. Понятійно-категоріальний апарат державної зовнішньоторговельної політики	33
1.3. Державна зовнішньоторговельна політика: особливості формування і реалізації, класифікаційні підходи	51
Висновки до 1-го розділу	71
РОЗДІЛ 2. МЕТОДОЛОГІЯ ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ЗОВНІШНЬОТОРГОВЕЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ	73
2.1. Структурування дерева проблемних питань формування та реалізації державної зовнішньоторговельної політики	73
2.2. Складові державної зовнішньоторговельної політики: науково-методологічний підхід	87
2.3. Механізми державного управління як інструменти реалізації методології державної зовнішньоторговельної політики	109
Висновки до 2-го розділу	133
РОЗДІЛ 3. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ІНФОРМАЦІЙНИЙ МЕХАНІЗМ ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ЗОВНІШНЬОТОРГОВЕЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ	138
3.1. Структура органів державної влади та органів місцевого самоврядування як суб'єктів державної зовнішньоторговельної політики	138
3.2. Взаємодія держави та міжнародних торговельних організацій як суб'єктів державної зовнішньоторговельної політики	162
3.3. Взаємодія державних та недержавних суб'єктів державної зовнішньоторговельної політики	186
Висновки до 3-го розділу	201

РОЗДІЛ 4. УДОСКОНАЛЕННЯ ЕКОНОМІЧНОГО ТА ПРАВОВОГО МЕХАНІЗМІВ ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ЗОВНІШНЬОТОРГОВЕЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВАЛЮТНОГО РИЗИКУ	204
4.1. Напрямки розвитку економіко-правового механізму державної зовнішньоторговельної політики України в умовах валютного ризику	204
4.2. Державне регулювання методів управління валютними ризиками суб'єктів зовнішньоторговельної діяльності	222
4.3. Стратегічні положення розвитку державної зовнішньоторговельної політики України	245
Висновки до 4-го розділу	265
ВИСНОВКИ	268
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	274
ДОДАТКИ	312

ПЕРЕДМОВА

Зовнішня торгівля є одним з пріоритетних напрямів державної зовнішньоекономічної політики України та інструментом, завдяки розвитку якого підвищується конкурентоспроможність країни на міжнародній арені. На сьогодні місце країни в міжнародних економічних відносинах оцінюється за міжнародними рейтингами:

1) за Індексом економічної свободи (Index of Economic Freedom), що розраховується Wall Street Journal і Heritage Foundation, Україна відноситься до країн із найнижчим рівнем свободи (в т.ч. торговельної) і характеризується як «переважно не вільна» країна;

2) за Індексом залучення у світову торгівлю (Enabling Trade Index) за даними Всесвітнього економічного форуму у 2016 році ситуація в Україні суттєво погіршилася – місце країни опустилося на 95 місце зі 136 країн порівняно з 2014 роком (83 місце);

3) за рівнем конкурентоспроможності (Global Competitiveness Index) за даними Всесвітнього економічного форуму Україна посіла 85 місце у 2019 р. та втратила 2 позиції порівняно з 2018 р. Хоча другий рік поспіль покращуються позиції країни за критерієм «ринок товарів» - з 73-го на 57-ме місце;

4) за Індексом легкості ведення бізнесу (Doing Business) за даними Світового банку Україна займає найнижчі позиції серед країн-сусідів (64 місце у 2020 р.);

5) за Індексом логістичної ефективності (Logistics Performance Index) за даними Світового банку в 2018 р. Україна зайняла 66 місце, що свідчить про недостатній рівень розвитку транспортної інфраструктури (необґрунтовані витрати на обслуговування доріг, незадовільний фінансовий стан і управління державними залізницями, слабка надійність портів).

Крім цього, в Україні спостерігається ситуація, коли частка експорту у ВВП з кожним роком зменшується (від 52,8% в 2015 р. до 41,2% в 2019 р.) швидшими темпами, ніж частка імпорту (від 59,3% в 2012 р. до 49% в 2019 р.) [176]. Негативні тенденції розвитку зовнішньої торгівлі проявляються і в зменшенні кількісних показників: у I півріччі 2020 р. порівняно з I півріччям 2019 р. експорт товарів і послуг скоротився на 7,1% (2 099,5 млн дол.); зовнішньоторговельний оборот товарів і послуг у I півріччі 2020 р. зменшився на 11,4% (на 7,0 млрд дол.) у порівнянні з показниками I півріччя 2019 р. [70]; сировинній структурі експорту товарів (зернові культури – 19,2%; чорні метали – 17,5%; руди, шлак і зола – 7,2%)

та імпортозалежності від продукції з високою доданою вартістю (палива мінеральні; нафта і продукти її перегонки – 20%; реактори ядерні, котли, машини – 11%; електричні машини – 10,9%; засоби наземного транспорту, крім залізничного – 9,5%) [291].

Це свідчить про те, що на сьогодні державна зовнішньоторговельна політика не відображає ефективного виконання завдань і цілей щодо покращення економічного розвитку країни за рахунок формування конкурентоспроможного експортного потенціалу. Вагома частка імпортних операцій в зовнішньоторговельному обороті країни вимагає оновлення національних виробництв та залучення інвестицій задля участі суб'єктів господарювання в глобальних ланцюгах створення вартості.

Такі особливості розвитку зовнішньої торгівлі, перш за все, викликані рядом факторів, що негативним чином впливають на діяльність суб'єктів зовнішньоторговельної діяльності та полягають у відсутності довіри бізнесу до державної політики і незадовільному стані політики сприяння зовнішньої торгівлі з боку державних органів влади. Адже згідно результатів щорічних опитувань експортерів та імпортерів України [272], основними перешкодами для ведення зовнішньоекономічної діяльності в 2020 році були: неякісна інфраструктура, непередбачувана торговельна політика держави та бюрократія.

Крім того, активізацію участі держави в зовнішньоторговельних процесах потрібно трансформувати у зв'язку з впливом непередбачуваних факторів, зокрема, змін, які спостерігаються у зв'язку з впровадженням карантинних обмежень через поширення Covid-2019. Це вимагає застосування стимулюючих методів та інструментів державного управління та удосконалення і адаптації існуючих до змінних умов зовнішнього і внутрішнього середовища. Тому сьогодні аналіз та впровадження змін до державної зовнішньоторговельної політики мають стати пріоритетним завданням органів державної влади, що забезпечить поступальний розвиток зовнішньої торгівлі і, як наслідок, позитивно впливатиме на формування соціально-економічних показників розвитку країни.

В науковій літературі серед вчених досить поширеною є тематика в сфері дослідження зовнішньоекономічної діяльності та напрямів її удосконалення на рівні окремих груп суб'єктів господарювання (Гаврилук О., Гейць В., Мазаракі А.А., Мельник Т.М., Іксарова Н.О., Циганкова Т. та багато інших). Натомість дослідженням щодо формування та реалізації державної зовнішньоторговельної політики приділяється менше уваги, здебільшого вони стосуються: аналізу

зовнішньоторговельного балансу, застосування тарифних та нетарифних методів державного регулювання, формування інституційного забезпечення політики тощо, та розкриваються такими вченими, як: Алимова О.О., Антонов А.В., Борисенко О.П., Васильєва О.І., Гужва І.Ю., Довгаль О.А., Івашова Л.М., Міхєєва О.Г., Омельченко А.В., Палагнюк Ю.В., Пісьмаченко Л.М., Приймаченко Д.В., Садковий В.П. та інші. Також наукові пошуки в напрямі удосконалення механізмів державної зовнішньоторговельної політики здійснюються в розрізі досліджень державного регулювання зовнішньоекономічною діяльністю такими науковцями, як: Губенко В.І., Коліжук О.О., Коршунова Г.С., Кравченко В.О., Крупін В.Є., Литвин Н.Ю., Машков А.О., Мерзляк А.В., Мойсейченко П.О., Онищенко О.А., Приймаченко Д.В., Платонова І.О., Пудрик Д.В., Райнін І.Л., Сбітнев А.В., Скрябіна Д.С., Стеценко О.В., Стеблянко М.Д., Філіна Г.І., Яворський А.І. та інші.

Серед закордонних дослідників увагу зовнішній політиці держави в сфері торгівлі приділяють: Андерсон К. (Anderson K.), Мілнер К. (Milner C.), Хукман Б. (Hoekman B.), Мартін В. (Martin W.), Боун С.П. (Bown C.P.), Буонгіорно Дж. (Buongiorno J.), Вінтерс Л.А. (Winters L.A.), Гнангнон С.К. (Gnangnon S.K.), Матту А. (Mattoo A.) та інші.

Науковці в своїх дослідженнях здійснили обґрунтування механізмів формування та реалізації державної зовнішньоторговельної політики як складової зовнішньоекономічної політики. Однак, у контексті змін, що відбуваються в світовій економічній системі та Україні, зокрема, вимагають аналізу і удосконалення організаційні, економічні, правові та інформаційні механізми формування та реалізації державної зовнішньоторговельної політики. Це забезпечить створення підстав для розробки науково обґрунтованих теоретичних та методологічних положень формування та реалізації державної зовнішньоторговельної політики і надання практичних рекомендацій вирішення виявлених суспільних проблем в сфері організації і здійснення зовнішньоторговельної діяльності.

Враховуючи напрацювання та проблематику досліджень вищезазначених вчених, слід відмітити, що ряд проблем залишилися частково або повністю поза їх увагою. Необхідність комплексного дослідження питань розвитку теорії та методології формування та реалізації державної зовнішньоторговельної політики зумовлює актуальність обраної теми дослідження.

Метою дослідження є обґрунтування теоретико-методологічних засад і розроблення науково-практичних рекомендацій щодо розвитку

механізмів формування та реалізації державної зовнішньоторговельної політики України.

Об'єктом дослідження є державна зовнішньоторговельна політика України.

Предметом дослідження є теоретико-методологічні аспекти механізмів формування та реалізації державної зовнішньоторговельної політики України.

У результаті дослідження отримано сукупність наукових положень, які становлять наукову новизну. Зокрема, у першому розділі: визначено предметно-об'єктний стан досліджень в сфері формування та реалізації державної зовнішньоторговельної політики; удосконалено понятійно-категоріальний апарат в частині побудови моделі рівнів взаємозв'язку державного управління зовнішньоторговельною діяльністю та державної зовнішньоторговельної політики; запропоновано класифікацію державної зовнішньоторговельної політики через виокремлення її траєкторій розвитку в Україні в історичному контексті.

В другому розділі монографії здійснено структурування проблемних питань в сфері формування та реалізації державної зовнішньоторговельної політики та виявлено, що основна виявлена проблема полягає в сировинній структурі експорту в поєднанні з імпортозалежністю від товарів з високою доданою вартістю на тлі низької ділової активності промислових підприємств через системні проблеми зовнішньоторговельної діяльності (транспортна інфраструктура, митні процедури, податкове регулювання, корупція тощо), що негативним чином позначається на економічному розвитку країни та знижує конкурентоспроможність суб'єктів зовнішньоторговельної діяльності на міжнародному ринку товарів і послуг. Запропоновано методологічні положення формування та реалізації державної зовнішньоторговельної політики, яка включає такі елементи: проблеми в сфері зовнішньої торгівлі; сутність державної зовнішньоторговельної політики, її мета, завдання, принципи, ресурси, суб'єкти, механізми, методи, напрями формування і реалізації, а також взаємозв'язки з іншими видами державної політики. Ідентифіковано напрями застосування механізмів формування та реалізації державної зовнішньоторговельної політики за окремими її об'єктно-предметними групами на підставі сформованого комплексного підходу до формування методів державної зовнішньоторговельної політики з урахуванням методів наукового пізнання та методів державного управління.

В третьому розділі здійсненого дослідження побудовано організаційно-інформаційний механізм формування та реалізації

державної зовнішньоторговельної політики, який ґрунтується на пропозиціях змін в структурі та комунікаційній складовій органів законодавчої та виконавчої державної влади та органів місцевого самоврядування; визначено напрями співпраці державних органів влади та міжнародних організацій в сфері регулювання міжнародної торгівлі через створення ланцюга співпраці всіх рівнів суб'єктів державної зовнішньоторговельної політики; розроблено механізм взаємодії суб'єктів господарювання і недержавних інституцій з державними органами влади, ідентифіковано моделі, форми їх взаємодії і очікуваний результат узгодження інтересів.

В четвертому розділі монографії розкрито напрями розвитку економіко-правового механізму формування та реалізації державної зовнішньоторговельної політики в умовах валютного ризику та запропоновано удосконалення даного механізму через врахування положень ризикології в сфері державного управління зовнішньоторговельною діяльністю. Також сформовано стратегічні положення розвитку державної зовнішньоторговельної політики України.

На підставі отриманих результатів дослідження запропоновано вирішення актуальної наукової проблеми в галузі науки державного управління щодо теоретико-методологічних та науково-практичних засад обґрунтування напрямів удосконалення механізмів формування та реалізації державної зовнішньоторговельної політики України.

РОЗДІЛ 1

РОЗВИТОК ТЕОРЕТИЧНИХ ПОЛОЖЕНЬ ДЕРЖАВНОЇ ЗОВНІШНЬОТОРГОВЕЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

1.1. Державна зовнішньоторговельна політика як об'єкт наукового дослідження в державному управлінні

Глобалізаційні трансформації в світі призводять до того, що господарські процеси виходять за межі національних економічних систем, і постає необхідність в розвитку та удосконаленні механізмів державного регулювання зовнішньоторговельною діяльністю. Дослідження, що здійснюються в цьому напрямі, мають різносторонні аспекти та характеризуються мультидисциплінарністю (управління, політологія, соціологія, економіка). Державне (публічне) управління як об'єкт наукового дослідження з'явився не так давно та на сьогодні є досить актуальним напрямком. Враховуючи той факт, що участь держави в господарських процесах посилюється під впливом дії непередбачуваних факторів, зокрема, зміни, які спостерігаються у зв'язку з впровадженням карантинних обмежень через поширення Covid-19, вимагають застосування нових методів державного управління та удосконалення і адаптації існуючих до змінних умов зовнішнього і внутрішнього середовища.

Державне (публічне) управління як окремий напрямок наукових досліджень в світі з'явився у 1980-х роках. Виділення цієї дисципліни було ініційовано американськими дослідниками від різних наукових напрямів, зацікавлених у поєднанні досягнень дослідницьких підходів, які вони представляють, в одну дисципліну управлінських наук. В Україні в той час спостерігалася негативна тенденція зниження зовнішньоторговельного обороту, що було спричинено застосуванням комуністичних принципів в управлінні державою та недооцінюванням ролі зовнішньої торгівлі як чинника економічного розвитку. Лише в роки перебудови (1987-1991 рр.) економіки відбувалася ліквідація державної монополії на зовнішню торгівлю та зміна принципів управління зовнішньоекономічної діяльності. Як галузь науки в Україні державне управління отримало визнання лише в 1996 р., коли наказом Вищої атестаційної комісії України від 13 березня 1997 р. № 86 був затверджений перелік наукових спеціальностей цієї галузі.

Метою дослідження в даному параграфі монографії є характеристика напрямів дослідження в сфері державного (публічного) управління зовнішньоторговельною діяльністю, що реалізується на основі

використання методу науково-бібліометричного аналізу наукових дисертаційних досліджень українських вчених та наукових праць закордонних дослідників в міжнародній наукометричній базі Scopus. Це дозволить окреслити предметно-об'єктну сферу зовнішньоторговельної політики та сприятиме формуванню підстав удосконалення державної політики в даній сфері.

Дослідження в сфері державного управління зовнішньоекономічними процесами здійснювали такі науковці, як: Борисенко О.П. (2013) [22], Губенко В.І. (2004) [49], Коліжук О.О. (2012) [105], Коршунова Г.С. (2000) [117], Кравченко В.О. (2004) [118], Крулін В.Є. (2008) [124], Литвин Н.Ю. (2014) [155], Машков А.О. (2014) [164], Мерзляк А.В. (2003) [168], Мойсейченко П.О. (2008) [181], Онищенко О.А. (2008) [197], Письмаченко Л.М. (2008) [213], Приймаченко Д.В. (2006) [227], Платонова І.О. (2020) [218], Пудрик Д.В. (2008) [244], Райнін І.Л. (2002) [247], Сбігнєв А.В. (2004) [262], Скрябіна Д.С. (2014) [269], Стеценко О.В. (2008) [276], Стеблянко М.Д. (2015) [273], Філіна Г.І. (2003) [302], Яворський А.І. (2002) [319].

Дослідники в своїх дисертаційних дослідженнях здійснили обґрунтування механізмів державного управління зовнішньоекономічною діяльністю. Варто зауважити, що в даній предметній області дослідження не було здійснено ґрунтового аналізу бази Scopus. Враховуючи той факт, що міжнародна наукометрична база на сьогодні займає провідне місце в науковому середовищі та об'єднує найбільш цитовані та значущі в науці видання, доцільно ґрунтуватись та керуватись напрямками дослідження, що висвітлюються в цій базі.

Серед закордонних науковців увагу зовнішній політиці держави в сфері торгівлі приділяють: Anderson K., Milner C., Hoekman B., Martin W., Bown C.P., Buongiorno J., Winters L.A., Gnanon S.K., Mattoo A.

Глобалізаційні процеси в світі сприяють розвитку зовнішньої торгівлі країн, тому даний напрям має безліч питань і проблем, які активно обговорюються на різних зустрічах – від засідань Генеральної Асамблеї ООН до національних наукових конференцій, круглих столів, семінарів та тренінгів. Масиви інформації, що характеризують зовнішньоторговельні відносини, настільки великі та різносторонні, що їх аналіз та узагальнення стають неактуальні з врахуванням тих змін, які відбуваються в середовищі. В дослідженні нами використано метод бібліометричного аналізу з метою систематизації напрямів наукових досліджень в сфері зовнішньоторговельної політики країн світу та здійснення оцінки ступеня

досліджуваності даної проблематики в Україні та різних країнах світу в різні періоди часу.

Поняття «бібліометрія» характеризується як «науковий напрям, заснований на методах кількісного аналізу бібліографічних характеристик документів, що дають основу для їх якісної оцінки» [23, с. 16]. Медведєва А. зазначає, що «комплексність охоплення й інтерпретації характеристик літератури, що первісно притаманні бібліометрії як якісно новій формі її аналітико-синтетичної обробки документальних інформаційних потоків, роблять її комунікаційним посередником, що спрямований на вирішення питань пошуку та змістового оцінювання інформації, а також визначення подальших напрямів наукових досліджень» [165].

В ході дослідження проаналізовано дисертаційні дослідження в сфері державного управління зовнішньоекономічними процесами в Україні, складовою якого є державна зовнішньоторговельна політика, що виступає об'єктом здійснюваного дослідження. На підставі цього в табл. 1.1. систематизовано основні напрями досліджень за роками та науковими спеціальностями.

Таблиця 1.1. Основні напрями дисертаційних досліджень в сфері державного управління зовнішньоекономічними процесами в Україні за роками та науковими спеціальностями

Напрями дослідження	25 Державне управління	12 Юридичні науки	08 Економічні науки	Роки
1	2	3	4	5
Кандидатські дисертації				
Державне регулювання зовнішньоторговельної діяльності в Україні			Боднар І.Р.	1996
			Кириченко О.М.	2002
			Гринчина І.Б.	2003
			Волощенко В.С.	2007
	Пойченко О.А.			2008
			Мерхо О.	2009
Державне управління зовнішньоекономічною діяльністю	Алимова О.О.			2014
	Мойсейченко П.О.			2008
	Коліжук О.О.			2012
Механізм державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності	Яворський А.І.			2014
			Коршунова Г.С.	2000
			Осоченко І.В.	2003
			Філіна Г.І.	
		Сбітнев А.В.	2004	
	Єдинак Т.С.			2007

Продовження табл. 1.1.

1	2	3	4	5
	Онищенко О.А.		Крупін В.Є., Остроумова В.В., Пудрик Д.В.	2008
			Дуран М.М.	2009
		Чайковська В.В.		2010
	Машков А.О., Скрябіна Д.С.		Кваша К.С., Литвин Н.Ю.	2014
			Стеблянко М.Д.	2015
Оподаткування зовнішньо- економічної діяльності			Рибак С.О.	2000
			Луценко І.С.	2012
			Гуцул І.А.	2015
Стратегія та управління розвитком зовнішньоеконо- мічної діяльності			Марченко А.З.	2000
	Райнін І.Л.		Пенькова І.В.	2002
	Стеценко О.В.			2008
			Рисіна В.О.	2010
Докторські дисертації				
Державне управління зовнішньоторго- вельною діяльністю	Письмаченко Л.М.			2008
Формування державної зовнішньоеконо- мічної політики України	Борисенко О.П.			2013
Механізм регулювання зовнішньоеконо- мічної діяльності			Губенко В.І.	2004
	Ткаченко А.М.			2014

Як бачимо, дослідження в даній сфері здійснюються за такими напрямками, як: економічні науки, юридичні науки та науки державного управління. Найактивніше науковці працювали над темою формування та реалізації державної зовнішньоекономічної політики в 2008 (7 кандидатських дисертацій та 1 докторська) і в 2014 (6 кандидатських дисертацій та 1 докторська) роках. Це пояснюється змінами, що здійснювались в той час в державній економічній політиці України: в 2008 році відбувся вступ України до Світової організації торгівлі, що відкрив

нові перспективи для розвитку суб'єктів зовнішньоторговельної діяльності; в 2014 році Верховна Рада України та Європейський Парламент синхронно ратифікували Угоду про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, яка передувала створенню Зони вільної торгівлі та сприяла зміні напряму експортної політики країни.

Таким чином, проаналізовані дослідження є обґрунтованими та актуальними в певний період часу. У зв'язку з тим, що предметом дослідження є механізми державної зовнішньоторговельної політики, розглянуто більш детально наукові роботи з державного управління (Додаток А).

Райнін І.Л. [247] в своєму дослідженні розробив «цілісний комплекс методів політики регіональних органів урядування з підтримки місцевого експорту, залучення й утримання іноземних інвестицій та використання міждержавної взаємодії». Стеценко О.В. [276] також звертає увагу на регіональне управління та теоретично обґрунтовує розподіл функцій і методів державного управління зовнішньоекономічною діяльністю між загальнодержавним і регіональним рівнями з урахуванням ступеня її розвитку в регіоні.

Дисертацію Онищенко О.А. [197] «присвячено науково-теоретичному обґрунтуванню теоретичних засад і практичних рекомендацій щодо вдосконалення механізмів державного регулювання економіки у сфері зовнішньоекономічної діяльності України». Науковцем «запропоновано механізм векторних геополітичних пріоритетів зовнішньоекономічної діяльності України; розроблено концепцію державного регулювання процесів інтеграції України у світогосподарський простір; визначено систему фінансово-кредитних установ сприяння експортерам; внесено пропозиції щодо вдосконалення інформаційного забезпечення вітчизняних експортерів в Україні».

Коліжук О.О. [105] присвячує значну частину своєї роботи аналізу «європейських та світових інтеграційних процесів та їх впливу на державне управління зовнішньоекономічною діяльністю України, інституційно-адаптивного забезпечення державного управління такою діяльністю в Україні та ЄС». Науковцем «висвітлено типологічні особливості та тенденції розвитку систем державного управління зовнішньоекономічною діяльністю в контексті європейської інтеграції». Також О.О. Коліжук запропонував «заходи щодо вдосконалення державного управління шляхом гармонізації митно-податкового регулювання та оптимізації митно-тарифного інструментарію державного управління зовнішньоекономічною діяльністю».

В своїх дослідженнях О.П. Борисенко [22] показала вплив регуляторної політики на динаміку та структуру обсягів ЗЕД в Україні. Також «розкрито сутність митно-податкових інструментів й подано пропозиції щодо їх ефективного використання в системі механізмів державного регулювання ЗЕД. Удосконалено методичні підходи щодо комплексного застосування комбінацій нетарифних та митно-тарифних заходів у державному регулюванні товарних ринків з урахуванням специфіки формування цінової політики».

Скрябіна Д.С. [269] обґрунтувала «концептуальний підхід до державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності в умовах багатовекторного розвитку ЗЕД країни». Основними напрямками державної стратегії розвитку ЗЕД виділено: державна стратегія розвитку експорту, імпортозаміщення та залучення інвестицій.

Розвитку стратегії державного управління присвячено також роботу А.І. Яворського [319], який акцентує увагу на необхідності «практично узгоджувати інтереси бізнесу й держави, оцінювати ефективність державного управління зовнішньоекономічною діяльністю за критеріями виконання державою соціальної функції та функції стимулювання зовнішньоекономічної діяльності підприємців-експортерів».

Щодо зовнішньоторговельної політики, то Л.М. Пісьмаченко [213] «удосконалено методологічні підходи до обґрунтування системи наукового забезпечення ефективності державного управління зовнішньоторговельною діяльністю. Запропоновано новий методичний підхід до класифікації методів державного регулювання зовнішньої торгівлі шляхом формування різних класифікаційних груп на основі регуляторних інструментів. Розроблено пропозиції щодо внесення змін до основних законодавчих документів із загальнодержавного та митного регулювання зовнішньоекономічної діяльності. Визначені основні напрями удосконалення системи державного регулювання і контролю зовнішньої торгівлі відповідно до вимог СОТ».

Дослідження науковців мають невичерпний перелік проблемних питань, що виникають в сучасних умовах в сфері зовнішньоекономічної діяльності суб'єктів господарювання. Вважаємо, що доцільно побудувати карту термінологічних термінів (ключових слів), які характеризують проаналізовані дослідження та стануть підґрунтям побудови предметно-об'єктного поля здійснюваного дослідження (рис. 1.1).

Таким чином, за допомогою створеної термінологічної карти можна прослідкувати взаємозв'язок між поняттями, який виникає під час здійснення наукових досліджень. Зокрема, інтеграція країни в світовий

економічний простір сприяє розвитку зовнішньоекономічної (в тому числі, зовнішньоторговельної) діяльності, що визначає участь країни в міжнародних економічних організаціях (Європейський Союз, Світова організація торгівлі тощо) та вимагає застосування відповідних механізмів державного управління. В такій ситуації важливим є прийняття ефективних рішень та використання інструментів, які будуть мати позитивний вплив на розвиток експорту та імпорту товарів і послуг.

Рис. 1.1. Карта термінів в сфері наукового дослідження питань державної зовнішньоторговельної політики

Джерело: розроблено автором.

З метою оцінки актуальних напрямів за досліджуваною тематикою в міжнародному науковому середовищі обрано міжнародну наукометричну базу Scopus. Scopus є найбільшою у світі реферативною базою даних та наукометричною платформою, яку створено у 2004 р. видавничою корпорацією Elsevier (заснованою у 1880 р., м. Амстердам, Нідерланди). База даних Scopus індексує наукові журнали, матеріали конференцій та серійні книжкові видання. Scopus індексує назви наукових видань з технічних, медичних та гуманітарних наук. Розробником та власником SciVerse Scopus є видавнича корпорація Elsevier [158].

З метою виокремлення ключових слів, за якими здійснювався аналіз наукових досліджень за темою, використано публічний додаток Google Trends [63], що використовує ресурси пошукової системи Google та показує частоту пошуку і популярність певного терміну по відношенню до загального обсягу пошукових запитів в різних регіонах світу та різними мовами. Таким чином, виявлено тенденцію (рис. 1.2), що такі поняття, як «trade policy», «foreign trade», «public policy», «international trade» протягом останніх 15 років (2004-2020 рр.) мають подібну динаміку популярності.

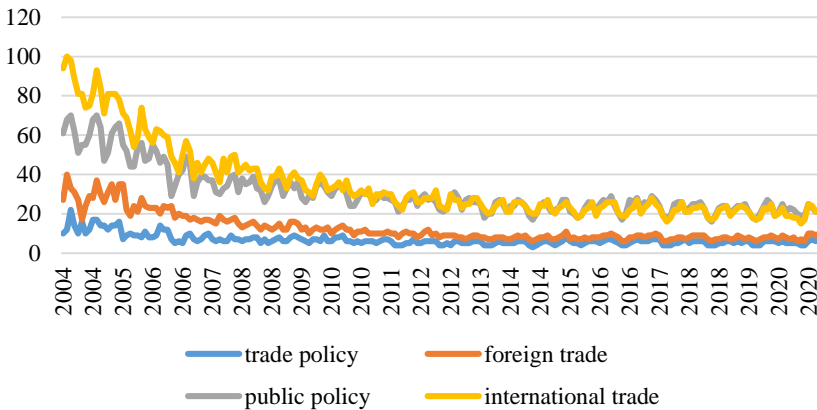

Рис. 1.2. Динаміка частоти пошуку в системі Google термінів «trade policy», «foreign trade», «public policy», «international trade» в системі за період 2004-2020 рр.

Джерело: складено з використанням додатку Google Trends [63].

Розглядаючи наведену тенденцію популярності досліджуваних понять в пошуковому середовищі, проаналізовано також географічну динаміку їх популярності. Так, зокрема в країнах Північної Америки більше запитів здійснювалось за такими ключовими словами, як «trade policy» та «public policy». Тоді як в країнах Західної Європи, Азії та Африки спостерігається найбільша пошукова активність за термінами «foreign trade», «international trade». Отже, в результаті висновків за даним аналізом для подальшого дослідження використано наступні ключові слова: «trade policy» та «foreign trade», за якими здійснено бібліометричний аналіз в наукометричній базі Scopus щодо актуальності питання зовнішньоторговельної політики в світі. Основною метою даного аналізу є виявлення тенденцій розвитку наукових досліджень в динаміці (за роками), за тематичними напрямками, за галузями досліджень та за

географічним напрямом. На нашу думку, такий підхід в науці дозволить окреслити особливості предметних характеристик державної зовнішньоторговельної політики як об'єкта наукових досліджень.

На початку акцентовано увагу на географічному розмежуванні досліджуваної тематики та обґрунтовано місце українських науковців в даній сфері. В наукометричній базі Scopus публікаційна активність вчених в різних країнах за досліджуваною тематикою відрізняється. Найбільша кількість статей опублікована в: США (24,4%), Китай (6,7%), Австралія (4,6%), Німеччина (4,1%), Канада (4,0%), Франція (2,9%), Російська Федерація (2,9%), Італія (2,4%), Японія (2,4%), Швейцарія (2,3%), Бельгія (2,2%), Нідерланди (2,1%), Іспанія (1,8%), Індія (1,8%) тощо. Кількість публікацій українських дослідників складає 23 (0,4%). Найбільш ранні публікації (період з 1974 по 1985 р.) були в таких країнах як: США, Великобританія, Аргентина, Канада, Чилі.

Аналізуючи динаміку публікаційної активності (рис. 1.3), використано для порівняння показник обсягу світової торгівлі.

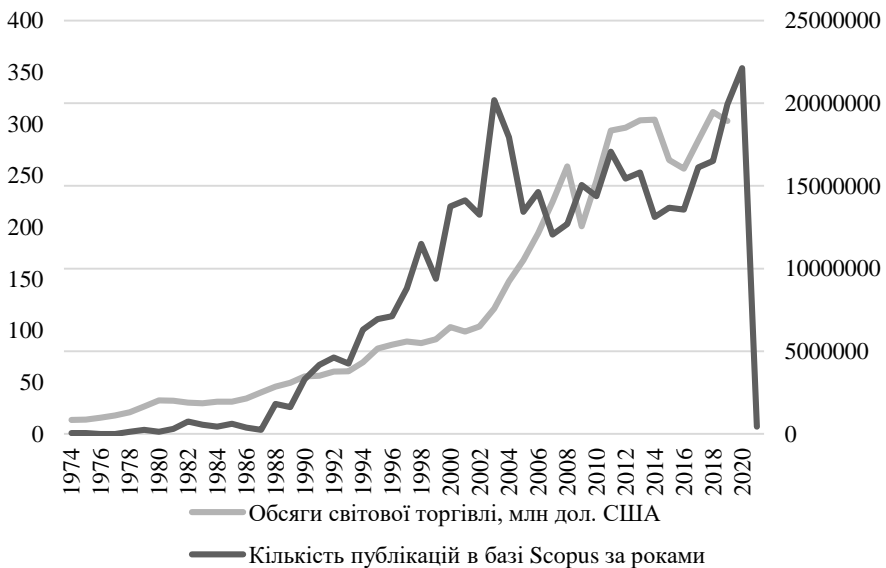

Рис. 1.3. Кількість публікацій в базі Scopus за роками за словами «trade policy» та «foreign trade» та обсяги світової торгівлі
Джерело: побудована на основі даних www.scopus.com та

Як бачимо, позитивна тенденція зростання кількості публікацій в базі Scopus за досліджуваною тематикою підтверджується тим фактом, що дослідження в сфері публічного управління активізувалися в 80-тих роках ХХ ст. Крім того, в окремих роках науковці активніше публікують результати своїх досліджень (наприклад, 2003, 2011, 2017, 2020), що свідчить про існування в дані періоди підвищеної зацікавленості в науковому середовищі.

Загалом за досліджуваний період найбільше статей опубліковано за такими галузями, як: економіка, економетрика та фінанси (25%) та соціальні науки (24%), що складає майже половину наукових досліджень в сфері зовнішньоторговельної політики (рис. 1.4). Однак, якщо аналізувати конкретні роки, то ситуація змінюється.

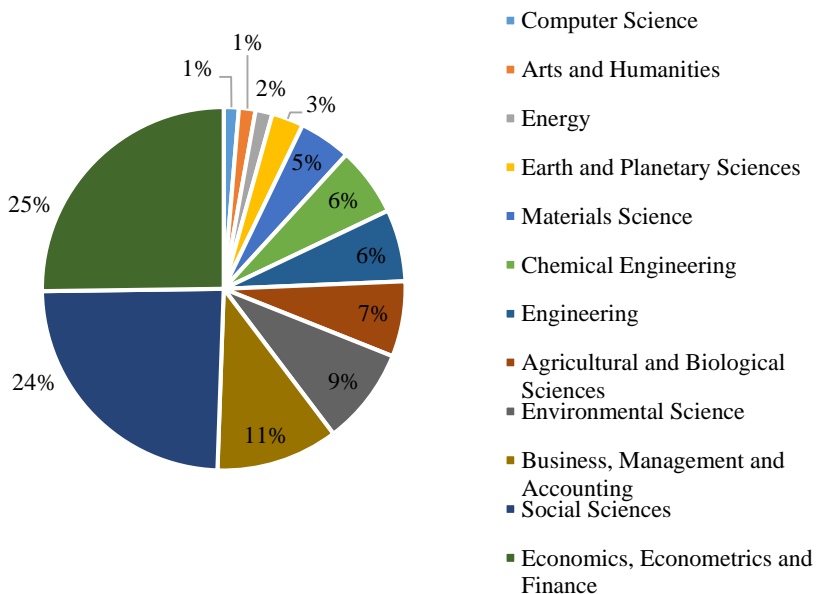

Рис. 1.4. Кількість публікацій в базі Scopus за галузями дослідження за словами «trade policy» та «foreign trade»

Джерело: побудована на основі даних www.scopus.com.

Так, найстаріші дослідження (1974-1979 рр.) присвячені розкриттю проблем зовнішньої торгівлі та формуванню напрямів зовнішньої політики країн світу в сфері наук про навколишнє середовище та наук про землю і планети. Такер Й.С. (Tucker J.C.) [463] в 1974 р. досліджував

причини зміни зовнішньоторговельної політики уряду США (девальвація долара та інші інструменти держави щодо стимулювання промисловості в частині зростання експорту). Comyns Sam R. [343] в 1979 р. теж звертав увагу на девальвацію грошової маси, яка допомогла зберегти економіку, та прискорення зовнішньої торгівлі як чинник економічного зростання в Іспанії. Trzeciakowski W. [462] описував практичне застосування моделей прийняття рішень для оптимізації обсягів, товарної структури та географічного розподілу зовнішньої торгівлі, а також розглянув процес прийняття рішень у соціалістичній плановій економіці. Lamphear F.C., Riefler R.F. [399] досліджували взаємозв'язок між зовнішньою торгівлею та розвитком сільських територій.

В наступний період досліджень (1980-1985 рр.) переважають праці, що розкривають сферу наук про інженерію (44%). Представлені роботи характеризують ринок високотехнологічної продукції та можливості відкритої торгівлі, тобто лібералізації торгівельних відносин між країнами світу: Zhang Yungchun [479] називає чинником зростання національної економіки Китаю – зростання зовнішньої торгівлі в текстильній промисловості; Moore James P. [419] розглядає роль федерального уряду США у високотехнологічній торгівлі та звертає увагу на необхідність відкриття ринків високотехнологічних продуктів Японії. Велику увагу в даний період приділяють науковці пластмасовій промисловості та її ролі в розвитку машинобудування (Данія – Nyborg Ulla [422]; Німеччина – Spamer P. [445]); нафтовій промисловості (Франція – Henri Dominique [368]).

Цікавим є дослідження Cooper Michael [344], який прогнозує, що в XXI столітті Китай стане промисловою державою, що конкурує як із США, так і з Японією, та визначає необхідність проникнення західних компаній на ринок Китаю. Крім того, Barreda William E. [332] обґрунтовує три принципи торговельної політики США: підтримка відкритих ринків, боротьба з недобросовісною торгівлею та керівництво багатосторонньою лібералізацією торгівлі.

З 1986 по 1994 роки відбувалося формування лібералізаційних торговельних режимів в багатьох країнах світу. В результаті цього спостерігалось поступове зростання експорту та імпорту. Це супроводжувалося виробленням нових підходів в управлінні державними економічними процесами, зокрема і в сфері зовнішньоторговельної політики. Тому нами виокремлено наступний етап розвитку наукових досліджень в сфері зовнішньоторговельної політики (1986-1994 рр.), в якому велику увагу науковці приділяють таким поняттям, як: лібералізація, відкрита економіка, протекціонізм тощо, а також

розглядають вплив формування міжнародних організацій (Європейський Союз, Організація економічного співробітництва та розвитку, Світовий банк та ін.) на світову торгівлю. Вагому частку в наукових дослідженнях аналізованого періоду займають праці, які розкривають відносини між різними країнами світу: торговельні тертя в останні роки між Кореєю та Сполученими Штатами – Kuznets P.W., японсько-радянські далекосхідні торговельні відносини – Rehbein R.E., порівняння даних про торгівлю Великобританії та Індії – Banerjee D. [329] тощо.

Nelson D. [420] у своїй роботі розглядає питання розвитку нового інституційного визначення торговельної політики, що дозволяло домінування виконавчої влади у торговельній політиці. Натомість P. Winglee [474] звертає увагу на переваги лібералізації та обґрунтовує негативний вплив політики підтримки сільського господарства в промислових країнах на великий глобальний дисбаланс та неправильний розподіл ресурсів.

Lee, Y.S., Hadwiger, D.F., Lee, C.-B. [403] окреслюють вплив міжнародної політики на національну та розглядають процес лібералізації імпорту сільськогосподарської продукції в Південній Кореї як нової індустріальної країни. Thomas V., Nash J. [459] наголошують, що у 1980-х рр. багато країн, що розвиваються, почали визнавати, що обмежувальна торгова політика може стримувати зростання. Авторами досліджено реформи торгової політики, їх вплив на економічні показники, проаналізовано фактори, що стримували процес реформ, а також наголошено на трьох елементах: зниження рівня захисту, підтримка макроекономічної стабільності, облік конфліктів і взаємозв'язок з іншими політиками.

Copeland B.R. [345] використовує метод моделювання та розкриває сутність торговельної політики як двоетапної гри між урядами. Уряди обирають торговий бар'єр, що підлягає обговоренню, на першому етапі гри. Рівень цього бар'єру розглядається як зобов'язання на другому етапі гри. Автор робить висновок про те, що торгові угоди містять лазівки, якими можуть скористатися протекціоністські уряди. Bohman M., Carter S.A., Dorfman J.H. [337] також застосовують моделювання задля розробки моделі експортних субсидій для трьох країн з експортером, імпортером та нейтральною країною, яка може діяти по обидві сторони ринку. Коли нейтральна країна є експортером, країна, яка пропонує цільову експортну субсидію, завжди зазнає втрат на добробут. Однак, коли нейтральна країна є імпортером, показано, що існує парадоксальний результат – який країна,

що субсидує, може отримати, а країна, яка отримує субсидію – може втратити – і існує умова, за якої цей результат має місце.

Masters W.A. [412] у статті розглядає праці китайських економістів щодо економічних принципів, що стосуються міжнародної торгівлі. Основним аргументом є те, що зовнішньоторговельна політика Китаю розвивалася під впливом як марксистської, так і традиційної західної економічної думки. Опитування також показує, що марксистська економіка загалом і марксистський погляд на зовнішню торгівлю стали менш актуальними для зовнішньоторговельної політики Китаю як теоретично, так і практично.

Разом зі створенням Європейського Союзу в 1993 році активізувалися дослідження зовнішньоторговельної політики ЄС: Cerna J. [339] підкреслюється неминучість процесів лібералізації у світовій економіці та зазначає, що ЄС проголошує ідею лібералізації світової торгівлі, однак часто займає позицію протекціонізму; Vaneth J. [330] аналізує, що імпорт до ЄС із країн, що не входять до ЄС, зростає швидше, ніж торгівля всередині ЄС, оскаржуючи твердження про «фортецю Європи», а також зауважує, що протекціоністські заходи діяли скоріше як незначні подразники, ніж як справжні перешкоди.

Abel G., Kleitz A. [321] розглядають в своїх дослідженнях країни ОЕСР, на які припадає основна частина світового виробництва та торгівлі. Hillman A.L., Ursprung H.W. [369] розглядають, як присутність транснаціональних фірм впливає на міжнародну торгову політику, яка визначається як результат політичної конкуренції. Посилення багатонаціональної присутності має лібералізуючий вплив на визначення міжнародної торгової політики через стимули для вільної торгівлі, що впливають із міжнародної вертикальної інтеграції.

Після 1990 року почали з'являтися праці в сфері формування торговельної політики з врахуванням її впливу на екологію ([406], [383], [405], [404], [346]). Також дослідники піднімають спроби сформувати перспективи розвитку зовнішньоторговельної політики та надання рекомендацій країнам, що розвиваються.

На цій підставі відбувається розвиток міжнародних торговельних відносин та виникає необхідність створення міжнародної організації, які будуть пропагувати подібні правила та розвивати ліберальні недискримінаційні принципи вільної торгівлі. В 1995 році задля лібералізації міжнародної торгівлі та регулювання торгово-політичних відносин країн-членів створено таку організацію – Світова організація торгівлі (далі – СОТ). Тому нами виокремлено наступний етап розвитку

наукових досліджень – з 1995 року по 2007 рік. Найбільше досліджень в цей період присвячено зовнішньоторговельній політиці, що пов'язані з маркетингом, формуванням цін на товари, економічним умовам ведення торгівлі, встановленням тарифів в зовнішній торгівлі, конкуренцією та лібералізацією торгівлі. Також у світлі вирішення різних проблем світового торговельного середовища науковці розглядають СОТ та членство країн в найбільшій торговельній організації світу.

Langhammer R.J., Lücke M. [401] звертають увагу на те, що вимоги вступу до СОТ в окремих випадках не є зрозумілими для всіх країн, які мають наміри стати членами даної організації. Автори пропонують створювати більше адміністративних та навчальних ресурсів, присвячених приєднанню, не тільки в секретаріаті СОТ, але і з боку нинішніх членів та заявників. Окрім необхідності посилення адміністративного потенціалу, наводиться набір основних правил, які можуть застосовуватися до всіх переговорів про вступ, і, отже, можуть допомогти впорядкувати даний процес. Також піднімається питання лібералізації торгівлі та швидкого приєднання до СОТ із терміном поступової лібералізації, що розширюється в майбутньому, на думку авторів, є кращим, ніж тривалі переговори про вступ, які зупиняють будь-який прогрес у лібералізації. Laird S. [398] порівнює політику СОТ та правила ГАТТ і робить висновок, що організація посилила міжнародну дисципліну і надає більш обґрунтовані пояснення щодо формування експортної політики. Незважаючи на те, що все ще існує можливість використання субсидій, різні інші заходи можуть бути корисними як перехідний засіб до більш орієнтованої назовні політики, а також важливо усунути внутрішні обмеження на експорт. Навіть там, де дозволені заходи використовуються для стимулювання експорту, вони все ще можуть бути вразливими до зустрічних заходів, таких як антидемпінгові мита, на зовнішніх ринках. Внутрішні програми можуть бути доповнені постійними зусиллями щодо відкриття ринків у торгівлі.

Важливим питанням залишається вплив торгової політики розвинених країн на світову систему торгівлі. Тому науковці звертають увагу на такі країни, як Китай [472] (напрями, в яких розвивається політика країни в 2002 р.: як вступ до СОТ допомагає у вирішенні різних ключових питань торгівлі, включаючи антидемпінг, торгівлю текстилем та одягом; участь Китаю в регіональних торгових угодах після вступу до СОТ; виконання зобов'язань Китаю щодо вступу у ключових сферах послуг (банківська справа, страхування, телекомунікації)), Японія [326] (політика країни характеризується як «агресивний легалізм» у тому сенсі, що вона

агресивно використовує багатосторонні правила торгівлі, закріплені в Марракешській угоді про створення СОТ, під час розгляду суперечок зі своїми торговими партнерами), країни Європейського Союзу [436, 478] (Європейська комісія рішуче спрямовує свою торгову політику на білатералізм, навіть якщо вона заперечує бажання реалізувати нову торгову політику. Сприяння двостороннім угодам може зашкодити багатостороннім відносинам і зробити двосторонність загальним правилом, тоді як СОТ має інші цілі), США [466] (слабкий долар США вже уповільнює імпорт з деяких країн, особливо з Європи. Однак США залишаються найкращим світовим ринком експорту), тощо.

В період з 2008 по 2015 роки велика увага приділяється тарифам в торгівлі: групи спеціальних інтересів використовують транскордонні пожертви як інструменти безпосереднього впливу на правлячі партії інших країн; транскордонні пожертви змушують правлячі партії враховувати вплив своєї політики на інші країни. Ефективні тарифи досягаються за умови, що всі особи беруть участь у лобістських заходах, правлячі партії однаково оцінюють суму транскордонних пожертв та суму валового внутрішнього добробуту та внутрішніх пожертв [357].

В даний період актуальності набуває питання курсу валют та їх впливу на торговельні відносини в світі, встановленню цін на товари та проблеми ліквідності підприємницької діяльності. Keidel A. [382] представляє статистичний, а також теоретичний аналіз різних точок зору на суперечки навколо китайської валюти. Thorstensen V., Marçal E., Ferraz L. [460] ведуть дискусію про «біржові війни та торгові війни» і тим самим привертають увагу до питань міжнародної торгівлі. Основна мета дослідження – проаналізувати вплив розбіжностей валютного курсу на один з найбільш традиційних інструментів торгової політики – тарифи.

Orbay H., Orbay B.Z. [429] досліджують вплив валютного курсу на оптимальну торгову політику та ринкові ціни в рамках стандартної моделі експортних субсидій. Зміни в обмінному курсі змінюють відносну ефективність діяльності фірм у різних країнах. Знецінення власної валюти збільшує рівні субсидій, коли граничні витрати постійні. Імпортна залежність послаблює ці відносини, зменшуючи чутливість рівнів субсидій до знецінення. Загалом субсидії зменшують обмінний курс. Vleaney M., Tian M. [335] оцінюють реакцію торгового балансу на коливання обмінного курсу в 87 країнах з 1994 по 2010 рр. та роблять висновок, що торговельний баланс значно покращується після реального знецінення, а також в аналогічній мірі в довгостроковій перспективі у всіх країнах, але коригування для промислових країн значно повільніше.

Ринки, що розвиваються, та країни, що розвиваються, демонструють відносно швидке пристосування. Деталізація на експорт та імпорт показує, що затримка коригування в промислових країнах майже повністю по експортній стороні. Швидкість адаптації на ринках, що розвиваються, з часом сповільнюється, відповідно до їх можливого переходу до статусу високого доходу. Співвідношення торгівлі до ВВП також дуже чутливе до реального ефективного обмінного курсу, при цьому реальне знецінення 10% збільшує співвідношення торгівлі / ВВП у вибірці приблизно на 4%. Цей результат, який, мабуть, відображає рух цін на товари, що торгуються порівняно з товарами, що не торгуються, породжує питання щодо широкого використання співвідношення торгівлі / ВВП як показника торгової політики без коригування ефекту реального обмінного курсу.

Цікавим з дослідницької точки зору є питання аналізу політики, що також з'являється в наукових статтях в даний період часу. Зокрема, дослідники використовували наступні методи для аналізу торговельних та економічних політик країн світу:

- Dorosh P. і Salam A. [351] використовують кількісний аналіз впливу пакистанських урядових закупівель пшениці, продажів та торгової політики на пропозицію пшениці, попит, ціни та загальну інфляцію. Аналіз мультиплікаторів цін вказує на те, що підвищення закупівельних цін на пшеницю (один із способів стимулювання внутрішніх закупівель) має відносно невеликий вплив на загальний індекс споживчих цін. Аналіз часткової рівноваги ринків пшениці свідчить про те, що коливання виробництва, а не маніпулювання ринком, є правдоподібним поясненням зростання цін за останні роки. Порівняння внутрішніх та міжнародних цін свідчить про те, що сприяння імпорту приватного сектору є однією з альтернатив для збільшення пропозиції та стабілізації ринкових цін, особливо в роки дефіциту виробництва;

- Wart P. [470], використовуючи прохідну еластичність та еластичність «Армінгтона» заміщення попиту на імпортні та вітчизняні товари, показує, як ціна імпорту впливає на внутрішні ціни, що є ключовим для аналізу торгової політики;

- Klimentenko M.M. [384] аналізує випадки торгівлі за досконалої конкуренції та міжнародної дуополії, коли обидва уряди стратегічно використовують політику щодо сумісності, але не можуть застосовувати звичайну торгову політику. В роботі автор також здійснює аналіз міжнародних домовленостей про політику щодо сумісності та оцінює існуючі положення правової системи СОТ, спрямовані на мінімізацію впливу на стандарти, які регулюють торгівлю, в галузі технічної сумісності;

- Antràs P., Padró i Miquel G. [325] розкривають питання: як зовнішні інтереси впливають на політику; як впливає торгова політика та життєздатність торгових угод; які наслідки для добробуту має такий зовнішній вплив. На підставі цього розроблено модель іноземного впливу та показано, що політика в підсумку максимізує зважену суму внутрішнього та іноземного добробуту. Таким чином, зовнішній вплив збільшує загальний добробут у світі, коли немає інших засобів зменшення зовнішніх ефектів, які виникають внаслідок транскордонних наслідків політики. На відміну від цього, коли країни можуть брати участь у міжнародних угодах, іноземний вплив може виявитися шкідливим, оскільки потужні країни можуть відмовитись поступатися. Дисбаланс влади особливо шкідливий для співпраці, коли він позитивно корелює з економічним розміром.

Наступним етапом є період досліджень з 2016 р. по даний час (2020 р.), коли з'являються сучасні проблеми регулювання зовнішньої торгівлі та виклики для підприємництва: управління ланцюгами поставок; участь країн в глобальних ланцюгах створення вартості; діджиталізація торгівлі; торговельні війни, що супроводжується ризиками зовнішньоторговельної діяльності.

Galeshi M.R. [362] підкреслює, що зовнішня торгівля може представити збільшення продуктивності виробництва та зростання економіки, використовуючи приріст масштабу, розвинену технологію, оптимальне розподілення джерел та управління ланцюгами поставок. Крім того, економічна свобода впливає на багато змінних, одним з найважливіших з яких є зовнішня торгівля або рівень експорту та імпорту. Іншими словами, вплив економічної свободи та управління ланцюгами поставок на процес зовнішньої торгівлі є дуже важливим.

Cieślak E., Biegańska J., Środa-Murawska S. [342] представляють трансформацію зовнішньої торгівлі в 10 постсоціалістичних країнах, нинішніх членах ЄС. Особлива увага приділяється більш значній ролі, яку ці країни почали відігравати у глобальних ланцюгах створення вартості в результаті процесів лібералізації та інтеграції в ЄС. Автори дійшли висновку, що (а) постсоціалістичні країни різняться за рівнем своєї участі у глобальних ланцюгах створення вартості. Країни, які мають міцніші зв'язки із західноєвропейськими країнами, особливо з Німеччиною, є більш інтегрованими; (б) велика частка експорту постсоціалістичних країн проходить через західноєвропейські глобальні ланцюги створення вартості; (с) більшість експортерів у Центральній та Східній Європі розташовані у нижчих сегментах виробництва.

Дослідження Araújo S., Flaig D. [327] виявляє, що одностороннє зменшення порівняно високих бар'єрів у торгівлі Бразилії збільшить її інтеграцію у світову економіку та розширить виробництво та робочі місця. Використовуючи багаторегіональну обчислювальну модель загальної рівноваги, яка особливо підходить для оцінки впливу потрясінь торгової політики в глобальних ланцюгах створення вартості, це дослідження документує наслідки зменшення важливих бар'єрів у торгівлі в Бразилії: зниження імпортних тарифів та вимог до місцевого змісту, та усунення непрямих податків, що стягуються з експорту. Найбільші прибутки у виробництві та експорті відбуватимуться у виробничих секторах, що суперечить розповсюдженому в Бразилії уявленню про те, що скасування захисту торгівлі зменшить частку виробництва у економіці.

Flentø D., Ponte S. [358] зауважують, що швидка торговельна та промислова політика має важливе значення для найменш розвинених країн для процвітання у світі глобальних ланцюгів створення вартості. Науковці звертають увагу, що Угода про сприяння торгівлі СОТ може допомогти Найробі інтегруватися в глобальні ланцюги створення вартості.

Ittsma, P., Levell, P., Los, B., Timmer, M.P. [375] оцінюють позицію Великобританії в мережі глобальних ланцюгів створення вартості після Brexit. Великобританія стала набагато менш інтегрованою у глобальні виробничі мережі, ніж інші країни ЄС, за період 2000-14 років, і майже унікальна серед країн ЄС тим, що внутрішній зміст її експорту зріс за цей період. Великобританія отримує лише обмежену вигоду від двосторонніх торгових угод із країнами, що не входять до ЄС, якщо вона відмовиться від своєї ролі в ланцюгах поставок, які обслуговують ці країни через центр ЄС.

Van Assche A., Gangnes B. [469] розкривають питання розпорощення діяльності підприємств у багатьох країнах та його зв'язок з інтересами робітників і менеджерів, чий робочі місця та доходи загрожують іноземній конкуренції. Ця нова тенденція пояснює недавній сплеск антиторгових настроїв, одночасно вказуючи на важливість активної політичної реакції для вирішення економічних проблем для постраждалих працівників.

Choi M.S., Sung B., Song W.-Y. [340] вважають, що девальвація валюти позитивно впливає на експорт з доданою вартістю, але негативно впливає на валовий експорт через вплив на торгівлю проміжними товарами, що домінує у впливі на міжнародну торгівлю, тобто вплив на іноземний вміст проміжного імпорту домінує у внутрішньому змісті експорту. Той самий ефект стосується імпорту. Крім того, автори підтверджують, що іноземний дохід позитивно впливає на експорт та

експорт з доданою вартістю, а внутрішній дохід позитивно впливає на імпорт та імпорт доданої вартості.

Також поза увагою не залишається питання можливого негативного впливу глобалізації на торгівлю політику країн світу. Зокрема, Dür A., Eckhardt J., Poletti A. [353] досліджують дане питання у взаємозв'язку з появою глобальних ланцюгів створення вартості. Загальноприйнята перспектива глобальних ланцюгів створення вартості і перспектива зворотної реакції глобалізації може знадобитися для повного розуміння торгової політики ЄС. Завдання полягає в тому, щоб знати, за яких умов яка з цих перспектив найкраще пояснює процес та результати формування торгової політики ЄС.

Щодо ризиків, то Binh N.X. [334] намагається вказати на ризики, які в'єтнамські експортери повинні виявити, щоб знайти шляхи подолання цих ризиків, тим самим сприяючи збільшенню експорту з В'єтнаму на китайський ринок, який є дуже важливим ринком В'єтнаму. Метою статті є оцінити ризики та поточну політичну практику з метою вироблення рекомендацій для тих, хто визначає політику, щодо боротьби з ризиками, пов'язаними з поточною торгівлею В'єтнамом та Китаєм.

На тлі ризиків зовнішньої торгівлі розгортаються торгівельні війни [448, 361, 323], які впливають на загальний хід міжнародної торгівлі та визначають напрями її подальшого розвитку. Торговий протекціонізм шкодить економічному добробуту світової економіки, скорочуючи обсяг міжнародної торгівлі, скорочуючи обсяги виробництва, стримуючи інвестиції та різко знижуючи ціни на акції.

Отже, на підставі здійсненого аналізу систематизовано основні напрями дослідження та виділено історичні періоди часу, які характеризують хронологічний розвиток шляхів пошуку вирішення проблемних питань в сфері зовнішньоторговельної політики (табл. 1.2).

Таблиця 1.2. Характеристика напрямів дослідження, опублікованих в наукометричній базі Scopus в сфері зовнішньоторговельної політики за виокремленими періодами часу

Період	Характеристика напрямів дослідження	Науковці
1	2	3
1974-1979 рр.	Дослідження присвячені розкриттю проблем зовнішньої торгівлі та формуванню напрямів зовнішньої політики країн світу в сфері наук про навколишнє середовище та наук про землю і планети	Tucker J.C., Comyns R., Trzeciakowski W., Lamphear F.C., Riefler R.F.

Продовження табл. 1.2.

1	2	3
1980-1985 pp.	Переважають праці, що розкривають сферу наук про інженерію. Представлені роботи характеризують ринок високотехнологічної продукції та можливості відкритої торгівлі, тобто лібералізації торгівельних відносин між країнами світу	Zhang Yungchun, Moore James P., Nyborg Ulla, Spamer P., Henri Dominique, Cooper Michael
1986-1995 pp.	Велику увагу науковці приділяють таким поняттям, як: лібералізація, відкрита економіка, протекціонізм тощо, а також розглядають вплив формування міжнародних організацій (Європейський Союз, Організація економічного співробітництва та розвитку, Світовий банк та ін.) на світову торгівлю. Вагому частку в наукових дослідженнях даного періоду займають праці, які розкривають відносини між різними країнами світу. Разом зі створенням Європейського Союзу в 1993 році активізувалися дослідження зовнішньоторговельної політики ЄС. Після 1990 року почали з'являтися праці в сфері формування торговельної політики з врахуванням її впливу на екологію. Також дослідники піднімають спроби сформувати перспективи розвитку зовнішньоторговельної політики та надання рекомендацій країнам, що розвиваються.	Kuznets P.W., Rehbein R.E., Banerjee D., Nelson D., Lee, Y.S., Hadwiger, D.F., Lee, C.-B., Bohman M., Carter C.A., Dorfman J.H., Masters W.A., Cerna J., Baneth J., Abel G., Kleitz A., Hillman A.L., Ursprung H.W.
1995-2007 pp.	Найбільше досліджень в цей період присвячено зовнішньоторговельній політиці, що пов'язані з маркетингом, формуванням цін на товари, економічним умовам ведення торгівлі, встановленням тарифів в зовнішній торгівлі, конкуренцією та лібералізацією торгівлі. Також у світлі вирішення різних проблем світового торговельного середовища науковці розглядають СОТ та членство країн в найбільшій торговельній організації світу.	Langhammer R.J., Lücke M., Laird S., Whalley J. Araki I. Richez-Baum B.

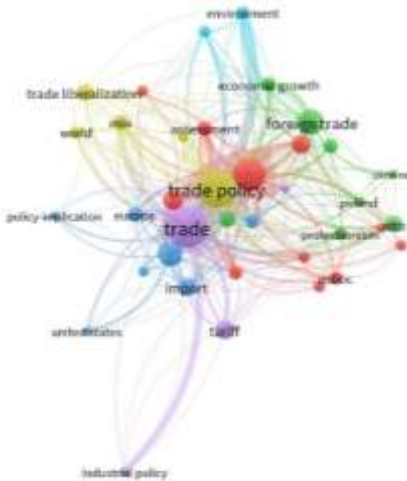
Продовження табл. 1.2.

1	2	3
2008-2015 рр.	Велика увага приділяється тарифам в торгівлі, актуальності набуває питання курсу валют та їх впливу на торгівельні відносини в світі, встановленню цін на товари та проблеми ліквідності підприємницької діяльності. Цікавим з дослідницької точки зору є питання аналізу політики, що також з'являється в наукових статтях в даний період часу.	Keidel A., Thorstensen V., Marçal E., Ferraz L., Orbay H., Orbay B.Z., Bleaney M., Tian M., Dorosh P. i Salam A.
2016-2020 рр.	З'являються сучасні проблеми регулювання зовнішньої торгівлі та виклики для підприємництва: управління ланцюгами поставок; участь країн в глобальних ланцюгах створення вартості; діджиталізація торгівлі; торгівельні війни, що супроводжується ризиками зовнішньоторговельної діяльності	Galeshi M.R., Cieślík E., Biegańska J., Środa-Murawska S., Araújo S., Flaig D., Iltma, P., Levell, P., Los, B., Timmer, M.P., Van Assche A., Gangnes B., Choi M.S., Sung B., Song W.-Y.

В ході здійсненого аналізу напрямів наукових досліджень в наукометричній базі Scopus виявлено окремі тенденції розвитку проблемних питань в сфері зовнішньоторговельної політики в різних країнах світу. Для візуалізації отриманих результатів дослідження нами використано програму VOSviewer [354], яка дозволяє представити результати аналізу у вигляді термінологічної карти на основі ключових слів, що зустрічаються в проаналізованих статтях (рис. 1.5).

Побудована карта виявляє частоту вживання термінів (що позначається відповідною формою кола), тісноту зв'язку між ними (чим ближче терміни один до одного, тим тісніше зв'язок) і різні варіанти використання термінів в наукових дослідженнях. Як бачимо, наукові дослідження можна умовно поділити на 6 кластерів, яким запропоновано наступні тематичні назви: світова торговельна політика; зовнішня торгівля ЄС та США; наслідки зовнішньої торгівлі на соціо-еколого-економічну світову систему; стратегічні напрями розвитку зовнішньої торгівлі; принципи СОТ та політика країн-учасниць; політика протекціонізму (тарифні та нетарифні методи).

Всі публікації за темою дослідження

Публікації з ключовим словом «Україна»

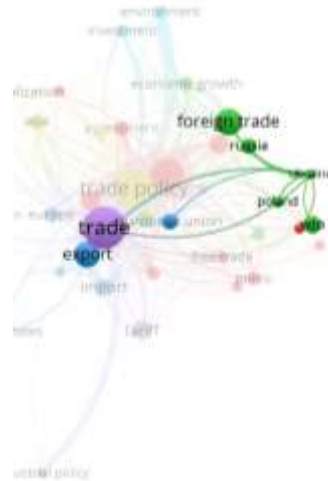

Рис. 1.5. Термінологічна карта наукових статей в наукометричній базі Scopus в сфері зовнішньоторговельної політики за період 1974-2020 рр. Джерело: побудовано за допомогою програми VOSviewer.

Наступним етапом дослідження є аналіз публікацій в наукометричній базі Scopus, що висвітлюють питання, пов'язані із державною зовнішньоторговельною політикою України. Серед зарубіжних науковців: Hoekman W., Jensen J., Tarr D. [370] розкривають питання участі України в міжнародному торговельному середовищі. Автори дослідження припускають, що торгова політика, що є глобальною у перспективі, та зниження торгових витрат є критично важливими для України, і що зусилля повинні бути зосереджені на вирішенні конкретних областей політики, які негативно впливають на торгівлю з митними союзами Росії та ЄС. Натомість авторами більшості наукових праць є українські дослідники (табл. 1.3).

Дослідження українських науковців розкривають питання державного регулювання зовнішньоторговельної діяльності від аналізу показників розвитку зовнішньої торгівлі до механізмів управління. Натомість світові тенденції розвитку міжнародної торгівлі та формування підходів до ведення зовнішньої політики впливають на національні інтереси окремих країн, визначаючи перспективні напрями їх розвитку.

Таблиця 1.3. Напрями досліджень в сфері державної зовнішньоторговельної політики, що здійснювались українськими науковцями в період 2001-2020 рр. та опубліковані в наукометричній базі Scopus

Напрями досліджень	Науковці
Аналіз зовнішньоторговельної діяльності України (динаміка, товарна та географічна структура, диверсифікація експорту та імпорту) із застосуванням методів моделювання, економетричного аналізу, структурного та динамічного аналізу	Mikhalevich, M.V., Sergienko, I.V., Koshlai, L.B. [417], Shepotylo, O. [442], Bodnar, R.D. [336], Melnyk, T., Vyshynska, T. [414], Shtal, T.V., Polyakova, Y.O., Proskurnina, N.V., Dobroskok, I.B., Kot, O.V. [443], Krasnoded, T., Popova, T., Bakina, T., Vasylychenko, O. [389]
Фактори дестабілізації української зовнішньої торгівлі	Kudyrko, L.P., Volosheniuk, V.V., Khapatniukovskyi, M.M. [397], Götz, L., Djuric, I., Nivievskiy, O. [363]
Інституційні механізми державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності (діяльність експортно-кредитних агентств)	Lyakhova, O., Urvantseva, S. [409]
Економічні механізми державного управління зовнішньоторгівельною діяльністю	Melnyk, T., Golovachova, O. [413], Shepotylo, O. [441], Koval, N., Luchenko, D. [386]
Маркетинг в сфері українського експорту	Lyashenko, V., Osadcha, N., Galyasovskaya, O., Knyshek, O. [410]
Ризики зовнішньоторговельної політики України	Yatsenko, O., Nitsenko, V., Mardani, A., Streimikiene, D., Tananaiko, T. [477], Raišienė, A.G., Yatsenko, O., Nitsenko, V., Karasova, N., Vojtovicova, A. [432], Koval, N., Luchenko, D. [386]
Зовнішньоекономічний потенціал регіону	Gudz, P., Oliinyk, Y., Shkurupska, I., Ivanchenkov, V., Petrenko, O., Vlasenko, Y. [366]
Зовнішньоторговельний оборот між Україною та Польщею	Motoryn, R., Prykhodko, K., Slusarczyk, B. [419]
Валютний курс та його вплив на зовнішню торгівлю України	Oliinyk, O., Ksendzuk, V., Sergienko, L., Lehan, I. [426].

Джерело: узагальнено на основі даних www.scopus.com.

В ході проведеного дослідження виокремлено етапи та надано характеристику напрямам дослідження дисертаційних робіт українських науковців та статей в міжнародній наукометричній базі Scopus в сфері державного управління зовнішньоторговельною діяльністю. На

кожному з етапів дослідження окреслено предметно-об'єкту сферу державної зовнішньоторговельної політики та виділено актуальні питання дослідження.

Побудовано карту термінів (ключових слів), які характеризують проаналізовані дисертаційні дослідження та є підґрунтям побудови предметно-об'єктного поля здійснюваного дослідження. За допомогою створеної термінологічної карти розкрито взаємозв'язок між поняттями «державна зовнішньоторговельна політика», «зовнішньоторговельна діяльність», «інтеграція в світовий економічний простір», «митна політика», «державне регулювання», «державне управління».

За допомогою методу бібліометричного аналізу наукових досліджень та з використанням програми VOSviewer побудовано термінологічну карту наукових статей в наукометричній базі Scopus в сфері зовнішньоторговельної політики за період 1974-2020 рр. На цій підставі проаналізовано зв'язки між основними ключовими термінами, що зустрічають в досліджуваній тематиці, та сформовано 6 кластерів (світова торговельна політика; зовнішня торгівля ЄС та США; наслідки зовнішньої торгівлі на соціо-еколого-економічну світову систему; стратегічні напрями розвитку зовнішньої торгівлі; принципи СОТ та політика країн-учасниць; політика протекціонізму (тарифні та нетарифні методи)).

Отже, дослідження питань державної зовнішньоторговельної політики та механізмів державного управління тісно пов'язане з такими сферами, як: зовнішня торгівля (міжнародні економічні відносини), зовнішня політика (міжнародні відносини) та державне управління. Завданням державного сектору є формування ефективних механізмів державного управління зовнішньоторговельною діяльністю на підставі виявлення проблемних питань в сфері зовнішньої торгівлі та застосування результатів зовнішньої політики країни.

1.2. Понятійно-категоріальний апарат державної зовнішньоторговельної політики

Створення ефективної економічної політики країни неможливе без залучення суб'єктів господарювання до розширення своїх зовнішньоторговельних зв'язків. На сьогодні питання державного управління зовнішньоторговельною діяльністю постає в світлі невирішених проблем, що стосуються, перш за все, необхідності відкриття нових ринків (зниження митних тарифів, застосування квот до окремих

видів товарів тощо), участі країни в глобальних ланцюгах створення вартості, застосування нетарифних засобів регулювання зовнішньоторговельних операцій та інших актуальних питань державної зовнішньоторговельної політики.

Теоретичною основою для вирішення зазначених питань має бути розробка та удосконалення понятійного апарату в сфері формування та реалізації державної зовнішньоторговельної політики. Адже такі підстави, крім того, що створюють термінологічну базу науки та практики, мають важливе значення в процесі здійснення основних функцій держави щодо забезпечення відповідних умов розвитку зовнішньої торгівлі.

Тому метою дослідження є висвітлити характеристику основних понять та категорій в сфері формування і реалізації державної зовнішньоторговельної політики та удосконалити їх трактування.

В науковій літературі серед досліджуваних праць дослідники звертають увагу на формування понятійно-категоріального апарату в сфері державної зовнішньоторговельної політики (табл. 1.4).

Таблиця 1.4. Характеристика понятійно-категоріального апарату в сфері державної зовнішньоторговельної політики в наукових працях

Автор	Термін	Характеристика
1	2	3
Скрябіна Д.С. [269]	державне регулювання зовнішнь-економічної діяльності	системи управлінських заходів з боку держави, які мають законодавчий, виконавчий та контролюючий характер і спрямовані на вдосконалення показників ЗЕД країни для забезпечення інтересів вітчизняної економіки в умовах інтеграції до світового господарства
Онищенко О.А. [197]	державне регулювання зовнішнь-економічної діяльності	сукупність різноманітних форм, правових, економічних, адміністративних методів та інструментів, які взаємодіють і доповнюють один одного і виконують функції збалансування зовнішньоекономічної діяльності
Пісьмаченко Л.М. [213]	зовнішнь-економічна політика	діяльність органів державної влади, що спрямована на формування ефективних економічних відносин держави на міжнародній арені
	зовнішнь-економічні відносини	сукупність економічних зв'язків та контактів між суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності, які формуються під впливом зовнішньоекономічної політики держави

Продовження табл. 1.4.

1	2	3
	зовнішньо-економічна діяльність	спосіб реалізації зовнішньоекономічної політики держави шляхом здійснення вітчизняними та іноземними суб'єктами господарювання певних дій, спрямованих на матеріалізацію зовнішньоекономічних відносин
	державне управління зовнішньоекономічною діяльністю	процес впливу уповноважених органів державної влади різного рівня на зовнішньоекономічну діяльність суб'єктів господарювання з метою підвищення її ефективності й результативності
	державне регулювання зовнішньоекономічної діяльності	функція управління зовнішньоекономічною діяльністю, що визначається зовнішньоекономічною політикою держави та реалізується через дію правових, організаційно-управлінських, адміністративних, економічних, інформаційно-аналітичних механізмів
Крупін В.Є. [124]	механізм державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності територіально-виробничих систем	сукупність економічних і адміністративних методів, важелів та інструментів, що у поєднанні здійснюють регулюючий і стимулюючий вплив на зовнішньоекономічну діяльність промислових підприємств та їх об'єднань через створення сприятливих умов для підвищення конкурентоспроможності систем та конкурентоспроможності їх продукції на основі впровадження інновацій з метою ефективного використання їх експортного потенціалу та розширення зовнішніх ринків збуту вітчизняної високотехнологічної і наукомісткої продукції з високою часткою доданої вартості
Білоусов Є.М. [16]	державне регулювання зовнішньоторговельної діяльності	певна міра втручання адміністративних органів держави у підприємницьку діяльність шляхом використання різних форм і методів переважно економічного характеру

Продовження табл. 1.4.

1	2	3
Остроумова В.В. [203]	державне регулювання зовнішньоекономічної діяльності	система господарсько-політичних заходів, що здійснюються державними органами по поглибленню і розширенню участі країни у міжнародному розподілі праці з метою підвищення ефективності суспільного виробництва і оптимізації структури споживання. На тому чи іншому етапі розвитку зовнішньоекономічної діяльності країни державне регулювання зовнішньоекономічної діяльності визначає зовнішньоекономічна політика
	механізм державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності	сукупність правових, фінансово-економічних і організаційно-управлінських форм, методів та інструментів, за допомогою яких держава стимулює, координує і регламентує діяльність суб'єктів у сфері зовнішньоекономічних зв'язків відповідно до цілей і завдань
Алимова О.О. [4]	зовнішньоторговельна діяльність	сукупність організаційних, розпорядчих та контрольних дій суб'єктів господарювання щодо укладання зовнішньоторговельних угод, об'єктами яких є товари, послуги, інформація тощо
	державне управління зовнішньоторговельною діяльністю	визначення державою пріоритетів у сфері зовнішньої торгівлі, в координаційній діяльності стосовно головних зовнішньоторговельних аспектів та економічних відносин з країнами світу, а також у створенні сприятливих і вигідних для країни умов участі в міжнародному обміні товарами, послугами, інформацією тощо

Сукупність наведених понять потребує уточнення та систематизації для формування логічної завершеної об'єктно-предметної сфери дослідження. Звернемо увагу на сутність державного управління та державного регулювання, що найчастіше використовується в наукових роботах.

Цветков В.В. виокремлює найхарактерніші риси, які притаманні державному управлінню:

- передусім це соціальне, політичне явище;
- це процес реалізації державної влади, її зовнішнє, матеріалізоване вираження, що поза ним не існує. Зміст влади найяскравіше виявляється в державному управлінні;

- державне управління і державні органи, що здійснюють його функції, є складовою єдиного механізму державної влади [305, с. 62].

Алимова О.О., проаналізувавши різні підходи до визначення сутності державного управління, додає таке уточнення: «державне управління – це системна діяльність держави в особі її владних органів, які за допомогою певних механізмів, методів та інструментів здійснюють керівний та координуючий вплив на суб'єктів з метою їх ефективного функціонування і досягнення суспільного добробуту» [4].

Пісьмаченко Л.М. розмежовує поняття «державне управління» і «державне регулювання» зовнішньоекономічної діяльності та вказує, що різниця між ними полягає в тому, що державне регулювання – функція управління зовнішньоекономічною діяльністю, яка визначається зовнішньоекономічною політикою держави та реалізується через дію правових, організаційно-управлінських, адміністративних, економічних, інформаційно-аналітичних механізмів [213, с. 11]. Алимова О.О. [4] погоджується з вищевикладеним та називає поняття «державне управління зовнішньоекономічною діяльністю» більш змістовним та ширшим за своєю суттю.

Підтримуємо позицію науковців та, вважаємо, що державне регулювання як функція державного управління має особливо важливе значення в сфері формування та реалізації зовнішньоекономічної політики країни.

Крім цього, доцільно розглянути сутність понять, що розкривають особливості державної зовнішньоторговельної політики. Так, зокрема, до таких дефініцій відносимо: «зовнішньоторговельна діяльність», «зовнішня торгівля», «зовнішня політика». На вибір цих понять вплинуло те, що в англійській літературі не використовується такий термін як державна зовнішньоторговельна політика, а для позначення характеристики даного поняття використовуються: «зовнішня політика», «зовнішня торгівля».

Отже, в національному законодавстві України відсутнє визначення поняття «зовнішньоторговельна діяльність». Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність» розглядає термін «зовнішньоекономічна діяльність» як «діяльність суб'єктів господарської діяльності України та

іноземних суб'єктів господарської діяльності, побудована на взаємовідносинах між ними, що має місце як на території України, так і за її межами» [231].

Алимова О.О. в рамках свого дослідження трактує зовнішньоторговельну діяльність як «сукупність організаційних, розпорядчих та контрольних дій суб'єктів господарювання щодо укладання зовнішньоторговельних угод, об'єктами яких є товари, послуги, інформація тощо» [4].

На думку Міхеєвої О.Г. [179], «зовнішньоторговельна діяльність – це будь-які операції, що передбачають передачу права власності на товари та/або послуги та передбачають перетин ними митного кордону держави».

Ґрунтовний аналіз законодавства в сфері питання трактування зовнішньоторговельної діяльності здійснила Юшина С.І. [318] в 2014 році. Крім того, науковець ототожнює поняття зовнішньої торгівлі та зовнішньоторговельної діяльності, під якими розуміє «діяльність, що здійснюється у сфері товарного обігу, який відбувається на зовнішньому ринку, побудована на взаємовідносинах між її учасникам, спрямована на реалізацію певної продукції на основі укладених договорів, що передбачають передачу права власності на товари» [318]. Вживання даних термінів як синонімів пояснює автор положеннями Господарського кодексу, в якому зазначається, що господарсько-торговельна є «діяльність, що здійснюється суб'єктами господарювання у сфері товарного обігу, спрямована на реалізацію продукції виробничо-технічного призначення і виробів народного споживання, а також допоміжна діяльність, яка забезпечує їх реалізацію шляхом надання відповідних послуг. Залежно від ринку (внутрішнього чи зовнішнього), в межах якого здійснюється товарний обіг, господарсько-торговельна діяльність виступає як внутрішня торгівля або зовнішня торгівля» [44].

В Законі України «Про зовнішньоекономічну діяльність» зовнішня торгівля розглядається як вид зовнішньоекономічної діяльності. В науковій літературі також група авторів (А.А. Попов [224], К.І. Толстая [292]) дотримується такої ж думки як зазначено в нормативно-правових документах. На нашу думку, поняття зовнішньоторговельної діяльності не доцільно та необґрунтовано ототожнювати з зовнішньою торгівлею.

Так, наприклад, Ю.Є. Осацька, В.В. Тихонова, Л.В. Цуркан інтерпретують зовнішню торгівлю як «обмін товарами та послугами між двома партнерами, в ролі яких виступають країни, фірми, корпорації та окремі підприємці» [201]. В такому трактуванні з'являються інші суб'єкти, крім підприємств, - зокрема, країни.

Зовнішня торгівля є одним з найважливіших чинників економічного розвитку країни. У літературі є багато визначень міжнародної торгівлі та зовнішньої торгівлі. Деякі автори не розрізняють дані поняття і прирівнюють їх. Однак, на нашу думку, слід визначити найважливіші ознаки, що відрізняють вищезазначені поняття. З цією метою були проаналізовані різні підходи до трактування міжнародної торгівлі та зовнішньої торгівлі, представлені в закордонній літературі.

Людвіковський Р. [408], професор юридичних наук, галузь зовнішньої торгівлі виокремлює з міжнародної. Відповідно до підходу вченого, зовнішня торгівля – це погляд з однієї держави, її інтереси, зобов'язання та правила.

Дудзінський Й., обґрунтовуючи концепцію зовнішньої торгівлі, вказує, що вона «завжди розглядається з точки зору однієї країни» (наприклад, зовнішня торгівля Польщі, України, США та ін.). З іншого боку, поняття «міжнародна торгівля» суперечливе, і під ним автор має на увазі «обмін групою країн (регіону) або всіх країн разом» (наприклад, про торгівлю між ЄС та НАФТА, торгівлю між розвиненими країнами та країнами, що розвиваються тощо). «Під зовнішньою торгівлею розуміється платний обмін товарами, здійснений суб'єктами даної країни з партнерами, що базуються за кордоном» [352].

З іншого боку, Й. Римарчик обґрунтовує, що «зовнішня торгівля – це платний обмін товарами чи послугами з партнерами, які мають постійне місце перебування за межами митного кордону країни. Зовнішня торгівля у вузькому розумінні стосується лише матеріальних товарів, які продаються або купуються за кордоном. У широкому розумінні зовнішня торгівля включає також обіг кредитів, а також поточний оборот, який, крім торгівлі товарами, включає продаж та купівлю за кордоном нематеріальних товарів, послуг та зобов'язань, що виникають внаслідок пересування людей за кордон, утримання власних дипломатичних представництв за кордоном та інших» [439].

Дещо інший погляд на це питання висловлює А. Зелінська-Гленбоцька, яка заявляє, що «міжнародна торгівля є однією з найдавніших форм економічного співробітництва між країнами і означає потік товарів (експорт та імпорт), пов'язаних з перетином кордону» [480].

З іншого боку, Б. Стенпін вважає, що «термін зовнішня торгівля відноситься до комерційної діяльності підприємств або фізичних осіб, які здійснюють господарську діяльність, об'єктом якої є обмін товарами та послугами, за винагороду або в еквівалентному порядку, з партнерами, заснованими за кордоном» [447].

Козьол В. досліджує поняття зовнішньої торгівлі з боку регуляторної сторони і стверджує, що «зовнішня торгівля здійснюється на організованих ринках, де операції здійснюються у встановлене місце та час» [388].

Тоді як А.З. Новак та В.М. Козіол під концепцією міжнародної торгівлі розуміють «обмін товарами та послугами між різними країнами». Автори описують вплив міжнародної торгівлі на темпи економічного розвитку окремих країн: «імпорт сприяє збільшенню масштабів інвестицій, а експорт за допомогою мультиплікативного механізму збільшує національний дохід» [421].

Зовнішня торгівля країни – це купівля-продаж товарів (послуг), в яких предмет операції перетинає кордони країни, хоча це не повинні бути митні кордони.

Порівнюючи подані погляди вчених, можна зробити висновок, що всі підходи аналізують визначення зовнішньої торгівлі та його відмінності від терміну «міжнародна торгівля». Це обумовлює необхідність визначення особливостей зовнішньої торгівлі, які відрізняють її від міжнародної торгівлі та виділяють в економічній системі держави. Зокрема, до таких особливостей належать:

- зовнішня торгівля – це діяльність суб'єктів господарювання країни, пов'язана з торгівлею з суб'єктами інших країн світу;

- зовнішньоторговельні операції підлягають правовому регулюванню як внутрішнього, так і міжнародного законодавства з урахуванням потреб національної економіки;

- окремими елементами зовнішньої торгівлі є: зовнішньоекономічні договори, митні збори, податки на імпорт, надбавки на експорт, курси валют, експортні кредити, фінансування експортного виробництва тощо.

Отже, вважаємо, що поняття зовнішньої торгівлі є ширшим за зовнішньоторговельну діяльність та, на відміну від останньої, може використовуватися на макрорівні, коли мова йде про напрями розвитку економічної політики країни. Натомість зовнішньоторговельна діяльність – це діяльність суб'єктів господарювання, яка передбачає здійснення операцій експорту та імпорту (зовнішньої торгівлі) з метою отримання позитивного фінансового результату.

Досліджуючи поняття державної зовнішньоторговельної політики доцільно звернути увагу на її зв'язок з зовнішньою політикою. Відповідно до статті 11 Закону України «Про засади внутрішньої та зовнішньої політики» одними з основних засад зовнішньої політики є «забезпечення інтеграції України в європейський політичний, економічний, правовий простір з метою набуття членства в Європейському Союзі; підтримка

розвитку торговельно-економічного, науково-технічного та інвестиційного співробітництва України з іноземними державами на засадах взаємної вигоди; забезпечення з метою повноцінного економічного розвитку, підвищення добробуту народу інтеграції економіки України у світову економічну систему; розширення міжнародного співробітництва з метою залучення іноземних інвестицій, новітніх технологій та управлінського досвіду в національну економіку в інтересах її реформування, модернізації та інноваційного розвитку» [228].

Конституція України у ст. 18 визначає, що «...зовнішньополітична діяльність України спрямована на забезпечення її національних інтересів і безпеки шляхом підтримання мирного і взаємовигідного співробітництва з членами міжнародного співтовариства за загально визначеними принципами і нормами міжнародного права» [110].

Як бачимо, державна зовнішньоекономічна політика є складовою зовнішньої політики країни та нерозривно пов'язана з нею через формування та розвиток зовнішніх відносин з іншими країнами.

На думку М.І. Дідківського, «...під зовнішньоекономічною політикою розуміють політичне оформлення міжнародних економічних зв'язків країни. При цьому міжнародні економічні відносини охоплюють усі економічні операції, які здійснюються між господарськими суб'єктами країни та їх іноземними партнерами (зокрема імпорт та експорт товарів, капіталу, послуг, а також транскордонний рух робочої сили та грошей). Основою зовнішньоекономічної політики є теорія міжнародної економіки, яка займається визначенням основ зовнішньоекономічних операцій та досліджує їх вплив на господарські події в країні і за кордоном. Одержані при цьому знання є основою для формулювання цілей та прийняття рішень для ефективної зовнішньоекономічної політики» [68, с. 36].

Повністю не можемо погодитися з вищевикладеною думкою науковця, адже, вважаємо, що державна зовнішньоекономічна політика має характеризуватися не лише політичними та міжнародними відносинами країни з іншими країнами світу, але й включати комплексний механізм державного управління, який застосовується органами влади по відношенню до суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності.

Гребельник О.П. визначає зовнішньоекономічну політику як «сукупність цілеспрямованих державних заходів щодо реалізації економічного потенціалу країни на зовнішньому ринку та задоволення власних потреб за рахунок товарів і послуг іноземного виробника» [46, с. 10]. Абрамов В.Л. зазначає, що зовнішньоекономічна політика держави - це цілеспрямована діяльність держави та її органів з визначення режиму

регулювання зовнішньоекономічних зв'язків і оптимізації участі країни у міжнародному поділі праці [1, с. 237]

Більш обґрунтованим є пояснення відповідно до статті 10 Господарського кодексу України: «зовнішньоекономічна політика, спрямована на регулювання державою відносин суб'єктів господарювання з іноземними суб'єктами господарювання та захист національного ринку і вітчизняного товаровиробника» [44]. Однак, і дане визначення в повній мірі не відображає сутність досліджуваного об'єкту. Вважаємо, що доцільно розглянути складові зовнішньоекономічної політики, які розкривають в своїх наукових доробках автори. Так, Гордуновський О.М. [41] до основних складових зовнішньоекономічної політики держави відносить: зовнішньоторговельну політику; валютну політику; політику у сфері залучення іноземних інвестицій; митно-тарифну політику, міграційну політику, політику у сфері науково-технічного співробітництва.

Улида В.Ю. [269] та Завгородній А.В. [82] виокремлюють наступні складові: міжнародна торговельна політика, митно-тарифна політика, валютна політика, політика стимулювання іноземних інвестицій.

Мельник А.О. [166] головними складниками і засобами зовнішньоекономічної політики називає: торговельну політику, кредитно-грошову політику, валютно-кредитну політику, двосторонні та багатосторонні договори та угоди, митно-тарифні засоби, нетарифні засоби тощо.

В науковій літературі дослідники описують цілі та завдання зовнішньоекономічної політики. Наведемо декілька з них, що розкривають основні аспекти механізмів державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності.

Федосєєва Г.С. виділяє «дві найбільш важливі цілі зовнішньоекономічної політики:

- мирне співіснування з членами міжнародного співтовариства відповідно до світового економічного порядку;

- забезпечення суб'єктам зовнішньоекономічної діяльності належних умов для ведення самостійної легальної прибуткової діяльності, полегшення доступу на світові ринки та збільшення присутності українських товарів на українському ринку за рахунок розвитку добросовісної конкуренції та сприяння підвищенню конкурентоспроможності вітчизняних виробників» [301].

Домбровська С.М. до головних цілей державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні відносить: «забезпечення збалансованості економіки і рівноваги внутрішнього ринку країни;

стимулювання прогресивних структурних змін в економіці; створення найбільш сприятливих умов для залучення національної економіки в систему світового розподілу праці; наближення до ринкових структур розвинених зарубіжних країн» [72].

Вороніна Ю.Е. додає до ключових завдань державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності: «диверсифікація зовнішньоекономічних зв'язків, що сприятиме зниженню рівня залежності національної економіки від монопольного імпорту товарних позицій, які є стратегічно важливими для галузей вітчизняного виробництва, зокрема, енергоносіїв, матеріальних ресурсів (у тому числі – сировинних)» [34].

Таким чином, державна зовнішньоекономічна політика країни передусім повинна захищати інтереси свої громадян, забезпечувати надійність та ефективність функціонування валютного ринку, сприяти формуванню базису у вигляді законодавчих нормативних актів та сприяти розвитку підприємницької та інвестиційної діяльності національних суб'єктів господарювання. Це створюватиме підстави для підвищення конкурентоспроможності країни в міжнародному середовищі і визнання її вагомої ролі і місця серед суб'єктів міжнародних економічних відносин.

«Серед принципів державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності слід виділити такі: відповідність національним інтересам та економічній безпеці держави; прийняття до уваги вимог розвитку світової економіки та особливостей поділу праці в сучасних умовах глобалізації; побудова новітньої моделі зовнішньоекономічного розвитку з орієнтацією на процеси європейської інтеграції; забезпечення належного рівня відкритості вітчизняної економіки відповідно до стандартів і критеріїв міжнародного масштабу; встановлення паритетності в організації відносин з іншими країнами; підтримка виробництва експортних товарів та послуг з урахуванням належного ступеня їх конкурентоспроможності» [34].

Аналізуючи представлені підходи, варто відмітити структурно-функціональний аспект поділу державної зовнішньоекономічної політики країни на складові. Крім того, кожна зі складових має об'єкт реалізації політики, який характеризується кількісними та якісними ознаками. Обґрунтованим є необхідність розкриття підходу до державної зовнішньоекономічної політики через об'єкти, на які вона має вплив. Тому варто звернути увагу на види зовнішньоекономічної діяльності, які, перш за все, окреслюють актуальні напрями необхідних дій та заходів апарату державного регулювання.

До таких видів в законодавстві відносять:

- експорт та імпорт товарів, капіталів та робочої сили;

- надання суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності України послуг іноземним суб'єктам господарської діяльності; надання послуг іноземними суб'єктами господарської діяльності суб'єктам зовнішньоекономічної діяльності України;

- наукова, науково-технічна, науково-виробнича, виробнича, навчальна та інша кооперація з іноземними суб'єктами господарської діяльності; навчання та підготовка спеціалістів на комерційній основі;

- міжнародні фінансові операції та операції з цінними паперами;

- кредитні та розрахункові операції між суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності та іноземними суб'єктами господарської діяльності; створення суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності банківських, кредитних та страхових установ за межами України; створення іноземними суб'єктами господарської діяльності зазначених установ на території України;

- спільна підприємницька діяльність між суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності та іноземними суб'єктами господарської діяльності;

- підприємницька діяльність на території України, пов'язана з наданням ліцензій, патентів, ноу-хау, торговельних марок та інших нематеріальних об'єктів власності з боку іноземних суб'єктів господарської діяльності; аналогічна діяльність суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності за межами України;

- організація та здійснення діяльності в галузі проведення виставок, аукціонів, торгів, конференцій, симпозіумів, семінарів та інших подібних заходів, що здійснюються на комерційній основі, за участю суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності; організація та здійснення оптової, консигнаційної та роздрібною торгівлі на території України за іноземну валюту у передбачених законами України випадках;

- товарообмінні (бартерні) операції та інша діяльність, побудована на формах зустрічної торгівлі між суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності та іноземними суб'єктами господарської діяльності;

- орендні, в тому числі лізингові, операції між суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності та іноземними суб'єктами господарської діяльності;

- операції по придбанню, продажу та обміну валюти на валютних аукціонах, валютних біржах та на міжбанківському валютному ринку;

- роботи на контрактній основі фізичних осіб України з іноземними суб'єктами господарської діяльності як на території України, так і за її межами; роботи іноземних фізичних осіб на контрактній оплатній основі з

суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності як на території України, так і за її межами;

- інші види зовнішньоекономічної діяльності, не заборонені прямо і у виключній формі законами України [231].

Якщо використовувати об'єктний підхід до характеристики державної зовнішньоекономічної політики, то узагальнюючи, можна згрупувати наступні її складові:

1) державна зовнішньоторговельна політика – ґрунтується на регулюванні зовнішньоторговельних відносин (зокрема, операцій експорту та імпорту товарів і послуг, в тому числі зустрічна торгівля) шляхом використання таких методів її реалізації, як тарифні (в тому числі, інструменти митного регулювання) і нетарифні методи, що здійснюється з метою формування додатного сальдо платіжного балансу та ефективного використання економічного потенціалу країни;

2) валютна політика – характеризує сукупність дій щодо регулювання валютних відносин задля підтримання економічної стабільності та створення підстав для розвитку зовнішньоекономічної діяльності. Зокрема, як інструменти реалізації даної політики використовується регулювання валютного курсу, процедури надання/отримання валютних кредитів, а також створення строкового ринку з можливістю використання валютних деривативів в діяльності суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності;

3) зовнішня інвестиційна політика – передбачає розробку та здійснення заходів щодо залучення й ефективного використання іноземних інвестицій на території країни та регулювання процесу інвестування за кордон (в тому числі, створення спільних підприємств та підприємницька діяльність іноземних суб'єктів господарювання та суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності за межами України);

4) зовнішня міграційна політика – забезпечує регулювання процесів міграції населення та використовує такі інструменти, як: міграційні квоти, укладення міжнародних угод з країнами призначення емігрантів, залучення мігрантів до національних систем соціального страхування тощо.

Ідентифікація складових та завдань зовнішньоекономічної політики дозволила сформувати сутність та авторське бачення якісних характеристик досліджуваного поняття – державна зовнішньоторговельна політика.

Також в ході даного дослідження варто визначити, чи можна ототожнювати такі терміни, як: «державна зовнішньоторговельна політика» та «державне управління зовнішньоторговельною діяльністю».

Для цього розглянуто відмінності між поняттями «політика» та «управління».

Науковці в сфері державного управління (В. Тертичка) та політології (О. Дем'янчук) аналізують поняття «політика» звертаючись до англomовної літератури, адже в англійській мові використовуються три слова, які можна перекласти на українську як «політика» - politics, polity і policy.

«Polity» означає формальний вимір політики, тобто структуру норм, те, яким чином регулюються процедури, політичні інституції (інститути). «Politics» означає процедурний вимір, іншими словами – процес прийняття рішень, улагодження конфліктів та досягнення цілей, інтересів. «Policy» - вимір, оснований на сутності політики, пов'язаний з вирішенням проблем та виконанням завдань адміністративної системи (системи управління)» [106]. Так описує сутність зазначених понять Н. Колісниченко та зазначає, що даний підхід розглядає в своїй науковій роботі В. Тертичка [286]. Узагальнюючи, державна політика (яка є об'єктом дослідження даної монографії) – «це відносно стабільна, організована і цілеспрямована діяльність (бездіяльність) державних інституцій, здійснювана ними безпосередньо чи опосередковано щодо певної проблеми або сукупності проблем, які впливають на життя суспільства» [286].

Арон Р. теж дотримується подібної думки та обґрунтовує визначення політики як «концепція, програма дій, чи то сама дія однієї людини, групи людей, уряду» [7].

Політика є різновидом управління, здійснюваного владою для вдосконалення суспільних відносин [29]; окреслення напрямку дій чи утримування від них, створення концепції та програм практичних кроків щодо вирішення певних суспільних проблем [306, с. 130]; політика об'єктивується в державному управлінні [306, с. 254].

«Поняття «управління» означає сукупність принципів, форм, методів, прийомів і засобів управління матеріальними й людськими ресурсами, передбачає суб'єкт-об'єктний процес реалізації владних функцій певними групами людей щодо різних форм власності. Відбувається своєрідний процес діалектичної взаємодії між суб'єктом і об'єктом, яка здійснюється на основі прямих і зворотних зв'язків, що встановлюються між ними» [106].

Можна зробити висновок, що державна зовнішньоторговельна політика визначає напрям застосування механізмів державного управління та показує траєкторію їх розвитку. Тому ототожнювати дані поняття недоречно. На рис. 1.6 представлено теоретичну концепцію сутності державної зовнішньоторговельної політики.

Рис. 1.6. Теоретична концепція сутності зовнішньоторговельної політики
Джерело: розроблено автором.

Алимова О.О. узагальнює, що суть поняття «державне управління зовнішньоторговельною діяльністю» полягає у визначенні державою пріоритетів у сфері зовнішньої торгівлі, в координаційній діяльності стосовно головних зовнішньоторговельних аспектів та економічних відносин з країнами світу, а також у створенні сприятливих і вигідних для країни умов участі в міжнародному обміні товарами, послугами, інформацією тощо. Щодо України, то мета державного управління зовнішньоторговельною діяльністю – встановлення найбільш сприятливих умов для вітчизняних виробників, заохочення вивезення національних товарів на ринки інших країн та регулювання ввезення іноземних товарів [4].

Скрябіна Д.С. [269] удосконалила «понятійний апарат науки державного управління шляхом запровадження теоретичного підходу щодо ієрархії категорій, на якій ґрунтується процес державного регулювання зовнішньоекономічної сфери, що, на відміну від існуючих підходів, які виокремлюють такі традиційні ланки, як «зовнішньоекономічна діяльність», «зовнішньоекономічні зв'язки», «зовнішньоекономічні відносини», «зовнішньоекономічна політика», доповнений найвищим рівнем – «зовнішньоекономічний курс», під яким мається на увазі пріоритетний інтеграційний напрям, якого дотримується

держава та який визначає основні цілі та завдання, що постають перед нею для укріплення позицій на світовій арені».

Дослідження Онищенко О.А. [197] показало, що державне регулювання економіки є процесом управлінського впливу держави на економіку з метою досягнення збалансованого економічного зростання.

Письмаченко Л.М. [213] удосконалила теоретико-методичні підходи стосовно визначення понять «зовнішньоекономічна політика», «зовнішньоекономічна діяльність», «зовнішньоекономічні відносини», «зовнішньоторговельна діяльність» на підставі творчого розвитку існуючих наукових розробок і комплексного дослідження їх сутності та ієрархічно-логічного зв'язку, що дало змогу охарактеризувати дані категорії за трьома класифікаційними ознаками: типами, формами та видами. Науковець зазначає, що зовнішньоекономічна політика – це «діяльність органів державної влади, що спрямована на формування ефективних економічних відносин держави на міжнародній арені», а державне управління зовнішньоекономічною діяльністю – це «процес впливу уповноважених органів державної влади різного рівня на зовнішньоекономічну діяльність суб'єктів господарювання з метою підвищення її ефективності й результативності».

Погоджуємось з Л.М. Письмаченко щодо ключових слів визначення понять: політика – це діяльність, а управління – це процес. Однак, вважаємо, що сутність термінів дефініції автора не розкривають особливості та мету здійснення державних процесів. Зокрема, державна зовнішньоторговельна політика (як складова зовнішньоекономічної) має бути скерована на вирішення ключових суспільних проблем, які пов'язані з встановленням зовнішньоторговельних відносин з іншими країнами, здійсненням зовнішньоторговельної діяльності національними суб'єктами господарювання, участю країни в міжнародних торговельних організаціях тощо. Вчасне виявлення та розв'язання проблем в окресленій сфері забезпечить отримання позитивного ефекту та результату для всіх стейкхолдерів політики, що, в свою чергу, дозволить підвищити конкурентоспроможність країни на зовнішніх ринках товарів і послуг та забезпечить досягнення позитивних тенденцій економічного зростання за основними соціально-економічними показниками країни. Інструментом реалізації державної зовнішньоторговельної політики є концепція, яка включає напрями вирішення існуючих проблем та досягнення вищеописаної цілі.

Натомість державне управління зовнішньоторговельною діяльністю (як виду зовнішньоекономічної) – це процес, що передбачає застосування принципів, методів та заходів управління наявними та залученими

фінансовими, трудовими, матеріальними, інформаційними ресурсами з метою досягнення запланованих результатів відповідно до запитів та потреб основних стейкхолдерів (суб'єктів зовнішньоторговельної діяльності, органів державної влади, суспільства, міжнародної спільноти).

Рис. 1.7. Модель рівнів взаємозв'язку державного управління зовнішньоторговельною діяльністю та зовнішньоторговельної політики
Джерело: розроблено автором.

На підставі проведеного дослідження побудовано модель взаємозв'язку основних досліджуваних дефініцій (рис. 1.7) та визначено їх основні характеристики. Також сформовано канали взаємодії, що теоретично пояснюють сутність понять і визначають необхідність пошуку найбільш ефективних напрямів розв'язання суспільних проблем в сфері зовнішньої торгівлі через застосування механізмів державного управління зовнішньоторговельною діяльністю.

Аналізуючи зазначені рівні взаємозв'язку досліджуваних понятійних категорій, варто зауважити, що наведена модель має теоретичне значення та може бути використана під час удосконалення положень нормативно-правових документів в сфері управління зовнішньоторговельною діяльністю. Адже зважаючи на відсутність пояснення таких понять, як: «зовнішня торгівля», «зовнішньоторговельна діяльність», «зовнішньоторговельна політика», в законодавстві України, виникають неоднозначні їх тлумачення та неузгодженість і нерозуміння суб'єктами господарювання. Це ускладнює доступ суб'єктів зовнішньоторговельної діяльності не лише до вимог та умов зовнішньої торгівлі, які окреслює національне законодавство, але й впливає на ефективність пошуку та формування цілей виходу на нові ринки товарів і послуг. Узгодженість міжнародних (найчастіше, англомовних) документів та українського законодавства повинна починатися з термінології, на якій ґрунтується подальше розуміння основних законодавчих актів.

Законодавче закріплення досліджуваних понять дозволить узгодити різні рівні національного законодавства (кодекси, закони, положення та постанови) з міжнародним, що сприятиме більш глибокому їх розумінню як з боку органів державної влади, так і зі сторони суб'єктів підприємницької діяльності, а це сприятиме полегшенню доступу українських імпортерів і експортерів на міжнародні ринки товарів і послуг.

1.3. Державна зовнішньоторговельна політика: особливості формування і реалізації, класифікаційні підходи

Роль держави та рівень її втручання в зовнішньоторговельні відносини проявляється через застосування відповідних механізмів державного управління. Актуальність напрямів розвитку та особливостей формування економічної політики країни щодо виходу на зовнішні ринки товарів і послуг має важливе значення для відкритих економік. Адже кожна країна незважаючи на глобалізаційні процеси та принципи міжнародної торгівлі, які встановлюються міжнародними торговельними організаціями, має закрити ряд питань пов'язаних з національною безпекою. Тому лібералізаційний вплив зовнішньої торгівлі не повинен перешкоджати в досягненні забезпечення безпеки суспільства, а разом і з тим, сприяти отриманню відповідного рівня добробуту та переваг від участі в міжнародних економічних відносинах.

На сьогодні Україна є активною країною в сфері розвитку зовнішньоторговельних відносин. Географічно зовнішня торгівля України охоплює всі регіони світу (багатосторонні та двосторонні торговельні угоди з колишніми республіками Радянського Союзу, угоди з державами-членами Європейської асоціації вільної торгівлі, Чорногорією, Македонією, Канадою, Державою Ізраїль та Європейським Союзом). Станом на 2021 рік за даними Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства [175] Україною укладено 16 угод про зони вільної торгівлі, які охоплюють ринки 45 країн світу, що оцінюється як близько 800 млн споживачів.

Крім того, Україна з 2008 року є повноправним членом Світової організації торгівлі, що відкриває можливості для диверсифікації зовнішньоторговельних операцій, покращення відносин з іншими країнами-членами організації (яких є близько 164, що складає понад 97 % обсягу світової торгівлі, близько 85 % світового ВВП та понад 85 % населення світу), участі країни у формуванні та узгодженні правил доступу до ринків і використання передбаченого СОТ механізму врегулювання спорів для усунення непорозумінь між державами-членами СОТ.

Важливим документом, який визначає напрями та заходи в сфері зовнішньоторговельної політики України, стала затверджена в 2017 році Експортна стратегія України: Дорожня карта стратегічного розвитку торгівлі на період 2017-2021 років. В літературі знаходимо неоднозначні відгуки на результати реалізації Експортної стратегії України. Однак, найбільш обґрунтованими вважаємо ті, які мають кількісне

підтвердження. Зокрема, основною метою стратегії є «перехід України до експорту наукомісткої інноваційної продукції для сталого розвитку та успіху на світових ринках» [78]. Варто зауважити, що даний вид експортної продукції для України не досить традиційним, адже має високу додану вартість. Протягом 2016-2019 рр. експорт наукомісткої й інноваційної продукції зріс приблизно на 10%, однак частка цієї продукції скоротилася з 12,7% до 10,5% загального обсягу експорту товарів [222].

Враховуючи вищевикладене, метою дослідження є охарактеризувати особливості формування та реалізації державної зовнішньоторговельної політики України в різні історичні періоди та узагальнити класифікаційні ознаки її видів, що сприятиме виділенню перспективних напрямів розвитку зовнішньої торгівлі. В розрізі поставленої мети виокремлено наступні завдання дослідження:

- розглянути історичний аспект формування та реалізації державної зовнішньоторговельної політики України та окреслити її траєкторії розвитку;

- систематизувати та узагальнити класифікаційні ознаки видів державної зовнішньоторговельної політики;

- ідентифікувати теорії зовнішньої торгівлі та розкрити їх роль в формуванні та реалізації державної зовнішньоторговельної політики.

Небрат В.В. вважає, що «історичний досвід має фундаментальне значення з багатьох причин. Насамперед, він дає можливість зрозуміти, чому одні зміни породжують інші, як минуле детермінує майбутнє, тобто фактично тільки аналіз і узагальнення історичного досвіду дозволяють відкрити закономірності суспільного розвитку» [189]. В такому аспекті здійснює дослідження Покотило Т.В. [221], вивчаючи основні етапи становлення та історичного розвитку державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні.

Науковці характеризують розвиток державної зовнішньоторговельної політики через епохи становлення та розвитку зовнішньоекономічної діяльності [74]:

- епоху радянських років (1918-1987 рр.);
- роки перебудови (1987-1991 рр.);
- період реформування і розвитку зовнішньоекономічної діяльності і її управління в Україні як суверенної держави (1991 р. до цього часу).

Покотило Т.В. [221] виокремлює наступні періоди розвитку зовнішньоекономічної діяльності:

- дореволюційний період – починаючи приблизно з X ст. до 1918 р.
- «проходить під впливом укріплення могутності та зростанням Київської

Русі. Зміцнення центральної влади кийвських князів позитивно позначається на розвитку і розширенні зовнішньої торгівлі. Вони прагнули розвивати торгові відносини з сусідами та брали безпосередню участь в її управлінні, намагалися створити сприятливі умови для українських купців. Через те, що господарство мало натуральний характер, зовнішній ринок охоплював порівняно незначну частину господарської продукції. За повідомленнями іноземців та руських літописців можна докладно перелічити товари експорту та імпорту кийвських купців. На експорт вони у великій кількості вивозили хутро, мед, шкури, віск, мечі, рідше – хліб та ліс, сіль, а ввозили дорогі тканини – оксамит, шовк, південні фрукти, прянощі, ювелірні вироби з золота, срібла, дорогоцінних каменів, заморську зброю». Друга половина XIV-XV ст. – «стало значне розширення оптової торгівлі. Почали укладатися контракти на поставку товару у великій кількості. Торгівля почала регламентуватися чисельними правилами. Торгувати дозволялося лише місцевим купцям у відведеному місці, у визначені дні та години. Міські адміністрації були зацікавлені у збереженні таких порядків, тому що це полегшувало збирання торгових мит. Крім того, в XV ст.н.е. поширився продаж товарів у кредит, під заставу, з'явилися векселі, почали укладатися торгові контракти, земля почала прийматися у заставу. Окремі купці вели торгівлю через своїх агентів. Розвиток лихварства привів до появи перших «банківсько-торгових домів», а державне законодавство регламентувало кредитні відносини». «Однією з яскравих ознак XIX ст. стало зростання морських портів, таких як Херсон, Миколаїв, Бердянськ та Маріуполь. Головним містом морської торгівлі стала Одеса». «Головною статтею експорту України були зернові культури, особливо пшениця» [221];

- радянські часи – 1918-1986 рр. – «в колишньому СРСР монополія на здійснення ЗЕД належала державі. Згідно з декретом Ради народних комісарів від 22.04.1918 р., держава в централізованому порядку керувала зовнішньоекономічною діяльністю як частиною народногосподарського комплексу; визначала, які організації і в яких галузях можуть здійснювати операції із зовнішньоекономічних зв'язків; безпосередньо регулювала експортно-імпорتنі операції за допомогою системи ліцензій та контрактів; на основі експортно-імпортного плану визначала, що, в якій кількості може бути вивезено з країни і що ввезено». «З середини 80-х років XX ст. темпи приросту зовнішньоторгового обігу Союзу почали відчутно знижуватись» [221];

- третій етап – 1987-1991 рр. – «роки перебудови економіки. Даний етап характеризується ліквідацією державної монополії на зовнішню

торгівлю та зміною принципів управління зовнішньоекономічної діяльності». «Були зроблені намагання розширення економічного співробітництва з країнами Ради економічної взаємодопомоги (РЕВ). Проте жорстка централізація управління економічними зв'язками в країнах РЕВ, неможливість конвертації валют цих країн по відношенню одна до одної, значні відмінності у внутрішніх цінах у кожній з країн не дали змоги досягти очікуваних результатів у економічному співробітництві» [221];

- четвертий етап – 1991-2008 рр. – «здобуття Україною незалежності вимагало розроблення нової концепції зовнішньоекономічних зв'язків з урахуванням проведення самостійної зовнішньоекономічної діяльності. Відповідно, на початковому етапі концепція зовнішньоекономічних зв'язків зводилася до входження України у світовий економічний простір. У цей період були прийняті ряд важливих законодавчих актів, таких як Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність», «Про єдиний митний тариф», «Про режим іноземного інвестування» та інші. Найбільш відчутний і важливий прорив у зовнішньоекономічній діяльності був досягнутий протягом 2005-2007 р., коли Україна отримала статус країни з ринковою економікою з боку ЄС та США, була скасована поправка Джексона-Вейніка, завершені переговори з найважливішими країнами-членами Світової організації торгівлі (СОТ). Як результат, 16 травня 2008 р. Україна стала 152-им офіційним членом СОТ, перегорнувши 17-річну епоху реформування і розвитку ЗЕД» [221];

- новий етап розвитку державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності – 2008 р. – наші дні [221].

Гордополов В.Ю. зазначає, що «доцільно здійснити періодизацію основних етапів становлення та розвитку зовнішньоекономічної діяльності на території сучасної України в розрізі історичних подій та з огляду на світові тенденції розвитку цієї сфери, що дасть змогу оцінити особливості вітчизняної системи зовнішньоекономічної діяльності, чинники, що безпосередньо чинять вплив на зміну основних векторів її провадження в сучасному світі» [40]. Автор здійснює детальну періодизацію розвитку зовнішньоекономічної діяльності в Україні та співставляє виділені етапи з етапами розвитку зовнішньої торгівлі в світі (рис. 1.8).

Цікавий підхід в своєму дослідженні використовує В.В. Небрат [189], він виділяє позитивний історичний досвід впливу державної зовнішньоторговельної політики на господарський розвиток країни. Зокрема, «позитивний історичний досвід другої половини XIX – початку XX ст. полягає в тому, що торговельна політика включала ряд напрямів, які виявили свою результативність у сприянні економічному зростанню та індустріальній модернізації господарства. Серед них, зокрема, такі:

- система стимулювання експорту (зерна, цукру, технічних культур);

- модернізація транспортної інфраструктури (залізничне будівництво, розвиток морської торгівлі та портового господарства);

- регулювання обсягів і структури імпорту (заохочення ввезення обладнання, машин, механізмів та жорстке митне обмеження щодо інших товарів, що забезпечило становлення власної промисловості);

- широке залучення іноземного капіталу до ключових галузей на етапі становлення індустріальної економіки;

- політика імпортозаміщення (розвиток транспортного і сільськогосподарського машинобудування);

- формування інвестиційно привабливого іміджу (проведення реформ другої половини XIX ст. як вирішення внутрішніх суперечностей економічного розвитку та відповідь на зовнішні вимоги заради залучення іноземних приватних інвестицій та отримання кредитів);

- створення сприятливого підприємницького середовища як чинник збільшення експортного потенціалу країни (інституційно-правове забезпечення, розвиток ринкової інфраструктури);

- поєднання примусово-репресивних (адміністративних) та заохочувальних (економічних) заходів у забезпеченні зростання обсягу зовнішньої торгівлі (митно-тарифне регулювання, вивізні премії, вимога реінвестування прибутків від зовнішньої торгівлі, дискримінаційне ціноутворення, що обмежувало внутрішній попит на товари, призначені для експорту);

- інформаційне забезпечення та діяльність щодо формування громадської думки (покращення сприйняття суспільством зовнішньоекономічної політики та регуляторних заходів уряду)» [189].

Негативні наслідки державної політики у сфері зовнішньоторговельної політики прослідковуються в період ринково-індустріальних перетворень. Науковець узагальнює основні положення:

- «орієнтація на швидкі фінансові результати зумовила аграрно-сировинну структуру вітчизняного експорту;

– залежне становище українських територій у складі інших держав визначило спрямування поставок промислової сировини та готової продукції не на зовнішні ринки, а в інші регіони в межах внутрішньоімперського єдиного ринку;

– система преференцій і вибіркової підтримки пріоритетних галузей та окремих економічних суб'єктів на межі ХІХ-ХХ ст. стала чинником деформації конкурентного підприємницького середовища, розвитку монополістичних тенденцій та зрощування фінансово-промислових кіл з урядовим апаратом;

– непослідовність торговельно-економічної політики (недостатній рівень реінвестування доходів від зовнішньої торгівлі, пасивність у формуванні конкурентних переваг та освоєнні нових ринків) визначила низьку конкурентоспроможність вітчизняної промислової продукції та залежність від іноземних інвестицій;

– провідна роль держави в забезпеченні техніко-технологічної модернізації економіки шляхом залучення зовнішніх чинників (капіталу, фахівців, технологій) сприяння індустріалізації господарства зумовила ослаблення внутрішніх механізмів економічного розвитку та призвела до структурних дисбалансів економіки» [189].

«Вітчизняний історичний досвід підтверджує, що сама по собі зовнішня торгівля не створює успішної економіки. Навпаки, за певних умов її стимулювання та активізація можуть сприяти збереженню і відтворенню віджилих інститутів і всієї неефективної економічної моделі» [189].

Погоджуємось з думками автора щодо позитивних та негативних тенденцій впливу держави на розвиток зовнішньої торгівлі. Варто зауважити, що для цілей формування ефективної державної зовнішньоторговельної політики доцільним та обґрунтованим є аналіз історичних аспектів розвитку зовнішньої торгівлі саме в світлі тих теорій міжнародних економічних відносин, які застосовувались на практиці під час розбудови економіки та впливали на подальший хід розвитку країни. Тому, узагальнивши представлені етапи розвитку зовнішньоторговельної діяльності та проаналізувавши трансформаційний досвід реалізації механізмів державного управління в сфері зовнішньоторговельної політики, побудовано авторський підхід до розвитку зовнішньоторговельної політики в світі та в Україні в історичному контексті, враховуючи рівень втручання держави в регулювання зовнішньої торгівлі (табл. 1.5, рис. 1.9).

Таблиця 1.5. Траєкторії розвитку зовнішньоторговельної політики в світі та в Україні в історичному контексті

Період	Світ		Україна	
	Вид державної зовнішньоторговельної політики	Особливості реалізації	Вид державної зовнішньоторговельної політики	Особливості реалізації
1	2	3	4	5
IV-XIV ст.	зовнішня торгівля не має важливого значення та не розвивається			
XV-XVIII ст.	політика торгового протекціонізму, що обґрунтовувалася положеннями меркантилізму (головним критерієм багатства народу є кількість золота у країні)	високі митні збори на закордонні товари і звільнення від податків, а іноді й субсидування власного експорту	з боку держави (Гетьманщина, Російська імперія, Австрійська імперія) методи державного управління безпосередньо не застосовувалися	занепад промисловості та торгівлі. Основна діяльність – виробництво с/г продукції здебільшого на внутрішні ринки
XIX ст. – початок I світової війни	економічний лібералізм, тобто зведення до мінімуму державного втручання в економіку; принцип порівняльних переваг (Д. Рікардо)	стрижнем світової торгівлі був експорт бавовни з півдня США до Англії. Британія стала домінуючою промислово-торговельною країною	безпосереднє втручання держави (СРСР) в регулювання зовнішньоторговельних відносин України	кризове становище системи фінансів, промисловості, і як наслідок, торгівлі; держава в централізованому порядку керувала зовнішньоекономічною діяльністю як частиною народногосподарського комплексу; експортно-сировинна спрямованість зовнішньої торгівлі
1920-1930 рр.	посилення політики протекціонізму ще більше посилювалося з початком «Великої депресії»	процес концентрації виробництва, заснований на укрупненні підприємств, який в кінці		

Продовження табл. 1.5.

1	2	3	4	5
	1929-1933 рр., коли провідні індустріальні країни намагалися шляхом протекціоністської політики подолати перевиробництво, позбувшись від надлишку товарів, і тим самим перекласти на інші країни тягар кризи	століття призвів до панування монополістичних об'єднань на більшості промислових ринків		
друга половина XX ст. – кінець XX ст.	переважаючою стала ліберальна тенденція, що досягла свого апогею в умовах глобалізації	перевагами вільної ринкової економіки користувалися здебільшого розвинені країни	політика лібералізму	незалежність України дозволила повністю використати переваги вільної торгівлі та принципів лібералізму в зовнішній торгівлі; перехід до ринкових засад економіки; переорієнтація з ринків СНД на європейські; прийнято Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність»

Продовження табл. 1.5.

1	2	3	4	5
початок XX ст. – до сьогодні	політика неомерканти- лізму	максимальне стимулюван- ня експорту, політика заниження курсу національної валюти	політика лібералізму із застосуван- ням нетарифних методів протекціоні- зму	просвропейський вектор розвитку зовнішньо- торговельної діяльності; сприяння участі країни в глобальних ланцюгах доданої вартості

Джерело: складено на основі аналізу даних [189, 99].

Як бачимо, тенденції розвитку процесів державного регулювання в Україні не йшли в одному напрямі з світовими особливостями. Адже, коли в світі в XIX ст. панував економічний лібералізм, що передбачав зведення до мінімуму державного втручання в економічні процеси і, зокрема, зовнішню торгівлю, в Україні, яка була в той час в складі Російської імперії, зовнішня торгівля розвивалась під жорстким контролем державних органів влади та мала сировинний характер. Це і стало підставою формування зовнішньоторговельних відносин незалежної України, яка в 1991 році вперше за всю історію свого існування почала будувати відкриту ринкову економіку та влилася в глобалізаційні процеси з іншими країнами світу, які на той час вже мали певний досвід в формуванні та реалізації зовнішньоторговельної політики лібералізму.

«В результаті проголошення незалежності України, демократичних та економічних ринкових реформ відбулася перебудова соціалістичного устрою з його державною плановою економікою й ліквідація державної монополії зовнішньої торгівлі. Внаслідок цього держава в особі органів публічного адміністрування здійснює не пряме керівництво зовнішньоторговельними відносинами, а лише їх регулювання, цілеспрямоване упорядкування, за допомогою визначених нормативно-правовими актами методів» [207].

Як зазначають науковці, «перед Україною постала комплексна проблема опрацювання моделі участі у світових господарських процесах. Стратегічною метою є створення відкритої економіки та загальноєвропейська економічна інтеграція» [207]. Клименко Л.В вважає, що «трансформація зовнішньої політики України має вирішувати два основних завдання: сприяти оптимальному розподілу факторів

виробництва та забезпечувати економічне зростання національної економіки» [103].

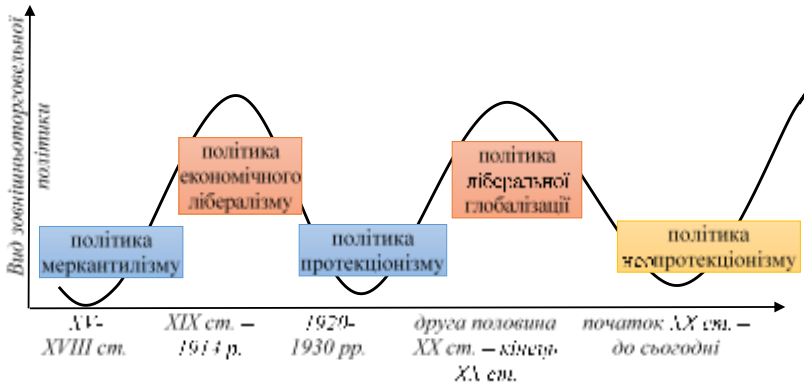

Рис. 1.9. Цикли зовнішньоторговельної політики в світі в розрізі історичних тенденцій

*Джерело: розроблено автором.

В Додатку Б розкрито основні ознаки теорій міжнародної торгівлі, які в різних історичних періодах впливали на формування та реалізацію державної зовнішньоторговельної політики.

Аналіз тенденцій історичного розвитку та змін в процесі формування і реалізації державної зовнішньоторговельної політики показав, що можна виокремити два основні види політики щодо державного управління зовнішньоторговельними відносинами країни. Зокрема, до них відносяться: лібералізм та протекціонізм. Однак, крім цього, існує безліч їх модифікацій, які мають більше чи менше переважання одного з виду політики.

Бліхар М.М., використовуючи теорії зовнішньоторговельної політики, обґрунтовує різноманітні види торговельної політики та пояснює, що:

– «при домінуванні в оформленні й розвитку зовнішньоекономічного сектора політики вільної торгівлі національні економічні структури зазнають відчутного впливу світових ринків, унаслідок чого національна структурна політика не є єдиним засобом впливу на формування структури національної економіки і її зовнішньоекономічної складової;

– політика протекціонізму формується і розвивається під тиском національної структурної політики, що (залежно від форми протекціонізму) ослаблює і/або унеможливує зворотний вплив економіки інших країн і

може закріплювати сформовану структуру національної економіки. У кінцевому підсумку така політика протекціонізму посилює деформацію структури економіки даної країни, що виявляється у поглибленні невідповідності структури національної економіки вимогам науково-технічного прогресу та міжнародного поділу праці, закріпленні технічного й технологічного відставання, ослабленні абсолютних і відносних переваг країни, зниженні міжнародної конкурентоспроможності як окремих товарів, галузей, так і всього національного господарства, що своєю чергою й зумовлює низькі якісні показники зовнішнього сектора економіки та економічного розвитку країни;

– формування та розвиток зовнішньоторговельного сектора економіки відчуває на собі вплив національної структурної політики, спрямованої на захист національних економічних інтересів. Тимчасовий характер захисних заходів галузевого, селективного або прихованого протекціонізму дає змогу не лише врахувати національно-державні економічні інтереси, а й стати активним учасником світогосподарських зв'язків» [19].

«Досвід реалізації механізму державного регулювання міжнародних торговельних операцій у високорозвинених країнах світу відображає, що ці країни, при проведенні зовнішньоекономічної діяльності застосовують політику, спрямовану на збільшення експорту готової продукції і обмеження вивезення з країни сировини з одночасним зростанням імпорту комплектуючих матеріалів, напівфабрикатів і природних ресурсів. Тому поширення торговельної діяльності потребує законодавчого встановлення певних умов і правил її функціонування. При цьому державне регулювання України у зовнішньоторговельних операцій повинно бути спрямоване на створення найбільш сприятливих умов для вітчизняних виробників, заохочення вивезення національних товарів на ринки інших країн та обмеження ввезення іноземних товарів до своєї країни» [103].

Струк О.І., аналізуючи два основних види зовнішньоторговельної політики: вільну торгівлю (лібералізаційна, фритредерство) та протекціонізм, відповідно до таких її ознак, як рівень та кількість обмежень і характер взаємодії з іншими торговельними політиками ідентифікує «такі національні моделі регулювання експорту: активно-лібералізаційна (АЛ), активно-протекціоністська (АП), пасивно-лібералізаційна (ПЛ) і пасивно-протекціоністська (ПП)» [280].

Автор зазначає, що «в сучасному регулятивному середовищі конкурентними є активно-лібералізаційна та активно-протекціоністська моделі» [280].

В науковій літературі, окрім зазначених двох видів державної зовнішньоторговельної політики, науковці наводять й інші. Так, наприклад, Л.М. Письмаченко називає зовнішньоекономічну політику складною агрегованою економічною категорією, яка складається з окремих елементів і класифікується за типами, формами та видами (рис. 1.10).

Рис. 1.10. Класифікаційні ознаки зовнішньоекономічної політики в дослідженнях Л. Письмаченко [213]

Наведені науковцем типи, форми та види зовнішньоекономічної політики мають важливе наукове значення, однак необґрунтованим та відкритим залишається питання їх застосування на практиці реалізації державного управління зовнішньоекономічною діяльністю.

Швайка Л.А. розмежовує державне регулювання зовнішньої торгівлі на «одностороннє, яке полягає в застосуванні певних методів регулювання міжнародної торговельної діяльності з боку однієї країни без погодження з іншими торговельними партнерами, та багатостороннє, яке передбачає попереднє узгодження регулівних механізмів між державами, що мають торговельні угоди. Прикладом такого багатостороннього регулювання торговельних відносин країн світової співдружності є діяльність Світової організації торгівлі (СОТ), яка використовує структуру Генеральної угоди про тарифи і торгівлю (ГАТТ) і положення про торгівлю між членами угоди» [314]. Такий підхід, на нашу думку, ототожнюється з нормативним регулюванням зовнішньоторговельних відносин, що розробляється на рівні національного та міжнародного законодавства.

Погоджуємось з думками О.І. Струка, який вважає, що «будь який вид торговельної політики не породжує автоматично зростання продуктивності виробництва та інноваторства. Звичайно, протекціоністська політика, захищаючи власного виробника сприяє зростанню його доходу та функціонуванню на ринку. Лібералізаційна політика також не сприяє розвитку продуктивності, а лише дає поштовх внаслідок появи значної конкуренції. Більше того, варто зазначити, що лише ті сектори, які до виходу на світовий ринок спромоглись на виробництво конкурентоспроможної продукції можуть «вижити» та вже

розвиватись на зовнішньому ринку. Лібералізація є ефективною в тому випадку, якщо фірми із своїм рівнем продукції, капіталу є конкурентоспроможні на світовому ринку, в іншому випадку це призведе до «задавнення» конкретного вітчизняного сектору» [280].

Тому держава повинна, перш за все, розвивати внутрішній ринок виробництва інноваційних товарів та послуг, що сприятиме отриманню високого конкурентоспроможного місця в міжнародній системі торговельних відносин. Таким чином, на нашу думку, для країни, що розвивається, якою на сьогодні є Україна, найвідповіднішим варіантом є поєднання протекціоністських заходів та реалізація ліберального руху товарів і послуг.

Як слушно вказує О.О. Алімова, «особливого захисту від іноземної конкуренції потребують молоді галузі, які не зможуть витримати початковий період розвитку, якщо їх не захистити від стихії конкуренції. Якщо ж їм надати такий тимчасовий захист, вони зможуть «стати на ноги», залучити кваліфікованих працівників, спеціалістів, запровадити передову технологію. Спочатку ціни на продукцію цієї галузі будуть для споживача доволі високими, але з часом витрати на виробництво зменшаться, відповідно знизяться й ціни» [4].

В таких умовах недоцільно відмовлятися від ринкових механізмів регулювання зовнішньої торгівлі. Адже «вільна торгівля стимулює конкуренцію, примушує національні підприємства підвищувати якість своєї продукції та знижувати ціни. Як правило, державні управлінські заходи в галузі зовнішньоторговельної політики гнучкі, поєднують як елементи вільної торгівлі, так і протекціонізм. Політика вільної торгівлі переважає за умов високого рівня розвитку продуктивних сил і ринкових відносин, а протекціонізм – за умов становлення ринкових відносин і недостатнього розвитку експортного потенціалу країни» [122, 101].

Отже, проаналізувавши види державної зовнішньоторговельної політики, які виокремилися в процесі історичного розвитку зовнішньої торгівлі, запропоновано розширити класифікацію, враховуючи сучасні умови розвитку економічних систем країн та з метою обґрунтування можливих напрямів розвитку регулювання зовнішньоторговельних відносин державними механізмами в Україні.

На рис. 1.11 представлено перелік класифікаційних ознак та їх видів, що характеризують різноманітні властивості державної зовнішньоторговельної політики. Запропонований перелік розширений та має вагоме значення для побудови цілісної системи державного управління зовнішньоторговельною політикою. В табл. 1.6 наведено характеристику виокремленим видам державної зовнішньоторговельної

політики.

Пріоритетним напрямом розвитку в будь-якій країні залишається експортна політика, успішна реалізація якої позитивно впливає на суспільний добробут та економічний розвиток. В науковій літературі можна виділити декілька підходів трактування даного виду державної зовнішньоторговельної політики. Росаті Д. (Rosati D.) [438] окреслює поняття «експортна політика» в двох напрямках: 1) це сукупність дій держави, що спрямовані на зростання експорту, тобто пов'язані з підтримкою та сприянням експорту, а також сукупність дій, спрямованих на отримання максимальних вигод від участі країни в міжнародному обміні; 2) це політика прискорення сталого економічного розвитку країни за рахунок експорту.

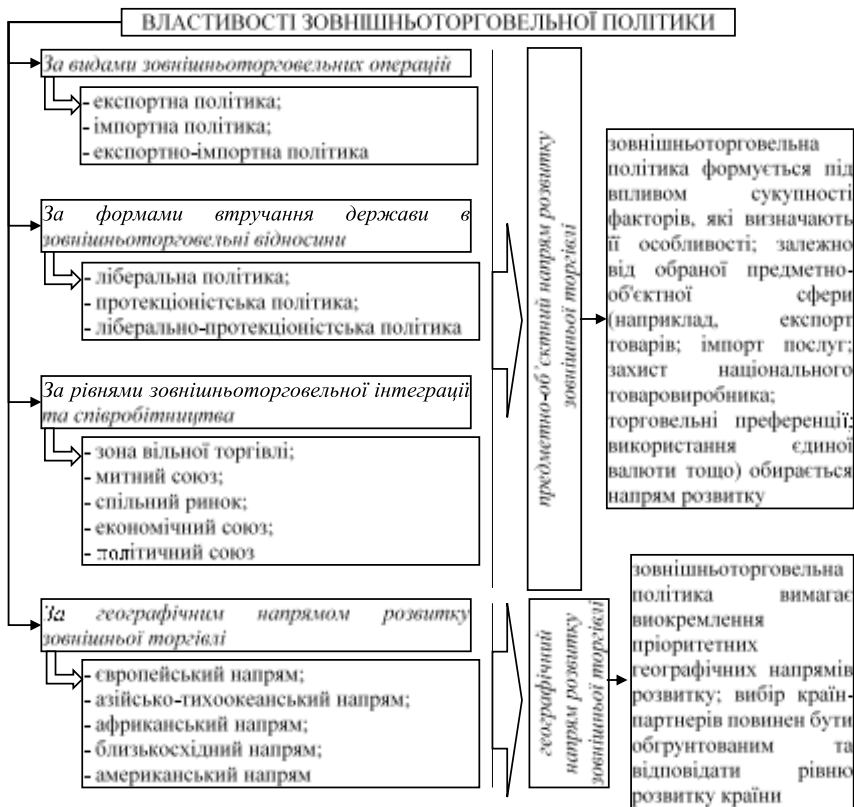

Рис. 1.11. Державна зовнішньоторговельна політика: властивості на напрями розвитку

Джерело: розроблено автором

Для прикладу наведемо особливості експортної політики Європейського Союзу, яка «полягає у двох видах діяльності: перший ґрунтується на забезпеченні підприємствам якнайкращого доступу до зовнішніх ринків, а другий – захисті своїх інтересів на цих ринках» [428].

«У зв'язку з відходом від використання експортних субсидій набувають значення програми, спрямовані на стимулювання експорту серед підприємців ЄС. Завдання таких програм включають надання підприємцям ЄС інформації про специфіку зовнішніх ринків, організацію навчальних курсів, допомогу у встановленні торгових контактів і навіть забезпечення просування нових та інноваційних продуктів ЄС за кордон. Це має збільшити шанси експортерів ЄС на ринках третіх країн. Реалізація проєкспортних програм також сприяє виявленню проблем, з якими можуть зіткнутися експортери ЄС, працюючи на зовнішніх ринках. Таким чином, стає простіше визначити цілі подальшої торгової політики ЄС з точки зору лібералізації торгівлі або угод між ЄС та іншими країнами. Самі підприємці підтверджують ефективність функціонування програм стимулювання експорту. Однією з найважливіших програм експорту Європейської Комісії є Стратегія доступу на ринок, яку навіть називають опорою торгової політики ЄС» [428].

Активна експортна політика корелює з імпоротною політикою та зазвичай розробляється у взаємозв'язку з нею. «Оскільки зовнішня торгівля будь-якої країни є сукупністю експортних та імпорتنних операцій, то головним завданням зовнішньоторговельної політики є насамперед пошук балансу між цими двома товаропотоками» [15]. Метою імпоротної політики є захист національного товаровиробника, однак варто зауважити, що така оптимізація імпорту не має формувати завдання перед державним управлінням щодо скорочення абсолютних показників імпорتنних операцій.

Власюк Т.О. зауважує, що «заходи, які спрямовуються на зменшення обсягів імпорту, і справді можуть мати позитивні для національної економіки наслідки, інколи можуть завдати їй значної шкоди. Особливу небезпеку може становити надмірне бажання розвивати імпортозамінює виробництво. Адже за самою своєю сутністю такий підхід істотно обмежує ринковий розвиток національного виробництва. І передусім це – обмеження збуту. Цілі імпортозамінюючого виробництва передбачають орієнтацію в основному на національний ринок, а це навіть в умовах значно більшої країни, ніж Україна, може виявитися недостатнім для створення потужних та ефективних ринкових структур» [33].

Таблиця 1.6. Характеристика запропонованих видів державної зовнішньоторговельної політики

Класифікаційна ознака та види державної зовнішньоторговельної політики	Характеристика видів державної зовнішньоторговельної політики
1	2
<i>За видами зовнішньоторговельних операцій</i>	
- експортна політика;	застосування механізмів державного управління, що спрямовані на підтримку та сприяння експорту задля прискорення економічного розвитку країни
- імпортна політика;	використання механізмів, які передбачають захист національного товаровиробника, створюють умови для ефективного імпортозаміщення, що здійснюється з метою покращення торговельного балансу країни
- експортно-імпортна політика	поєднання механізмів державного управління щодо зростання експорту та оптимізації імпорту з метою формування позитивного зовнішньоторговельного сальдо країни
<i>За формами втручання держави в зовнішньоторговельні відносини</i>	
- ліберальна політика;	вплив держави на ринкові процеси обмежується певними діями в сфері укладання торговельних угод з іншими країнами, участю в міжнародних торговельних організаціях, реалізацією інформаційної, контрольної, оціночної та моніторингової функції, та передбачає надання максимальної економічної свободи суб'єктам зовнішньоторговельної діяльності
- протекціоністська політика;	виключається дія ринкових механізмів, держава виконує основну регулюючу функцію щодо формування та реалізації експортно-імпортної політики із застосуванням інструментів захисту національного виробника
- ліберально-протекціоністська політика	поєднання ліберальних та протекціоністських принципів державного управління зовнішньоторговельною діяльністю; в сучасних умовах ХХІ ст. характеризується як неопротекціонізм, що передбачає застосування сукупності нетарифних методів регулювання зовнішньої торгівлі
<i>За рівнями зовнішньоторговельної інтеграції та співробітництва</i>	
- зона вільної торгівлі;	політика, яка передбачає створення пільгових зон з іншими країнами (групами країн), у межах якої здійснюється діють певні обмеження щодо встановлення митних і немитних бар'єрів зовнішньої торгівлі

Продовження табл. 1.6.

1	2
- митний союз;	створення спільної митної території з іншими країнами (групами країн) з метою повної ліквідації митних обмежень та застосування єдиного митного тарифу відносно третіх країн
- спільний ринок;	об'єднання національних ринків групи країн з метою створення умов для вільного переміщення капіталів, товарів, послуг і робочої сили
- економічний союз;	об'єднання національних ринків групи країн на основі митного союзу, спільного ринку, уніфікації фінансових систем і проведення спільної валютної політики
- політичний союз	об'єднання країн з метою проведення спільної політики у всіх сферах суспільного життя
<i>За географічним напрямом розвитку зовнішньої торгівлі</i>	
- європейський напрям;	в залежності від обраного виду зовнішньоторговельної політики країна обирає пріоритетний географічний напрям розвитку зовнішньої торгівлі, враховуючи регіональне розташування, рівень економічного розвитку, перспективи та потенціал суб'єктів зовнішньоторговельної діяльності
- азіатсько-тихоокеанський напрям;	
- африканський напрям;	
- близькосхідний напрям;	
- американський напрям	

Джерело: розроблено автором на основі проведеного дослідження.

За формами втручання держави в зовнішньоторговельні відносини виділено ліберальну, протекціоністську та ліберально-протекціоністську зовнішньоторговельні політики. На нашу думку, на сьогодні особливої уваги потребує ліберально-протекціоністська політика (неопротекціонізм), яка набуває все більшої популярності серед розвинених країн.

Панченко В.Г. присвятила свою докторську дисертацію дослідженню особливостей неопротекціонізму в міжнародних економічних відносинах. «Неопротекціонізм прагне усунути внутрішню суперечність лібералізму, яка полягає в його подвійності: з одного боку, відкритість економіки, невтручання держави, з іншого боку, одночасно передбачається вже як факт, що відбувся, захист національного виробника і зростання добробуту в суспільстві. Такі характеристики лібералізму, як «стихийний» і «розумний», відображають його внутрішню напруженість і самозаперечення. Тому «розумний лібералізм» і «розумний протекціонізм»

– це зона взаємопроникнення протилежностей одна в одну, яка, на думку О. Довгаль [69], уособлюється в понятті «неопротекціонізм» [209].

Довгаль А.О. зазначає, що «сучасний протекціонізм перетворився з торгової політики у складний комплексний державний механізм підвищення конкурентоспроможності національної економіки у процесі глобалізації» [69, с. 18]. Тому поєднання ринкових та державних механізмів управління зовнішньоторговельною діяльністю є виправданим та обґрунтованим в сучасних умовах розвитку міжнародних економічних відносин. Адже метою кожної країни залишається економічне зростання та суспільний добробут, що реалізується у поєднанні із забезпеченням національної безпеки та участю в глобалізаційних процесах світового економічного середовища.

Такі глобалізаційні процеси породжують необхідність економічної інтеграції з іншими країнами, тому нами ідентифіковано види державної зовнішньоторговельної політики за рівнями зовнішньоторговельної інтеграції та співробітництва (табл. 1.7).

Таблиця 1.7. Рівні регіональної економічної інтеграції

Форми інтеграції	Заходи з усунення дискримінації				
	Усунення тарифів та квот	Спільний зовнішній тариф	Вільний рух факторів виробництва	Гармонізація економічної політики	Уніфікація політики, створення політичних інститутів
Зона вільної торгівлі	+				
Митний союз	+	+			
Спільний ринок	+	+	+		
Економічний союз	+	+	+	+	
Повна економічна інтеграція	+	+	+	+	+

Джерело: [316]

Доцільність виокремлення зазначеної класифікаційної ознаки, як бачимо з наведеної табл. 1.7, пояснюється тим, що визначення умов зовнішньої торгівлі передбачені за всіма рівнями економічної інтеграції.

Виділений критерій класифікації за географічним напрямом розвитку зовнішньої торгівлі, вважаємо, має особливе значення для країн, що розвиваються, адже визначення кола країн-партнерів, з якими буде

відбуватися співпраця, є першочерговим в розробці ефективної державної зовнішньоторговельної політики. В Україні в Експортній стратегії до 2021 року окреслено пріоритетні країни, з якими країна недоторгує, та передбачено ряд заходів на державному рівні щодо підтримки суб'єктів господарювання в частині виходу на нові пріоритетні для країни в цілому ринки збуту.

Як показало дослідження, державна зовнішньоторговельна політика характеризується сукупністю альтернатив щодо вибору її найбільш сприятливих та прийнятних для конкретної країни умов формування та реалізації. Враховуючи історичний розвиток механізмів державного управління зовнішньоторговельної діяльності в Україні, прослідковано неузгодженість та вагому відмінність від основних етапів розвитку міжнародних торговельних відносин. Зокрема, якщо в світі (зокрема, в Європі) виділено цикли (меркантилізм – лібералізм – протекціонізм – ліберальна глобалізація – неопротекціонізм), за якими відбувався розвиток зовнішньоторговельної політики, то в Україні, починаючи від зародження зовнішньоторговельних відносин до здобуття незалежності, основним напрямом державного управління зовнішньою торгівлею залишався протекціонізм. Це вплинуло на розвиток державної зовнішньоторговельної політики та стало однією з причин сировинного характеру експортних операцій, залежності національного ринку товарів і послуг від імпорту та відсутності комплексного механізму державного управління в умовах ліберальної глобалізації.

В ході дослідження ідентифіковано траєкторії розвитку зовнішньоторговельної політики в світі та в Україні в історичному контексті, розглянуто теорії зовнішньої торгівлі, які мали вплив на формування принципів державного управління зовнішньоторговельною діяльністю та систематизовано і виокремлено нові класифікаційні ознаки державної зовнішньоторговельної політики.

Державна зовнішньоторговельна політика формується під впливом сукупності факторів, які визначають її особливості; залежно від предметно-об'єктної сфери (наприклад, експорт товарів; імпорт послуг; захист національного товаровиробника; торговельні преференції; використання єдиної валюти тощо) та виокремлених пріоритетних географічних напрямів обирається напрям розвитку зовнішньої торгівлі країни.

Отже, сформовані теоретичні основи формування та реалізації державної зовнішньоторговельної політики забезпечують створення умов для розвитку і удосконалення методичного забезпечення державного управління зовнішньоторговельною діяльністю країни.

Висновки до 1-го розділу

В ході дослідження здійснено теоретичне узагальнення наукової проблеми в сфері розвитку механізмів формування та реалізації державної зовнішньоторговельної політики та отримано наступні результати:

1. З метою окреслення предметно-об'єктного стану дослідження здійснено аналіз наукового доробку закордонних науковців з питань зовнішньої політики в сфері торгівлі, що дозволило визначити тенденції розвитку окремих теоретичних, методологічних та практичних напрямів державної зовнішньоторговельної політики в світі.

Аналіз позитивної тенденції зростання кількості публікацій в науковому середовищі за досліджуваною тематикою корелює зі зростанням обсягів світової торгівлі (досліджуваний період 1974-2020 рр.). За допомогою методу бібліометричного аналізу наукових досліджень побудовано термінологічну карту публікацій в сфері зовнішньоторговельної політики, що індексуються в наукометричній базі Scopus, та сформовано 6 дослідницьких кластерів: світова торговельна політика; зовнішня торгівля ЄС та США; наслідки зовнішньої торгівлі на соціо-еколого-економічну світову систему; стратегічні напрями розвитку зовнішньої торгівлі; принципи СОТ та політика країн-учасниць; політика протекціонізму (тарифні та нетарифні методи). Систематизація основних напрямів досліджень дала змогу ідентифікувати історичні періоди часу, які характеризують хронологічний розвиток шляхів пошуку вирішення проблемних питань в сфері державної зовнішньоторговельної політики.

2. Побудовано модель взаємозв'язку основних досліджуваних дефініцій та визначено їх основні характеристики. Сформовано канали взаємодії, що теоретично пояснюють сутність понять і визначають необхідність пошуку найбільш ефективних напрямів розв'язання суспільних проблем в сфері зовнішньої торгівлі через застосування механізмів формування та реалізації державної зовнішньоторговельної політики.

Запропонована модель має теоретичне значення та може бути використана під час удосконалення положень нормативно-правових документів в сфері управління зовнішньоторговельною діяльністю. Адже, зважаючи на відсутність пояснення таких понять, як: «зовнішня торгівля», «зовнішньоторговельна діяльність», «державна зовнішньоторговельна політика», в законодавстві України, виникають неоднозначні їх тлумачення та неузгодженість і незрозуміння суб'єктами господарювання. Це ускладнює доступ суб'єктів зовнішньоторговельної діяльності не лише до вимог та умов зовнішньої торгівлі, які окреслює національне законодавство, але й впливає на ефективність пошуку та формування цілей виходу на нові

ринки товарів і послуг.

3. Проаналізовано історичні аспекти розвитку зовнішньої торгівлі в Україні та світі в світлі тих теорій міжнародних економічних відносин, які застосовувались на практиці під час розбудови економіки. Ідентифіковані траєкторії розвитку процесів державного регулювання в Україні не йшли в одному напрямі з світовими особливостями. Адже, коли в світі в XIX ст. панував економічний лібералізм, що передбачав зведення до мінімуму державного втручання в економічні процеси і, зокрема, зовнішню торгівлю, в Україні торговельні відносини розвивались під жорстким контролем державних органів влади та мали сировинний характер. Це і стало підставою формування зовнішньоторговельних відносин незалежної України, яка в 1991 році вперше за всю історію свого існування почала будувати відкриту ринкову економіку та долучилася до глобалізаційних процесів.

4. Враховуючи сучасні умови розвитку економічних систем країн та з метою обґрунтування можливих напрямів розвитку державного управління зовнішньоторговельною діяльністю запропоновано класифікаційний підхід до виокремлення видів державної зовнішньоторговельної політики (за видами зовнішньоторговельних операцій (експортна політика; імпортна політика; експортно-імпортна політика); за формами втручання держави в зовнішньоторговельні відносини (ліберальна політика; протекціоністська політика; ліберально-протекціоністська політика); за рівнями зовнішньоторговельної інтеграції та співробітництва (зона вільної торгівлі; митний союз; спільний ринок; економічний союз; політичний союз); за географічним напрямом розвитку зовнішньої торгівлі (європейський напрям; азійсько-тихоокеанський напрям; африканський напрям; близькосхідний напрям; американський напрям). На цій підставі обґрунтовано предметно-об'єктний (державна зовнішньоторговельна політика формується під впливом сукупності факторів, які визначають її особливості, тому напрям розвитку залежить від обраної предметно-об'єктної сфери (наприклад, експорт товарів; імпорт послуг; захист національного товаровиробника; торговельні преференції; використання єдиної валюти тощо); та географічний напрям розвитку зовнішньої торгівлі (державна зовнішньоторговельна політика вимагає виокремлення пріоритетних географічних напрямів розвитку; вибір країн-партнерів повинен бути обґрунтованим та відповідати рівню розвитку країни).

Сформовані теоретичні основи застосування механізмів формування та реалізації державної зовнішньоторговельної політики забезпечують створення підстав для розвитку і удосконалення методологічного забезпечення державного управління зовнішньоторговельною діяльністю країни.

РОЗДІЛ 2

МЕТОДОЛОГІЯ ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ЗОВНІШНЬОТОРГОВЕЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ

2.1. Структурування дерева проблемних питань формування та реалізації державної зовнішньоторговельної політики

Зовнішньоекономічна діяльність суб'єктів господарювання є одним з елементів та індикатором стану і перспектив розвитку державної зовнішньоекономічної політики країни. Натомість рівень інтеграції національної економіки до світового господарства оцінюється за показниками, що характеризують державну зовнішньоекономічну політику. В умовах лібералізації торговельних відносин та враховуючи характеристики відкритої економіки України розвиток зовнішньоекономічної діяльності є одним із стратегічних напрямів державного управління економічними процесами країни. Застосування механізмів управління буде ефективним в тому випадку, якщо враховуватиме інтереси всіх зацікавлених сторін (держави, бізнесу та суспільства), що забезпечуватиме досягнення потрійного синергетичного результату (податки як джерело доходів державного бюджету, прибуток, заробітна плата). Тому структурування проблемних питань у сфері розвитку зовнішньої торгівлі є актуальним та доцільним для подальшого удосконалення державної зовнішньоторговельної політики.

Механізми державного управління зовнішньоторговельною діяльністю вивчали такі науковці, як: Борисенко О.П. (2013) [22], Губенко В.І. (2004) [49], Коліжук О.О. (2012) [105], Коршунова Г.С. (2000) [117], Кравченко В.О. (2004) [118], Крупін В.Є. (2008) [124], Литвин Н.Ю. (2014) [155], Машков А.О. (2014) [164], Мерзляк А.В. (2003) [168], Мойсейченко П.О. (2008) [181], Онищенко О.А. (2008) [197], Письмаченко Л.М. (2008) [213], Приймаченко Д.В. (2006) [227], Платонова І.О. (2020) [218], Пудрик Д.В. (2008) [244], Райнін І.Л. (2002) [247], Сбітнев А.В. (2004) [262], Скрябіна Д.С. (2014) [269], Стеценко О.В. (2008) [276], Стеблянко М.Д. (2015) [273], Філіна Г.І. (2003) [302], Яворський А.І. (2002) [319].

Метою даного дослідження є структурувати проблеми в сфері здійснення зовнішньоторговельної діяльності та проаналізувати їх причини та наслідки задля удосконалення державної зовнішньоторговельної політики.

Задля досягнення мети поставлено наступні завдання:

- розкрити фактори впливу на формування та реалізацію державної зовнішньоторговельної політики;

- ідентифікувати потреби суб'єктів зовнішньоторговельної діяльності, які є детермінантами обґрунтування змін в державній зовнішньоторговельній політиці;

- виокремити проблемні питання в сфері здійснення зовнішньоторговельної діяльності.

Вирішення поставлених завдань дозволить окреслити вектори розвитку механізмів державного управління зовнішньоекономічною діяльністю країни та сприятиме створенню умов щодо підвищення іміджу країни на міжнародному рівні.

Ряд факторів, що впливають на змінність зовнішнього середовища (політичні, виробничі, фінансові, споживчі тощо) визначають необхідність та посилюють актуальність здійснення досліджень в сфері державного управління зовнішньоекономічною діяльністю. Тому в ході дослідження розглянуто різні погляди науковців щодо питання впливу факторів на формування та реалізацію державної зовнішньоторговельної політики.

«Фактори, що впливають на визначення державної зовнішньоекономічної політики:

- незбалансованість структури економіки;
- надмірна енерго- і ресурсоємність виробництва;
- низька конкурентоспроможність виробництва;
- недосконала фінансова система;
- зниження науково-технічного і високотехнологічного промислового потенціалів;

- криміналізації різних видів і форм економічних відносин;
- надмірна енергетична залежність від монопольних імпортерських ринків;

- виробнича залежність українських підприємств;
- висока фінансова залежність України;
- відсутність розвинутої зовнішньоторговельної інфраструктури;
- статус «торговельного аутсайдера» у світовій торгівлі;
- слабка конкурентозахищеність зовнішньоекономічної діяльності;
- жорсткий тиск зарубіжних країн на зовнішню економіку України»

[105].

«Вдосконалення методичних засад торговельної політики передбачає виокремлення ключових чинників впливу на її формування:

- політико-правових: внутрішніх (пріоритети національної безпеки, політико-ідеологічна орієнтація, участь у інтеграційних об'єднаннях та

міжнародних організаціях, рівень політичної і економічної самодостатності, формування національного законодавства та рівень його міжнародної гармонізації); зовнішніх (пріоритет глобальної безпеки розвитку, геополітичне становище – «центри» впливу, стратегія міжнародних організацій, особливості зовнішніх політик країн та їх об'єднань, міжнародно - уніфіковані регулятивні принципи, правила, норми);

- економічних: внутрішніх (стан і динаміка національного економічного розвитку, внутрішній попит та стан платіжного балансу, національний експортний потенціал, рівень міжнародної конкурентоспроможності товарів, фірм, галузей); зовнішніх (стан і динаміка розвитку світової економіки, географія і структура світового експорту/імпорту, рівень конкуренції на міжнародних ринках, тенденції науково-технологічного розвитку)» [280].

Як бачимо, автор виокремлює як позитивні, так і негативні чинники формування державної зовнішньоторговельної політики, що, вважаємо, є позитивним. Адже розробка державної політики повинна базуватися на підрунті, що створено та має ряд переваг для подальшого розвитку зовнішньої торгівлі країни.

Окремі дослідники звертають увагу на інтеграційні процеси, що відбуваються в міжнародних економічних відносинах та визначають фактори, що впливають на поглиблення відносин в сфері інтеграції. Так, Соколовська О.М. зазначає, що «незважаючи на те, що в Україні відбуваються інтенсивні інтеграційні процеси, передусім з ЄС, розвиток зовнішньої торгівлі стикається з низкою проблем, що обумовлено багатьма чинниками:

- відсутність цілісної і виваженої загальнонаціональної парадигми і стратегії розвитку міжнародної інтеграції та торгової політики на основі пріоритету національних інтересів України та програми реалізації пріоритетних завдань;

- невизначеність напрямів спеціалізації українського експорту з позицій розширення зовнішніх ринків збуту та проникнення у високотехнологічні ніші, відсутність дієвої підтримки експортерів з боку держави;

- низька конкурентоспроможність більшості українських експортних товарів на світовому ринку внаслідок технологічної відсталості виробництв, низької інноваційної активності підприємств, невідповідності технологічних стандартів міжнародним нормам;

- надмірна залежність вітчизняних товаровиробників від імпорту енергоносіїв та технологічного обладнання, зростання цін на які знижують ефективність виробництва;

- труднощі з залученням прямих іноземних інвестицій, що стримує технологічний розвиток підприємств та можливості випускати якісні товари» [271].

Черчик Л. в своїх дослідженнях виділяє три рівні чинників впливу на розвиток зовнішньоекономічної діяльності підприємств: зовнішні (чинники макросередовища), безпосередні (чинники середовища зовнішньоекономічної діяльності підприємств); внутрішні (чинники мікросередовища).

«Основними групами зовнішніх чинників, що стримують розвиток експортної діяльності підприємств, є нестабільність розвитку глобального середовища, періодичні фінансово-економічні кризи; високим рівнем конкуренції на світових ринках; бар'єрами входу на ринки розвинених країн; сформованим розподілом сфер та зон впливу й спеціалізацією провідних компаній світу» [310].

До негативних чинників безпосереднього середовища розвитку зовнішньоекономічної діяльності підприємств автор зараховує: 1) геополітичні (можливість економічного подолання географічних меж ринків, географічний бар'єр входу на зовнішні ринки, неможливість чи утрудненість переміщення товарів, значні додаткові витрати на перетинання кордонів. По-друге, це активність співпраці, яка визначається членством в міжнародних об'єднаннях, численність й ефективність виконання міжнародних угод щодо економічної співпраці); 2) законодавчо-нормативні (відсутність чіткої стратегії та недосконала зовнішньоекономічна політика держави); 3) регуляторні, 4) фінансово-економічні (нерациональна географічна структура експорту продукції вітчизняних підприємств і малоперспективна модель міжнародної спеціалізації України; ефект імпортозаміщення, що свідчить про незахищеність і нерозвиненість внутрішніх ринків України; відсутність належного ресурсного забезпечення, велике технологічне відставання від розвинених країн, низький рівень якості більшості товарів; недоліки в інфраструктурному забезпеченні ЗЕД: недосконалість митного обслуговування та митних процедур, фінансових розрахунків, проблеми транспортування й зв'язку; служб із надання консалтингових, інформаційних та інших ділових послуг тощо) [310].

«Несприятливими факторами, які впливають на розвиток зовнішньої торгівлі України є: нерозвиненість зовнішньоторговельної

інфраструктури; недосконалість методів державного регулювання економіки; залежність внутрішнього ринку України від іноземних постачальників; низька конкурентоспроможність товарів і послуг на міжнародних ринках; заборгованість держави іноземним кредиторам; слабка інфраструктура підтримки експорту; відсутність ефективного митного контролю; протекціонізм окремих держав по відношенню до України; неефективне управління підприємствами; різкі коливання валютного курсу та нестабільність міжнародних економічних, зокрема валютно-кредитних та фінансових відносин; загострення міжнародної економічної конкуренції з боку інших пострадянських і постсоціалістичних країн» [308].

Ткаченко А.М. окреслює внутрішні і зовнішні фактори, які впливають на експортний потенціал країни. «Серед внутрішніх, які мають помітний вплив на національний експортний потенціал можна виокремити наступні:

- недосконалість національної нормативно-правової бази у площині керування реалізацією і розвитком сфери експортної діяльності, відносно до норм, котрі прийняті у зарубіжній практиці;

- не висока конкурентоспроможність національної промислової продукції та послуг;

- скрутний фінансовий стан переважної більшості суб'єктів господарювання, що практично унеможливує вкладання у прерогативні орієнтовані на експорт проекти за рахунок внутрішніх ресурсів;

- неприродне уповільнювання курсу гривні в межах «валютного коридору» локалізує можливості вживання курсового фактору з метою просування експорту;

- недостатнє піднесення національних систем сертифікації і контролю якості експортної продукції на фоні вагомого посилення вимог до споживчих і екологічних характеристик, а теж до захищеності продукції, котра продається на ринках розвинутих країн;

- випереджаючий ріст цін на продукцію природних монополій у зіставленні зі зростанням цін на послуги авіаційних компаній;

- недостатність фахових знань та практики у площині експорту у більшості національних підприємств, а також слабка координованість їх функціонування на зовнішніх ринках» [290].

Щодо зовнішніх чинників, автор виокремлює: «посилення міжнародної конкуренції впродовж попередніх років; швидке підвищення побажань споживачів до якості послуг, котре викликано запровадженням інноваційних підходів; використання іноземними державами більш

досконалих форм протекціонізму, а також безпосередньої політичної допомоги розвинутими державами своїх експортерів; збереження певних елементів дискримінації експортерів України за кордоном» [290].

До факторів впливу на визначення пріоритетних напрямів формування експортної стратегії Серпухов М. [267] зараховує: 1) внутрішньоекономічні: стан товарної та географічної структури експорту та імпорту; спеціалізація країни; стан внутрішньогалузевої торгівлі; рівень імпортозаміщення; темпи розвитку економіки; валютна політика; зовнішньоторговельна політика; стан науково-технічної діяльності; 2) зовнішньоекономічні: умови торгівлі; вплив торгівельних бар'єрів; доступність ринків; науково-технічний прогрес; динаміка валютних курсів; політична ситуація; торгівельні війни.

Сукупність чинників зовнішнього та внутрішнього впливу, які виділяють науковці в своїх працях та обґрунтовують на підставі аналізу статистичних даних, мають важливе значення в частині їх врахування в процесі формування державної зовнішньоторговельної політики. Зокрема, в роботі систематизовано наведені в дослідженнях чинники, що обґрунтовують необхідність змін в державній зовнішньоторговельній політиці (табл. 2.1).

Також слід виділити позитивний ефект зовнішніх та внутрішніх чинників впливу на формування та реалізацію державної зовнішньоторговельної політики. До них можна віднести: пріоритети національної безпеки; формування національного законодавства та рівень його міжнародної гармонізації; розвиток форм міжнародної економічної співпраці та інтеграції та, як наслідок, участь країни в інтеграційних об'єднаннях та міжнародних організаціях.

Ідентифіковані чинники впливу на розвиток зовнішньої торгівлі формують умови, в яких відбувається побудова державної політики. Зважаючи на те, що в Україні переважає вплив негативних чинників, варто враховувати потреби суб'єктів зовнішньоторговельної діяльності, які характеризують проблеми в зовнішній торгівлі та визначають подальший напрям реформування та розвитку державної зовнішньоторговельної політики.

Тому наступним етапом дослідження є розкриття потреб та вимог суб'єктів господарювання, що здійснено за допомогою огляду результатів моніторингу спрощення процедур торгівлі (щорічні опитування українських експортерів та імпортерів здійснюються Інститутом економічних досліджень та політичних консультацій) за такими напрямками: угода про асоціацію, перешкоди зовнішньоекономічної

діяльності, контрабанда та «сірий імпорт», корупція на митниці, реформа у митній сфері очима бізнесу.

Таблиця 2.1. Чинники, що обґрунтовують необхідність змін в державній зовнішньоторговельній політиці

Внутрішні чинники – визначаються всередині країни та залежать від дій суб’єктів державної зовнішньоторговельної політики	Зовнішні чинники – визначаються на міжнародному рівні та впливають на формування державної зовнішньоторговельної політики
<i>Негативний вплив</i>	
<ul style="list-style-type: none"> - недосконалість національного законодавства щодо державного регулювання зовнішньоторговельних відносин; - низька конкурентоспроможність та низька якість готової продукції національних промислових виробництв; - відсутність фінансової можливості у підприємств для розвитку експортного потенціалу; - волатильність валютного курсу національної валюти по відношенню до іноземних, що негативним чином впливає на доходи та витрати діяльності суб’єктів зовнішньоторговельної діяльності; - недостатність фахових знань та практики ведення зовнішньоторговельної діяльності; - залежність внутрішнього ринку товарів і послуг від імпорту; - слабка підтримка національних експортерів з боку держави; - відсутність ефективного митного контролю - технологічна відсталість національних виробництв; - низька інноваційна активність підприємств; - недосконалість митного обслуговування та митних процедур 	<ul style="list-style-type: none"> - зростання торговельних бар’єрів з боку країн-торговельних партнерів, що пов’язано з неопротекціоністським підходом; - політична ситуація; - торговельні війни; - зміни світових цін на сировину та готову продукцію; - висока заборгованість держави іноземним кредиторам; - невідповідність національних фітосанітарних, технологічних стандартів міжнародним нормам; - нестабільність розвитку глобального середовища, що породжує фінансово-економічні кризи; - додаткові витрати на перетин митних кордонів

Джерело: складено на основі аналізу попередніх досліджень за темою дослідження.

Вплив Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом

За даними щорічного опитування, яке проводилося в 2020 р. [272] загальний вплив угоди підприємства оцінили загалом позитивно (рис. 2.1). Більше 28% опитуваних протягом 2016-2018 рр. зазначали, що їх підприємство значно чи незначно виграло, у 2020 р. даний показник зріс до 39,3%, що свідчить про ще більш позитивний вплив угоди. Негативний вплив відчула зовсім незначна частка підприємств з 2016 р., їх відсоток змінювався в межах від 5,2% до 6,2%. 50-60% опитуваних вказали, що угода ніяк не вплинула на їхнє підприємство, інші ж 4-5% ще не визначились.

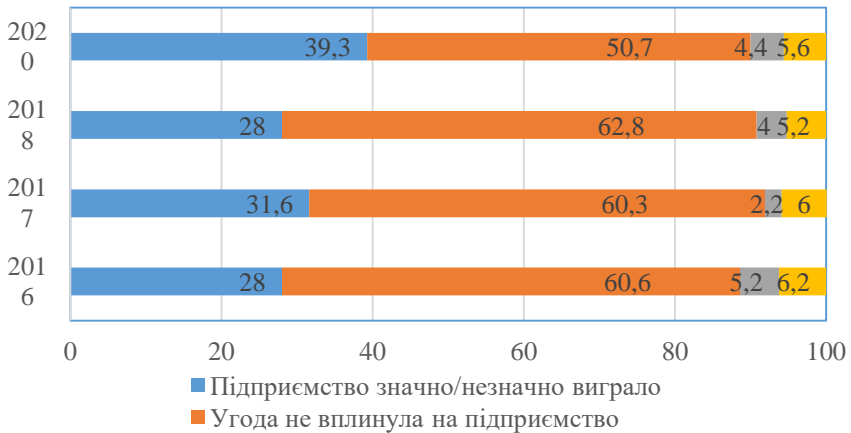

Рис. 2.1. Оцінка впливу Угоди про асоціацію України та ЄС за роками, % опитаних

Джерело: [272]

За видом зовнішньоекономічної діяльності були опитані імпортери експортери та ті, хто поєднує експорт та імпорт. Порівнюючи 2016 та 2020 рр. можна підсумувати, що загалом зросла частка позитивних оцінок для всіх видів діяльності. Тобто у 2016 р. позитивний вплив угоди на підприємство зазначили 35,9% від загальної кількості опитуваних експортерів та імпортерів, 31,4% - імпортерів та 12% лише експортерів. У 2020 р. ці показники становлять 45,1% для тих, хто поєднує експорт та імпорт, 44,4% для імпортерів та 22,7% для експортерів. Виходячи з цього можна сказати, що підприємства, які поєднують експорт та імпорт відчували найбільше позитивного впливу, негативного зазнали невелика кількість підприємств, зокрема у 2016 р. найбільший відсоток негативного впливу серед опитуваних був у експортерів – 9,6%, але до 2020 р. він скоротився

вдвічі і тепер становить 4,7%. Єдиним тільки недоліком є те, що майже 2/3 експортерів, а саме 71,6% не відчували ніякого впливу угоди.

Зважаючи на розмір підприємств, серед опитаних найбільше позитивного впливу зазнають великі, це у 2016 р. зазначили 42% підприємств, у 2020 вже 46,5%. Частка підприємств всіх розмірів протягом періоду від 2016 до 2020 рр. була незначною і не перевищувала 7%. Серед мікро, малих та середніх підприємств достатньо багато не відчувало ніякого впливу від угоди, цей показник варіюється від 49 до 68%, а серед великого бізнесу менша частка підприємств не можуть оцінити впливу. Зокрема, серед мікро, малих і середніх підприємств кількість, що зазначили позитивний вплив в 2016 р. була в межах від 21,5% до 27,2%, а в 2020 вже від 36,6% до 39,4%. Тобто рівень позитивних оцінок зріс у всіх, в незалежності від розміру підприємств.

Враховуючи сектори підприємств найбільш позитивного впливу від угоди зазнали сектор торгівлі, з якого у 2016 р. – 30,2%, а в 2020 – 43,2% оцінили вплив угоди позитивно, та сектор промисловості, показники якого відповідно склали – 27,8% у 2016 р. та 39,3% у 2020. Найнижча частка позитивних оцінок спостерігається серед сільськогосподарських підприємств, вона можна сказати і залишається на одному рівні, в 2016 р. – 21,6%, в 2020 – 21,7%. Частка підприємств, котрі зазнали позитивного впливу і серед сфери послуг, зросла від 28,6% до 29,2% з 2016 до 2020 р., але саме в цьому секторі найбільша кількість респондентів, котрі вказують на програш від впливу угоди – 10,46% у 2020 році, в той час як серед інших секторів даний показник не перевищує 7,9%. Від 50 до 63% підприємств не відчували ніякого впливу від угоди.

Якщо проаналізувати позитивні оцінки впливу угоди підприємств за регіонами. То можна спостерігати, що найвищий показник має Львівська область – 55,1%. Також досить гарні результати мають Рівненська, Тернопільська, Івано-Франківська, Закарпатська, Чернівецька, Київська та Волинська області, відсотки позитивних оцінок у яких перебувають в межах від 43,8% до 48,3%. Найнижчу частку позитивних оцінок має Херсонська область – 18,2%, навіть менше ніж кожне 5 підприємство зазнало позитивного впливу від угоди. Щодо негативних оцінок, то у 6 регіонах ні одне підприємство не відчувало негативного впливу угоди, такими регіонами є: Рівненська, Івано-Франківська, Волинська, Донецька, Сумська, Вінницька області. У всіх інших регіонах окрім Херсонської області, цей показник не перевищує 10 %, що свідчить про негативний вплив угоди на незначну кількість підприємств. Херсонська ж область є лідером з негативних оцінок,

показник підприємств, які зазначили, що її підприємство прогало від угоди, складає 13,6%.

Перешкоди при зовнішньоекономічній діяльності

Протягом 2016-2020 рр., як свідчить опитування [272], частка експортерів, що стикалися з перешкодами не перевищувала 26,9 %. Найвищий показник наявності перешкод – 26,9% був виявлений у 2016 р., найнижчий 7,9% у 2020 р. Це свідчить про боротьбу з перешкодами, покращення умов для здійснення експорту. Розглянувши результати опитування за регіонами, спостерігається, що в 4 регіонах, а саме: Чернівецькій, Житомирській, Тернопільській та Донецькій областях, зовсім відсутні скарги на наявність перешкод. Найбільшу кількість підприємств, які стикаються з перешкодами при експорті, виявлено у Рівненській області – 22,2%, Сумській, Кіровоградській та Івано-Франківській, де про перешкоди повідомляє кожне 5 підприємство і показник відповідно становить 20%. Згідно рейтингу, можна підсумувати, що найчастіше експортери стикаються з такими перешкодами, як: відсутність спрощених правил визначення походження товару, тривале очікування оформлення експорту на митниці, на які поскаржилися по 20,4% опитуваних. 16,3% респондентів зазначили основними проблемами: непередбачуваність торговельної політики України, значний рівень бюрократизації на митниці та корупцію на митниці. 14,3 % опитуваних повідомили про недостатній рівень якості транспортної інфраструктури, велику кількість дозвільних документів для експорту, вибірковість у рішеннях, щодо митного оформлення, неповернення ПДВ. Останнє місце серед основних перешкод посів високий рівень податкового тягаря з показником 12,2%.

Щодо боротьби з перешкодами, які виникають при імпорті, то вона є доволі успішною, так як відсоток підприємств, які про них повідомляють з кожним роком поступово скорочувався. У 2016 р. він становив – 35,2%, у 2017 – 29,3%, у 2018 – цей показник зменшився до 28,4% і у 2020 р. досяг свого найнижчого рівня – 18,9%. Проаналізувавши опитування за регіонами можна побачити, що кількість підприємств, що стикаються з перешкодами при імпорті розподіляється досить рівномірно. Не виявлено скарг лише у одному регіоні – Черкаській області, найбільша ж частка імпортерів, що стикаються з перешкодами, а саме 35,7% сконцентрована у Миколаївській області. В інших же регіонах незначні розбіжності між кількістю тих, у кого були перешкоди. Аналізуючи рейтинг перешкод, про які повідомляли під час опитування, можна зробити висновок, що головними з їх переліку є: непрозорість визначення митної вартості товарів, що імпортуються, на яку поскаржилися 38,7% імпортерів, складність митного і податкового

законодавства України, високі ставки митних платежів, довгий час митного оформлення імпортованих товарів, непрозорість процедур на митниці при оформленні імпорту, високий рівень корупції / бюрократизації при налагодженні дистрибутивної мережі, значний рівень бюрократизації на митниці, затягування митного оформлення з боку митниці, недостатній рівень якості транспортної інфраструктури та присутність «сірого» імпорту на ринку, з яким за результатами опитування імпортери стикаються найменше – 11,3%.

Контрабанда та «сірий імпорт»

В межах виділених проблем, з якими стикаються з своїй діяльності експортери та імпортери, розглянуто «сірий імпорт» як одну з перешкод в розвитку зовнішньої торгівлі, що впливає на створення ринку нечесної конкуренції та призводить до недоотримання митних платежів до державного бюджету країни. Адже «сірий імпорт» – це товари, які потрапляють до країни через її митний кордон з порушенням митних правил.

За даними опитування [205] на 1-му місці серед заходів, які, на думку респондентів, слід вжити для боротьби з «сірим імпортом» – спрощення та здешевлення митних процедур (58,4%). З великим відривом на 2-му місці – запровадження системи контролю за товарами від імпорту до продажу (41,7%). На 3-му і 4-му місцях – протидія «карго»-компаніям та об'єднання митних і податкових баз даних (37,4%; 36,7%).

Варто зауважити, що імпортери більше від експортерів підтримують спрощення і здешевлення митних процедур, але також заборону на ввезення в Україну товарів без оподаткування. У сфері послуг для боротьби з «сірим імпортом» частіше, ніж в інших секторах, пропонують спростити та здешевити митні процедури.

У 2020 р. 44,2% опитаних вважають, що для успіху бізнесу важливі неформальні стосунки хоча б з одним органом влади. Це дещо більше порівняно з 2018 р., коли таких респондентів було 39,3%. Найчастіше це митні та податкові органи, але важливість «дружби» з ними у 2020 р. зменшилася. Виключно експортери частіше вважають за потрібне підтримувати неформальні стосунки з органами влади, особливо з місцевими радами, правоохоронцями та ОДА.

На нашу думку, це безпосередньо має вплив на побудову організаційно-інформаційного механізму формування та реалізації державної зовнішньоторговельної політики.

Корупція та хабарництво

Значення корупції та хабарництва як проблеми на митниці дещо

зменшилося у порівнянні з попередніми роками. Корупція не належить до основних проблем, про які повідомляють опитані при різних митних процедурах. Імпортери частіше повідомляють про цю проблему. Найчастіше про корупцію повідомляють при визначенні митної вартості товарів та при взятті проб і зразків товарів. Ймовірно, що проблеми, про які респонденти говорять частіше (необґрунтованість перевірок і завищення митної вартості, нерівні умови для бізнесу) містять корупційну складову.

Значення корупції на митниці як перешкоди при здійсненні експорту зросло у 2020 р. – 5-те місце у рейтингу серед 18 перешкод. Про цю проблему повідомляє 16,3% експортерів, що стикалися з перешкодами. Разом з цим, частка експортерів у 2020 р., які повідомляють про проблему корупції, серед усіх експортерів, зменшилася порівняно з 2018 р.

Для імпортерів, які стикалися з перешкодами, важливість корупції практично не змінилася. У 2020 році частка імпортерів, що вказують на перешкоди, також знизилась. Відповідно, зменшилася частка опитаних, які вказують на проблему корупції, серед усіх імпортерів.

Реформа у митній сфері очима бізнесу

Згідно з даними опитування [206] робота митниці має певні проблеми (табл. 2.2). Крім того, 52,9% респондентів вважають, що «робота митниці в цілому ефективна, але вимагає деяких змін». Виключно експортери оцінюють роботу митниці найкраще. Виключно імпортери оцінюють роботу митниці найгірше та частіше вимагають масштабних реформ. Найкращі оцінки за галуззю – у сільськогосподарському секторі. Середні та великі підприємства значно краще оцінюють роботу митниці, ніж малі та мікропідприємства.

Таблиця 2.2. Проблеми в роботі митниці, з якими стикаються експортери та імпортери

Перелік проблем	Частка опитаних, які вибрали проблему
Недосконале митне законодавство	33,3%
Свідоме завищення митної вартості товарів	25,2%
Недостатня прозорість та відкритість	20,3%
Корупція та хабарництво	20,2%
Застарілість технічного оснащення	19,5%
Постійні зміни структури та керівництва	18,8%
Непрофесіоналізм інспекторів	14,0%
Фіскальна функція митниці	9,2%
Немає жодних проблем у роботі митниць	23,5%

Джерело: [206]

Як і у попередніх хвилях цього опитування, серед проблеми у роботі митниці опитані підприємства найчастіше називають недосконале митне законодавство. Однак, частка опитаних, які вказують на цю проблему, зменшилась порівняно з 2016-2018 роками. Під недосконалим митним законодавством опитані підприємства мають на увазі широкий спектр проблем, куди ввійшли: «бюрократія, велика кількість документів», «ускладнені процедури у законодавстві», «багатозначність, суперечливість законодавства», «постійні зміни в законодавстві», «проблеми з митною вартістю», «не співпадіння норм законодавства України з іншими країнами», «непрозорість законодавства» [206].

До найбільш очікуваних результатів реформи бізнес відносить: скорочення часу при проходженні митних процедур та заходам, які сприятимуть цьому (автоматизація процедур, мінімізація людського фактору, подання усіх документів в електронному вигляді), а також персональній відповідальності митників за заподіяну шкоду. Серед лідерів очікувань також посилення боротьби з контрабандою та посилення безпекових функцій митниці [206].

Аналізуючи представлені результати опитувань суб'єктів господарювання, можна зробити висновок, що існуючі на сьогодні проблемні моменти в сфері ведення зовнішньоторговельної діяльності визначають напрямок руху державної зовнішньоторговельної політики та розвитку зовнішньої торгівлі.

Тому в ході дослідження побудовано дерево проблемних питань в сфері формування та реалізації державної зовнішньоторговельної політики України, які визначають напрями її подальшого розвитку (рис. 2.2).

Примітки: ПП_n – підпроблеми n-го рівня.

Рис. 2.2. Дерево проблемних питань в сфері формування та реалізації державної зовнішньоторговельної політики України

Джерело: розроблено автором.

Отже, основною проблемою на сьогодні в Україні є: сировинна структура експорту в поєднанні з імпортозалежністю від товарів з високою доданою вартістю на тлі низької ділової активності промислових підприємств через системні проблеми зовнішньоторговельної діяльності (транспортна інфраструктура, митні процедури, податкове регулювання, корупція тощо), що негативним чином позначається на економічному розвитку країни та знижує конкурентоспроможність суб'єктів зовнішньоторговельної діяльності на міжнародному ринку товарів і послуг.

Проблема сформована на підставі ідентифікованих найбільших перешкод при здійсненні зовнішньоекономічної діяльності 1) для експортерів: відсутність спрощених правил визначення походження товару; тривале очікування оформлення експорту на митниці; непередбачуваність торговельної політики України; значний рівень бюрократизації на митниці; корупція на митниці; недостатній рівень якості транспортної інфраструктури; велика кількість дозвільних документів для експорту; вибірковість у рішеннях щодо митного оформлення; неповернення ПДВ; високий рівень податкового тягаря; та 2) для імпортерів: непрозорість визначення митної вартості товарів, що імпортуються; складність митного і податкового законодавства України; високі ставки митних платежів; довгий час митного оформлення імпортованих товарів; непрозорість процедур на митниці при оформленні імпорту; високий рівень корупції/бюрократизації при налагодженні дистрибутивної мережі та на митниці; недостатній рівень якості транспортної інфраструктури; присутність «сірого» імпорту на ринку.

2.2. Складові державної зовнішньоторговельної політики: науково-методологічний підхід

Формування та реалізація державної політики неможлива без чіткого усвідомлення кроків, які необхідно здійснити задля досягнення ефективності та дієвості передбачених в політиці механізмів державного управління. В науковій літературі Бакуменко В. [10], Нижник Н., Машков О. [190], Романов В., Рудик О., Брус Т. [255], Тертичка В. [286] звертають увагу в своїх дослідженнях на особливості формування державної політики та наводять власні її методологічні принципи та властивості. Щодо державної зовнішньоторговельної політики, то серед науковців (Івашова Л.М. [92], Стеценко Ж.В. [275], Григорук А., Белова І. [48]) найчастіше використовуються методи регулювання зовнішньоторговельної діяльності для розкриття питання про методологічну складову політики.

Більш обґрунтованим та комплексним є підхід до формування методологічних основ державної політики не лише в розрізі застосування методів державного управління, але й враховуючи зміст політики, що «охоплює визначення проблеми, цілей й інструментів вирішення проблеми» [56]. Тому метою дослідження є розробити методологічні положення формування та реалізації державної зовнішньоторговельної політики.

Для досягнення поставленої мети доцільно розглянути сутність поняття «методологія» в науковому середовищі, що дозволить скорелювати його з державною політикою. Під дефініцією «методологія» одні науковці розуміють «учення про правила мислення у процесі створення теорії науки» [194, с. 58], інші – «учення про науковий метод пізнання» [214, с. 354].

Науковці М.М. Свердан і М.Р. Свердан зауважують, що методологія наукових досліджень – це план дій, скерований на «визначення проблеми, побудову предмета дослідження і наукової теорії, перевірку істинності результатів» [263, с. 59].

«Методологія науки – наукова дисципліна, що дає достатньо повне та придатне для використання знання про властивості, структури, закономірності виникнення, функціонування та розвитку систем наукового знання, а також про їх взаємозв'язки та застосування» [6].

«Поняття «методологія» має два основних значення: система визначених способів і прийомів, застосовуваних у тій або іншій сфері діяльності (в науці, політиці, мистецтві і т. п.); вчення про цю систему, загальна теорія методу, теорія в дії. Методологія не є також проста сума окремих методів, їх механічна єдність. Методологія – складна, динамічна, цілісна, субординована система способів, прийомів, принципів різних рівнів, сфери дії, спрямованості, евристичних можливостей, змістів, структур» [18].

«Методологія науки дає характеристику компонентів наукового дослідження – його об'єкта, предмета аналізу, задач дослідження (або проблем), сукупності дослідницьких засобів, необхідних для вирішення задачі даного типу, а також формує уявлення про послідовність плину думки дослідника під час вирішення задач» [28].

«Виходячи з того що методологія – синтезоване поняття і спираючись на теорію причинно-наслідкових зв'язків, сам процес пізнання має сенс під час виконання двох обов'язкових умов: якщо є що пізнавати і кому пізнавати, тобто якщо є об'єкт та суб'єкт дослідження» [215]. Як бачимо, методологія не є звичайним набором методів пізнання об'єкта дослідження, а її зміст розкривається через сукупність елементів: об'єкт, предмет, мета, завдання, принципи, методи і прийоми тощо.

Так, наприклад, Л.М. Пісьмаченко вважає, «що узагальнити теоретичні підходи до висвітлення сутності терміну «методологія» можна через його структуризацію за такими основними елементами: мета, об'єкт, предмет, суб'єкт, завдання, механізми та результати, які знаходять своє вираження через інші сталі складові наукового пізнання: наукову гіпотезу, наукову концепцію, закони та програми» [215].

«Основні методологічні питання наукового дослідження формулюють так:

- мета – для чого проводиться дослідження;
- об'єкт – де здійснюється дослідження;
- предмет – що саме досліджується;
- метод – як досліджується» [80].

Отже, зміст методології формування та реалізації державної політики має включати ряд елементів, які розкриваються через їх характеристику та взаємодіють один з одним.

Реалізуючи мету дослідження нами представлено напрацювання дослідників в науковій літературі в сфері методології науки державного управління зовнішньоекономічної (в тому числі, зовнішньоторговельною) діяльністю.

Пісьмаченко Л.М. «в основу розробки методології дослідження проблем державного регулювання та контролю зовнішньоторговельної діяльності покладено науковий метод пізнання, який передбачає дотримання певної послідовності, починаючи з постановки мети й закінчуючи оцінкою ефективності результатів. Всі складові методології державного управління зовнішньоторговельною діяльністю згруповані в три блоки: понятійно-сутнісний (мета, об'єкт, предмет, суб'єкт), функціональний (завдання, методи, механізми, гіпотеза) та результативний (розробка та реалізація стратегій, законів, концепцій, програм), які тісно взаємопов'язані та взаємозалежні. В основу функціонального блоку покладено методи, за допомогою яких вирішуються поставлені завдання та досягається кінцева мета» [213].

Борисенко О.П «у дисертації встановлено, що розкриття сутності та дослідження основних складових методології формування й реалізації ЗЕП доцільно здійснювати за такими основними блоками: базисний (узгодження цілей і завдань), стрижневий (взаємозв'язок між об'єктами, предметом та суб'єктами), загальносистемний (загальнонаукова, конкретно-наукова і спеціальна методологія) та системнофункціональний (механізми, методи, інструменти, види забезпечення реалізації ЗЕП). Це дало змогу визначити ключові напрями вдосконалення державних механізмів реалізації зовнішньоекономічної політики країни. Акцентовано увагу на тому, що першочергового методологічного забезпечення потребують базисний та системно-функціональний блоки в частині формування дієздатної системи методів державного управління, які утворюють механізми державного управління та сприяють досягненню суб'єктами господарювання поставлених цілей. Обґрунтовано, що найбільш перспективним і

конструктивним із прикладних методів досліджень у державному регулюванні у сфері ЗЕД є системносинергетичний підхід. Виявлення і врахування синергетичних зв'язків значно підвищує ефект спільної регуляторної дії компонентів системи та забезпечує її емерджентні властивості і цілісність (доповнюють або беруть на себе функції, яких не вистачає, свідомо чи несвідомо відсутніх елементів). Саме такий підхід дає змогу виявити та врахувати: можливості взаємодії різноманітних методів, інструментів, засобів ЗЕП, оцінити ступінь їх суперечливості в момент прийняття управлінських рішень; з'ясувати синергетичний вплив заходів державного регулювання на зміни у визначенні пріоритетів розвитку зовнішньоекономічної політики» [22].

Крупін В.Є. обґрунтував мету, цілі, завдання та принципи механізму державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності територіально-виробничих систем, побудував структурно-логічну схему на основі виділених складових механізму, визначив взаємозв'язок між ними та характер їх впливу на зовнішньоекономічну діяльність [124].

Враховуючи той факт, що державна зовнішньоторговельна політика є частиною економічної політики країни, розкрито її зміст. Майстро С.В. вважає, що «методологія економічної політики держави має ґрунтуватися на певних підходах і принципах та передбачати логіку управління соціально-економічним розвитком країни» [159].

«Головні елементи механізму економічної політики характеризуються такими термінами, як суб'єкт, об'єкт, цілі, методи і засоби. Під суб'єктами економічної політики розуміють, як правило, лише державу. Однак таке розуміння є доволі спрощеним. Насправді суб'єктами економічної політики є як носії, так і виразники економічних інтересів. До них відносяться різного роду об'єднання, які виражають інтереси певних прошарків і груп населення. Це перш за все профспілки та об'єднання підприємців. Об'єкти державної економічної політики – це сфери, галузі, регіони, а також явища, ситуації та умови економічного життя країни, де виникли або можуть виникати певні проблеми, що не вирішуються автоматично, як того вимагають умови нормального функціонування економіки й підтримання соціальної стабільності» [159].

«Формування й реалізація державної економічної політики здійснюються в чотири етапи (цей процес ще називають політичним циклом): 1 етап – визначення суспільних проблем і цілей політики (ініціювання політики). 2 етап – розроблення й легітимація державної економічної політики (формування політики). 3 етап – здійснення та моніторинг державної економічної політики (здійснення політики). 4 етап –

оцінювання і регулювання державної економічної політики (оцінка політики)» [14].

Валевський О. називає ключові проблеми, які супроводжують формування та реалізацію державної політики національної безпеки: «1) Хто і як визначає цілі і розробляє державну політику? 2) Як здійснюється і хто оцінює результати державної політики? 3) Якою має бути державна політика? 4) Які відносини складаються між різними учасниками процесу розробки державної політики і яке ставлення населення до офіційної державної стратегії і політичного курсу?» [24].

Цикли формування та реалізації державної політики виокремлюють Ю.В. Ковбасюк, К.О. Ващенко, Ю.П. Сурмін та інші. Науковці наводять наступні етапи: визначення проблеми; аналіз проблеми; формулювання альтернативних варіантів вирішення проблеми (варіантів політики); прийняття рішення щодо політики; проведення консультацій і погодження; розробка плану дій; реалізація політики і моніторинг; оцінювання політики [56].

Тертичка В. емпіричний зміст будь-якої державної політики зводить до таких елементів: «визначення проблеми; завдання (цілі); інструменти (знаряддя: методи, ресурси тощо)» [286, с. 203].

Як бачимо, кожен з підходів науковців має свої особливості та ґрунтується на відповідних принципах і розуміннях того чи іншого виду політики або ідентифікує найбільш узагальнені елементи державної політики в цілому.

Враховуючи особливості державної зовнішньоторговельної політики, на нашу думку, доцільно обґрунтувати методологію її формування та реалізації в світлі глобалізаційних змін та розвитку неопротекціоністського підходу до державного управління економічними процесами в країні.

Вважаємо, що властивостями, які відрізнятимуть авторську методологію формування та реалізації зовнішньоторговельної політики від наявних на сьогодні в літературі, мають стати такі критерії, як: орієнтованість на потреби всіх рівнів стейкхолдерів; когерентність з іншими видами політик (комунікаційна та функціональна взаємодія); інституціональність політики; забезпеченість ресурсами та ефективність їх використання.

Тому в ході дослідження окреслено складові методологічних основ формування та реалізації державної зовнішньоторговельної політики (рис. 2.3).

Рис. 2.3. Складові методології формування та реалізації державної зовнішньоторговельної політики
Джерело: розроблено автором.

Зазначені складові методології державної зовнішньоторговельної політики складають модель, яка характеризує процес формування та реалізації досліджуваного виду державної політики. Побудована модель має циклічний характер, а також прямий та непрямий зв'язок між складовими методології, адже характеризує процес формування та реалізації державної політики. В свою чергу, він може здійснюватися безпосередньо за визначеними складовими, а також в зворотному зв'язку в залежності від того, на якому етапі державна зовнішньоторговельна політика потребує змін. Запропоновані складові найбільш повно розкривають процес формування та реалізації державної зовнішньоторговельної політики.

В ході дослідження розглянуто більш детально кожен зі складових та наведено авторські пропозиції.

1. *Ідентифікація та визначення критеріїв оцінки суспільних проблем в сфері зовнішньої торгівлі країни і організації та здійснення зовнішньоторговельної діяльності суб'єктами господарювання* (табл. 2.3).

Таблиця 2.3. Ідентифікація та визначення критеріїв оцінки суспільних проблем як складова методології формування та реалізації державної зовнішньоторговельної політики

Ідентифікація та визначення критеріїв оцінки суспільних проблем				
<i>Основна проблема:</i> сировинна структура експорту в поєднанні з імпортозалежністю від товарів з високою доданою вартістю на тлі низької ділової активності промислових підприємств через системні проблеми зовнішньоторговельної діяльності (транспортна інфраструктура, митні процедури, податкове регулювання, корупція тощо) негативним чином позначається на економічному розвитку країни та знижує конкурентоспроможність суб'єктів зовнішньоторговельної діяльності на міжнародному ринку товарів і послуг				
Критерії оцінки виявленої проблеми				
<i>1) Місце в міжнародних рейтингах, що характеризують розвиток зовнішньої торгівлі</i>				
за Індексом економічної свободи (Index of Economic Freedom) [355] Україна відноситься до країн із найнижчим рівнем свободи (в т.ч. торговельної) і характеризується як «переважно не вільна» країна	за Індексом залучення у світову торгівлю (Enabling Trade Index) [475] у 2016 році ситуація в Україні суттєво погіршилася – місце країни опустилося на 95 місце зі 136 країн порівняно з 2014 роком (83 місце)	за рівнем конкурентоспроможності (Global Competitiveness Index) [440] Україна посіла 85 місце у 2019 р. та втратила 2 позиції порівняно з 2018 р. Хоча другий рік поспіль покращуються позиції країни за критерієм «ринок товарів» - з 73-го на 57-ме місце	за Індексом легкості ведення бізнесу (Doing Business) [348] (64 місце у 2020 р.) Україна займає найнижчі позиції серед країн-сусідів	за Індексом логістичної ефективності (Logistics Performance Index) [407] в 2018 р. Україна зайняла 66 місце
Чинники, які спричиняють негативні тенденції в міжнародних рейтингах: корупція на кордоні; тарифні та нетарифні бар'єри; обтяжливі процедури на кордонах; висока вартість або затримки, викликані внутрішніми та міжнародними перевезеннями; визначення потенційних ринків збуту та покупців; труднощі із задоволенням вимог закордонних покупців щодо якості / кількості; доступ до торгового фінансування; технічні вимоги та стандарти за кордоном; невідповідна технологія виробництва та навички; доступ до імпортованих матеріалів за конкурентними цінами тощо [475]				

<i>2) Тенденції зміни показників зовнішньої торгівлі України</i>			
у 2019 р. експорт товарів та послуг становив 63675,6 млн.дол. США, або 111,2% порівняно із 2018 р., імпорт – 67308,7 млн.дол., або 106,0%. Негативне сальдо склало 3633,1 млн.дол. (у 2018 р. також негативне – 6212,8 млн.дол.) [87]	порівняно з I півріччям 2019 р. у I півріччя 2020 р. експорт товарів і послуг скоротився на 7,1% (2 099,5 млн дол.) [83]	за останні роки частка експорту в ВВП України коливалася від 41,2% (2019 р.) до 52,8% (2015 р.), а імпорту – від 49% (2019 р.) до 59,3% (2012 р.). Висока частка імпорту в ВВП країни характеризує імпортозалежність економіки [25]	сировинна структура експорту товарів (зернові культури – 19,2%; чорні метали – 17,5%; руди, шлак і зола – 7,2%) та імпортозалежність від продукції з високою доданою вартістю (палива мінеральні; нафта і продукти її перегонки – 20%; реактори ядерні, котли, машини – 11%; електричні машини – 10,9%; засоби наземного транспорту, крім залізничного – 9,5%) [291]
<i>3) Перешкоди при зовнішньоекономічній діяльності для експортерів [272]</i>		<i>4) Перешкоди при зовнішньоекономічній діяльності для імпортерів [272]</i>	
<ul style="list-style-type: none"> - відсутність спрощених правил визначення походження товару; - тривале очікування оформлення експорту на митниці; - непередбачуваність торговельної політики України; - значний рівень бюрократизації на митниці; - корупція на митниці; - недостатній рівень якості транспортної інфраструктури; - велика кількість дозвільних документів для експорту; - вибірковість у рішеннях щодо митного оформлення; - неповернення ПДВ; - високий рівень податкового тягара 		<ul style="list-style-type: none"> - непрозорість визначення митної вартості товарів, що імпортуються; - складність митного і податкового законодавства України; - високі ставки митних платежів; - довгий час митного оформлення імпортованих товарів; - непрозорість процедур на митниці при оформленні імпорту; - високий рівень корупції / бюрократизації при налагодженні дистрибутивної мережі; - значний рівень бюрократизації на митниці; - затягування митного оформлення з боку митниці; - недостатній рівень якості транспортної інфраструктури; - присутність «сірого» імпорту на ринку 	

Підґрунтям ідентифікованої проблеми стали її симптоми або критерії оцінки, які, як показало дослідження історичного розвитку процесу державного управління зовнішньою торгівлею, не є чимось

новим, а супроводжують зовнішньоторговельні відносини країни протягом всього періоду їх формування.

2. *Визначення сутності державної зовнішньоторговельної політики та окреслення її об'єктно-предметного поля.* За результатами дослідження, отриманими в розділі 1 монографії, державна зовнішньоторговельна політика – це діяльність її суб'єктів, що скерована на вирішення ключових суспільних проблем в сфері зовнішньої торгівлі країни і організації та здійснення зовнішньоторговельної діяльності суб'єктами господарювання за допомогою наявних та залучених фінансових, трудових, інформаційних, матеріальних ресурсів.

Об'єктом державної зовнішньоторговельної політики є зовнішньоторговельна діяльність та зовнішня торгівля, що вимагають формування та реалізації зовнішньоторговельних відносин з іншими країнами. Натомість предметом є механізми державного управління зовнішньоторговельною діяльністю.

3. *Окреслення мети, завдань та принципів державної зовнішньоторговельної політики* (табл. 2.4).

Основною метою державної зовнішньоторговельної політики визначено – формування та реалізація механізмів державного управління, які забезпечуватимуть розширення напрямів зовнішньоторговельних відносин через диверсифікацію операцій зовнішньої торгівлі, розвиток та підтримку експорту, оптимізацію імпорту, що сприятиме економічному розвитку країни та зростанню рівня конкурентоспроможності суб'єктів зовнішньоторговельної діяльності на міжнародному ринку товарів і послуг. Сформована мета розкривається в ідентифікованих групах завдань, які запропоновано поділити на: загальнодержавні, економічні, правові та соціально-екологічні. Такий поділ враховує багатосторонній вплив державної зовнішньоторговельної політики на процеси, що відбуваються в країні.

Щодо принципів державної зовнішньоторговельної політики, то доцільним і обґрунтованим є розкриття як принципів здійснення міжнародної торгівлі, які визначені Світовою організацією торгівлі та безпосередньо впливають на застосовувані механізми державного управління зовнішньоторговельною діяльністю, а також принципи державної зовнішньоторговельної політики, що регулюються національним законодавством (Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність»).

Таблиця 2.4. Мета, завдання та принципи державної зовнішньоторговельної політики

Мета, завдання та принципи державної зовнішньоторговельної політики			
<p><i>Мета</i> – формування та реалізація механізмів державного управління, які забезпечуватимуть розширення напрямів зовнішньоторговельних відносин через диверсифікацію операцій зовнішньої торгівлі, розвиток та підтримку експорту, оптимізацію імпорту, що сприятиме економічному розвитку країни та зростанню рівня конкурентоспроможності суб'єктів зовнішньоторговельної діяльності на міжнародному ринку товарів і послуг</p>			
<i>Завдання державної зовнішньоторговельної політики</i>		<i>Принципи державної зовнішньоторговельної політики</i>	
<p><i>Загальнодержавні</i> (забезпечення національної безпеки країни; розробка механізмів реалізації рішень у сфері державного управління зовнішньоторговельною діяльністю; розвиток зовнішньоторговельної політики з більшим акцентом на сталий розвиток, права людини, боротьбу з ухиленням від сплати податків, антикорупційні заходи, захист споживачів, відповідальну та чесну торгівлю)</p>	<p><i>Економічні</i> (сприяння економічному розвитку та стимулювання до позитивних якісних і кількісних змін в економічних відносинах з іншими країнами; забезпечення захисту економічних інтересів та надання рівних можливостей суб'єктам зовнішньоторговельної діяльності; оптимізація імпорту та зростання експорту; додатне сальдо платіжного балансу; збільшення частки країни у світовій торгівлі)</p>	<p><i>Загальні</i> [231] (принцип суверенітету народу України, принцип свободи зовнішньоекономічного підприємництва, принцип юридичної рівності і недискримінації, принцип верховенства закону, принцип захисту інтересів суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, принцип еквівалентності обміну, неприпустимості демпінгу при ввезенні та вивезенні товарів)</p>	<p><i>Специфічні</i> (когерентність, ієрархічність, інструментальність, ресурсність, ефективність (користь для всіх) та розвиток, конкурентоспроможність)</p>
<p><i>Правові</i> (розвиток правового поля в сфері регулювання зовнішньоторговельних відносин у відповідності до норм міжнародного законодавства)</p>	<p><i>Соціально-екологічні</i> (створення сприятливих умов для підвищення суспільного добробуту; побудова соціально відповідальної зовнішньоторговельної політики)</p>	<p><i>Принципи міжнародної торгівлі за СОТ</i></p> <p>недискримінація, більша відкритість, передбачуваність і прозорість, більша конкурентоспроможність, більша вигода для менш розвинених країн, захист навколишнього середовища [137]</p>	

Крім того, в межах розвитку даної методологічної складової представлено специфічні принципи державної зовнішньоторговельної політики, які пояснюються наступним чином:

- когерентність передбачає, що всі дії, які реалізуються в межах політики узгоджуються між собою, створюють одне ціле, єдину систему. Такий підхід використовує О.П. Дем'янчук і зазначає, що політика «має бути когерентною, тобто всі складові заходи у рамках однієї політики повинні узгоджуватись між собою, утворюючи одне організаційне ціле, одну систему, розвиток якої й визначає публічна політика. При цьому різні «дійові особи» взаємодіють між собою у процесі реалізації публічної політики, здійснюючи заходи, спрямовані на досягнення мети політики, у відповідності зі своїми власними прагненнями й інтересами» [52]. Для державної зовнішньоторговельної політики когерентність доцільно застосовувати і у формуванні взаємозв'язку з іншими видами політики (наприклад, зовнішньою, фіскальною, бюджетною, валютною тощо);

- ієрархічність виражається через організаційну структуру органів державної влади, яка повинна бути злагодженою та раціональною задля реалізації механізмів державного управління. Дем'янчук О.П. вважає, що «публічна політика повинна мати чітку ієрархію, за якою здійснюється весь процес її реалізації зверху донизу. Адміністративні органи, що приймають рішення, передають їх «вниз» для виконання за встановленою ієрархією повноважень. Крім органів прямого адміністрування політики, до цієї ієрархії мають входити з відповідними повноваженнями і виконавські, експертні та контрольні органи. В ідеалі дії управління різних рівнів повинні бути скоординованими й мати чіткий зворотний зв'язок» [52]. Побудова організаційної структури державної зовнішньоторговельної політики повинна враховувати не лише вимоги та потреби внутрішніх суб'єктів політики, а також вплив міжнародних суб'єктів (міжнародних організацій, об'єднань та країн-партнерів);

- інструментальність розкриває використовувані методи та інструменти в державній політиці. Дем'янчук О.П. під повноцінним інструментарієм розуміє «систему засобів для передачі рішень, відслідковування їх виконання, коригування планів та заходів, залучення необхідних матеріальних і людських ресурсів, оцінки реалізації політики» [52]. Державна зовнішньоторговельна політика передбачає застосування сукупності методів, які впливають на матеріально-фінансовий стан суб'єктів політики, здійснюють регулювання зовнішньоторговельних операцій та забезпечують реалізацію прийнятих управлінських рішень;

- ресурсність розглядається як забезпеченість ресурсами (матеріальними, фінансовими, інформаційними, трудовими тощо), що використовуються в процесі реалізації заходів державної політики. Ресурси можуть бути власні та залучені, забезпечують ефективність застосування механізмів державного управління. Рябцев Г.Л. окреслює поняття «ресурси політики» як «всі затрати, необхідні для її вироблення. Наявність або відсутність тих чи інших ресурсів відчутно впливає на результати й наслідки державної політики. При цьому відносний вплив різних ресурсів може змінюватися від однієї політики до іншої. Концептуальні ресурси є не менш важливими, аніж матеріальні. Зокрема, прийняття дієвих владних рішень є неможливим без досконалого інформаційного ресурсу. Водночас, ресурс часу є основним предметом конфліктів під час реалізації нової політики. Легковажне ставлення до часу, що виділяється на творення політики, призводить до численних помилок на всіх його етапах» [259];

- ефективність (користь для всіх) та розвиток означає, що заходи реалізації державної політики повинні мати позитивний ефект для всіх суб'єктів політики та процесів, які відбуваються в країні у зв'язку з впровадженням такої політики. Зокрема, це проявляється через збільшення обсягів експорту та розширення кола експортерів, розвиток апарату державного управління та зміцнення відносин з іншими країнами, організаціями тощо, зростання добробуту населення, підтримку стабільного економічного зростання та забезпечення дотримання цілей сталого розвитку;

- конкурентоспроможність – вибір виду здійснюваної державної зовнішньоторговельної політики впливає на національну конкурентоспроможність та конкурентоспроможність суб'єктів господарювання. «Під конкурентоспроможністю національної економіки найчастіше розуміється ступінь ефективності інститутів країни та урядових політик, які у довгостроковому плані відповідні рівню економічного зростання в рамках структури світової економіки в цілому» [43].

Сформована система завдань та принципів є теоретико-методологічним підґрунтям формування наступних складових державної зовнішньоторговельної політики.

4. Вибір ресурсів формування та реалізації державної зовнішньоторговельної політики.

На початку розглянуто, які підходи використовуються в науковій літературі щодо розкриття питання про ресурси державної політики.

Під ресурсами Ю.В. Ковбасюк, К.О. Ващенко, Ю.П. Сурмін розуміють певні обмежені, але необхідні для впровадження політики

«вихідні умови» вжиття намічених заходів, з якими мають справу творці та/чи аналітики політики [56].

Один з підходів, який описує В.П. Пугачев, представляє поділ ресурсів за А. Етціоні на: утилітарні, примусові й нормативні. «Утилітарні ресурси – це матеріальні та інші соціальні блага, пов’язані з повсякденними інтересами людей. Ці ресурси використовують як для заохочення, так і для покарання. Як примусові ресурси виступають заходи адміністративного покарання, використовувані тоді, коли не спрацьовують утилітарні ресурси. Нормативні ресурси – це засоби впливу на ціннісні орієнтації та норми поведінки людини. Вони покликані переконати підлеглих у спільності інтересів керівника й виконавців, забезпечити схвалення дій суб’єкта політики, прийняття його вимог» [243, с. 109].

Такий підхід дещо ототожнює ресурси та заходи державної політики. Тому В.П. Пугачев наводить класифікацію ресурсів відповідно до найважливіших сфер життєдіяльності: економічні, соціальні, культурно-інформаційні, примусові (силові). «Відповідно до неї економічні ресурси – це матеріальні цінності, необхідні для суспільного та особистого виробництва й споживання, гроші як їх загальний еквівалент, техніка, родючі землі, корисні копалини тощо. Соціальні ресурси – здатність підвищення або зниження соціального статусу чи рангу, місця в соціальній стратифікації. Вони частково збігаються з економічними ресурсами. Наприклад, дохід і багатство, виступаючи як економічні ресурси, характеризують і соціальний статус. Однак до соціальних ресурсів належать також такі показники як посада, престиж, освіта тощо. Культурно-інформаційні ресурси – знання та інформація, а також засоби їх отримання та поширення. Примусові ресурси – це інститути фізичного примусу та спеціально підготовлені для цього люди. Цей вид ресурсів традиційно вважають найбільш ефективним джерелом влади, оскільки його використання здатне позбавити людину життя, свободи і майна – вищих цінностей. Специфічним ресурсом є демографічний, тому що людина – це універсальний, багатофункціональний ресурс, що виробляє інші ресурси. Як правило, суб’єкти застосовують різноманітні ресурси комплексно, особливо це стосується держави, що володіє всіма їхніми видами» [243, с. 109].

«У ході суспільного розвитку традиційні ресурси влади – сила і багатство – втрачають вплив, хоча і не зникають повністю. Істинну ж владу здобувають знання й володіння інформацією. Звичайно, далеко не в усіх країнах знання та інформація мають пріоритет над економічними, соціальними і силовими ресурсами. Однак тенденція підвищення

значущості культурно-інформаційних ресурсів як джерела влади в сучасному світі виявляється досить чітко» [243, с. 110].

«Наділення учасників політики різними ресурсами, їхнє застосування, поєднання, заміна одних іншими можуть відчутно впливати на процеси, результати та наслідки політики. При цьому відносний вплив різних ресурсів може змінюватися від однієї політики до іншої. З урахуванням цього розподіл та управління ресурсами мають розглядатися як рішення стосовно політики» [259].

Рябцев Г.Л. виділяє «десять видів ресурсів, які учасники політики можуть використати (чи ні) у процесі вироблення політики: правовий, фінансовий, майновий, людський, інформаційний, організаційний, примусу, більшості, довіри й часу» [259].

Публічні актори володіють такими видами ресурсів, як: право (юридичний ресурс), сила (ресурс насилля), персонал (людський ресурс), кошти (монетарний ресурс), інформування (когнітивний ресурс), організація (інтерактивний ресурс, або ресурс взаємодії), консенсус (ресурс довіри), час (часовий ресурс), інфраструктура (майновий ресурс), політична підтримка (мажоритарний ресурс) [104, с.80].

«До ресурсів належать адміністративні, природні, матеріальні, фінансові, інформаційні, людські та інші сутнісні складові, а також політичні можливості» [56].

Велику увагу науковці приділяють інформаційним ресурсам в системі державного управління. В Законі України «Про інформацію» [232] представлені наступні види інформації за змістом: інформація про фізичну особу; інформація довідково-енциклопедичного характеру; інформація про стан довкілля (екологічна інформація); інформація про товар (роботу, послугу); науково-технічна інформація; податкова інформація; правова інформація; статистична інформація; соціологічна інформація; інші види інформації.

Щодо державної зовнішньоторговельної політики, то Ю.Е. Вороніна зазначає, «що стосується ресурсного забезпечення системи державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності, то традиційно воно складається з нормативно-правових, інформаційних, економічних, фінансових, технічних, організаційних, кадрових ресурсів тощо» [34].

Як бачимо, набір ресурсів державної політики варіюється та залежить від умов, що створені в національній системі. В табл. 2.5 наведено характеристику ресурсів державної зовнішньоторговельної політики.

Таблиця 2.5. Ресурси державної зовнішньоторговельної політики: характеристика та особливості управління

Ресурси державної зовнішньоторговельної політики	Характеристика ресурсів державної зовнішньоторговельної політики
- правові	сукупність норм міжнародного та національного права у вигляді законодавчої бази з питань зовнішньоторговельної діяльності
- фінансові	визначаються на рівні державного та місцевих бюджетів, а також додаткових можливостей для суб'єктів зовнішньоторговельної політики з інших джерел фінансування
- матеріальні	матеріально-технічне забезпечення формування та реалізації державної політики
- інформаційні	сукупність інформації та способів її захисту в системі державного управління
- трудові	забезпечують ефективність формування та реалізації державної політики

Джерело: розроблено автором.

Ковбасюк Ю.В., Ващенко К.О., Сурмін Ю.П. вважають, що правові ресурси є ключовими в державній політиці, адже «право відіграє визначальну роль серед інших ресурсів, оскільки нормативно обґрунтовує політико-адміністративні програми, організовує як зміст (визначення завдань та правил поведінки груп інтересів), так і вибір інших ресурсів (фінансових, людських, силових, організаційних)» [56]. Погоджуємось з науковцями, адже наявність інших видів ресурсів не може замінити відсутність правових, які визначають порядок управління фінансами, персоналом, інформацією тощо як об'єктами ресурсів державної політики. Тому для державної зовнішньоторговельної політики, перш за все, необхідно звернути увагу на наявність та обґрунтованість правових ресурсів формування та реалізації механізмів державного управління.

Фінансові ресурси в державній зовнішньоторговельній політиці виконують дві основні функції: накопичувальну (дохідна частина бюджету) та розподільчу (витратна частина бюджету). «Забезпечення фінансовими ресурсами учасників політики є важливим політичним актом, у якому постійно бере участь законодавча влада, приймаючи бюджетні рішення. Крім того, в багатьох випадках парламент більше цікавиться способом використання фінансових ресурсів, ніж кінцевою метою витрат (метою політики). Таким чином, попри простий спосіб вимірювання, можливість обміну чи заміни на інші види, монетарний

ресурс є найбільш нерівномірно розподіленим серед учасників політики» [56]. Тому увагу потрібно звернути саме на напрями розподілу фінансових ресурсів в сфері державного управління зовнішньоторговельною діяльністю. Також актуальним питанням на сьогодні є формування системи оподаткування та митні платежі суб'єктів зовнішньоторговельної діяльності, які є однією з складових доходної частини бюджету країни. Так, наприклад, за даними Міністерства фінансів України [178] в січні 2021 р. податок на додану вартість з імпортованих товарів склав 20487,6 млн. грн., що становить 30,94% доходів державного бюджету України, а ввізне мито - 2110,8 млн. грн. (3,19% доходів державного бюджету України).

Матеріальні ресурси мають вагомe значення для організації та підтримки функціонування суб'єктів державної зовнішньоторговельної політики. «Відсутність чи нестача майнового ресурсу та зв'язків, які він уможливує, здатна, зокрема під час кризи, поставити під сумнів політику в цілому (наприклад, неспроможність виконавчої влади через відсутність стабілізаційного запасу бензину й дизельного палива стримати зростання цін на нафтопродукти внаслідок ажіотажного попиту на них) попри наявність у розпорядженні держави когнітивного та силового ресурсів» [56].

Трудові або людські ресурси – це кадрове забезпечення суб'єктів державної зовнішньоторговельної політики, яке формує та реалізує механізми державного управління. Основною характеристикою даного виду ресурсів є ефективна комунікація та ретельне виконання обов'язків та повноважень. Для державної зовнішньоторговельної політики важливим аспектом є використання людських ресурсів «в розпорядженні організацій для забезпечення їх повноважень і визначається здатністю прийому на роботу й підготовкою кадрів» [56].

Ще одним видом ресурсів, які варто виокремити в державній зовнішньоторговельній політиці є інформаційні ресурси. Науковці зазначають, що «інформація – це технічні, соціальні, економічні й політичні знання про проблему, що вирішується, потрібні для формування політики на всіх її етапах (встановлення порядку денного, формування, проектування, впровадження, моніторинг, оцінювання результатів і наслідків). Оскільки інформація є базою для прийняття рішень, її потрібно розглядати як рідкісний ресурс. Важливою умовою при цьому є достовірність вхідних даних, оскільки в разі їх спотворення (особливо умисного) помилкові рішення є неминучими» [56]. Доцільно до інформаційного ресурсу також додати і захист інформації, що є важливим в системі державного управління.

Також в науковій літературі виділяють інші види ресурсів, які лише деталізують описані вище. Адже, наприклад, організаційний ресурс розкриває комунікацію між структурними підрозділами, що віднесено до людських ресурсів. Також ресурс часу, ресурс довіри проявляються в інших ресурсах (людських, інформаційних тощо) та їх виокремлення в окремі види для державної зовнішньоторговельної політики є недостатньо обґрунтованим.

5. *Визначення суб'єктів формування та реалізації державної зовнішньоторговельної політики.* В ході дослідження запропоновано виділити наступні види суб'єктів державної зовнішньоторговельної політики:

1) Міжнародні організації (Світова організація торгівлі, Конференція ООН з торгівлі та розвитку, Комісія ООН з права міжнародної торгівлі, Міжнародний торговий центр, Міжнародна торговельна палата).

2) Органи державної влади:

- державні органи законодавчої влади (Верховна рада України);

- державні органи виконавчої влади та їх підрозділи (Кабінет Міністрів України, НБУ, Державна митна служба, Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства; Антимонопольний комітет).

3) Органи місцевого самоврядування: виконавчі органи міських рад у сфері зовнішньоекономічної діяльності (виконавчі комітети, відділи, управління та інші створювані радами виконавчі органи).

4) Суб'єкти зовнішньоторговельної діяльності (підприємства, організації різних форм власності та сфер діяльності, а також їх об'єднання); недержавні органи (торгово-промислові палати, бізнес-асоціації, громадські організації, проекти та організації надання технічної допомоги).

Дослідження питань щодо суб'єктів формування та реалізації державної зовнішньоторговельної політики здійснено в розділі 3 монографії.

6. *Механізми формування та реалізації державної зовнішньоторговельної політики* запропоновано поділяти на: організаційний, правовий, економічний, інформаційний механізм. Розкриття особливостей механізмів наведено в параграфі 2.3, натомість пропозиції щодо удосконалення організаційного та інформаційного – в розділі 3, економічного та правового – в розділі 4.

7. *Встановлення взаємозв'язків державної зовнішньоторговельної політики з іншими видами державної політики.* До інших видів державної політики зараховуються: зовнішня політика; валютна політика; фіскальна

політика; бюджетна політика; антикорупційна політика; соціальна політика; екологічна політика; освітня політика.

Одним з принципів державної зовнішньоторговельної політики є когерентність, яка передбачає, що всі дії, які реалізуються в межах політики узгоджуються між собою, створюють одне ціле, єдину систему. Це стосується не лише окремо взятої політики, а й в сукупності видів державної політики. Тому дослідження питання взаємозв'язку державної зовнішньоторговельної політики з іншими політиками є обґрунтованим та доцільним. Адже визначення траєкторій розвитку дій та застосування механізмів державного управління в межах однієї політики повинно сприяти досягненню загальної мети формування та реалізації державної політики країни.

Науковці стверджують, що «окрім торговельної політики, експорт опосередковано чи навіть безпосередньо регулюється іншими політиками, у першу чергу: конкурентною, інвестиційною та інноваційною. Так, розвиток конкурентного середовища, державне регулювання іноземного інвестування в експортно-орієнтовані сектори промисловості, експортні вимоги до підприємств з іноземними інвестиціями чи розробка інноваційних програм мають прямий вплив на конкурентоспроможність експорту, а необґрунтована політика валютного курсу здатна нанівець звести його мотивацію» [280].

Щодо виокремлення видів політики, то «державна політика поділяється за напрямками залежно від змісту проблем і питань, що необхідно вирішити органам влади та державного управління у певній сфері або галузі забезпечення суспільного розвитку чи економіки. Основними видами державної політики є: економічна, соціальна, фінансова, паливно-енергетична, аграрна, екологічна, культурна, науково-технічна, інформаційна, адміністративна, зовнішня, національна, військово-промислова, національної безпеки, демографічна та ін. Однак можливі класифікація та поділ політики за іншими критеріями, завдяки чому стає прозорим механізм відносин між учасниками розроблення та реалізації державної політики, а також визначення рівня її конфліктності. За такого підходу слід виділити специфічні види державної політики: розподільчу, перерозподільчу, регулятивну, адміністративно-правову, антикризову та ін.» [56].

В дослідженні використано підхід поділу державної політики на види, який відображає напрями змісту проблем і питань, які необхідно вирішити в країні. В табл. 2.6 наведено основні напрями взаємозв'язку державної зовнішньоторговельної політики та виокремлених видів

державної політики (зовнішня політика; валютна політика; фіскальна політика; бюджетна політика; антикорупційна політика; соціальна політика; екологічна політика; освітня політика).

Таблиця 2.6. Державна зовнішньоторговельна політика та її взаємозв'язки з іншими видами державної політики

Вид державної політики	Характеристика державної політики	Особливості розвитку взаємозв'язку з державною зовнішньоторговельною політикою
1	2	3
зовнішня політика	діяльність держави на міжнародній арені, яка полягає у формуванні та розвитку відносин з іншими суб'єктами зовнішньополітичної діяльності	зовнішня торгівля є одним з напрямів розвитку зовнішньоекономічних відносин країни. Тому необхідним є ефективний розподіл обов'язків та визначення повноважень в структурних органах формування та реалізації зовнішньої та зовнішньоторговельної політики, адже остання належить до економічної політики держави
валютна політика	діяльність з регулювання валютного ринку країни та формування і розвитку валютних відносин між суб'єктами політики	зовнішня торгівля передбачає надходження та витрачання валюти. Основними напрямками взаємодії політик є: встановлення режиму валютного курсу; прийняття рішень щодо впровадження валютних обмежень в торгівлі; співпраця з іноземними організаціями, фінансовими установами; управління валютними ризиками та їх вплив на зовнішньоторговельні відносини країни та доходи і витрати суб'єктів господарювання
фіскальна політика	діяльність в сфері формування доходів державного та місцевих бюджетів	участь зовнішньої торгівлі у формуванні доходів бюджету країни через оподаткування та справляння митних платежів. Узгодженість дій зовнішньоторговельної та фіскальної політик сприятиме розвитку та застосуванню ефективних економічних методів формування та реалізації зовнішньоторговельної політики

Продовження табл. 2.6.

1	2	3
бюджетна політика	діяльність спрямована на оптимізацію та раціоналізацію формування доходів і використання державних фінансових ресурсів	бюджетна політика впливає на соціально-економічний розвиток країни, що визначає загальний напрямок руху зовнішньоторговельних відносин та впливає на ефективність розвитку зовнішньої торгівлі країни та окремих її регіонів
антикорупційна політика	діяльність, яка передбачає створення системи запобігання та протидії корупції і усунення причин її виникнення	на кожному суб'єктному рівні державної зовнішньоторговельної політики доцільно запроваджувати заходи щодо запобігання та протидії корупції і усунення причин її виникнення
соціальна політика	діяльність спрямована на створення умов для зростання добробуту населення, що здійснюється через регулювання всього комплексу соціальних процесів і відносин різних суспільних груп	досягнення цілей соціальної та екологічної політик повинно здійснюватися через формування умов та можливостей на рівні держави в сфері впровадження принципів сталого розвитку і соціальної відповідальності бізнесу в діяльність суб'єктів державної зовнішньоторговельної політики. Крім того, завдання, що стоять перед державною
екологічна політика	діяльність, спрямована на охорону довкілля, збереження і відновлення природних ресурсів, запровадження безвідходних, екологічно чистих технологій тощо	зовнішньоторговельною політикою потребують узгоджених та спільних із зазначеними видами державних політик дій щодо досягнення суспільного добробуту і охорони навколишнього середовища

1	2	3
освітньо-наукова політика	діяльність, що забезпечує розвиток і функціонування системи освіти і науки та спрямована на формування необхідних для суспільного розвитку знань і досягнення наукових результатів	зовнішньоторговельна політика як діяльність держави передбачає розробку механізмів її формування та реалізації, що, в свою чергу, вимагає здійснення відповідних наукових досліджень в сфері аналізу політики, формування методології тощо. Крім того, освітня політика тісно пов'язана з інформаційним механізмом зовнішньоторговельної політики, що передбачає сприяння розвитку зовнішньої торгівлі та проявляється через застосування методів інформаційної підтримки суб'єктів зовнішньоторговельної діяльності

Аналізуючи представлені напрями взаємодії різних видів державної політики та зовнішньоторговельної політики, ключовим залишається створення можливостей та умов для досягнення цілей механізмів формування та реалізації державного управління. Тому узгодженість дій та заходів державної зовнішньоторговельної політики всередині системи та з іншими видами політики забезпечуватиме отримання більшого їх ефекту та результату для всіх рівнів суб'єктів політики.

8. *Методи формування та реалізації державної зовнішньоторговельної політики* запропоновано класифікувати на дві групи: методи наукового пізнання та методи державного управління зовнішньоторговельною діяльністю. До методів наукового пізнання відносяться: загальнонаукові методи (аналіз і синтез, індукція і дедукція, моделювання, узагальнення, історичний і логічний методи) та спеціальні (емпіричні) методи (спостереження, порівняння, експеримент, анкетування). Методи державного управління зовнішньоторговельною діяльністю поділяються на:

- економічні методи (застосування тарифних інструментів регулювання зовнішньоторговельної діяльності);
- організаційні (узгоджують інтереси і ресурси суб'єктів політики (структуризація, моделювання, інформування, підтримка));
- контрольні методи (моніторинг, нагляд, перевірка, оцінка тощо);

- адміністративні методи (застосування нетарифних інструментів регулювання зовнішньоторговельної діяльності);
- правові методи (встановлення обов'язкових для виконання юридичних правил поведінки суб'єктів політики).

Дослідження методів розкрито в параграфі 2.3 монографії.

9. Обґрунтування напрямів формування та реалізації державної зовнішньоторговельної політики.

Основними напрямками формування та реалізації державної зовнішньоторговельної політики є:

- посилення експортного потенціалу вітчизняної промисловості та сектору послуг з метою її залучення до глобальних ланцюгів створення доданої вартості;
- оптимізація імпорту та застосування відповідних інструментів регулювання даних операцій в сфері реалізації державної зовнішньоторговельної політики, що сприятиме формуванню додатного сальдо платіжного балансу;
- аналіз та моніторинг результатів, наслідків, альтернативних варіантів зовнішньоторговельної політики з метою забезпечення національної безпеки та задоволення потреб усіх стейкхолдерів політики;
- укладання міжнародних торговельних угод з використанням диверсифікаційного механізму їх формування та реалізації.

Питання формування стратегічних напрямів розвитку державної зовнішньоторговельної політики розкрито в розділі 4 дослідження.

В ході здійсненого дослідження підходів до розвитку методологічних аспектів державної політики запропоновано авторське бачення ідентифікації складових методології формування та реалізації державної зовнішньоторговельної політики. Удосконалений підхід має циклічний багатоаспектний характер та розкриває прямі та непрямі зв'язки між складовими методології. До складових методології формування та реалізації державної зовнішньоторговельної політики належать: ідентифікація та визначення критеріїв оцінки суспільних проблем в сфері зовнішньої торгівлі країни і організації та здійснення зовнішньоторговельної діяльності суб'єктами господарювання; визначення сутності державної зовнішньоторговельної політики та окреслення її об'єктно-предметного поля; окреслення мети, завдань та принципів державної зовнішньоторговельної політики; вибір ресурсів формування та реалізації державної зовнішньоторговельної політики; визначення суб'єктів формування та реалізації державної зовнішньоторговельної політики; механізми формування та реалізації

державної зовнішньоторговельної політики; встановлення взаємозв'язків державної зовнішньоторговельної політики з іншими видами державної політики; методи формування та реалізації державної зовнішньоторговельної політики; обґрунтування напрямів формування та реалізації державної зовнішньоторговельної політики.

В результаті обґрунтовано кожен зі складових та наведено авторські пропозиції щодо їх удосконалення в частині державної зовнішньоторговельної політики.

2.3. Механізми державного управління як інструменти реалізації методології державної зовнішньоторговельної політики

Державне (публічне) управління відносно нове поняття в Україні, яке виникло в XIX ст. з метою розв'язання проблеми удосконалення механізмів державного управління та доступності державних послуг, що сприятиме підвищенню ефективності діяльності роботи публічного сектору. Вільсон В. (Wilson W.) [473], який вважається одним із попередників і основоположників сучасного підходу до науки державного управління, у статті 1887 року визначив мету досліджень в сфері адміністрування, яка полягає у визначенні завдань, які уряд може успішно реалізувати, та окреслення механізмів, яким чином уряд буде реалізовувати ці завдання з мінімально можливими витратами та найвищими результатами.

Актуальність досліджень в сфері публічного управління можна пояснити збільшенням видатків державного бюджету на загальнодержавні функції. Адже, як зазначають науковці [449], у XIX ст. роль держави обмежувалася майже виключно функцією нічного сторожа, описаною Адамом Смітом, а державні витрати в більшості країн світу не перевищували 10% ВВП. Сьогодні для порівняння в Україні загальнодержавні видатки склали в 2020 р. близько 15% державного бюджету (рис. 2.4) [177], а частка сукупних видатків державного сектору у ВВП України складала станом на 2015 р. вже більше 50% [150]. Натомість «у середині 50-х років частка державного сектору в економіці становила 20-30% у Західній Європі та 15% у США. В даний час частка витрат державного сектору у ВВП у країнах Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) коливається від 32% (у Південній Кореї) до 60% (у Словенії). У Польщі у 2013 р. – 42%» [471].

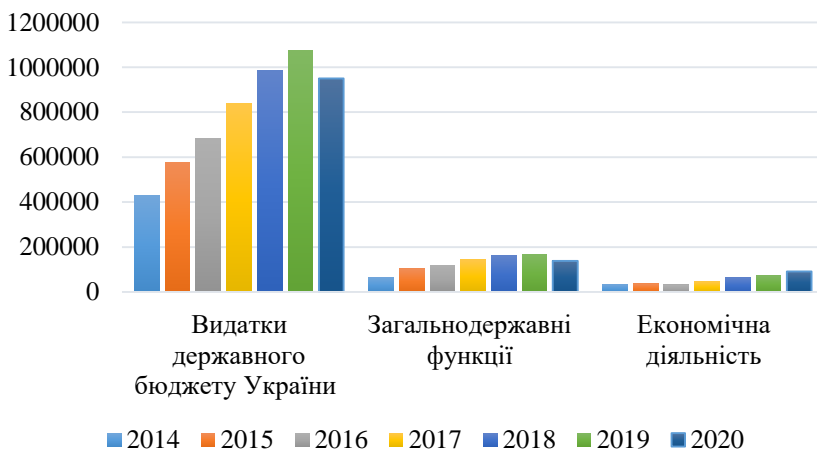

Рис. 2.4. Структура видатків державного бюджету України
Джерело: складено на основі [177]

Відкриття кордонів та вільне переміщення товарів і послуг, капіталу та трудових ресурсів на тлі глобалізаційних процесів, що супроводжуються ліберальними підходами у політиках країн, вимагають розвитку та удосконалення процесів державного управління кожної окремо взятої країни з метою забезпечення національної безпеки та сприяння економічному розвитку. Тому актуальність дослідження в сфері державного регулювання зовнішньоекономічної політики посилюється, адже враховуючи риси відкритої економіки та ринкових відносин, роль держави та її сфера впливу не завжди достовірно оцінені та обґрунтовані. Спостерігаються прогалини в регулюванні окремих економічних процесів, що розвиваються під впливом ризиків, а це потребує конструктивних завдань та рішень з боку держави.

Тому метою дослідження в даному параграфі є обґрунтувати напрями удосконалення механізмів формування та реалізації державної зовнішньоторговельної політики та визначити методи державного управління зовнішньоторговельною діяльністю задля формування конкурентоспроможних національних суб'єктів господарювання на зовнішніх ринках товарів і послуг.

Законодавство України передбачає ряд інструментів, які можуть застосовуватися до імпорту товарів і послуг з метою захисту національного ринку, та інструментів, що використовуються для

стимулювання і підтримки експорту товарів і послуг, задля створення збалансованого розвитку зовнішньої торгівлі з результатом позитивного зовнішньоторговельного балансу країни.

«Регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні здійснюється за допомогою:

- законів України;
- передбачених в законах України актів тарифного і нетарифного регулювання, які видаються державними органами України в межах їх компетенції;
- економічних заходів оперативного регулювання (валютно-фінансового, кредитного та іншого) в межах законів України;
- рішень недержавних органів управління економікою, які приймаються за їх статутними документами в межах законів України;
- угод, що укладаються між суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності і які не суперечать законам України» [231].

Приклади інструментів політики, які використовуються державою для впливу на діяльність суб'єктів господарювання, зазначені в Господарському кодексі України, ст. 12: державне замовлення; ліцензування, патентування і квотування; застосування нормативів та лімітів; регулювання цін і тарифів; надання інвестиційних, податкових та інших пільг; надання дотацій, компенсацій, цільових інновацій та субсидій [44].

Як бачимо, в законодавстві України чітко не прописано, які саме методи можуть використовуватися під час державного управління зовнішньоторговельною діяльністю, а наведено лише перелік загальних методів (інструментів) щодо діяльності суб'єктів господарювання. Натомість в науковій літературі дослідження зводяться до переліку найбільш актуальних методів державного управління зовнішньоторговельною діяльністю, представлених в табл. 2.7.

Таблиця 2.7. Економічні та адміністративні методи державного управління зовнішньоторговельною діяльністю в науковій літературі

Автор (джерело)	Запропонований перелік методів державного управління зовнішньоторговельною діяльністю	
	Економічні	Адміністративні
1	2	3
Галазюк Н.М., Галазюк Ю.О. [36]	- митні тарифи, збори; - імпортні депозити; - пільгові кредити експортерам; - гарантії, субсидії; - звільнення від сплати податків	- повна заборона ЗЕД; - ліцензування; - квотування; - специфічні вимоги до товару

Продовження табл. 2.7.

1	2	3
Письмаченко Л.М. [214]	є довгостроковими, характеризуються як регулюючі та використовуються з метою сприяння розвитку національної економіки та забезпечення стабільних надходжень до бюджету від зовнішньої торгівлі	короткотерміновими, мають обмежувальний або фіскальний характер та через які держава здійснює "ручне" управління у сфері зовнішньої торгівлі з метою термінового впливу на прискорення чи гальмування тих чи інших процесів виходячи з державних потреб
Владимиров К.Н., Бардачева В.Ю. [32]	інструменти, що впливають на ринковий механізм, а саме спрямовані на подорожчання імпорту й здешевлення експорту	інструменти, що безпосередньо впливають на економічні відносини
Пецкович М.Д., Круп'як Н.Р. [212]	до фінансово-бюджетних методів належать наступні: мито та митні платежі, податкові пільги, субсидії, дотації, експортні премії. Їх використання зумовлює вплив на фінанси суб'єктів ЗЕД, а других – на пропозицію грошей в країні, яка теж, в свою чергу, суттєво впливає на обсяг зовнішньоторговельних операцій	до грошово-кредитних методів належать наступні: експортне кредитування, пільгові кредити, регулювання валютних курсів, валютні обмеження, експортне страхування і гарантії

1	2	3
Домбровська С.М. [72]	митні тарифи, збори, імпорتنі депозити (у області імпорту), пільгові кредити експортерам, гарантії, субсидії, звільнення від сплати податків тощо (в області експорту), валютні обмеження	-
Поліщук О.В., Бурдун К.С. [223]	займають провідне місце в період стабілізації економіки. До них належать митні тарифи, непрямі податки (акцизний збір, податок на додану вартість при імпорті) та різні види митних чи прикордонних зборів, імпорتنі депозити (в галузі імпорту), пільгові кредити експортерам, гарантії, субсидії, звільнення від сплати податків тощо (в галузі експорту).	найдоцільніше застосовуються за умов економічної нестабільності, зростання дефіциту та інфляції. Ними користуються, як правило, протягом короткого терміну з метою захисту економіки країни або її відродження через мобілізацію та оптимальне використання ресурсів. До них належать ембарго, ліцензування, квотування, специфічні вимоги до товару та ін.
Улида В.Ю [269]	пряме та непряме інвестування, надання дотацій та субсидій, податкове регулювання, тарифне (цінове) регулювання, валютне регулювання, встановлення фіскальних пільг та обмежень, державне страхування - фінансового типу	встановлення експортно-імпортних квот, антимонопольні обмеження, митне декларування та оформлення, ліцензування, специфічні вимоги до товарів та послуг (упакування, маркування, тощо), ембарго - ринково-організаційного типу

Пісьмаченко Л.М. трактує методи державного управління зовнішньоторговельної діяльності як систему дій, що «спрямована на дослідження еволюції, сучасного стану та перспектив розвитку державного управління у сфері зовнішньоторговельних відносин та визначення основних напрямів його удосконалення» [213]. Белова І.,

Завитій О., Семенишена Н. вважають, що «методи, що регулюють ЗЕД – це набір інструментів, якими можна впливати на відносини між країнами або контрагентами, які здійснюють зовнішньоекономічні операції». [13]

Як бачимо з табл. 2.7, найпоширеніші в науковій літературі групи методів державного управління зовнішньоторговельної діяльності - економічні та адміністративні. Борисенко О.П. здійснила в своєму дослідженні ґрунтовний аналіз [46, с. 38; 76, с. 42-43; 97, с. 181-183; 183, с. 45; 42, с. 31] та робить висновок, що основними адміністративними «методами є застосування митних режимів, методи визначення митної вартості, ускладнення або спрощення застосування митних процедур, система класифікації товарної номенклатури зовнішньоекономічної діяльності, квотування, реєстрація суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, стандартизація і сертифікація продукції, ліцензування зовнішньоекономічних операцій, обмеження експорту (імпорту), упровадження урядових регулятивних програм» [20].

«Економічні методи регулювання базуються на використанні економічного інструментарію митної політики – митний тариф, податки, митні збори та інші види платежів» [20].

«Економічні методи є довготривалими, характеризуються як регулюючі та використовуються з метою сприяння розвитку національної економіки та забезпечення стабільних надходжень від зовнішньоторговельних операцій до бюджету країни» [20].

Також відповідно до законодавства України та міжнародних правил формування та реалізації торговельної політики, визначених СОТ, використовується тарифне (митний тариф, мито, митна вартість і країна походження) та нетарифне регулювання (кількісні обмеження, технічні бар'єри, квоти, ліцензії, субсидії, демпінг тощо). Часто в літературі ототожнюється група економічних методів з тарифним регулюванням, а адміністративні методи з нетарифним регулюванням. Таке ототожнення, на нашу думку, недоцільне, тому що дані види методів варто виокремлювати за різними класифікаційними ознаками.

Зокрема, адміністративні та економічні методи ідентифікуються за механізмами формування та реалізації державної зовнішньоторговельної політики, тому інструменти їх формуються відповідно до виду механізму, який передбачає їх застосування. Натомість тарифні (мита, податку на додану вартість, акцизного податку тощо) та нетарифні (ліцензії, субсидії, квоти тощо) методи, на нашу думку, доцільно трактувати як інструменти, які реалізуються в межах адміністративних та економічних методів.

«Тарифні методи спрямовані на здешевлення експорту, подорожчання імпорту, і впливаючи таким чином на фінансові результати діяльності учасників ЗЕД. Мета митно-тарифного регулювання полягає у покращенні конкурентних умов в імпортуючій країні та захисті національної промисловості, здоров'я населення, охороні навколишнього середовища, моралі, релігії і національній безпеці» [38].

Варто зауважити, що застосування тарифних методів повинно мати на меті не лише захист національного товаровиробника, але й враховувати інтереси кінцевих споживачів – громадян країни, які потребують отримання доступу до якісних товарів і послуг за якнайвигіднішою вартістю. Тому завдання державних органів влади полягає в застосуванні таких митних тарифів та мита, що забезпечували б доступ імпортової продукції до національного ринку з найменшими втратами для національного виробника та захисту добробуту громадян країни.

На ряду з такими тарифними інструментами регулювання зовнішньої торгівлі, як мито та митний тариф, також стоїть і митна вартість товарів. «Поняття митної вартості є базовою категорією не лише в системі митного оподаткування, а й у системі митного контролю та митного оформлення, оскільки саме на основі митної вартості розраховуються мито, митні збори, акцизний податок та податок на додану вартість. Крім того, визначення митної вартості прямо чи опосередковано необхідне для митних цілей, наприклад, митної статистики, перевірки обґрунтованості ціни при бартерних операціях, контролю за еквівалентністю зустрічних товарних поставок, валютного контролю при експортно-імпортних операціях. Тому, методи визначення митної вартості науковцями відносяться до методів митно-тарифного регулювання» [20].

Якщо група тарифних методів є більш менш усталеною та інструменти, які до них належать мають чіткий перелік, що регламентується законодавством, тоді як нетарифні обмеження в зовнішній торгівлі можуть мати безліч варіацій та способів їх застосування для різних позицій зовнішньоторговельних операцій.

«Класифікація нетарифних обмежень за методикою П. Ліндєрта:

- бар'єри, що мають за мету загальне обмеження імпорту;
- бар'єри, що спрямовані на торговельну дискримінацію окремих держав за допомогою стимулювання імпорту з інших держав;
- заходи, що обмежують або субсидують експорт» [67].

«Залежно від інструменту застосування нетарифні методи поділяють на економічні (демпінг, експортні кредити та субсидії, надання пільг, внутрішні податки та збори); адміністративні (технічні бар'єри,

вимоги про вміст місцевих компонентів, політика в рамках державних закупівель, кількісні обмеження); правові (правові режими, двосторонні угоди, міжнародні конвенції). Важливо зазначити, що нетарифні методи регулювання можуть бути спрямовані як на регулювання (обмеження або стимулювання) імпорту/експорту (кількісні обмеження, ліцензування), так і на стимулювання експорту (експортні субсидії) чи лише обмеження імпорту» [67].

Інші науковці [76, с. 43; 283] «до нетарифних методів державного регулювання відносять кількісні обмеження (квотування, ліцензування, добровільне обмеження експорту, політика державних закупівель) та методи прихованого побічного протекціонізму (технічні бар'єри, внутрішні податки, вимоги стосовно місцевих компонентів)» [20].

Також нетарифні інструменти поділяють на: «інструменти регулювання імпорту (кількісні обмеження, квоти і ліцензування імпорту, дискримінація іноземних підприємств, які бажають продавати товари для державних потреб, стандарти, у тому числі заходи, спрямовані на захист здоров'я і життя людей, тварин і навколишнього середовища, митні процедури, виняткові засоби захисту внутрішнього ринку, а саме антидемпінг, компенсаційні заходи, спеціальні заходи) та інструменти регулювання експорту (стимулювання експорту, обмеження експорту)» [167; 20].

Крім описаних груп, в науковій літературі існують й інші підходи до класифікації методів державного управління зовнішньоторговельною діяльністю: методи валютного регулювання [46, с. 14-15; 42, с. 33]; методи заохочення експорту [214, с. 77]; правові, адміністративні, економічні регулятори зовнішньоекономічної діяльності [46, с. 50]; адміністративні, економічні, фінансові, протекціоністські [42, с. 32-33]; торговельно-політичні (мито, нетарифні торговельні обмеження, правові режими) та валютно-політичні інструменти [68, с. 43-52]; правові, економічні, валютне регулювання, адміністративні (нетарифні), стимулювання експорту. Інші підходи відображені в табл. 2.8.

«До методів фінансового регулювання ЗЕД належать митно-тарифні, валютні, фінансово-кредитні, податкові, страхування, інвестування. Фінансове планування, фінансове оперативне управління, матеріальне стимулювання, фінансовий контроль, що є фінансовими методами в структурі фінансового механізму, в системі фінансового регулювання ЗЕД слід розглядати як функції управління, що забезпечують дію фінансових методів» [254].

Таблиця 2.8. Підходи в науковій літературі щодо запропонованих видів методів державної зовнішньоторговельної політики

Автор	Характеристика запропонованих видів методів
1	2
Онищенко О.А.	<p>поділяє методи державного регулювання зовнішньоекономічної сфери на загальні та спеціальні. «До загальних методів належать: визначення міри та характеру втручання держави в ринкові процеси, стимулювання підприємницької діяльності, формування інвестиційного клімату для прямих та портфельних інвестицій, розвиток різноманітних форм партнерства приватного сектора, методи грошово-кредитного регулювання, інноваційний розвиток економіки, створення інформаційного простору, сприяння різноманіттю форм господарської діяльності, антимонопольне регулювання, ветеринарний контроль, технічні норми та норми санітарного і ветеринарного контролю, державні бюджетні замовлення, розвиток форм різноманітних кредитних інституцій, стимулювання експорторієнтованої діяльності, здійснення державних видатків» [197].</p> <p>«До спеціальних методів державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності належать: заходи митно-тарифного та нетарифного регулювання, валютного регулювання, страхування зовнішньоекономічних операцій, субсидування, дотації виробникам експортної продукції, визначення продажу обсягу частини валютної експортної виручки, застосування «добровільних обмежень» [197].</p>
Стеценко О.В.	<p>З точки зору предметного призначення виділено загальне управління, митно-тарифне, паратарифне, валютно-фінансове регулювання і управління інвестиційними процесами; з погляду загальних функцій управління - такі як планування, організація, мотивація, контроль. Запропонований розподіл інструментів державного управління за предметно-функціональним принципом дозволяє обґрунтовувати вибір пріоритетних напрямів розвитку зовнішньоекономічної діяльності і відповідних їм методів державного впливу [276]</p>
Пісьмаченко Л.М.	<p>запропоновано авторську класифікацію методів регулювання зовнішньоекономічної діяльності за такими ознаками: формою впливу; характером; способом здійснення; призначенням; терміном дії» [213]</p>

1	2
Коліжук О.О.	непрямих методів механізму державного стимулювання ЗЕД (субсидування, кредитування, страхування, податкові пільги, фінансові пільги, створення СЕЗ, ВЕЗ, ТПР, лізинг тощо) [105]
Скрябіна Д.С.	чотири основні групи: 1) правові (передбачають розробку та дотримання національної та міжнародної нормативно-правової бази, встановлення правових режимів для іноземних суб'єктів господарювання); 2) адміністративні (інструменти регулювального типу – ембарго, дозволи, митні режими; інструменти обмежувального типу – ліцензування, квотування, валютні обмеження; приховані захисні інструменти – норми та нормативи, специфічні вимоги до товару, технічні бар'єри); 3) економічні (інструменти захисної дії – митні тарифи, митні збори; інструменти стимулювальної дії – субсидії, експортні кредити, стимули та гранти, імпорتنі депозити, податкові пільги, страхування, державні закупівлі, іноземне інвестування; ринкові інструменти – цінова, антимонопольна та антикорупційна політики, а також політика у сфері конкуренції); 4) специфічні (міжнародна реклама, маркетингові дослідження, інформаційна інфраструктура, консультаційне забезпечення, підготовка фахівців у сфері ЗЕД) [269]
Клименко Л.В.	Основними інструментами зовнішньоторговельної підтримки та розвитку галузей АПК, як на території України так і за кордоном, є: стимулювання виробництва експортної продукції, а також наукомісткої високотехнічної продукції; сприяння модернізації та технічному переозброєнню експортоорієнтованих виробничих потужностей; оптимізація національного правового та нормативно-інституційного режиму здійснення експортних операцій; удосконалення механізму фінансування та кредитування виробництв, які здійснюють експорт; налагодження ефективної системи страхування експортних операцій; забезпечення достатньої правової підтримки національного виробника, зокрема при проведенні судово-арбітражних розглядів, антидемпінгових процесів; забезпечення отримання сертифікатів на продукцію вітчизняного виробництва; стимулювання інвестиційної діяльності як національних, так і іноземних фізичних та юридичних осіб в експортноорієнтованому секторі економіки за допомогою податкових, фінансових та організаційних механізмів [103]

В міжнародному праві існує ряд інструментів, які можуть бути застосовані під час формування та реалізації імпоротної політики. Так, «правова база СОТ передбачає низку інструментів імпоротної політики орієнтованих на захист інтересів національних товаровиробників. Так, серед захисних заходів на внутрішньому ринку основними є такі: тарифне регулювання, технічні регламенти та нормативи, санітарні та фітосанітарні заходи, захист прав інтелектуальної власності; використання інструментів торговельного захисту (антидемпінгові, компенсаційні, спеціальні та загальні захисні заходи) тощо» [33].

Отже, на підставі здійсненого аналізу підходів до виокремлення методів управління зовнішньоторговельною діяльністю, можемо зробити висновок, що науковці здебільшого називають методи регулювання зовнішньої торгівлі, натомість не використовують інші методи, які складають систему державного управління. Це обмежує механізми державної зовнішньоторговельної політики щодо ефективного управління зовнішньоторговельними відносинами та робить неможливим застосування певних інструментів, які не входять до тарифних та нетарифних, економічних та адміністративних методів.

Тому нами запропоновано авторський підхід щодо створення системи методів формування та реалізації державної зовнішньоторговельної політики (рис. 2.5), яка включає наступні групи класифікаційних ознак методів: методи наукового пізнання, методи державного управління.

Методи наукового пізнання в сфері формування та реалізації державної політики висвітлюють в своїх працях лише окремі науковці [12, 169, 2]. Однак, вважаємо, що їх роль в державному управлінні недостатньо розкрито, що применшує їх значення та негативним чином позначається на ефективності державної політики. Адже, наприклад, використання таких загальнонаукових методів, як аналіз і синтез, моделювання сприятимуть більш глибокому та обґрунтованому процесу формування та реалізації механізмів державного управління. Натомість за допомогою емпіричних методів дослідження (анкетування, спостереження) здійснюється моніторинг цілей виконання державної політики та є можливість сформулювати напрями зміни в існуючих стратегіях розвитку складових політики державного управління.

Таким чином, застосування методів наукового пізнання в ролі методів формування та реалізації державної зовнішньоторговельної політики розширює механізм дії використовуваних інструментів та дозволяє окреслити дієві та ефективні управлінські рішення в сфері державного управління зовнішньоторговельною діяльністю.

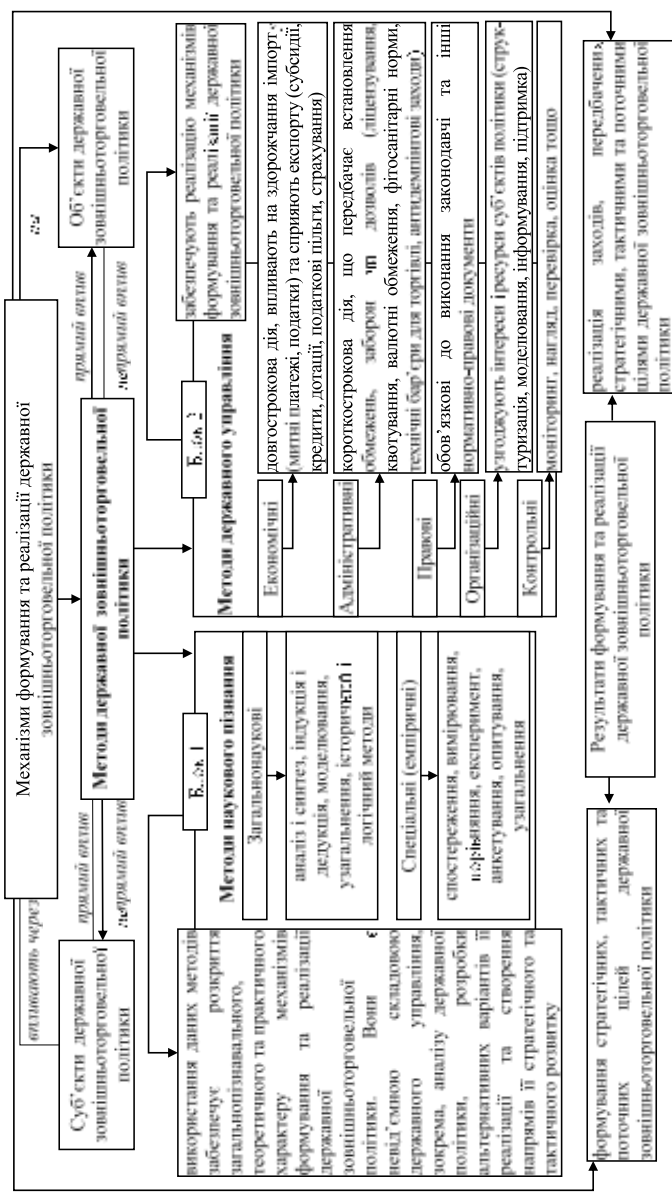

Рис. 2.5. Система методів формування і реалізації державної зовнішньоторговельної політики
 Джерело: розроблено автором.

Також до системи методів формування і реалізації державної зовнішньоторговельної політики належать методи державного управління, серед яких запропоновано виділити економічні, адміністративні, організаційні, правові та контрольні. Розподіл методів за такими групами здійснено на підставі мети їх застосування. Так, наприклад, економічні методи безпосередньо впливають на зовнішньоторговельну діяльність, зокрема, на доходи та витрати експортерів та імпортерів товарів і послуг. Адміністративні методи державної зовнішньоторговельної політики пов'язані з можливістю застосування через апарат державного управління відповідних обмежень, заборон чи дозволів, які є інструментами регулювання зовнішньоторговельних потоків. До правових методів належить сукупність нормативно-правових документів, які встановлюють правила організації та ведення зовнішньоторговельної діяльності. Варто зауважити, що до даної групи методів доцільно включити систему міжнародних договорів і правил ведення міжнародної торгівлі, що регламентуються міжнародними міждержавними та недержавними організаціями. Організаційні методи державної зовнішньоторговельної політики, перш за все, скеровані на узгодження інтересів і ресурсів суб'єктів політики, що реалізується через формування злагодженої організаційної структури органів влади та місцевого самоврядування, а також повинні враховувати різносторонні інтереси та потреби всіх рівнів суб'єктів державної зовнішньоторговельної політики. Особливу увагу варто приділити контрольним методам, які відіграють важливу роль в процесі прийняття управлінських рішень та забезпеченні їх реалізації.

Запропонована система методів державної зовнішньоторговельної політики розкриває безпосередні та опосередковані зв'язки між суб'єктами та об'єктами політики. Також ідентифіковані методи державної зовнішньоторговельної політики є інструментами формування та реалізації механізмів державного управління зовнішньоторговельною діяльністю. За допомогою використання зазначених методів здійснюється аналіз суспільних проблем в сфері зовнішньоторговельних відносин, розробка альтернативних варіантів їх вирішення, запровадження відповідної державної політики у вигляді концепції розвитку зовнішньої торгівлі та забезпечується реалізація моніторингових заходів щодо покращення та оновлення політики в майбутньому.

Отже, наступним етапом дослідження є огляд механізмів формування та реалізації державної зовнішньоторговельної політики. В ході дослідження розглянуто підходи в науковій літературі щодо трактування поняття механізму та видів, що виокремлюють в своїх працях

дослідники (Додаток В). Найбільш поширене трактування серед науковців полягає в тому, що механізм управління розглядається як система елементів (об'єкт, суб'єкти, цілі, функції, методи, ресурси, потенціали, правові норми тощо) – [149, 300, 257, 116]. Крім того, розкривається теж механізм державного управління як система органів державної влади та місцевого самоврядування – [60, 192]. Такий підхід дещо обмежує зміст механізмів державного управління, адже не враховує особливостей реалізації механізмів, які полягають в досягненні цілей за допомогою відповідних методів. Окремі науковці частково звертають увагу у своїх визначеннях на такий аспект досліджуваного поняття. Зокрема, механізм державного управління розкривається як: спосіб організації управління ([202, 287]), практичні заходи впливу на соціальну-економічну систему ([62, 11]) або сукупність засобів впливу на об'єкти управління ([312, 160, 193]).

Розкриємо сутність окремих запропонованих дефініцій, які, на нашу думку, є найбільш обґрунтованими. Кульман А. [149, с.13-14] вважає, що механізм управління – це система елементів (цілей, функцій, методів, організаційної структури і суб'єктів) та об'єктів управління, в якій відбувається цілеспрямоване перетворення впливу елементів управління на необхідний стан або реакцію об'єктів управління, що має вхідні посилки і результируючу реакцію. Дане визначення є більш теоретичним та може характеризувати систему управління як держави, так і суб'єктів господарювання.

Малиновський В.Я. [160] механізм державного управління розглядає як сукупність засобів організації управлінських процесів та способів впливу на розвиток керованих об'єктів із використанням відповідних методів управління, спрямованих на реалізацію цілей державного управління. Атаманчук Г. [9] визначає механізм управління як складову частину системи управління, що забезпечує вплив на фактори, від стану яких залежить результат діяльності управлінського об'єкта. Васильєва М.В. [26] вказує, що механізм державного управління можна визначити як систему процедур державного управління, які формують управлінське рішення чи правила його прийняття і реалізації.

Дещо спрощене визначення наводить О.М. Комяков [59]: механізм державного регулювання – сукупність організаційно-економічних методів та інструментів, за допомогою яких виконуються взаємопов'язані функції для забезпечення безперервної, ефективної дії відповідно системи (держави) на підвищення функціонування економіки. На нашу думку, механізм не доцільно ототожнювати з методами. Методи можуть

виконувати роль інструментів реалізації механізмів, але не є основним елементом їх формування.

Якщо проаналізувати вищевказані підходи, то можна зробити висновок, що механізми державного управління – це елементи системи державного управління, які забезпечують якісну взаємодію об'єкта та суб'єкта управління та передбачають застосування певних методів задля формування та реалізації відповідних управлінських рішень.

Серед механізмів науковці виділяють наступні: механізм реалізації загальних і інших принципів управління, механізми планування, організації, мотивації, координації, розпорядництва, обліку, аналізу і контролю, які використовують економічні, організаційно-адміністративні, соціальні та інші методи управління [26]; адміністративні (організаційно-розпорядчі), правові, економічні, політичні, соціально-психологічні, морально-етичні та комплексні державні механізми управління [115, с. 126-127]; економічні; мотиваційні; організаційні; правові механізми [152, с. 50-51]; економічні, мотиваційні, організаційні, політичні та правові механізмів [61, с. 236]; економічні, мотиваційні, організаційні і правові [123, с. 111].

Комплексний механізм державного управління, на думку О.В. Федорчака, може складатися із таких видів механізмів: економічного (механізми державного управління банківської, грошово-валютної, інвестиційної, інноваційної, кредитної, податковою, страховою діяльністю тощо); мотиваційного (сукупність командно-адміністративних та соціально-економічних стимулів, що спонукають державних службовців до високоефективної роботи); організаційного (об'єкти, суб'єкти державного управління, їх цілі, завдання, функції, методи управління та організаційні структури, а також результати їх функціонування); політичного (механізми формування економічної, соціальної, фінансової, промислової політики тощо); правового (нормативно-правове забезпечення: закони і постанови Верховної Ради України, укази Президента, постанови і розпорядження Кабінету Міністрів України, а також методичні рекомендації та інструкції тощо) [300].

В частині економічного механізму Білоусов Є.М. зазначає, що «в умовах ринкових відносин сукупність економічних функцій держави реалізується через механізм державного регулювання. Головна мета державного регулювання полягає у вирішенні проблем і усуненні протиріч в рамках механізму вільної конкуренції» [16, с. 68].

Щодо зовнішньоторговельної політики, то Л.В. Клименко зауважує, що «механізм державного управління зовнішньою торгівлею і

зовнішньоекономічними відносинами України є складною системою. Процеси державного регулювання зовнішньоторговельної діяльності передбачають наявність, як мінімум, двох груп суб'єктів, що мають безпосереднє відношення до даного процесу: по-перше, це органи державного регулювання; по-друге – це суб'єкти зовнішньоторговельних відносин» [103].

Скрябіна Д.С. [269] визначила, що механізми державного регулювання ЗЕД на сучасному етапі повинні бути спрямовані на раціоналізацію структури зовнішньоторговельного балансу, зменшення імпоротної залежності шляхом активної реалізації політики імпортозаміщення, підвищення конкурентоспроможності експортоорієнтованих підприємств, зменшення рівня корупції та вдосконалення умов ведення бізнесу в країні, детінізацію та демонополізацію економіки країни, поліпшення інвестиційного клімату, гармонізацію національної нормативно-законодавчої бази з міжнародними вимогами.

Наведений аналіз підходів свідчить про неоднозначність та різносторонність думок авторів, хоча прослідковується і повторення, що розкривають види механізмів: економічний, правовий та організаційний. На нашу думку, в сфері формування та реалізації державної зовнішньоторговельної політики доцільно виділити такі механізми, як:

- економічний – механізм, що передбачає застосування сукупності методів державного управління, реалізація яких впливає на фінансово-економічний стан об'єкта та суб'єкта державної зовнішньоторговельної політики. Застосовуються для досягнення поставленої мети, яка передбачає здійснення зовнішньої торгівлі в напрямі сприяння розвитку експорту та недопущення імпортозалежності країни від продукції з високою доданою вартістю;

- організаційний – сукупність правил, завдань, повноважень суб'єктів державної зовнішньоторговельної політики на державному та регіональному рівнях щодо розподілу функцій між ними. Такий механізм має забезпечувати функціональну взаємодію та ефективне виконання обов'язків суб'єктів політики;

- правовий – сукупність нормативно-правових інструментів, на підставі яких формується та реалізується державна зовнішньоторговельна політика. Цей механізм створюється і приводиться в дію суб'єктами державної політики у вигляді нормативно-правових законодавчих актів;

- інформаційний – механізм, основним методом реалізації якого є інформування та комунікаційна взаємодія суб'єктів

зовнішньоторговельної політики на різних рівнях (міжнародний, національний, регіональний тощо). За допомогою даного механізму реалізуються завдання політики, що пов'язані з поширенням інформації серед суб'єктів та їх підтримка в сфері здійснення зовнішньої торгівлі.

Таким чином, перераховані механізми забезпечують формування та реалізацію державної зовнішньоторговельної політики. Комплексне їх застосування сприяє розв'язанню проблем та прийняттю управлінських рішень.

В табл. 2.9 представлено концептуальну характеристику механізмів формування та реалізації державної зовнішньоторговельної політики.

Таблиця 2.9. Характеристика механізмів формування та реалізації державної зовнішньоторговельної політики

Механізм	Об'єкт впливу	Методи впливу	Зв'язок з іншими політиками	Рівень управління
Економічний механізм	зовнішньоторговельна діяльність; діяльність бізнес-асоціацій,	загальнонаукові та спеціальні, економічні, адміністративні, контрольні	зовнішня, валютна, фіскальна, митна, бюджетна політики	глобальний, інтеграційний, національний, регіональний
Правовий механізм	торгово-промислових палат, організацій надання	загальнонаукові, організаційні, правові	валютна, фіскальна, митна, бюджетна політики	глобальний, інтеграційний, національний
Організаційний механізм	технічної допомоги; діяльність бізнес-інкубаторів в сфері	організаційні, економічні, адміністративні, контрольні	зовнішня, валютна, фіскальна, митна, бюджетна політики	національний, регіональний
Інформаційний механізм	розвитку зовнішньої торгівлі; зовнішньоторговельні відносини з іншими країнами	спеціальні, економічні, адміністративні, контрольні, організаційні	зовнішня, інформаційна, освітня політики	глобальний, національний, регіональний

Джерело: розроблено автором

Використання представлених механізмів в межах формування та реалізації державної зовнішньоторговельної політики передбачає застосування ідентифікованих методів державного управління та здійснюється на різних рівнях управління (глобальний, інтеграційний (на рівні міжнародних організацій, укладання торговельних угод тощо), національний, регіональний) у взаємозв'язку з іншими видами державної політики.

Характеризуючи механізми державного управління зовнішньоторговельною діяльністю варто також зауважити, що задля реалізації державної політики вони повинні застосовуватися в комплексі та взаємозв'язку по відношенню до об'єкта політики. Відсутність злагодженої та ефективної системи механізмів перешкоджатиме досягненню поставлених цілей і завдань державної зовнішньоторговельної політики.

Голинський Ю.О. та Павелчак А.В. вважають, що «при визначенні обсягів застосовуваних заходів державного регулювання потрібно враховувати: по-перше, рівень підтримки вітчизняних виробників за рахунок обмеження ввезення продукції і стимулювання випуску її на українських підприємствах, по-друге, обсяг потреби в даному виді товару, досліджуючи тенденції зміни обсягу платоспроможного попиту з точки зору зростання реальних доходів населення, по-третє, взяті Україною зобов'язання при вступі до СОТ» [38].

«Національна торговельна політика може бути як дієвим важелем підвищення конкурентоспроможності експорту, так і системним бар'єром для ефективної експортної діяльності. З огляду на це, принципами розробки національної торговельної політики є: сприяння національним економічним інтересам (загальнодержавними і бізнесовими) та тенденціям розвитку міжнародної торгівлі; врахування соціально-економічних особливостей розвитку національної економіки; інноваційна та науково-технологічна спрямованість. При цьому важливо уникати зовнішніх впливів ідеологічного характеру, нейтралізуючи внутрішні механізми «іноземної заангажованості» [280].

Враховуючи запропоновані напрями розвитку механізмів державної зовнішньоторговельної політики, крім зазначених науковцями принципів та умов їх застосування, важливою складовою є когерентність реалізації таких механізмів та узгодженість заходів в сфері прийняття управлінських рішень. Адже, зважаючи на двоаспектність зовнішньої торгівлі (експортні та імпорتنі операції), вирішення проблем за окремими об'єктно-предметними групами так чи інакше пов'язані між собою. На сьогодні більшість суб'єктів господарювання, які здійснюють

зовнішньоторговельну діяльність, є як експортерами, так і імпортерами товарів і послуг. В цих умовах варто враховувати запити та потреби таких суб'єктів державної зовнішньоторговельної політики та максимально ефективно задовільняти їх, що, в свою чергу, сприятиме розвитку зовнішньої торгівлі країни.

Коліжук О.О. розкриває сутність основних інструментів та методів стимулювання зовнішньоекономічної діяльності, які запропоновано використовувати зі сторони держави:

«1. Субсидування:

- підтримка заниженого курсу валюти (Китай);
- пряме субсидування сільського господарства (США);
- забезпечення експортерів виставковими площами;
- створення торговельних представництв за кордоном

2. Кредитування:

- виділення середньо- і довгострокових експортних кредитів через державні та експортно-імпортні банки, фінансові організації (США, Великобританія);

- видача державних гарантій під експортні кредити;
- державне фінансування експортно-імпортних банків (Японія).

3. Страхування:

- страхування експортно-імпортних поставок державними страховими компаніями й іншими страховими організаціями;

- допуск на ринок страхових послуг іноземних компаній

- розширення обсягів і видів страхування (ЄС).

4. Податкові пільги:

- звільнення від оподаткування частини експортної виручки;

- переказ коштів від експорту на спеціальні неоподатковувані рахунки;

- надання пільгових умов амортизації.

5. Фінансові пільги:

- повернення митних платежів, сплачених при імпорті сировини для експортного виробництва (Японія);

- звільнення від непрямих податків на дефіцитні в певній країні матеріали;

- розробка і здійснення програм допомоги країнам, що розвиваються (США).

6. Інші методи:

- створення безмитних територій, вільних економічних зон;
- стимулювання міжнародного факторингу;

- стимулювання міжнародного лізингу» [105].

Зазначені методи, що пропонує автор використовувати під час державного управління зовнішньоторговельною діяльністю, мають обґрунтований характер. Однак, відсутність прив'язки до об'єкта політики обмежує їх мету та завдання застосування, що може призвести до необ'єктивної реалізації заходів, передбачених застосуванням конкретних методів та інструментів.

Голинський Ю.О. та Павелчак А.В. зауважують про те, що «на даний момент однією з найважливіших проблем, яку потрібно розв'язати у митно-тарифному регулюванні якнайшвидше, – це впровадження міжнародних норм і правил, які дадуть змогу перейти до впровадження єдиних стандартів в сфері митної справи та знайти шляхи розв'язання питань, що пов'язані з приєднанням до міжнародних конвенцій із гармонізації та спрощення митних процедур, а також питання процедури спільного транзиту та здійснення поетапного наближення митного законодавства і митних процедур, які застосовуються в Україні, до країн Євросоюзу» [38].

Кузнецова Г.В та Подбиралина Г.В. зазначають, що «основним способом регулювання зовнішньої торгівлі будь-якої країни є митно-тарифна система, що представляє собою звід митних платежів і правил, що діють в даній державі» [146]. «Митно-правове регулювання зовнішньоекономічної діяльності інституційних одиниць – це правовий інститут митної справи, що включає комплекс регуляторно-правових та організаційно-правових засобів управлінського впливу держави на зовнішньоекономічну діяльність інституційних одиниць усіх форм власності в сфері митних правовідносин» [13].

Дубініна А.А., Сорокіна С.В., Зельніченко О.І. також притримуються думки, що «тарифне регулювання державної зовнішньоторговельної політики є головним інструментом впливу на торговельні відносини різних країн та, певним чином, сприяє реалізації політики протекціонізму щодо вітчизняних товаровиробників. Основою тарифного регулювання виступають ставки мита, які систематизовано в митних тарифах» [76].

Частково лише підтримуємо вищезазначених науковців, тому що нетарифне регулювання, інструменти якого використовуються в межах адміністративного та економічного механізмів, мають вагоме значення в процесі державного управління зовнішньоторговельною діяльністю.

Відповідно до представленої характеристики механізмів державної зовнішньоторговельної політики та здійсненого аналізу підходів в науковій літературі щодо можливостей реалізації механізмів та методів державного управління зовнішньоторговельною діяльністю,

запропоновано напрями удосконалення механізмів формування та реалізації державної зовнішньоторговельної політики за окремими її об'єктно-предметними групами (табл. 2.10).

Таблиця 2.10. Напрями удосконалення механізмів формування та реалізації державної зовнішньоторговельної політики за окремими її об'єктно-предметними групами

Об'єктно-предметна група	Характеристика проблеми	Вид механізму державного управління	Сфера удосконалення механізму державного управління (застосування методів)
1	2	3	4
<i>1. Зовнішньоторговельна діяльність</i>			
1.1. Експорт сировинної продукції	сировина (зернові культури, чорні метали, руди, шлак і зола тощо) складає найбільший відсоток в структурі експорту товарів України	економічний механізм	використання методів державного управління, що сприятимуть розвитку експорту товарів з високою доданою вартістю (експортні дотації та субсидії, кредитування на вигідних для експортерів умовах, податкові канікули) та зменшуватимуть частку сировинної продукції в експорті (створення бізнес-інкубаторів, страхування експорту, встановлення фітосанітарних норм, процедури ліцензування окремих видів експорту)
1.2. Експорт товарів з високою доданою вартістю	товари з доданою вартістю (машини, устаткування, транспорті засоби тощо) займають незначну частку в структурі експорту	організаційний механізм	застосування методів наукового пізнання для структуризації завдань та повноважень органів виконавчої влади
		інформаційний механізм	підтримка національних товаровиробників та інформування щодо можливостей розвитку працемісткого виробництва товарів з високою доданою вартістю та участі в бізнес-інкубаторах суб'єктів зовнішньоторговельної діяльності

Продовження табл. 2.10

1	2	3	4
		правовий механізм	внесення змін до законодавства, що регулює питання встановлення фітосанітарних норм, процедури ліцензування та страхування операцій зовнішньоторговельної діяльності, а також розвитку бізнес-інкубаторів суб'єктів зовнішньоторговельної діяльності
1.3. Імпорт сировинної продукції	необхідність забезпечення національних товаровиробників якісною та доступною сировиною	економічний механізм	використання методів державного управління, що сприятимуть розвитку імпорту якісної та доступної сировини відповідно до аналізу конкурентних переваг країни (зниження митних тарифів) та зменшуватимуть частку імпорту в зовнішній торгівлі (встановлення фітосанітарних норм та інших технічних бар'єрів в торгівлі)
1.4. Імпорт товарів з доданою вартістю	Імпортозалежність від продукції з високою доданою вартістю (палива доданою вартістю (палива мінеральні; нафта і продукти ііі перегонки реактори ядерні, котли, машини; електричні машини; засоби наземного транспорту тощо)	організаційний механізм	застосування методів наукового пізнання для структуризації завдань та повноважень органів виконавчої влади
		правовий механізм	удосконалення законодавства в сфері регулювання питання імпорту товарів з врахуванням потреб внутрішнього ринку країни
		інформаційний механізм	інформаційна підтримка експортоорієнтованих підприємств щодо пошуку якісної та доступної імпортової сировини

Продовження табл. 2.10

1	2	3	4
1.5. Експорт та імпорт послуг	основними видами експорту та імпорту послуг є транспортні, туристичні та фінансові (офшорні)	економічний механізм	подальша підтримка позитивного сальдо зовнішньої торгівлі послугами та забезпечення інноваційного і працемісткого характеру послуг в структурі торгівлі та географічної диверсифікації
		організаційний механізм	структуризація відносин державних органів влади та місцевого самоврядування в сфері розподілу обов'язків
		інформаційний механізм	інформування та підтримка експортерів щодо виходу на зовнішні ринки послуг та створення інноваційного продукту
		правовий механізм	удосконалення законодавства в сфері дотримання прав інтелектуальної власності, усунення адміністративних бар'єрів експорту послуг
<i>2. Зовнішньоторговельні відносини з іншими країнами</i>			
2.1. Зовнішньоторговельні угоди та створення зон вільної торгівлі	відсутність диверсифікації операцій зовнішньоторговельної діяльності за регіонами світу	економічний механізм	застосування методу квотування, узгодження розмірів митних платежів, фітосанітарних норм та інших бар'єрів в торгівлі з метою розвитку пріоритетних напрямів експорту товарів з доданою вартістю та захисту національного товаровиробника України
		організаційний механізм	посилення участі та ролі всіх рівнів суб'єктів зовнішньоторговельної політики в формування та розвитку відносин з іншими країнами; побудова системи моніторингу та контролю виконання умов та ефективності діючих угод

1	2	3	4
		інформаційний механізм	інформування суб'єктів господарювання щодо можливостей та умов розвитку зовнішньої торгівлі
		правовий механізм	укладання торговельних угод з країнами різних регіонів, що розвиваються, та мають конкурентні та порівняльні переваги порівняно з Україною

Джерело: розроблено автором

Запропоновані напрями удосконалення механізмів формування та реалізації державної зовнішньоторгівельної політики визначені відповідно до ідентифікованих проблемних питань в сфері державного управління зовнішньоторгівельною діяльністю суб'єктів господарювання. Таким чином, в сфері розвитку експортних операцій обґрунтовано необхідність використання методів державного управління, що сприятимуть розвитку експорту товарів з високою доданою вартістю (експортні дотації та субсидії, кредитування на вигідних для експортерів умовах, податкові канікули) та зменшуватимуть частку сировинної продукції в експорті (створення бізнес-інкубаторів, страхування експорту, встановлення фітосанітарних норм, процедури ліцензування окремих видів експорту). Крім того, важливим є застосування інформаційного механізму в частині підтримки національних товаровиробників та інформування щодо можливостей розвитку працемісткого виробництва товарів з високою доданою вартістю та участі в бізнес-інкубаторах суб'єктів зовнішньоторгівельної діяльності.

Правовий механізм формування та реалізації експортних операцій потребує внесення змін до законодавства, що регулює питання встановлення фітосанітарних норм, процедури ліцензування та страхування операцій зовнішньоторгівельної діяльності, а також розвитку бізнес-інкубаторів суб'єктів зовнішньоторгівельної діяльності.

Регулювання імпорتنих операцій запропоновано здійснювати з використанням методів державного управління, що сприятимуть розвитку імпорту якісної та доступної сировини відповідно до аналізу конкурентних переваг країни (зниження митних тарифів) та зменшуватимуть частку імпорту в зовнішній торгівлі (встановлення фітосанітарних норм та інших технічних бар'єрів в торгівлі).

Враховуючи позитивну тенденцію сальдо зовнішньої торгівлі послуг, в частині розвитку експорту та імпорту послуг основним пріоритетом визначено подальшу підтримку позитивного сальдо зовнішньої торгівлі послугами та забезпечення інноваційного і працемісткого характеру послуг в структурі торгівлі та географічної диверсифікації.

Також в розвитку економічного механізму виокремлено такий напрям як застосування методу квотування, узгодження розмірів митних платежів, фітосанітарних норм та інших бар'єрів в торгівлі з метою розвитку пріоритетних напрямів експорту товарів з доданою вартістю та захисту національного товаровиробника України. Це сприятиме розширенню зовнішньоторговельних угод та зростанню кількості зон вільної торгівлі країни з іншими країнами-партнерами різних регіонів, що розвиваються, та мають конкурентні та порівняльні переваги порівняно з Україною.

Таким чином, окреслено напрями удосконалення механізмів формування та реалізації державної зовнішньоторговельної політики і розвинуто підхід до виокремлення методів державного управління зовнішньоторговельною діяльністю. Це створює підстави для формування пропозицій щодо подальшого розвитку зовнішньої торгівлі Україні в перспективі з метою досягнення високих показників економічного зростання, підвищення суспільного добробуту населення країни та підвищення рівня конкурентоспроможності суб'єктів господарювання не лише на національному, але й на міжнародному рівні.

Висновки до 2-го розділу

Дослідження методологічних основ в сфері розвитку механізмів формування та реалізації державної зовнішньоторговельної політики дозволили зробити наступні висновки:

1. Встановлено, що основною проблемою на сьогодні в Україні є: сировинна структура експорту в поєднанні з імпортозалежністю від товарів з високою доданою вартістю на тлі низької ділової активності промислових підприємств через системні проблеми зовнішньоторговельної діяльності (транспортна інфраструктура, митні процедури, податкове регулювання, корупція тощо) негативним чином позначається на економічному розвитку країни та знижує конкурентоспроможність суб'єктів зовнішньоторговельної діяльності на

міжнародному ринку товарів і послуг. В розрізі даної проблеми розкрито 4 рівні підпроблем:

1) сировинна структура експорту; імпортозалежність від товарів з високою доданою вартістю; низька ділова активність промислових підприємств;

2) насиченість внутрішнього ринку товарів і послуг імпортом; нерозвиненість національних виробництв готової продукції; низька конкурентоспроможність національних підприємств на внутрішньому ринку товарів і послуг та, як наслідок, на зовнішньому;

3) зниження попиту на зовнішньому ринку на український експорт; скорочення вітчизняних виробництв готової продукції; висока частка «сірого» імпорту на національному ринку; низька якість продукції та послуг національного виробника;

4) комплекс проблем в сфері державної зовнішньоторговельної політики країни: відсутність належної інформаційної, фінансової, дипломатичної, логістичної, правової підтримки національних підприємств з боку держави; високий рівень корупції та бюрократизації в державних інституційних структурах; неналежний рівень застосування економічних, правових та інформаційних методів державного управління зовнішньоторговельною діяльністю.

2. Обґрунтовано підхід щодо методології формування та реалізації державної зовнішньоторговельної політики в світлі глобалізаційних змін та розвитку неопротекціоністського підходу до державного управління економічними процесами в країні. Зокрема, окреслено складові методологічних основ формування та реалізації державної зовнішньоторговельної політики у вигляді побудованої моделі.

Властивостями, які відрізняють авторську методологію формування та реалізації державної зовнішньоторговельної політики від наявних на сьогодні в літературі, стали такі критерії, як: орієнтованість на потреби всіх рівнів стейкхолдерів; когерентність з іншими видами політик (комунікаційна та функціональна взаємодія); інституціональність політики; забезпеченість ресурсами та ефективність їх використання.

3. Метою державної зовнішньоторговельної політики є ефективне застосування механізмів державного управління, які забезпечуватимуть розширення напрямів зовнішньоторговельних відносин через диверсифікацію операцій зовнішньої торгівлі, розвиток та підтримку експорту, оптимізацію імпорту, що сприятиме економічному розвитку країни та зростанню рівня конкурентоспроможності суб'єктів зовнішньоторговельної діяльності на міжнародному ринку товарів і

послуг. До завдань належать: загальнодержавні (забезпечення національної безпеки країни; розробка механізмів реалізації рішень у сфері державного управління зовнішньоторговельною діяльністю; розвиток зовнішньоторговельної політики з більшим акцентом на сталий розвиток, права людини, боротьбу з ухиленням від сплати податків, антикорупційні заходи, захист споживачів, відповідальну та чесну торгівлю); економічні (сприяння економічному розвитку та стимулювання до позитивних якісних і кількісних змін в економічних відносинах з іншими країнами; забезпечення захисту економічних інтересів та надання рівних можливостей суб'єктам зовнішньоторговельної діяльності; оптимізація імпорту та зростання експорту; додатне сальдо платіжного балансу; збільшення частки країни у світовій торгівлі); правові (розвиток правового поля в сфері регулювання зовнішньоторговельних відносин у відповідності до норм міжнародного законодавства); соціально-екологічні (створення сприятливих умов для підвищення суспільного добробуту; побудова соціально відповідальної зовнішньоторговельної політики). Окрім загальних принципів та принципів міжнародної торгівлі Світової організації торгівлі виділено специфічні (когерентність, ієрархічність, інструментальність, ресурсність, ефективність (користь для всіх) та розвиток, конкурентоспроможність). В частині ресурсів виокремлено: правові, фінансові, матеріальні, інформаційні, трудові. До інших видів державної політики, які взаємодіють із зовнішньоторговельною, зараховано: зовнішню, валютну, фіскальну, бюджетну, антикорупційну, соціальну, екологічну та освітньо-наукову політики, і розкрито особливості формування та реалізації кожної з них в частині забезпечення досягнення мети та завдань державної зовнішньоторговельної політики.

4. В сфері формування та реалізації державної зовнішньоторговельної політики обґрунтовано сутність та особливості дії таких механізмів, як:

1) економічний – механізм, що передбачає застосування сукупності методів державного управління, реалізація яких впливає на фінансово-економічний стан об'єкта та суб'єкта зовнішньоторговельної політики. Застосовується для досягнення поставленої мети, яка передбачає здійснення зовнішньої торгівлі в напрямі сприяння розвитку експорту та недопущення імпортозалежності країни від продукції з високою доданою вартістю;

2) організаційний – сукупність правил, завдань, повноважень суб'єктів державної зовнішньоторговельної політики на державному та регіональному рівнях щодо розподілу функцій між ними. Такий механізм

має забезпечувати функціональну взаємодію та ефективне виконання обов'язків суб'єктів політики;

3) правовий – сукупність нормативно-правових інструментів, на підставі яких формується та реалізується державна зовнішньоторговельна політика. Цей механізм створюється і приводиться в дію суб'єктами державної політики у вигляді нормативно-правових законодавчих актів;

4) інформаційний – механізм, основним методом реалізації якого є інформування та взаємодія між суб'єктами державної зовнішньоторговельної політики на різних рівнях (міжнародний, національний, регіональний тощо).

5. Використання представлених механізмів в межах формування та реалізації державної зовнішньоторговельної політики передбачає застосування ідентифікованих методів державного управління. Представлений підхід включає групи класифікаційних ознак методів: методи наукового дослідження, методи державного управління. Застосування методів наукового пізнання в ролі методів формування та реалізації державної зовнішньоторговельної політики розширює механізм дії використовуваних інструментів та дозволяє окреслити дієві та ефективні управлінські рішення в сфері державного управління зовнішньоторговельною діяльністю.

Запропонована система методів державної зовнішньоторговельної політики розкриває безпосередні та опосередковані зв'язки між суб'єктами та об'єктами політики. Також ідентифіковані методи державної зовнішньоторговельної політики є інструментами механізмів формування та реалізації державної зовнішньоторговельної політики. За допомогою використання зазначених методів здійснюється аналіз суспільних проблем в сфері зовнішньоторговельних відносин, розробка альтернативних варіантів їх вирішення, запровадження відповідної державної політики у вигляді концепції розвитку зовнішньої торгівлі та забезпечується реалізація моніторингових заходів щодо покращення та оновлення політики в майбутньому.

6. Необхідність удосконалення представлених груп механізмів формування та реалізації державної зовнішньоторговельної політики спричинила виокремлення напрямів за об'єктно-предметними групами політики, які запропоновано удосконалити в межах ідентифікованих проблем в сфері зовнішньої торгівлі суб'єктів господарювання (експорт та імпорт сировинної продукції, експорт та імпорт товарів з високою доданою вартістю, експорт та імпорт послуг) та формування зовнішньоторговельних

відносин з іншими країнами (зовнішньоторговельні угоди та створення зон вільної торгівлі). Зокрема, в розрізі:

1) економічного механізму запропоновано використання методів державного управління, що сприятимуть розвитку експорту товарів з високою доданою вартістю (експортні дотації та субсидії, кредитування на вигідних для експортерів умовах, податкові канікули); зменшуватимуть частку сировинної продукції в експорті (створення бізнес-інкубаторів, страхування експорту, встановлення фітосанітарних норм, процедури ліцензування окремих видів експорту); сприятимуть розвитку імпорту якісної сировини (зниження митних тарифів); зменшуватимуть частку імпорту в зовнішній торгівлі (встановлення фітосанітарних норм та інших технічних бар'єрів в торгівлі); підтримуватимуть позитивне сальдо зовнішньої торгівлі послугами та забезпечуватимуть інноваційний і працевісткий характер послуг в структурі торгівлі та географічної диверсифікації;

2) правового механізму окреслено пропозиції щодо внесення змін до законодавства, що регулює питання встановлення фітосанітарних норм, процедури ліцензування та страхування операцій зовнішньоторговельної діяльності, а також розвитку бізнес-інкубаторів суб'єктів зовнішньоторговельної діяльності; удосконалення законодавства в сфері дотримання прав інтелектуальної власності, усунення адміністративних бар'єрів експорту послуг; укладання торговельних угод з країнами різних регіонів, що розвиваються, та мають конкурентні та порівняльні переваги порівняно з Україною;

3) організаційного механізму визначено необхідність удосконалення та структуризації відносин державних органів влади та місцевого самоврядування в сфері розподілу обов'язків та повноважень; посилення участі та ролі всіх рівнів суб'єктів державної зовнішньоторговельної політики в формуванні та розвитку відносин з іншими країнами; побудови системи моніторингу та контролю виконання умов та ефективності діючих угод;

4) інформаційного механізму обґрунтовано доцільність здійснення інформаційної підтримки національних експортоорієнтованих підприємств щодо можливостей розвитку виробництва товарів з високою доданою вартістю, участі в бізнес-інкубаторах, пошуку якісної та доступної імпортової сировини; виходу на зовнішні ринки послуг та створення інноваційного продукту.

РОЗДІЛ 3

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ІНФОРМАЦІЙНИЙ МЕХАНІЗМ ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ЗОВНІШНЬОТОРГОВЕЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

3.1. Структура органів державної влади та органів місцевого самоврядування як суб'єктів державної зовнішньоторговельної політики

Зовнішньоторговельна діяльність суб'єктів господарювання як об'єкт державного управління має налагоджений організаційний механізм, який, на перший погляд, є досконалим та структурно розподіляє завдання і повноваження серед органів, які відповідають за реалізацію завдань державної зовнішньоторговельної політики. Адже, враховуючи вплив протекціоністського досвіду формування та реалізації механізмів державного управління зовнішньоторговельною діяльністю, який супроводжував зовнішньоторговельні відносини України до здобуття нею незалежності, втручання держави в зовнішньоторговельні відносини мали активний та постійний характер.

Сьогодні лібералізаційні відносини з іншими країнами, участь країни в міжнародних торговельних організаціях, залучення суб'єктів зовнішньоторговельної діяльності до міжнародних проектів та програм підтримки зовнішньої торгівлі складають вагомую частину економічного життя України. Тому удосконалення організаційних аспектів формування завдань та реалізації повноважень системи органів влади в сфері побудови ефективної державної зовнішньоторговельної політики є актуальним питанням.

В монографії розглянуто положення законодавства, що регламентують питання регулювання зовнішньоторговельної діяльності та науковий доробок в сфері досліджуваної проблеми.

Основним законом, що регулює основи зовнішньоекономічної діяльності, є Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність» [231]. «Регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні здійснюється з метою:

- забезпечення збалансованості економіки та рівноваги внутрішнього ринку України;

- стимулювання прогресивних структурних змін в економіці, в тому числі зовнішньоекономічних зв'язків суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності України;

- створення найбільш сприятливих умов для залучення економіки України в систему світового поділу праці та її наближення до ринкових структур розвинутих зарубіжних країн» [231].

«Регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні здійснюється за допомогою:

- законів України;

- передбачених в законах України актів тарифного і нетарифного регулювання, які видаються державними органами України в межах їх компетенції;

- економічних заходів оперативного регулювання (валютно-фінансового, кредитного та іншого) в межах законів України;

- рішень недержавних органів управління економікою, які приймаються за їх статутними документами в межах законів України;

- угод, що укладаються між суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності і які не суперечать законам України» [231].

«Державне регулювання зовнішньоекономічної діяльності має забезпечувати:

- захист економічних інтересів України та законних інтересів суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності;

- створення рівних можливостей для суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності розвивати всі види підприємницької діяльності незалежно від форм власності та всі напрями використання доходів і здійснення інвестицій;

- заохочення конкуренції та ліквідацію монополізму в сфері зовнішньоекономічної діяльності» [231].

В Додатку Г наведено перелік повноважень органів державного та місцевого управління зовнішньоекономічної діяльності відповідно до положення Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність», а в табл. 3.1 представлено їх структуру.

Однак, окрім перелічених органів державного управління ЗЕД, також можна зазначити ще й Міністерство закордонних справ України, Міністерство економічного розвитку і торгівлі України та інші. Всі з перелічених, та багато інших органів державного управління ЗЕД, займаються розробкою та запровадженням певного набору методів державного управління ЗЕД та зовнішньої торгівлі країни, зокрема [269].

Таблиця 3.1. Структура органів державного та місцевого управління зовнішньоекономічної діяльності відповідно до положення Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» [231]

Вид органу	Перелік органів
Органи державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності	Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, Національний банк України, Центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері економічного розвитку, митні органи, Антимонопольний комітет України, Міжвідомча комісія з міжнародної торгівлі
Органи місцевого управління зовнішньоекономічною діяльністю	місцеві Ради народних депутатів України та їх виконавчі і розпорядчі органи; територіальні підрозділи (відділення) органів державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності України

На нашу думку, основною метою під час формування системи органів на державному і місцевих рівнях має бути оптимальний розподіл обов'язків та повноважень, а також налагоджена комунікація між ними щодо формування та реалізації державної зовнішньоекономічної політики. Незалежно від того, на скільки буде розгалуженою структура органів, функціональність, когерентність та ефективність їх дій, заходів та результатів буде залежати від того наскільки продуманою і обґрунтованою є взаємодія між окремими групами органів. Тому, вважаємо, доцільно розробити комплексний організаційно-інформаційний механізм державної зовнішньоторговельної політики, який буде ґрунтуватися на комунікаційній складовій взаємозв'язку державних та місцевих органів влади, що сприятиме ефективному розподілу їх обов'язків і повноважень.

На початку проаналізуємо наукові результати дослідників щодо удосконалення формування організаційно-інформаційного механізму зовнішньоторговельної політики України.

Серед науковців дослідження в сфері організаційного розвитку системи державного управління зовнішньоторговельною діяльністю здійснювали: Платонова І.О. [217], Вороніна Ю.Е. [34], Белова І., Завитій О., Семенишена Н. [13], Дуран М.М. [77], Кім О.О. [102], Пудрик Д.В. [244], Стеценко О.В. [276].

Дослідники присвятили свої праці широкому колу проблемних питань в сфері формування організаційної структури апарату державного управління зовнішньоторговельною діяльністю. Скрябіна Д.С. запропонувала «шляхи вдосконалення інституціонального забезпечення державного регулювання ЗЕД України, серед яких особливого значення

набуває внесення змін до його структури, зокрема повернення торговельно-економічних місій до підпорядкування Міністерству економічного розвитку і торгівлі, що дасть змогу поєднати політичні та економічні цілі регулювання ЗЕД. Цей підхід спирається на поняття економічної вигоди держави та окремих суб'єктів від зовнішньополітичної діяльності, пріоритет пошуку нових ринків, допомогу в налагодженні бізнес-контактів, збільшення питомої ваги експорту в торгових операціях, що дасть змогу не лише враховувати геополітичні та інтеграційні цілі, але й розвивати економічну складову зовнішньої політики. Крім того, запропоновано створити спеціальну інституцію – Агентство експортного кредитування, що сприятиме вдосконаленню функціонування системи фінансово-кредитних установ та стимулюванню виходу вітчизняних підприємств на зовнішні ринки» [269].

Онищенко О.А. також пропонує створення нових структурних одиниць, які будуть відповідати за просування експорту країни. Зокрема, автором «для вдосконалення інституційної основи інформаційного забезпечення вітчизняних експортерів в Україні у дисертаційному дослідженні запропоновано створення структур, діяльність яких фінансувалася би їх членами та за рахунок доходів, одержаних у ході їх діяльності, а також які б мали підтримку держави. Так, запропоновано створення Національного центру сприяння експорту при Міністерстві економіки України, у якому концентрувалася б повна база даних українських підприємств та їх торговельних партнерів; Центру інформації та документації СОТ щодо стандартизації, сертифікації і технічних бар'єрів у торгівлі вітчизняною продукцією; системи інформатизації щодо сучасних науково-технологічних досягнень у виробництві; автоматизованої системи інформаційно-аналітичного забезпечення з питань зовнішньої торгівлі вітчизняною продукцією України з іншими країнами; бізнес-офісів за кордоном, які б представляли експортні можливості засновників цих структур та інших зацікавлених підприємців і в межах діяльності яких можна було б здійснювати як оптовий, так і роздрібний продаж продукції. Запропоновані пропозиції щодо вдосконалення інституційної основи інформаційного забезпечення вітчизняних експортерів в Україні підвищать ефективність діяльності вітчизняних експортерів на світових ринках та зроблять більш доступною інформацію щодо потенційних торговельних партнерів» [197].

Зауважимо, що дані пропозиції були надані в 2014 та 2008 роках. На сьогодні в структурі Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства виокремлені такі органи, як Офіс з просування експорту України та Експортно-кредитне агентство.

Стеценко О.В. в дисертаційній роботі пропонує «розподіл владноуправлінських повноважень між окремим суб'єктами державного управління за предметно-функціональним принципом. Розроблено методичний підхід щодо розподілу функцій і методів державного управління між центральними та регіональними органами влади, який пропонується будувати виходячи із предметно-функціонального принципу. З точки зору предметного призначення виділено загальне управління, митно-тарифне, паратарифне, валютно-фінансове регулювання і управління інвестиційними процесами; з погляду загальних функцій управління - такі як планування, організація, мотивація, контроль. Запропонований розподіл інструментів державного управління за предметно-функціональним принципом дозволяє обґрунтовувати вибір пріоритетних напрямів розвитку зовнішньоекономічної діяльності і відповідних їм методів державного впливу» [276].

Також в науковій літературі автори звертають увагу на регіональні органи державної влади та наводять пропозиції щодо розподілу повноважень між ними. Стеценко О.В. обґрунтовує «організаційно-методичний підхід щодо розвитку функцій і методів державного управління зовнішньоекономічною діяльністю, розподілу владноуправлінських повноважень між центральними та регіональними органами державного управління на підставі оцінки стану розвитку зовнішньоекономічної діяльності Донецької області. Доведено, що доцільним є передача на регіональний рівень владноуправлінських компетенцій зі створення пільгових умов для пріоритетних напрямків інвестування у виробничу, транспортну, комерційну, фінансову інфраструктуру; видачі гарантій на інвестиції та кредити для пріоритетних напрямків інвестування, лібералізації валютного режиму, пом'якшення основних обмежень, які використовуються при здійсненні фінансового моніторингу» [276].

Райнін І.Л. здійснив ґрунтовне дослідження в даній сфері та зробив відповідні висновки:

- «Інститут президентства та Адміністрацію Президента України, Міністерство закордонних справ України, Державну службу експортного контролю України, місцеві ради та їх виконавчі й розпорядчі органи, місцеві державні адміністрації слід розглядати як елементи системи органів державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності України;

- необхідно забезпечити формування та впровадження єдиної й адекватної сучасним вимогам стратегічної політики всіх ланок комплексу органів державного (включаючи регіональне) управління зовнішньоекономічною діяльністю в Україні;

- регіональні органи влади України мають опанувати та інтенсивно застосовувати такий інструмент підтримки місцевого експорту товарів і послуг, як підготовка й розповсюдження спеціальних керівництв із експортних продажів, що всебічно враховують регіональну специфіку;

- політика регіональних органів влади у сфері зовнішньоекономічної діяльності має послідовно спрямовуватися на створення та збереження ефективно диверсифікованого господарського комплексу регіону;

- зовнішньоекономічну політику регіональних органів влади України слід підпорядковувати насамперед завданню збереження та примноження інтелектуального потенціалу регіонів, збільшення частки галузей наукоємних послуг у продукції регіональних господарських комплексів, що виступає нині обов'язковою передумовою успішного розвитку, стійкого зростання галузей матеріального виробництва та обігу;

- загалом органи регіонального управління України повинні бути активними учасниками міждержавної взаємодії, послідовно висловлювати та обстоювати інтереси вітчизняних регіональних спільнот і територіальних громад, здійснювати жорсткий відбір зарубіжних партнерів і контролювання результативності їх залучення, орієнтуватися на максимальне використання можливостей місцевих спеціалістів, постійно координувати діяльність суб'єктів господарювання регіону задля досягнення належного рівня ефективності всіх форм міжнародного співробітництва, охоплюваних регіональною політикою у зовнішньоекономічній сфері» [247].

Дуран М.М. наводить «методичні підходи до формування організаційно-економічного механізму активізації зовнішньоекономічної діяльності регіону, суть яких полягає в застосуванні системного підходу та виділенні на його основі керуючої та керованої ланок в управлінні зовнішньоекономічною діяльністю, систематизації її видів та використання чітких, визначених законодавством способів та шляхів регулювання зазначеної діяльності» [77].

Кім О.О. «проведено структуризацію системи інститутів. Виявлено, що остання поділяється на формальні інститути, супроводжувальні органи – силові та органи правосуддя, систему вбудованих інститутів, а також неформальні інститути, які складають основу для функціонування суспільства. Надмірна та невчасна формалізація інститутів здатна призвести до численних негативних наслідків, які, в свою чергу, зменшують ефективність функціонування економічних інститутів. Надмірна формалізація призводить до ускладнення інституційної системи, що, в свою чергу, збільшує витрати бюджету на органи правосуддя та правозахисні органи, а також збільшує транзакційні витрати компаній, що

пов'язані з юридичними питаннями. Невчасна формалізація – це створення формального інституту, який не має під собою ніякого підґрунтя – ані ефективно функціонуючих органів, що забезпечать дієвість цього інституту, ані вбудованих інститутів, пов'язаних з підтримкою останнього» [102].

Кавин С.Я., Кавин О.М., Кавин Я.М. представляють систему органів, які управляють зовнішньоекономічною діяльністю:

- «вищі законодавчі органи, що приймають закони, ратифікують відповідні міжнародні угоди, асигнують фінансові кошти для забезпечення ефективності зовнішньоекономічної політики;

- центральні виконавчі органи (кабінет міністрів), які видають розпорядження на підставі прийнятих законів, контролюють їх дотримання і дбають про раціональне використання фінансових коштів, виділених на розвиток зовнішньоекономічних відносин;

- міністерства, що відають економічними зв'язками із зарубіжними країнами і питаннями зовнішньої політики (міністерство закордонних справ, міністерство зовнішньої торгівлі або зовнішньоекономічних зв'язків, міністерство фінансів);

- митні органи (управління), центральний банк, інститути, спеціалізовані на сприянні розвитку господарського співробітництва з іншими країнами (експортно-імпортний банк, центральне статистичне управління), торгово-промислові палати, які надають практичну допомогу підприємцям зацікавленим в експорті або інвестиціях за кордон та ін.;

- закордонні державні установи: традиційні дипломатичні представництва посольства, місії, консульства, які збільшують економічний апарат та розширюють свої функції, та порівняно нові, спеціалізовані на зовнішньоекономічну діяльність установи, а також державні (або напівдержавні) зарубіжні установи, які займаються маркетинговою діяльністю» [95].

Світлична Ю.О. зауважує, що «органам державної влади, створюючи національну систему інформаційного забезпечення зовнішньоторговельної діяльності, необхідно: привести інформаційні системи країни у відповідність до принципів функціонування державної системи зовнішньоекономічної інформації; визначити структуру та обсяг нагромаджувальної інформації, методичні та технічні параметри системи, вимоги щодо захисту і надійності інформації, принципи сертифікації інформаційних продуктів із проблематики зовнішньоекономічної діяльності, що реалізовується на українському ринку; виділити категорію учасників зовнішньоекономічної діяльності, для яких можливий пільговий режим отримання інформації» [265].

Також науковець пропонує створення національного інформаційного банку даних при Міністерстві економіки України та Торговельно-промислової палаті України зі створенням національного та регіональних інформаційно-аналітичних центрів розвитку зовнішньоторговельної діяльності. «Центри можуть об'єднати виконання таких робіт: маркетингові та кон'юнктурні дослідження з інвестиційних проектів і програм розвитку експортного виробництва, з розширення ринків збуту товарів і послуг; проведення незалежної експертизи контрактів, угод та інвестиційних проектів; задоволення соціально-економічних потреб вітчизняних підприємств в інформації щодо нормативної документації щодо Світової організації торгівлі, розроблення аналітичних матеріалів зі стандартизації та процедур оцінки відповідності; маркетингові та диспетчерські функції; проведення перепідготовки керівників і фахівців для сфер господарської та зовнішньоекономічної діяльності; наукові дослідження в усіх сферах зовнішньоекономічної діяльності; експертну перевірку і координацію виробничої та наукової діяльності підприємств, установ і організацій; розроблення й упровадження наукових досягнень і нових технологій на підприємствах, в установах і організаціях» [265].

Як бачимо, питання удосконалення організаційно-інформаційного механізму формування та реалізації державної зовнішньоторговельної політики є актуальним та потребує перегляду, враховуючи ті зміни і трансформації, що відбуваються в державних та регіональних органах влади в сфері регулювання зовнішньоторговельної діяльності.

На рис. 3.1 наведено структурну схему підходу до ідентифікації груп суб'єктів формування та реалізації державної зовнішньоторговельної політики.

Аналізуючи представлений підхід, варто вказати на доцільність виокремлення міжнародних організацій з питань регулювання торговельних відносин як суб'єктів формування та реалізації зовнішньоторговельної діяльності. Адже участь України в міжнародному поділі праці враховує вихід на міжнародні ринки товарів і послуг, що, в свою чергу, спричиняє необхідність залучення країни до організацій міжнародного рівня, які створюють принципи здійснення міжнародної торгівлі та забезпечують захист у разі їх порушення і невідповідність умов торгівлі в країнах-партнерах.

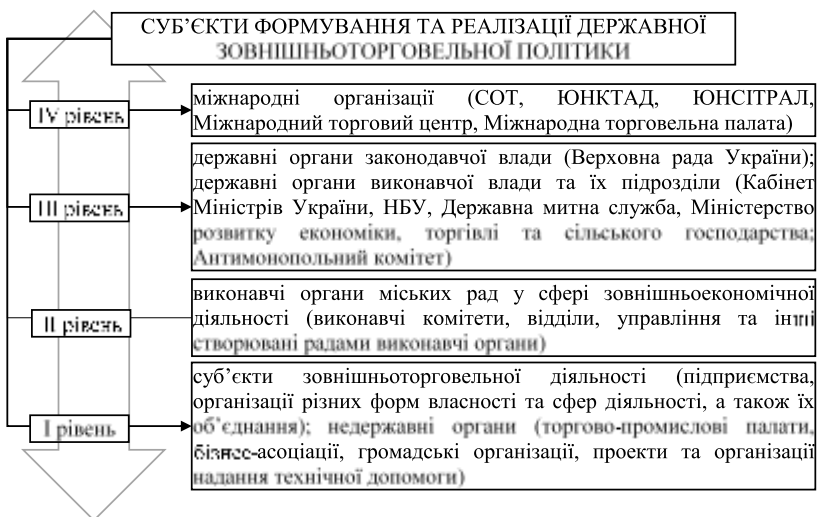

Рис. 3.1. Структурна схема підходу до ідентифікації груп суб'єктів формування та реалізації державної зовнішньоторговельної політики
Джерело: розроблено автором.

Враховуючи те, що метою дослідження в даному параграфі монографії є діяльність державних органів влади та органів місцевого самоврядування, акцентовано увагу на другому і третьому рівнях ідентифікованих суб'єктів формування та реалізації державної зовнішньоторговельної політики.

«Механізм публічного управління буде ефективним за умови, коли він ґрунтується на наукових управлінських та регуляторних процесах у межах, заданих існуючими інститутами. Тобто, на забезпеченні належних ефектів усіх управлінських процедур задіяння механізму державного регулювання, включаючи реалізацію відібраного рішення, проведення впливу на об'єкт з оцінкою поведінки регулятора, сприйняття цього рішення, збір додаткової інформації про характер зміни об'єкта з тим, щоб надалі за необхідності здійснювати корекцію управлінського рішення. Важливо визначити сукупність кількісних цілей та скоординованих дій всіх органів регулювання, спланувати терміни, обґрунтувати кількісні критерії досягнення, відповідальність виконавців і форми їх відповідальності для досягнення належних ефектів. Для підвищення ефективності державного регулювання української економіки важливим є системний перегляд регуляторних актів, скасування неефективних та

необґрунтованих інструментів регулювання, внесення змін до політики регулювання відповідно до європейських стандартів» [151].

В табл. 3.2 проаналізовано діючу структуру органів державної влади в сфері регулювання зовнішньоторговельної діяльності.

Таблиця 3.2. Діюча структура органів державної влади в сфері регулювання зовнішньоторговельної діяльності

Діюча структура суб'єктів зовнішньоторговельної політики		
Структурні органи влади	Підрозділи / сфера взаємодії	
1	2	
Верховна Рада України	Комітет з питань зовнішньої політики та міжпарламентського співробітництва	Підкомітет з питань зовнішньоекономічних зв'язків та ефективного використання міжнародної допомоги
	Комітет з питань фінансів, податкової та митної політики	Підкомітет з питань митної справи Підкомітет з питань тарифного та нетарифного регулювання Підкомітет з питань правового забезпечення діяльності митних органів
	Комітет з питань інтеграції України до Європейського Союзу	Підкомітет з питань економічного, секторального співробітництва та поглибленої і всеохоплюючої зони вільної торгівлі між Україною та ЄС
Кабінет Міністрів України	Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України	Департамент зовнішньоекономічної діяльності та торговельного захисту
		Департамент взаємодії з експортерами та просування експорту
		Департамент міжнародної співпраці у сфері економіки, торгівлі та сільського господарства
		Департамент багатосторонніх та двосторонніх торговельних угод
		Директорат державної політики у сфері санітарних та фітосанітарних заходів
		Заступник Міністра – Торговий представник України
		Рада з міжнародної торгівлі (створено в 2017 році)
		Державна установа «Офіс з просування експорту України» (створено в 2018 році, діє)
		ПрАТ «Експортно-кредитне агентство» (створено в 2016 році, станом на 2020 рік діяльність не розпочалася)
Державна служба України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів		

1	2
Міністерство закордонних справ України	Рада експортерів та інвесторів при МЗС України
	Відділи з економічних питань у складі закордонних дипломатичних установ України
Віце-прем'єр-міністр з питань європейської та євроатлантичної інтеграції України	Урядовий офіс з питань європейської та євроатлантичної інтеграції України [282] Рада асоціації між Україною та Європейським Союзом Комітет асоціації між Україною та Європейським Союзом [109]
Міністерство фінансів України	Державна податкова служба [55]
	Державна митна служба [54]

Ефективність побудованої організаційної структури можна оцінити за декількома напрямками: 1) аналізуючи завдання та повноваження структурних органів державної влади і співставляючи їх узгодженість та відповідність існуючим умовам, потребам суспільства і результатів вирішення проблем в сфері зовнішньоторговельної діяльності, а також 2) використовуючи показники, які характеризують місце країни в міжнародних рейтингах ефективного урядування (наприклад, Світовий показник управління – World Governance Indicators).

Розкриваючи структуру органів законодавчої влади, яка висвітлюється у вигляді трьох комітетів Верховної ради України (з питань зовнішньої політики та міжпарламентського співробітництва; з питань фінансів, податкової та митної політики; з питань інтеграції України до Європейського Союзу), варто звернути увагу на те, що функції окремих підкомітетів перетинаються та ототожнюються. Так, наприклад, недоцільно в межах Комітету з питань зовнішньої політики та міжпарламентського співробітництва виокремлювати підкомітет з питань зовнішньоекономічних зв'язків, адже питання розвитку зовнішньоекономічних відносин, зокрема, в сфері зовнішньої торгівлі, обґрунтовано віднести до комітету, що займається питаннями державної зовнішньоторговельної політики. Також відсутні комітети, які відповідають за розгляд законопроектів, які стосуються розвитку та просування експорту, що на сьогодні є пріоритетним в сфері здійснення державної зовнішньоторговельної політики.

Щодо органів виконавчої влади в частині регулювання зовнішньоторговельних відносин, то потребує змін структура

Міністерства закордонних справ України та Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України.

В підпорядкуванні Міністерства закордонних справ України є органи, які виконують функції в сфері розвитку та регулювання зовнішньої торгівлі, - Рада експортерів та інвесторів при МЗС України та Відділи з економічних питань у складі закордонних дипломатичних установ України.

Рада експортерів та інвесторів при МЗС України діє з 2013 року та здійснює дипломатичну підтримку вітчизняних експортерів, яка спрямована на розширення географії ринків збуту та забезпечення галузевої диверсифікації вітчизняного експорту [245].

У рамках діяльності Ради експортерів та інвесторів при МЗС України «на постійній основі здійснюється моніторинг та оперативне інформування національних виробників стосовно потенційних можливостей розширення української присутності на світових ринках, зацікавленості іноземних компаній у налагодженні контактів з вітчизняними партнерами» [245].

Діяльність даного органу координується Міністерством закордонних справ України та полягає в: інформаційному супроводі та сприянні участі вітчизняних підприємств в міжнародних проектах, тендерах та конкурсах, реалізації інфраструктурних та інвестиційних проектів за кордоном, участі у виставкових заходах та форумах; проведенні відповідної інформаційно-роз'яснювальної роботи за кордоном задля популяризації інвестиційного потенціалу України; реалізації запровадженого механізму опрацювання звернень вітчизняних компаній щодо просування їх продукції та пошук партнерів на іноземних ринках із використанням наявних можливостей економічних відділів у складі закордонних диппредставництв [245].

«Відповідно до Указу Президента України «Про деякі питання представництва економічних інтересів України за кордоном» від 8 квітня 2010 року № 522 МЗС України було проведено комплексну роботу, практичним результатом якої стала ліквідація торговельно-економічних місій та утворення відділів з економічних питань у складі закордонних дипломатичних установ». Це було здійснено з метою досягнення цілісності зовнішньополітичного курсу держави, що сприятиме створенню ефективної системи реалізації державної політики у забезпеченні національних економічних інтересів на світовому ринку [30].

«Відділи з економічних питань забезпечують моніторинг основних тенденцій на світовому фінансово-економічному, енергетичному,

аграрному, валютному ринках, заходів, які вживаються урядами інших держав щодо імпорту товарів на ринки відповідних країн, походженням у тому числі й з України, міжнародного досвіду регулювання різних сфер господарської діяльності, взаємодії державного та приватного секторів у найважливіших галузях, реагування урядів інших країн на глобальні виклики світової економічної, фінансової та торговельної систем» [30].

Такі функції та повноваження описаних органів Міністерства закордонних справ України неможливо реалізувати без прямої участі тих структурних органів, що відповідають за формування державної зовнішньоторговельної політики. Адже наявність стратегічних та поточних напрямів дій не означає ефективну їх реалізацію, необхідно створити систему управління, прийняття рішень в якій будуть корелювати між собою та мати високий ступінь обґрунтованості та об'єктивності. Такий підхід буде виправданим тоді, коли структурні органи виконавчої влади, що відповідають за формування та реалізацію державної зовнішньоторговельної політики будуть підпорядковуватися Міністерству розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України.

Наступним етапом дослідження є аналіз ефективності державного управління через визначення місця України в міжнародному рейтингу із застосуванням Індексу ефективності державного управління (Worldwide Governance Indicators). В межах даного показника оцінюється успішність урядування в окремих країнах світу за шістьма ключовими рейтингами (індексами) управління:

- голос та звітність (Voice & Accountability);
- верховенство права (Rule of Law);
- політична стабільність та відсутність насильства (Political Stability and Lack of Violence);
- ефективність урядування (Government Effectiveness);
- якість регулювання (Regulatory Quality);
- контроль корупції (Control of Corruption).

В роботі проаналізовано інституційний стан державного управління в Україні (рис. 3.2).

Аналізуючи наведені дані видно, що місце України в загальному рейтингу за кожним з показників не піднімається вище 40 пунктів. Тільки в період з 2006 по 2012 рік показник «Політична стабільність та відсутність насильства» піднімався в межах від 40 до 50. Це свідчить про достатньо низьке місце України в світовому рейтингу. Адже в порівнянні з іншими країнами Європи та країнами пострадянського простору Україна займає досить низькі позиції, що свідчить про незадовільний стан державного

управління всередині країни та недостатню ефективність тих реформ, що відбуваються останні декілька років.

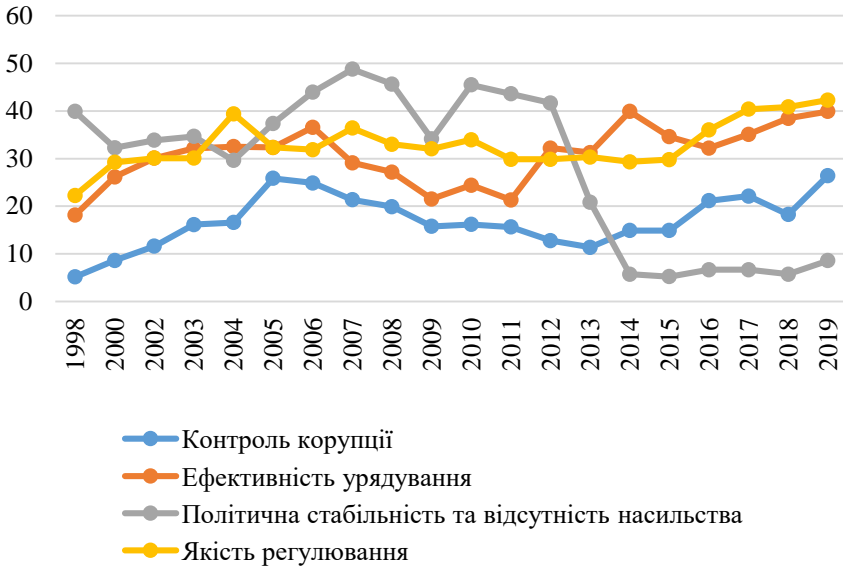

Рис. 3.2. Індекс ефективності державного управління України за даними Світового банку за період 1998-2019 рр.

Джерело: складено на основі [454]

Так, наприклад, за показником «Контроль корупції» Україна в 2019 році посіла 154 місце та мала 26 пунктів, тоді коли середнє значення 50 (Арменія), а найбільше – 100 (Нова Зеландія). За даними Світового банку «Контроль корупції» фіксує уявлення про те, якою мірою державна влада здійснюється з метою отримання приватної вигоди, включаючи як дрібні, так і великі форми корупції, а також «захоплення» держави елітами та приватними інтересами.

Показник «Ефективність урядування» свідчить про якість державних послуг, якість державної служби та ступінь її незалежності від політичного тиску, якість формування та реалізації політики та достовірність прихильності уряду до такої політики. За даним показником Україна в 2019 році зайняла 126 місце і мала лише 39,9 пунктів.

Показник «Політична стабільність та відсутність насильства» вимірює уявлення про ймовірність політичної нестабільності та/або

політично вмотивованого насильства, включаючи тероризм. В Україні в 2019 році даний показник має найгірші результати (193 місце, 8,57 бали) порівняно з іншими показниками, індексу що аналізується.

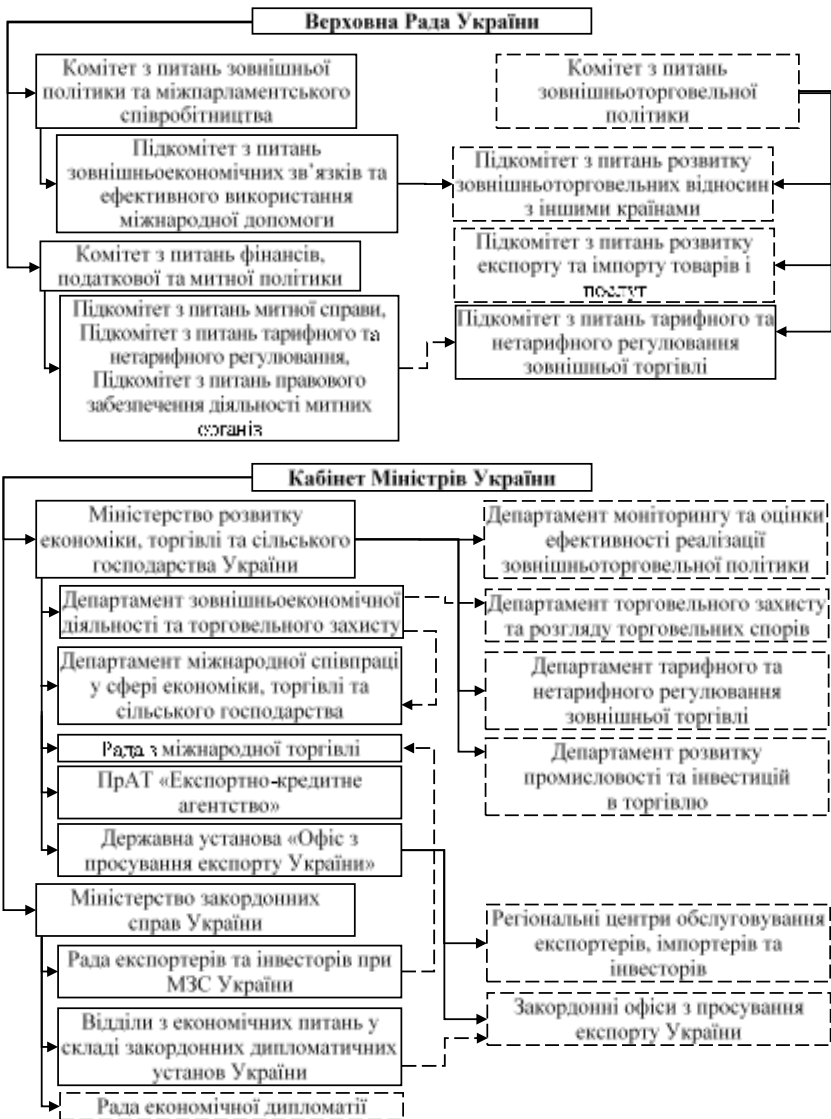
Показник «Якість регулювання» відображає уявлення про здатність уряду формулювати та впроваджувати обґрунтовану політику та правила, що дозволяють та сприяють розвитку приватного сектору. В 2019 році в Україні даний показник покращився і країна піднялася до 121 позиції, набравши 42,3 пункти. Натомість найвищі результати зайняв Сінгапур, а найнижчі – Венесуела.

Індекс ефективності державного управління свідчить про незадовільну ситуацію в Україні, що склалася в системі державного управління. Одним з ключових напрямів, що сприятиме покращенню та впровадженню обґрунтованої державної політики, може стати удосконалення організаційно-інформаційного механізму формування та реалізації державної зовнішньоторговельної політики.

Тому, враховуючи отримані результати дослідження, в монографії запропоновано внести зміни до структури органів державної влади, які забезпечують формування та реалізацію державної зовнішньоторговельної політики (рис. 3.3).

Наведені зміни сприятимуть злагоженості та забезпечуватимуть ефективність організаційного та інформаційного механізму державної зовнішньоторговельної політики.

Пропозиції в органах законодавчої влади стосуються, перш за все, виокремлення Комітету з питань зовнішньоторговельної політики, який буде відповідати за законодавче забезпечення зовнішньоторговельної діяльності України та її суб'єктів господарювання. Адже на сьогодні такими питаннями частково займається Комітет з питань зовнішньої політики та міжпарламентського співробітництва та Комітет з питань фінансів, податкової та митної політики, і тому питання щодо розвитку зовнішньої торгівлі можуть залишатися не вчасно розглянуті і не прийняті до уваги, так як вони не входять до сфери компетенцій даних комітетів. Це призводить до невідповідностей та неузгодженостей в процесі законодавчого закріплення та пошуку шляхів вирішення проблемних питань в сфері зовнішньоторговельної політики України.

Примітки: -----: передача повноважень структурних органів влади; [] - запропоновані структурні підрозділи в органах влади.

Рис. 3.3. Пропозиції щодо удосконалення діючої структури органів державної влади в сфері регулювання зовнішньоторговельної діяльності

Джерело: розроблено автором.

В межах запропонованого комітету відповідно доцільно виокремити підкомітет з питань розвитку зовнішньоторговельних відносин з іншими країнами та підкомітет з питань розвитку експорту та імпорту послуг, які будуть розподіляти між собою законодавчі повноваження в досліджуваній сфері.

Зокрема, предметом відання підкомітету з питань розвитку зовнішньоторговельних відносин з іншими країнами визначено наступне:

- законодавче закріплення та забезпечення напрямку формування та реалізації зовнішньоторговельної політики України;

- розгляд та ратифікація двосторонніх та багатосторонніх зовнішньоторговельних угод, а також законодавчого забезпечення створення та функціонування зон вільної торгівлі (крім міжнародних договорів України з Європейським Союзом та його державами-членами);

- розвиток зовнішньоторговельних відносин з іншими країнами в сфері просування експорту України;

- співробітництво Верховної Ради України з парламентами іншими країнами в сфері розвитку зовнішньої торгівлі.

Підкомітет з питань розвитку експорту та імпорту товарів і послуг доцільно виокремити з метою законодавчого забезпечення питань організації та здійснення експортно-імпортних операцій. Зокрема, законодавчого регулювання потребують такі питання, як: укладання зовнішньоторговельних контрактів (договорів); ліцензування суб'єктів зовнішньоторговельної діяльності; страхування та транспортування операцій зовнішньої торгівлі; фітосанітарні вимоги до товарів, що експортуються та імпортуються; оподаткування та митне оформлення імпортних операцій; розрахунки за зовнішньоторговельними контрактами (договорами); управління валютними ризиками зовнішньої торгівлі; звітність суб'єктів зовнішньоторговельної діяльності тощо.

В сфері відання Міністерства закордонних справ запропоновано на місці Ради експортерів та інвесторів створити Раду економічної дипломатії, яка буде мати більше коло повноважень та відповідатиме за розвиток напрямку дипломатії країни в розрізі формування та реалізації зовнішньоекономічних відносин. Основними завданнями даного органу будуть не надання безпосереднього сприяння українським виробникам щодо просування їх продукції на зовнішні ринки та інформаційно-роз'яснювальна робота за кордоном задля популяризації інвестиційного потенціалу України, а забезпечення дипломатичними засобами і методами розвитку співробітництва з іноземними державами та міжнародними організаціями.

Щодо регіонального управління зовнішньоторговельною діяльністю, то в системі органів місцевого самоврядування виокремлюються такі структурні підрозділи, як: Департаменти економічного розвитку, Агенції з розвитку міста, Комісія з питань економічного розвитку, інвестиційної діяльності, які здійснюють свою діяльність відповідно до прийнятих та затверджених програм економічного і соціального розвитку області / міста.

В розрізі удосконалення організаційно-інформаційного механізму формування та реалізації державної зовнішньоторговельної політики запропоновано створення мережі представництв ДУ «Офіс з просування експорту», що включає регіональні центри обслуговування експортерів, імпортерів та інвесторів та закордонні офіси з просування експорту України.

Регіональні центри обслуговування експортерів, імпортерів та інвесторів – це мережа регіональних представництв ДУ «Офіс з просування експорту», створених у тісній співпраці з органами місцевого самоврядування, які відповідальні за розвиток зовнішньої торгівлі міста/області та функціонують головним чином у структурах Департаментів економічного розвитку, Агенцій з розвитку міста тощо. Кожен такий регіональний центр є джерелом знань про економічний розвиток області/міста. Головною метою регіональних центрів є надання комплексних послуг для експортерів, імпортерів інвесторів на рівні міста/області в сфері розвитку їх зовнішньоторговельних відносин та здійснення і залучення інвестицій. Центри тісно співпрацюють з Офісом з просування експорту.

Основна сфера діяльності запропонованих регіональних центрів полягає у реалізації наступних завдань:

- інформаційна підтримка регіональних суб'єктів господарювання в сфері організації та ведення зовнішньоторговельної діяльності (створення конкурентоспроможного продукту (послуги), вихід на зовнішні ринки товарів і послуг, пошук бізнес-партнерів тощо);

- розвиток бази бізнес-партнерів (формування інформації про пропозиції співпраці з іноземними підприємствами, іноземні та вітчизняні ярмарки, участь в поїздках та відвідування місій, а також усі питання, що стосуються профілю діяльності підприємства та попиту на його продукт (послугу));

- рекламна діяльність в сфері просування експорту, здійснення та залучення інвестицій в регіон;

- навчальна діяльність в межах регіону та для потреб його суб'єктів господарювання і установ, що співпрацюють з регіональними центрами (організація та проведення тренінгів, лекцій, семінарів, навчальних майстер-класів тощо; випуск навчальної та інформаційної літератури);

- надання консультаційних та пов'язаних з розвитком зовнішньої торгівлі послуг, включаючи дослідження напрямків розвитку зовнішніх та внутрішнього ринків товарів і послуг, підготовку та обмін існуючими маркетинговими оцінками, а також допомогу в їх інтерпретації та аналізі;

- сприяння розвитку та активізації діяльності торгово-промислових палат в регіонах та участі суб'єктів господарювання в бізнес-інкубаторах, залучення до діяльності технологічних парків тощо;

- співпраця з органами місцевого самоврядування (поточний обмін інформацією економічного значення; участь у роботах на запрошення економічних комітетів та департаментів; сприяння економічному розвитку підприємств, областей, міст; надання інформації про інвестиційні та інноваційні можливості);

- співпраця з закладами освіти регіону (приплив нових технологій, рішень, дослідницьких робіт відповідно до потреб клієнтів центрів; можливості вдосконалення знань працівників суб'єктів господарювання; напрямки планування розвитку підприємств).

В табл. 3.3 охарактеризовано діяльність запропонованих структурних підрозділів.

Таблиця 3.3. Характеристика запропонованих структурних підрозділів

Назва органу	Функції органу
1	2
Закордонні офіси з просування експорту України	мережа закордонних представництв ДУ «Офіс з просування експорту», завданням яких є підтримка експорту та інвестицій українських підприємств на зовнішніх ринках та залучення інвесторів до України. Завдання полягають в: організації торговельних місій, поїздок, ярмарок, виставок для просування українських виробників; підготовка аналітичних звітів щодо актуальної ринкової інформації, ризиків зовнішньої торгівлі на конкретних ринках; створення мережі контактів з місцевими підприємствами та установами; перевірка бізнес-партнерів; створення рекламних кампаній просування експорту України за кордоном; сприяння участі українських підприємств в міжнародних конкурсах, грантах тощо

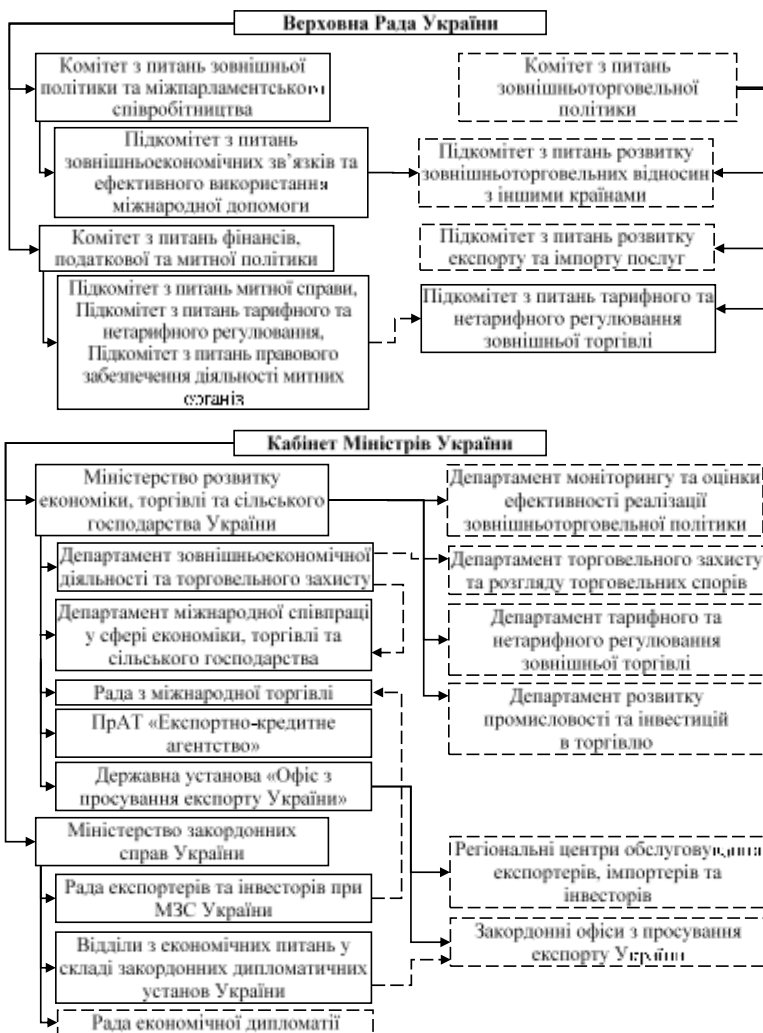
1	2
Департамент тарифного та нетарифного регулювання зовнішньої торгівлі	<ul style="list-style-type: none"> - формування системи тарифного та нетарифного регулювання зовнішньоторговельної діяльності та здійснення відповідних заходів щодо контролю реалізації механізмів державної зовнішньоторговельної політики; - розробка та реалізація заходів щодо розвитку та вдосконалення структури експорту та імпорту товарів (робіт, послуг)
Департамент моніторингу та оцінки ефективності реалізації зовнішньоторговельної політики	<ul style="list-style-type: none"> - моніторинг розвитку зовнішньоторговельних відносин, аналіз ефективності експорту та імпорту товарів (робіт, послуг), - запровадження та реалізація механізму державної фінансової та інформаційної підтримки експорту; - контроль за додержанням суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності вимог національного законодавства та положень міжнародних договорів; - аналіз стану розрахунків за зовнішньоекономічними операціями та розробка пропозицій щодо вдосконалення механізму проведення зазначених розрахунків і порядку здійснення контролю за ними; - розробка системи заходів щодо управління ризиками зовнішньоторговельної діяльності (валютними, правовими, інформаційними тощо) для підвищення ефективності показників зовнішньої торгівлі суб'єктів господарювання
Департамент торговельного захисту та розгляду торговельних спорів	<ul style="list-style-type: none"> - застосування до суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності України та іноземних суб'єктів господарської діяльності спеціальних санкцій, передбачених національним законодавством; - розробка та реалізація заходів, спрямованих на захист інтересів вітчизняних товаровиробників на зовнішніх ринках та розвиток внутрішнього ринку; - контроль процесу вирішення торговельних спорів в межах Світової організації торгівлі
Департамент розвитку промисловості та інвестицій в торгівлю	<ul style="list-style-type: none"> - аналіз ефективності зовнішньої торгівлі промисловою продукцією з врахуванням змін на внутрішньому та світовому ринку товарів і послуг, розробка рекомендацій щодо розвитку зовнішньоторговельної діяльності пріоритетних галузей промисловості; - аналіз інвестиційної діяльності та визначення напрямів її розвитку

1	2
<p>Підкомітет з питань розвитку зовнішньоторговельних відносин з іншими країнами</p>	<ul style="list-style-type: none"> - законодавче закріплення та забезпечення напрямку формування та реалізації зовнішньоторговельної політики України; - розгляд та ратифікація двосторонніх та багатосторонніх зовнішньоторговельних угод, а також законодавчого забезпечення створення та функціонування зон вільної торгівлі (крім міжнародних договорів України з Європейським Союзом та його державами-членами); - розвиток зовнішньоторговельних відносин з іншими країнами в сфері просування експорту України; - співробітництво Верховної Ради України з парламентами іншими країнами в сфері розвитку зовнішньої торгівлі.
<p>Підкомітет з питань розвитку експорту та імпорту товарів і послуг</p>	<p>законодавче забезпечення питань організації та здійснення експортно-імпортних операцій. Зокрема, законодавчого регулювання потребують такі питання, як:</p> <ul style="list-style-type: none"> - укладання зовнішньоторговельних контрактів (договорів); - ліцензування суб'єктів зовнішньоторговельної діяльності; - страхування та транспортування операцій зовнішньої торгівлі; - фітосанітарні вимоги до товарів, що експортуються та імпортуються; - оподаткування та митне оформлення імпортних операцій; - розрахунки за зовнішньоторговельними контрактами (договорами); - управління валютними ризиками зовнішньої торгівлі; - звітність суб'єктів зовнішньоторговельної діяльності тощо.
<p>Рада економічної дипломатії Міністерства закордонних справ України</p>	<ul style="list-style-type: none"> - розвиток напряму дипломатії країни в розрізі формування та реалізації зовнішньоекономічних відносин. Основне завдання даного органу – забезпечення дипломатичними засобами і методами розвитку співробітництва з іноземними державами та міжнародними організаціями

1	2
<p>Регіональні центри обслуговування експортерів, імпортерів та інвесторів</p>	<ul style="list-style-type: none"> - інформаційна підтримка регіональних суб'єктів господарювання в сфері організації та ведення зовнішньоторговельної діяльності (створення конкурентоспроможного продукту (послуги), вихід на зовнішні ринки товарів і послуг, пошук бізнес-партнерів тощо); - розвиток бази бізнес-партнерів (формування інформації про пропозиції співпраці з іноземними підприємствами, іноземні та вітчизняні ярмарки, участь в поїздках та відвідування місій, а також усі питання, що стосуються профілю діяльності підприємства та попиту на його продукт (послугу)); - рекламна діяльність в сфері просування експорту, здійснення та залучення інвестицій в регіон; - навчальна діяльність в межах регіону та для потреб його суб'єктів господарювання і установ, що співпрацюють з регіональними центрами (організація та проведення тренінгів, лекцій, семінарів, навчальних майстер-класів тощо; випуск навчальної та інформаційної літератури); - надання консультаційних та пов'язаних з розвитком зовнішньої торгівлі послуг, включаючи дослідження напрямків розвитку зовнішніх та внутрішнього ринків товарів і послуг, підготовку та обмін існуючими маркетинговими оцінками, а також допомогу в їх інтерпретації та аналізі; - сприяння розвитку та активізації діяльності торгово-промислових палат в регіонах та участі суб'єктів господарювання в бізнес-інкубаторах, залучення до діяльності технологічних парків тощо; - співпраця з органами місцевого самоврядування та закладами освіти регіону.

Джерело: запропоновано автором.

Враховуючи отримані результати наукового дослідження на рис. 3.4 зображено пропозиції щодо удосконалення організаційно-інформаційного механізму формування та реалізації державної зовнішньоторговельної політики, який полягає у взаємодії органів державної влади та місцевого самоврядування.

Примітки: 1 - міжнародної співпраці у сфері економіки, торгівлі та сільського господарства; 2 - багатосторонніх та двосторонніх торговельних угод; 3 - взаємодії з експортерами та просування експорту; 4 - торговельного захисту та розгляду торговельних спорів; 5 - тарифного та нетарифного регулювання зовнішньої торгівлі; 6 - моніторингу та оцінки ефективності реалізації зовнішньоторговельної політики; 7 - розвитку промисловості та інвестицій в торгівлю; 8 - державної політики у сфері санітарних та фітосанітарних заходів; - взаємозв'язки між структурними підрозділами; - запропоновані структурні підрозділи в органах влади.

Рис. 3.4. Організаційно-інформаційний механізм взаємодії органів державної влади та місцевого самоврядування в сфері формування та реалізації державної зовнішньоторговельної політики

Отже, в ході дослідження оцінено діючу структуру органів державної влади в сфері регулювання зовнішньоторговельної діяльності та виявлено, що окремі функції щодо державного управління зовнішньоторговельною діяльністю між структурними підрозділами не мають чіткого та обґрунтованого розподілу. Тому запропоновано внести зміни до структури органів Верховної Ради України та окремих міністерств Кабінету Міністрів України. Зокрема, виокремлення Комітету з питань зовнішньоторговельної політики та передача йому повноважень окремих підкомітетів сприяє формуванню єдиного органу, який відповідатиме за розгляд, аналіз та формування законодавства в сфері зовнішньоторговельної політики. Натомість діяльність Ради експортерів та інвесторів при МЗС України має здебільшого інформаційний характер та спричиняє незрозумілий та неефективний розподіл обов'язків щодо реалізації положень зовнішньоторговельної політики в сфері сприяння розвитку експорту, залучення інвестицій та пошуку надійних партнерів серед закордонних підприємств, адже завдання дублюються з окремими підрозділами Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України. Тому в межах роботи Державної установи «Офіс з просування експорту України» запропоновано виділити Закордонні офіси з просування експорту України, які будуть функціонувати при посольствах України. Крім того, в регіонах доцільно забезпечити функціонування Регіональних центрів обслуговування експортерів, імпортерів та інвесторів, які будуть забезпечувати реалізацію інформаційного механізму державної зовнішньоторговельної політики.

Як результат, побудовано організаційно-інформаційний механізм взаємодії органів державної влади та місцевого самоврядування в сфері формування та реалізації державної зовнішньоторговельної політики, який враховує комунікаційні відносини між різними гілками влади та передбачає співпрацю органів державної влади як на національному, так і регіональному рівнях, з метою розвитку зовнішньої торгівлі, зокрема, сприяння розширенню товарних позицій та географічній диверсифікації експортних операцій.

3.2. Взаємодія держави та міжнародних торговельних організацій як суб'єктів державної зовнішньоторговельної політики

З розширенням та поглибленням економічних відносин між країнами ускладнюється інтеграція міжнародних торговельних відносин у світовий економічний простір. Виникає потреба в створенні органів, які б регулювали діяльність міжнародного ринку товарів і послуг та здійснювали б стабілізаційну функцію світової економіки в цілому і окремих країн зокрема.

Відповідно до статті 27 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» «Україна самостійно набуває членства в міжнародних міжурядових економічних організаціях, установчі акти яких не суперечать цілям та принципам Конституції України. Україна може вступити у відносини з міжнародними міжурядовими економічними організаціями на основі відповідних міжнародних договорів та/або установчих актів зазначених організацій» [231].

Глобалізаційні процеси та інтернаціоналізація міжнародних торговельних відносин впливають на зменшення можливостей держави щодо впливу на зовнішньоторговельні відносини. Державна політика в таких умовах формується під впливом міжнародних торговельних вимог, які визначаються на рівні міжнародних організацій та встановлюються відповідно до укладених торговельних угод в межах співробітництва з іншими країнами. В сфері повноважень держави залишаються тарифні та нетарифні методи управління зовнішньоторговельною діяльністю, які реалізуються в розрізі визначеного напрямку зовнішньоторговельної політики.

Пасемко Г.П., Бага Л.Г., Довгаль С.В. [210] розкривають сутність одностороннього та багатостороннього регулювання міжнародної торгівлі. Одностороннє регулювання «здійснюється урядом держави без узгодження з іншими країнами та зорієнтоване на вирішення внутрішніх проблем чи укріплення власних позицій на світовому ринку. Також таке регулювання може здійснюватися у відповідь на аналогічні дії інших країн. За двостороннього державного регулювання міжнародної торгівлі передбачається узгодження щодо торгової політики між країнами – торговими партнерами. Частіше всього таке регулювання застосовується для держав з різним правовим полем та відмінними між собою технологічними та якісними нормами виробництва товарів. Багатостороннє державне регулювання міжнародної торгівлі в умовах глобалізації є найбільш часто використовуваним методом формування

торгової взаємодії. За такого регулювання торгова політика узгоджується і регулюється багатосторонніми угодами, спираючись на нормативи наддержавних торгових організацій, таких як Світова організація торгівлі (СОТ), Міжнародна торгова палата (МТП) та ін.» [148].

В дослідженні до суб'єктів державної зовнішньоторговельної політики обґрунтовано відносити: міжнародні торговельні організації – Світова організація торгівлі (СОТ), Конференція ООН з торгівлі та розвитку (ЮНКТАД), Комісія ООН з прав міжнародної торгівлі (ЮНСІТРАЛ), Міжнародний торговий центр, Міжнародна торговельна палата, які формують міжнародне законодавство в сфері здійснення торговельних відносин між країнами їх членами.

«Важливою складовою національних стратегій розвитку в умовах глобальної інституалізації є ефективна взаємодія держав у роботі міжнародних економічних організацій, серед яких найбільш впливовішою є Світова організація торгівлі, котра регулює систему міжнародного руху товарів, послуг, пов'язаних з торгівлею інвестиціями і продуктами інтелектуальної власності майже для 150-ти країн світу. При цьому в глобальній лібералізації зацікавлені найбільш технологічно розвинуті країни, які, підтримуючи конкурентність власного бізнесу, ігнорують нагальні потреби соціально-економічного розвитку менш розвинених країн, стосовно яких здійснюється глобальна експансія. Членство у Світовій організації торгівлі для більшості таких країн світу відкриває нові можливості виходу на зарубіжні ринки, що в довгостроковому плані має компенсувати можливі негативні впливи на внутрішній ринок. У системі регулювання зовнішньої торгівлі більшості країн світу важливу роль відіграє стимулювання національних експортерів, склад і співвідношення численних інструментів якого залежить від рівня їх економічного розвитку та інтегрованості у світогосподарську систему, експортного потенціалу, ступеня і стилю втручання держави у зовнішньоекономічну діяльність» [210].

Метою здійснюваного дослідження в даному параграфі монографії є розкрити напрями співпраці України та міжнародних організацій в сфері регулювання міжнародної торгівлі. На початку окреслено особливості здійснюваної співпраці зважаючи на статус членства України в міжнародних організаціях, їх тип формування та правове забезпечення питань зовнішньої торгівлі, ратифіковане Україною (табл. 3.4).

Таблиця 3.4. Основні відомості про участь України в міжнародних організаціях в сфері регулювання торговельних відносин

Міжнародна організація	Тип	Сфера відносин України з міжнародною організацією	Членство України
1	2	3	4
Світова організація торгівлі [456]	міждержавна (міжурядова)	- участь у формуванні новітніх правил торгівлі на світовому ринку у рамках поточного раунду багатосторонніх торговельних переговорів з метою максимального врахування національних інтересів нашої держави у торговельно-економічній сфері; - право використовувати механізм врегулювання суперечок в рамках СОТ, які можуть виникнути у країні з її торговими партнерами; - активізація зовнішньоторгівельної політики шляхом участі країни у багатосторонніх торговельних переговорах	16 травня 2008 року Україна стала членом СОТ
Конференція ООН з торгівлі та розвитку [467]		- участь у засіданнях робочих органів ЮНКТАД; - співробітництво з підрозділами ЮНКТАД з метою реалізації в Україні спільних проєктів у сфері розвитку малого та середнього бізнесу, імплементації міжнародних стандартів фінансової звітності, створення сприятливих умов для залучення іноземних інвестицій, реалізації конкурентної політики тощо; - співробітництво з країнами, що входять до регіональної групи «D», з метою відстоювання інтересів України в рамках ЮНКТАД	Україна стала членом у 1964 році як організації, що має статус постійного міжурядового органу Генеральної Асамблеї ООН
Комісія ООН з прав міжнародної торгівлі [108]		- участь в підготовці та прийнятті нових міжнародних конвенцій, типових і однакових законів і заохочення кодифікації і ширшого визнання міжнародних торгових термінів, положень, звичаїв і практики; - збір і поширення інформації про національне законодавство і сучасні юридичні заходи, включаючи прецедентне право, в області права міжнародної торгівлі	у 2019 році Україна обрана членом ЮНСІТРАЛ терміном на 6 років

Продовження табл. 3.4.

1	2	3	4
Міжнародний торговий центр [453]	недержавна (неурядова)	<ul style="list-style-type: none"> - участь в організації дозволяє збільшити участь країни у світовій економіці та досягти цілей розвитку за рахунок експорту, а також сприяє поліпшенню якості продукції і розвитку маркетингу; - отримання інформації про торгівлю та ринок; - отримання послуг з техніки здійснення торгових операцій; - сприяння підготовці кадрів; - визначення потреб і розробка програм сприяння розвитку торгівлі; - сприяння підключення до міжнародних ланцюгів створення вартості; - сприяння та інтеграція інклюзивної та зеленої торгівлі 	Україна стала членом у 1964 році як організації, що має статус координатора в системі ООН з питань технічної допомоги, пов'язаної з торгівлею
Міжнародна торговельна палата [377]		<ul style="list-style-type: none"> - експертні консультації та діалог: «влада-бізнес»; - представництво і головування у Громадських Радах при провідних міністерствах та відомствах України з метою сприяння створенню умов ведення бізнесу через діалог між представниками ділових кіл та влади. <p>Міжнародна торговельна палата здійснює розробку глобальних стандартів ведення бізнесу: Incoterms, торгове фінансування. форс-мажор, міжнародні контракти (їх укладання та типові форми), міжнародний арбітраж; вирішення комерційних спорів Міжнародним Арбітражним Судом у Парижі; проведення тренінгів-семінірів та конференцій, які стосуються усіх сфер діяльності ICC; відстоювання інтересів міжнародного бізнесу в якості консультативного органу при ООН, ЄБРР. Світовому Банку, СОТ та офіційного партнеру саміту G20; об'єднання торгово-промислових палат через Світову Федерацію Торгових Палат</p>	здійснення співпраці через Український національний комітет МТП, створений у 1998 році

Джерело: складено на підставі аналізу інформації на офіційних сайтах міжнародних організацій.

Отже, як бачимо діяльність міжнародних міжурядових та неурядових організацій передбачає реалізацію сукупності завдань і відкриває перед їх членами ряд можливостей. З метою ефективного використання таких можливостей та позитивного досвіду впровадження та адаптації в Україні міжнародного законодавства в сфері регулювання зовнішньоторговельних відносин розглянуто більш детально діяльність міждержавних міжнародних торговельних організацій та переваги і недоліки участі в них України.

Світова організація торгівлі

Протокол про вступ України до Світової організації торгівлі укладений в місті Женеві 5 лютого 2008 р. та ратифікований Законом України від 10 квітня 2008 р. № 250-VI [234].

Слободян В.В. зазначає, що «членство в СОТ – це системний фактор подальшого розвитку національної економіки, лібералізація зовнішньої торгівлі, а також можливість українським експортерам отримати передбачуваний план співпраці на світових ринках та здатність врегулювання поточних торговельних проблем й спірних питань при здійсненні міжнародної торгівлі» [270].

Відразу після вступу України до СОТ (процес вступу розпочався 1993 року, коли до Секретаріату ГАТТ було подано офіційну заявку уряду про намір приєднатися до ГАТТ) в науковій літературі з'явилися різносторонні думки з приводу переваг та недоліків (Додаток Д), що відкриваються як для апарату державного управління, так і для суб'єктів господарювання. В табл. 3.5 узагальнено підходи науковців щодо виділення позитивних та негативних сторін участі України в СОТ, які, на нашу думку, є найбільш доцільними та обґрунтованими.

Перш за все, щоб окреслити сутність позитивних та негативних наслідків членства України в СОТ розкрито передумови участі країни в даній міжнародній організації. «Необхідність активного співробітництва України та Світової організації торгівлі зумовлена не лише важливістю завдання щодо збільшення експортного потенціалу України, але й тим, що, відповідно до Преамбули Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, сторони бажають досягти економічної інтеграції, *inter alia*, за допомогою створення поглибленої і всеохоплюючої зони вільної торгівлі (далі – ЗВТ) як невід'ємної частини цієї Угоди відповідно до прав та зобов'язань, що випливають саме із членства сторін у СОТ, та за допомогою широкої регуляторної адаптації. Свого часу вступ України до СОТ став позитивною передумовою початку

переговорів з ЄС щодо укладення Угоди про асоціацію між Україною та ЄС» [107].

Таблиця 3.5. Узагальнені підходи науковців щодо виділення позитивних та негативних сторін участі України в СОТ

Позитивні наслідки участі України в СОТ	Негативні наслідки участі України в СОТ
1	2
<ul style="list-style-type: none"> - доступ до міжнародних ринків, - доступ до багатосторонніх механізмів вирішення суперечок та можливість впливати для захисту національних інтересів на умови регулювання світової торгівлі, - розвиток міжнародної торгівлі забезпечує споживачам можливість ширшого вибору як за асортиментом, так і за якістю і ціновими параметрами товарів і послуг; - покращення умов ведення бізнесу, - ефективніше державне управління, - посилення переговорної спроможності, - забезпечення захисту довкілля та охорони здоров'я, - забезпечення однакових можливостей для всіх учасників, - підвищення доходів: правила сучасної торговельної системи сприяють зниженню бар'єрів у торгівлі, що зумовлює зростання її обсягів і, одночасно, доходів держави, виробників і громадян, - підвищення зайнятості: торгівля стимулює економічне зростання та створення нових робочих місць, - боротьба з корупцією: система міжнародних правил і норм щодо торгівлі й торговельної політики стимулює роботу урядів країн-учасниць, сприяє підвищенню дисципліни і порядку в діяльності державних установ, боротьбі з корупцією, 	<ul style="list-style-type: none"> - посилення впливу світової кон'юнктури на економіку країни, що зумовлює підвищення економічних ризиків України у періоди глобальної економічної нестабільності, - неготовність вітчизняних виробників в окремих випадках до зростання конкуренції через низьку ефективність підприємств та, як наслідок, скорочення виробництва неконкурентоспроможних вітчизняних підприємств та галузей, - внаслідок низької конкурентоспроможності багатьох видів вітчизняної продукції, в деяких секторах економіки України (будівельний, гірничодобувний, машинобудівний) після вступу до СОТ можна очікувати скорочення виробництва окремих видів продукції, скорочення надходжень до бюджету, втрату робочих місць, зростання соціальної напруженості, - внаслідок цінової конкуренції, вимог міжнародних стандартів слід очікувати скорочення традиційних ринків збуту для українського експорту, - використання України розвиненими країнами як ринку збуту своєї продукції, внаслідок чого зростання імпорту та зменшення золотовалютних резервів, - тимчасове зниження виробництва окремих товарів в обсягах, еквівалентних збільшенню імпорту, - формування загроз у торгівлі послугами. Наприклад, форсування перетворень у сфері транспортних послуг та невжиття превентивних протекціоністських заходів стосовно національних перевізників

1	2
<ul style="list-style-type: none"> - захист від лобіювання: механізми торговельної системи сприяють формуванню більш широкого погляду урядів на національну торговельну політику, запобігаючи практиці лобіювання та реалізації інтересів вузьких груп людей, - удосконалення системи стандартизації, сертифікації, застосування санітарних, фітосанітарних заходів і технічних регламентів, - подолання дискримінаційного ставлення до України у світовій антидемпінговій політиці, - вдосконалення національного законодавства, - посилення авторитету України у міжнародній економічній політиці, - збільшення прямих іноземних інвестицій 	<p>може призвести до занепаду галузі та витіснення вітчизняних постачальників послуг з міжнародних ринків перевезень</p>

Джерело: складено на підставі аналізу [73], [266], [172], [84], [285], [35].

«Без членства в СОТ, за сучасних умов, неможливо використати переваги світової торгівлі й гарантувати вітчизняним товаровиробникам міжнародно-правовий захист від недобросовісної конкуренції на світовому і регіональному ринках» [266]. Однак, окремі дослідження доводять, що інструменти державного управління стають децю обмеженими в умовах участі країни в СОТ. Сергієнко О. наводить декілька аргументів:

1. «Приєднання до СОТ вимагає скасування надання національним виробникам більшості пільг, звільнень від оподаткування, мита, платежів.

2. Угода про субсидії і компенсаційні заходи забороняє пряме списання заборгованості державі чи надання коштів для погашення заборгованості.

3. Угода про державні закупівлі СОТ (1994 р.) запроваджує обмеження щодо державних закупівель, які мають здійснюватися лише на тендерній основі, причому з забезпеченням рівноправної участі у цих тендерах як національних, так і іноземних виробників. Це в свою чергу

обмежує можливості стимулювання національних виробників засобами державних закупівель, зменшується дієвість бюджетної політики.

4. Лібералізація фінансових послуг може призвести до активізації спекулятивного капіталу. Це зменшує контрольованість фінансового сектору. Лібералізація фінансових потоків у комплексі з обмежувальними заходами щодо українських фінансових структур у межах запобігання «відмиванню» грошей (вимоги FATF) створює несприятливі конкурентні умови для українських банків, страхових компаній, інвестиційних фондів.

5. Угода ТРИМС (про пов'язані з торгівлею інвестиційні заходи) обмежує висування вимог до іноземних інвесторів щодо використання ними національних комплектуючих, регулювання імпорту комплектуючих та частки експорту у виробленій продукції. Це зменшує підконтрольність діяльності іноземних інвесторів, перешкоджає регулюванню галузевої і регіональної структури іноземних інвестицій» [266].

Частково погоджуємось з автором, адже система регулювання СОТ передбачає застосування як тарифних, так і нетарифних методів державного управління. Ефективність та раціональність їх застосування залежить від конкурентоспроможності використовуваних механізмів формування та реалізації державної зовнішньоторговельної політики. Так, наприклад, обмеження щодо державних закупівель стимулюватимуть національних товаровиробників бути конкурентними, використовувати підхід до якісного та безпечного виробництва та системи надання послуг. Щодо пільг, звільнень від оподаткування, мита, платежів, то в даній сфері держава має можливості встановлювати нетарифні та тарифні обмеження в окремих галузях національного господарства, які стимулюватимуть національних суб'єктів до розвитку своєї діяльності. Як приклад, для розвитку малого і середнього бізнесу в Україні зареєстровано та прийнято Проект Закону про внесення змін до розділу XI Митного тарифу України щодо уніфікації ставок ввізного мита на товари легкої промисловості. Даний Проект передбачає зниження / збільшення пільгових мит та повних митних ставок на текстильні матеріали для виробництва товарів легкої промисловості.

Як бачимо, Україна використовує економічні методи державного управління зовнішньоторговельною діяльністю з метою сприяння розвитку експорту та вироблення політики імпортозаміщення готової продукції. Такий підхід стимулюється і підтримується СОТ, адже в умовах участі країни в міжнародній організації, розкриваються можливості в сфері розширення торговельного партнерства – підписання торговельних угод,

створення зон вільної торгівлі як етапів міжнародної економічної інтеграції країни.

Підтвердженням цього є принципи діяльності СОТ, яких мають дотримуватися всі країни-члени організації (табл. 3.6).

Таблиця 3.6. Принципи діяльності СОТ [458]

Принципи діяльності СОТ	Характеристика
Недискримінація	Країна не повинна дискримінувати своїх торговельних партнерів і вона не повинна дискримінувати свої власні та закордонні товари, послуги
Більша відкритість	Зниження торговельних бар'єрів є одним із найбільш очевидних способів стимулювання торгівлі; такі бар'єри включають митні збори (або тарифи) та такі заходи, як заборона імпорту або квоти, які вибірково обмежують кількість
Передбачуваність і прозорість	Іноземні компанії, інвестори та уряди повинні бути впевнені, що торговельні бар'єри не повинні підніматися довільно. Завдяки стабільності та передбачуваності інвестиції заохочуються, створюються робочі місця та споживачі можуть повністю користуватися перевагами конкуренції – вибором та зниженням цін
Більша конкурентоспроможність	Заборона «несправедливої» практики, наприклад: експортні субсидії та демпінгові продукти з метою отримання частки ринку; уряди можуть реагувати, зокрема шляхом стягнення додаткових ввізних мит, розрахованих на компенсацію шкоди, завданої несправедливою торгівлею
Більша вигода для менш розвинених країн	Понад три чверті членів СОТ – це країни, що розвиваються та країни перехідного періоду до ринкової економіки. Угоди СОТ надають їм перехідні періоди для пристосування до більш незнайомих і, можливо, складних положень СОТ
Захист навколишнього середовища	Угоди СОТ дозволяють членам вжити заходів для захисту не тільки навколишнього середовища, а й громадського здоров'я, здоров'я тварин та здоров'я рослин. Однак ці заходи повинні застосовуватися однаково як для національного, так і для іноземного бізнесу. Іншими словами, учасники не повинні використовувати природоохоронні заходи як засіб переосмислення протекціоністської політики.

Встановлені СОТ принципи стосуються всіх її країн-членів та передбачають отримання позитивних ефектів від участі в організації.

Юрченко К. зауважує, що «принцип недискримінації поділяється на субпринцип режиму найбільшого сприяння, який застосовується до зовнішніх ринків, та субпринцип національного режиму, який стосується внутрішнього ринку» [317]. Таке поєднання гарантує рівність відносин між торговельними партнерами, що сприяє поглибленню лібералізації торгівлі.

В ході дослідження ідентифіковано наступні передумови участі України в СОТ:

1. Удосконалення механізмів формування та реалізації державної зовнішньоторговельної політики:

- участь України в формуванні правил міжнародної торгівлі, що сприяє врахуванню національних інтересів держави та особливостей соціально-економічного розвитку;

- огляд та аналіз торговельної політики України на відповідність вимогам СОТ та участь в моніторингу торговельних політик держав-членів СОТ, які є важливими торговельними партнерами України.

2. Розвиток системи правового забезпечення в сфері регулювання зовнішньоторговельних відносин:

- прийняття та ратифікація угод СОТ, що визначають правила міжнародної торгівлі товарами і послугами, а також торговельні аспекти прав інтелектуальної власності;

- сприяння розширенню географії двосторонніх та багатосторонніх торговельних угод з потенційними країнами-партнерами, а також поглиблення рівнів інтеграції і співпраці існуючих торговельних відносин з іншими країнами.

3. Підвищення рівня захисту національних підприємств у зв'язку із отриманням права використовувати механізм врегулювання суперечок в рамках СОТ, які можуть виникнути у країні з її торговими партнерами.

4. Активізація участі України в дотриманні базових принципів сталого розвитку (формування взаємозв'язку екологічних, економічних та соціальних чинників розвитку суспільства):

- захист навколишнього середовища через впровадження економічних методів державного управління у вигляді нетарифних обмежень щодо національних та іноземних суб'єктів зовнішньоторговельної діяльності;

- розвиток підприємницької діяльності в сфері реалізації принципів соціальної відповідальності бізнесу;

- забезпечення досягнення позитивного зростання показників соціально-економічного розвитку країни.

5. Розширення можливостей як державного, так і приватного сектору в сфері участі в міжнародних програмах, проектах тощо

Таким чином, формування зазначених передумов, як бачимо, сприяє розвитку державної зовнішньоторговельної політики України та дозволяє отримати позитивний ефект від застосовуваних методів державного управління зовнішньоторговельною діяльністю.

Однак, варто вказати на той факт, що формування передумов участі України в СОТ неможливе без створення базисного підґрунтя розвитку національного ринку товарів і послуг та системи механізмів формування та реалізації державної зовнішньоторговельної політики. Налагодження взаємозв'язку між структурними органами державної влади та представництвами міжнародних організацій в сфері регулювання торговельних відносин є однією з підстав організаційно-інформаційного механізму формування та реалізації державної зовнішньоторговельної політики.

Під час розробки послідовності дій органів державної влади щодо формування напрямів взаємодії з міжнародними організаціями та їх представництва, доцільно враховувати не лише позитивні аспекти співпраці, а зважати на негативні сторони, які можуть відобразитися на показниках соціально-економічного розвитку країни і вплинути на формування іміджу на міжнародному ринку товарів і послуг.

Серед негативних наслідків найпоширенішою думкою серед науковців є те, що внаслідок участі України в СОТ постраждає національна економіка, а українські підприємства втратять конкурентні позиції на внутрішньому ринку, що позначиться на таких показниках економічного розвитку, як: зайнятість, інфляція, інвестиційна привабливість, експорт, стабільність грошово-валютного ринку тощо. Внаслідок цього Україна може стати ринком збуту для інших країн світу і буде мати не партнерський статус країни-експортера, а країни, в якій ефективно розміщувати виробництва з дешевою робочою силою та з якої вигідно імпортувати сировину.

За більше як 10 років членства в СОТ, як бачимо за результатами аналізу показників зовнішньої торгівлі України, така описана ситуація не виправдана та не обґрунтована. Наявність проблемного питання щодо сировинного характеру експортних операцій є тим сигналом, на який має звернути увагу апарат державного управління та побудувати державну зовнішньоторговельну політику таким чином, щоб нівелювати негативний вплив даного фактору розвитку зовнішньої торгівлі на стан соціально-економічної системи країни.

Сергієнко О. стверджує, що «економічна політика України щодо мінімізації негативних наслідків приєднання до СОТ має забезпечувати такі напрями:

- модернізацію системи захисту внутрішнього ринку відповідно до вимог СОТ;
- підтримку експортних виробництв та вдосконалення структури експорту;
- структурну перебудову національної економіки та підвищення її конкурентоспроможності відповідно до вимог міжнародної конкуренції» [266].

Погоджуємось з автором, адже обґрунтованим та доцільним є формування конкурентоспроможної національної економіки, що забезпечить якісні зміни спеціалізації України на міжнародному ринку товарів і послуг. Також, вважаємо, що той досвід, який на сьогодні наявний в Україні в сфері співпраці з закордонними партнерами, має стати підґрунтям для ідентифікації галузей і секторів національної економіки, які мають порівняльні та конкурентні переваги, що може стати одним з напрямів розвитку експортних та імпорتنих операцій.

Наступним етапом дослідження є розкриття питання щодо правової системи СОТ, яка доповнює положення національного законодавства в сфері регулювання питань зовнішньої торгівлі. «Основою правової системи СОТ є три базові угоди, що визначають правила міжнародної торгівлі товарами, послугами та правами інтелектуальної власності. Правила торгівлі товарами додатково визначаються 12 угодами, які є обов'язковими до виконання всіма країнами-членами СОТ. Ще дві угоди СОТ (а це багатосторонні угоди з обмеженою кількістю учасників) є необов'язковими для країн-членів: Угода про торгівлю цивільною авіатехнікою; Угода про державні закупки» [317].

В табл. 3.7 наведено перелік та характеристику угод СОТ.

«Угоди СОТ передбачають не лише лібералізацію торговельного режиму та відкриття національних ринків для ввезення імпорту. Правилами організації затверджено механізми захисту внутрішнього ринку, а саме:

- захисні заходи у випадку різкого зростання імпорту;
- компенсаційні заходи у випадку використання країнами-партнерами заборонених СОТ субсидій;
- антидемпінгові заходи у випадку імпорту за демпінговими цінами;
- дозвіл на використання субсидій, які не створюють негативного впливу на конкуренцію і спрямовані на підвищення

конкурентоспроможності вітчизняних товаровиробників, у тому силі, експортерів;

- надання підтримки для розвитку аграрного сектора, зокрема застосування спеціального режиму оподаткування;

- підвищення ставок митного тарифу та застосування квот у разі суттєвого погіршення платіжного балансу країни» [91].

Таблиця 3.7. Угоди СОТ

Назва Угоди	Характеристика
1	2
Генеральна угода про торгівлю послугами	визначає засади режиму торгівлі послугами, права і зобов'язання членів СОТ в цій сфері
Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності	визначає права і зобов'язання членів СОТ в області захисту інтелектуальної власності
Генеральна угода з тарифів і торгівлі 1994 р.	визначає основи режиму торгівлі товарами, права і зобов'язання членів СОТ в цій сфері
Угода про сільське господарство	визначає особливості регулювання торгівлі сільськогосподарськими товарами і механізми застосування мір державної підтримки виробництва і торгівлі в цьому секторі
Угода про застосування санітарних та фітосанітарних заходів	визначає умови застосування мір санітарного і фітосанітарного контролю
Угода про технічні бар'єри у торгівлі	визначає умови застосування стандартів, технічних регламентів, процедур сертифікації
Угода про пов'язані з торгівлею інвестиційні заходи	угода містить обмеження застосування мір, що заохочують споживання вітчизняних товарів у зв'язку з капіталовкладенням
Угода про застосування статті VII ГАТТ 1994 (митна оцінка товарів)	визначає правила оцінки митної вартості товарів
Угода про передвдвантажувальну інспекцію	визначає умови проведення передвдватнажувальних інспекцій
Угода про правила визначення походження	визначає принципи походження товарів
Угода про процедури ліцензування імпорту	установлює процедури і форми ліцензування імпорту
Угода про субсидії та компенсаційні заходи	визначає умови і процедури застосування субсидій і заходів, спрямованих на боротьбу із субсидуванням

Продовження табл. 3.7.

1	2
Угода про застосування статті VI ГАТТ 1994 (антидемпінг)	визначає умови і процедури застосування заходів протидії демпінгу
Угода про захисні заходи	визначає умови і процедури застосування заходів протидії зростаючому імпорту

Джерело: складено на основі [295]

«В юридичній літературі зроблено висновок про те, що саме зазначені угоди, які є невід’ємною частиною Угоди про заснування СОТ, чітко окреслюють предмет правового регулювання відносин у рамках СОТ, тим самим визначають напрями гармонізації законодавства держав-членів СОТ із системою договорів СОТ» [196, с. 246].

«Уряд України здійснює зовнішньоторговельну політику шляхом участі нашої країни у багатосторонніх торговельних переговорах і проводить роботу, спрямовану на реалізацію переваг членства України в СОТ із метою розширення експортних можливостей вітчизняних товаровиробників і захисту економічних інтересів держави на зовнішніх ринках» [107].

З метою уніфікації положень національного та міжнародного законодавства, а також задля впровадження правил, передбачених описаними вище угодами СОТ, в Україні прийнято ряд документів (табл. 3.8).

Таблиця 3.8. Нормативно-правові документи, що передбачають уніфікацію положень національного та законодавства СОТ в сфері регулювання питань зовнішньої торгівлі

Нормативно-правовий документ	Стан виконання
1	2
Постанова від 18 березня 1996 р. № 329 «Про затвердження на 1996 р. плану першочергових заходів щодо забезпечення процесу приєднання України до Генеральної угоди з тарифів і торгівлі (ГАТТ) та вступу до Світової організації торгівлі (СОТ)»	виконано (1996 р.)
Розпорядження від 30 серпня 2002 р. № 507-р «Про утворення робочої групи з опрацювання питань вступу України до СОТ та імплементації національного законодавства до її вимог»	виконано (2002 р.)

1	2
Розпорядження від 16 листопада 2002 р. № 656-р «Про затвердження Плану заходів щодо підготовки до чергового раунду двосторонніх переговорів та наступного засідання Робочої групи з розгляду заявки України про вступ до СОТ»	виконано (2002 р.)
Розпорядження від 28 травня 2003 р. № 325-р «Про затвердження плану заходів щодо забезпечення вступу України до СОТ»	виконано (2008 р.)
Розпорядження від 12 січня 2006 р. № 10-р «Про затвердження плану заходів щодо нейтралізації можливих негативних наслідків у зв'язку із вступом України до СОТ та забезпечення підвищення конкурентоспроможності національної економіки»	виконується
Розпорядження від 30 жовтня 2008 р. № 1381-р «Про затвердження плану заходів щодо адаптації української економіки до вимог СОТ»	виконується
Розпорядження від 17 грудня 2008 р. № 1570-р «Про затвердження плану першочергових заходів щодо виконання зобов'язань України в рамках членства у СОТ»	виконується
Розпорядження від 19 червня 2019 р. № 444-р «Про затвердження плану заходів з імплементації положень Угоди СОТ про спрощення процедур торгівлі»	виконується

Заходи передбачені вказаними розпорядженнями мають різноплановий характер, встановлені терміни виконання та відповідальні структурні підрозділи органів виконавчої влади. Зауважимо, що в вищезазначених документах визначено, які міністерства чи інші інституції відповідають за реалізацію заходів. Завданням даних органів державної влади є розподіл обов'язків між департаментами, відділами тощо, що забезпечуватиме ефективність та сприятиме отриманню максимального результату в сфері співпраці з міжнародною організацією. Тому визначення каналів взаємодії та раціональний розподіл обов'язків всередині організаційної структури органів державної влади є одним з напрямів удосконалення державної зовнішньоторговельної політики України.

На рис. 3.5 зображено організаційно-інформаційний механізм формування та реалізації державної зовнішньоторговельної політики з урахуванням запропонованих змін в структурі органів державної влади в розрізі співпраці зі Світовою організацією торгівлі.

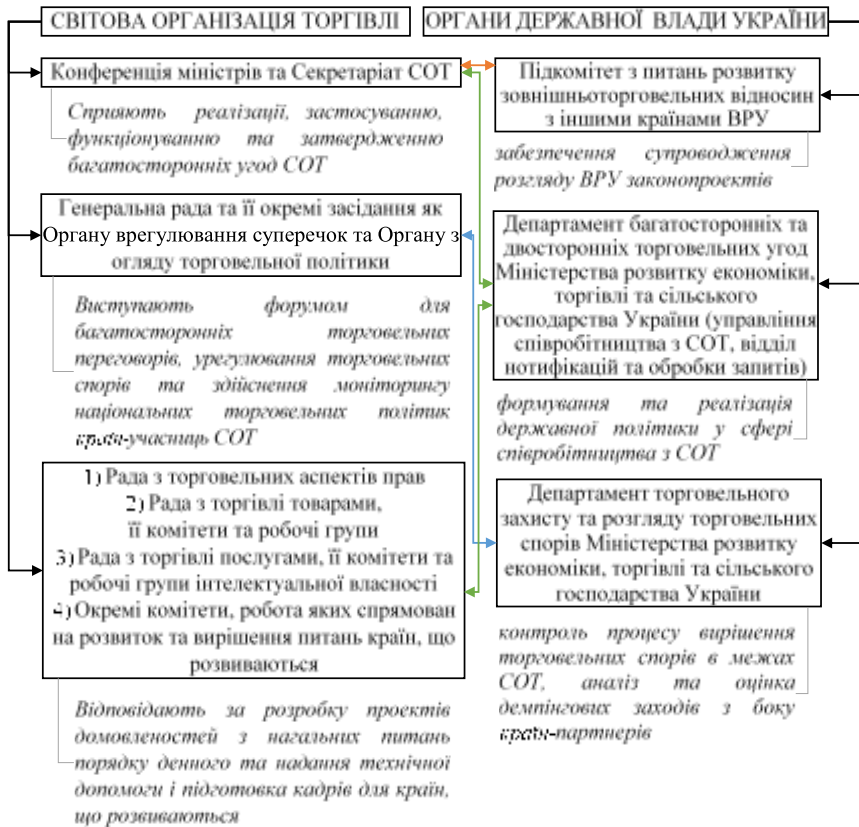

Рис. 3.5. Організаційно-інформаційний механізм формування та реалізації державної зовнішньоторговельної політики в частині співпраці органів державної влади та Світової організації торгівлі
 Джерело: розроблено автором.

«Серед чинників ефективності органів СОТ слід відзначити:

1) Структура системи органів СОТ (майже повна відповідність органів та угод, поряд з існуванням органів, чії функції не обмежуються якоюсь однією угодою).

2) Децентралізований підхід до організації роботи (основний наголос робиться на діяльності представників держав-членів, а не Секретаріату).

3) Порядок вирішення спорів. Особливо слід відзначити правило негативного консенсусу. Про ефективність процедур вирішення спорів в

рамках СОТ свідчить, зокрема, велика кількість звернень до цієї процедури, особливо якщо за цим критерієм порівняти діяльність Органу з врегулювання спорів із такими органами, як Міжнародний суд ООН» [268].

Представлена організаційна структура органів державної влади в сфері формування та реалізації державної зовнішньоторговельної політики України побудована таким чином, що сприяє ефективній реалізації принципів та завдань СОТ. Адже кожен зі структурних органів державної влади відповідає за певний напрям співпраці та регулює відповідну сферу зовнішньоторговельних відносин в Україні. Такий організаційно-інформаційний механізм формування та реалізації державної зовнішньоторговельної політики забезпечує налагодження та здійснення ефективної співпраці органів державної влади та органів структури системи СОТ.

Комісія ООН з права міжнародної торгівлі є однією зі спеціалізованих установ ООН, яка забезпечує розробку юридичних інструментів, що сприяють зникненню бар'єрів та покращують процеси міжнародної торгівлі. Участь України в даній міжнародній організації здійснюється через:

- участь в підготовці та прийнятті нових міжнародних конвенцій, типових і однакових законів і заохочення кодифікації і ширшого визнання міжнародних торгових термінів, положень, звичаїв і практики;

- збір і поширення інформації про національне законодавство і сучасні юридичні заходи, включаючи прецедентне право, в області права міжнародної торгівлі.

Так, зокрема, в 2019 році Україна обрана членом ЮНСІТРАЛ терміном на 6 років, її завдання полягатимуть в участі в розробці нових стандартів міжнародного інвестиційного арбітражу, електронної комерції та процедур банкрутства.

Діяльність ЮНСІТРАЛ забезпечує розробку конвенцій, до яких долучаються її країни-члени з метою їх реалізації в системі міжнародної торгівлі. Зокрема, до основних конвенцій, прийнятих ЮНСІТРАЛ належать:

- Конвенція про визнання і приведення у виконання іноземних арбітражних рішень (Нью-Йорк, 1958 рік) (Нью-Йоркська конвенція);

- Конвенція про позовну давність у міжнародній купівлі-продажу товарів (Нью-Йорк, 1974 рік);

- Конвенція Організації Об'єднаних Націй про морське перевезення вантажів (Гамбург, 1978 рік) (Гамбурзькі правила);

- Конвенція Організації Об'єднаних Націй про договори міжнародної купівлі-продажу товарів (Відень, 1980 рік);
- Конвенція Організації Об'єднаних Націй про міжнародні переказні векселі і міжнародні прості векселі (Нью-Йорк, 1988 рік);
- Конвенція Організації Об'єднаних Націй про відповідальність операторів транспортних терміналів у міжнародній торгівлі (Відень, 1991 рік);
- Конвенція Організації Об'єднаних Націй про незалежні гарантії та резервні акредитиви (Нью-Йорк, 1995 рік);
- Конвенція Організації Об'єднаних Націй про поступку дебіторської заборгованості в міжнародній торгівлі (Нью-Йорк, 2001 рік);
- Конвенція Організації Об'єднаних Націй про використання електронних повідомлень в міжнародних договорах (Нью-Йорк, 2005 рік);
- Конвенція Організації Об'єднаних Націй про договори повністю або частково морський міжнародного перевезення вантажів (Нью-Йорк, 2008 рік).

Конференція ООН з торгівлі та розвитку

Наступною міжнародною організацією, яка регулює міжнародні торговельні відносини між країнами світу, є Конференція ООН з торгівлі та розвитку (ЮНКТАД), яка «діє на багатосторонній основі, охоплюючи широке коло економічних відносин, пов'язаних, з одного боку, з торгівлею країн, що розвиваються, а з іншого боку, з розвитком цих країн. Визнаючи торгівлю одним з найважливіших елементів економічного зростання та світового розвитку, а також інструментом для викорінення бідності, вона стала також форумом для координації зв'язків між торгівлею і розвитком як на національному, так і на міжнародному рівнях. В нинішній період її діяльність охоплює також проблеми держав з перехідною економікою, до яких відноситься Україна» [47]. Тому співпраця та розвиток відносин органів державної влади та ЮНКТАД є одним з пріоритетних напрямів удосконалення державної зовнішньоторгівельної політики України.

«Глобалізація міжнародної економіки ставить перед ЮНКТАД серйозні завдання по вирівнюванню для зазначених категорій країн можливостей в отриманні вигод від торгівлі, інвестицій та потоків технології. У зв'язку з цим діяльність ЮНКТАД, що є координаційним центром в Організації Об'єднаних Націй для комплексного розгляду питань торгівлі та розвитку, має ключове інституційне значення для покращення глобального управління міжнародною економікою в напрямі усунення зовнішніх обмежень на шляху утвердження стійкого розвитку країн, які цього потребують» [47].

Прасолов І. зазначає, що «важливим напрямом співробітництва України з ЮНКТАД є проведення міжнародними експертами Огляду політики та законодавства у сфері конкуренції в Україні, результати якого можуть бути використані при підготовці стратегічних та програмних документів Уряду в сфері розвитку конкуренції в Україні». Також «Україна зацікавлена у розширенні спектру співробітництва з ЮНКТАД, зокрема у напрямках розвитку малого та середнього бізнесу, імплементації міжнародних стандартів фінансової звітності, створення сприятливих умов для залучення іноземних інвестицій» [225].

Гребенюк М.С. вважає, що «важливою є активізація співпраці Міністерства фінансів України з ЮНКТАД в рамках Міжурядової робочої групи експертів з міжнародних стандартів обліку і звітності, зокрема, щодо запровадження Міжнародних стандартів фінансової звітності, опрацьованих в рамках ЮНКТАД». Також науковець зауважує, що «Антимонопольний комітет України регулярно проводить семінари та консультації за підтримки та участі фахівців відповідних підрозділів ЮНКТАД. Основна робота ведеться по впровадженню Комплексу узгоджених на багатосторонній основі справедливих принципів і правил для контролю за обмежувальною діловою практикою, який регулює питання конкуренції» [47].

В Україні реалізовано наступні проекти ЮНКТАД [468]:

- 023Z: Відповідь та відновлення: мобілізація фінансових ресурсів для розвитку в часи Covid-19;

- 1415R: Посилення потенціалу тих, хто формує політику країн, що розвиваються, посадових осіб із стимулювання інвестицій та наукових кіл у двох пріоритетних секторах для залучення інвестицій для сталого та інклюзивного розвитку.

Також відповідно до Звіту про фінансування [435] в 2019 р. ЮНКТАД взяла участь в Третньому міжнародному форумі «Творча Україна»: роль інновацій у розвитку креативних індустрій, що відбувся у Києві 14 листопада 2019 року, де представила основні тенденції міжнародної торгівлі креативними товарами та послугами та стан України на ринку креативних галузей та внесла свій внесок у експертну панельну дискусію щодо політичного середовища для креативних галузей. Крім цього з Дунайською комісією розпочато дискусію щодо англійської мережі Програми управління поїздами для торгівлі портами та

майбутнього потенціалу для розбудови потенціалу, пов'язаного з річковими портами 11 держав-членів (в тому числі, Україна).

Оцінюючи співпрацю України та ЮНКТАД, варто зауважити, що базується вона на підставі розвитку діяльності СОТ. ЮНКТАД пропонує інтенсивну спеціальну програму підвищення професійного потенціалу для членів національних комітетів зі сприяння торгівлі. Основна мета програми полягає в наданні можливості національним комітетам успішно виконувати свій мандат на скоординовану реалізацію реформ щодо спрощення торгівлі, включаючи положення Угоди про сприяння торгівлі СОТ. Успішні та ефективні національні комітети сприятимуть впорядкуванню міжнародної торгівлі країн.

Національні комітети зі сприяння торгівлі, створення яких пропагує ЮНКТАД, є важливими платформами для інституційної координації та консультацій із зацікавленими сторонами із збалансованою участю приватного та державного сектору. Вони дають змогу планувати та здійснювати успішні реформи сприяння торгівлі. ЮНКТАД брала активну участь та підтримувала створення таких національних комітетів у країнах, що розвиваються.

Так, зокрема, відповідно до Угоди про сприяння торгівлі СОТ, в Україні в 2017 р. створено Раду міжнародної торгівлі, яка виконує функції Національного комітету зі питань сприяння торгівлі. Основною функцією даного органу є «сприяння координації дій центральних і місцевих органів виконавчої влади та місцевого самоврядування, установ та організацій різної форми власності у сфері розвитку міжнародної торгівлі України, підтримки зростання експорту та спрощення процедур міжнародної торгівлі» [111]. Діяльність здійснюється відповідно до розпорядження від 19 червня 2019 р. № 444-р «Про затвердження плану заходів з імплементації положень Угоди СОТ про спрощення процедур торгівлі».

«Одним із основних завдань та пріоритетів Ради є формування державної зовнішньоекономічної політики та розвитку міжнародної торгівлі України, підготовка пропозицій та рекомендацій щодо можливих шляхів вирішення нагальних та актуальних питань з розвитку зовнішньої торгівлі України, укріплення взаємодії держави та бізнесу, впровадження нових механізмів стимулювання експорту, з огляду на внутрішні проблеми та світові виклики» [111].

Створення даного органу державної влади є позитивним досвідом в сфері удосконалення державної зовнішньоторговельної політики. Адже це

сприяє покращенню комунікаційних можливостей організаційно-інформаційного механізму державної політики та створює підстави для розвитку співпраці бізнесу, державної влади і міжнародних організацій. Таким чином, до процесу формування та реалізації державної зовнішньоторговельної політики України залучаються всі рівні суб'єктів політики, а за таких умов створюються можливості для досягнення поставлених цілей і завдань.

Через Раду міжнародної торгівлі ЮНКТАД організовує семінари на регіональному та національному рівнях, публікує відповідну інформацію та навчальні матеріали та надає технічну допомогу в рамках численних проектів.

Підвищення обізнаності щодо проблем, з якими стикається ділова спільнота в рамках експорту, імпорту чи транзиту, обмін досвідом та найкращими практиками, поширення нової інформації та рекомендацій щодо сприяння торгівлі – це ті складові інформаційного механізму державної зовнішньоторговельної політики, які дозволяють побудувати якісні відносини між суб'єктами господарювання, недержавними організаціями в сфері торгівлі та державою.

Оцінюючи діяльність Ради міжнародної торгівлі, варто зауважити, що не зважаючи на мету створення організації як платформи для діалогу між державою та бізнесом, напрямки роботи, які реалізуються, здебільшого мають характер одностороннього діалогу центральних органів виконавчої влади. Така ситуація складається у зв'язку з відсутністю розвиненої системи впровадження функцій Ради на місцях. Тому запропоновано налагодити взаємодію Офісу з просування експорту та їх регіональних центрів обслуговування експортерів, імпортерів та інвесторів з структурними підрозділами Ради міжнародної торгівлі. Це сприятиме формуванню ланцюга взаємодії всіх рівнів суб'єктів державної зовнішньоторговельної політики (рис. 3.6).

Актуальність співпраці саме органів місцевого самоврядування та міжнародних організацій актуалізується. «Останнім часом усе частіше партнерами органів місцевої публічної влади України виступають урядові організації зарубіжних держав (наприклад, Агентство міжнародного розвитку США (USAID), Канадське Агентство міжнародного розвитку (CIDA), Шведське агентство з питань міжнародної співпраці та розвитку (SIDA) та ін.), міжнародні міжурядові організації (економічні, фінансові,

гуманітарні тощо), транснаціональні корпорації, фірми зарубіжних держав та міжнародні неурядові організації» [288].

Рис. 3.6. Ланцюги взаємодії всіх рівнів суб'єктів державної зовнішньоторговельної політики
Джерело: розроблено автором.

«Основні форми міжнародного співробітництва органів місцевої влади в Україні розробляються і реалізуються безпосередньо виконавчими комітетами місцевих рад, міськими, районними й обласними державними адміністраціями. Організаційно-правові форми такого співробітництва носять різноманітний і багатоплановий характер і у своїй сукупності створюють систему міжнародних відносин на локальному і регіональному рівнях» [288].

Дієвість функціонування державної зовнішньоторговельної політики забезпечують суб'єкти, до складу яких входять: міжнародні

організації (спеціалізовані установи ООН), органи законодавчої (комітети ВРУ) та виконавчої (Департаменти Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України, Рада міжнародної торгівлі, Офіс з просування експорту) влади, органи місцевого самоврядування та регіональні центри обслуговування експортерів, імпортерів та інвесторів, створені при них, а також суб'єкти господарювання та недержавні інституції (бізнес-асоціації, громадські організації, торгово-промислові палати).

В розрізі запропонованого ланцюга взаємодії всіх рівнів суб'єктів державної зовнішньоторговельної політики та в контексті удосконалення діяльності Ради міжнародної торгівлі запропоновано активізувати її співпрацю з в регіонах, зокрема з регіональними центрами обслуговування експортерів, імпортерів та інвесторів. Це сприятиме створенню ефективної комунікації між владою та бізнесом і створюватиме умови для покращення доступу суб'єктів господарювання до міжнародних програм розвитку, що пропонуються міжнародними організаціями.

Крім того, в сфері запропонованих змін в організаційно-інформаційному механізмі формування та реалізації державної зовнішньоторговельної політики слухними є пропозиції О. Сергієнко: «для налагодження рівноправних партнерських відносин з іншими країнами, уряд у найближчі часи повинен:

- удосконалювати повноцінний ринок факторів виробництва та банківської системи (кредитування, страхування, інвестиційно-інноваційні проекти);

- поліпшувати інвестиційний імідж країни;

- здійснити якісні зміни спеціалізації України у світовому поділі праці за допомогою впровадження комплексної експортної стратегії, орієнтованої на підвищення частки в експорті інноваційної та традиційної української продукції з високим рівнем доданої вартості, збільшення надання високотехнологічних послуг;

- активізувати роль міжнародної науково-технічної кооперації, передусім на стадіях комерціалізації розробок;

- підвищувати конкурентоспроможність національної економіки на основі формування високотехнологічної економіки;

- переорієнтувати імпорتنу стратегію з комплексним вирішенням проблем модернізації національної промисловості та активної політики імпортозаміщення (обмеження ввезення в країну імпортних товарів, які можуть вироблятися в нас);

- нарощувати експортні можливості вітчизняної транзитної системи» [266].

Отже, в ході здійсненого дослідження та проведеного аналізу діяльності міжнародних організацій в сфері регулювання торговельних відносин визначено особливості співпраці та ідентифіковано статус членства України в СОТ, ЮНКТАД, ЮНСІТРАЛ. З метою забезпечення дієвості та отримання переваг участі в міжнародних торговельних організаціях обґрунтовано канали взаємодії відповідно до розподілу обов'язків всередині організаційного механізму органів державної влади. Зокрема, в напрямі удосконалення організаційно-інформаційного механізму державної зовнішньоторговельної політики України представлено комунікаційні канали між органами державної влади та структурними органами СОТ, що сприяє ефективній реалізації принципів та завдань міжнародної організації. Кожен зі структурних органів державної влади відповідає за певний напрям співпраці та регулює відповідну сферу зовнішньоторговельних відносин в Україні. Комітети ВРУ співпрацюють з Конференцією міністрів та Секретаріатом СОТ в частині забезпечення супроводження розгляду ВРУ законопроектів в сфері регулювання зовнішньої торгівлі в Україні відповідно до угод СОТ. Основною функцією запропонованого Департаменту торговельного захисту та розгляду торговельних спорів Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України є контроль процесу вирішення торговельних спорів в межах СОТ, аналіз та оцінка демпінгових заходів з боку країн-партнерів. У зв'язку з цим даний орган повинен налагодити співпрацю та здійснювати моніторинг діяльності Генеральної ради, зокрема її окремих засідань – Органу врегулювання суперечок та Органу з огляду торговельної політики. Департамент багатосторонніх та двосторонніх торговельних угод Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України (управління співробітництва з СОТ, відділ нотифікацій та обробки запитів) здійснює формування та реалізацію державної політики у сфері співробітництва з СОТ, тому основними органами, з якими має бути налагоджена співпраця це: Рада з торговельних аспектів прав інтелектуальної власності, Рада з торгівлі товарами, Рада з торгівлі послугами, окремі комітети, робота яких спрямована на розвиток та вирішення питань країн, що розвиваються.

Такий організаційно-інформаційний механізм формування та реалізації державної зовнішньоторговельної політики забезпечує

налагодження та здійснення ефективної співпраці органів державної влади та органів системи СОТ.

В результаті здійсненої оцінки діяльності Ради міжнародної торгівлі з'ясовано, що відсутність розвинутої системи впровадження функцій Ради на місцях призводить до неможливості реалізації її основних функцій. Тому запропоновано налагодити взаємодію Офісу з просування експорту та його регіональних центрів обслуговування експортерів, імпортерів та інвесторів з структурними підрозділами Ради міжнародної торгівлі. На підставі цього сформовано ланцюг взаємодії всіх рівнів суб'єктів державної зовнішньоторговельної політики. Такий підхід до формування організаційно-інформаційного механізму державної зовнішньоторговельної політики сприяє покращенню комунікаційних можливостей органів державної влади та створює підстави для розвитку співпраці бізнесу, державної влади і міжнародних організацій. Таким чином, до процесу формування та реалізації державної зовнішньоторговельної політики України залучаються всі рівні суб'єктів політики, а за таких умов створюються можливості для досягнення поставлених цілей і завдань.

3.3. Взаємодія державних та недержавних суб'єктів державної зовнішньоторговельної політики

Доцільність розвитку двосторонньої співпраці та діалогу між державними та недержавними суб'єктами пояснюється необхідністю врахування інтересів та потреб всіх рівнів зацікавлених груп стейкхолдерів під час формування та реалізації державної зовнішньоторговельної політики.

Роль зовнішньоекономічної діяльності як зовнішнього фактору економічного зростання в сучасних умовах економічного розвитку постіндустріальної економіки постійно підвищується, посилюється її вплив на соціально-економічний розвиток не тільки країни, а й кожного суб'єкта господарювання. Умови ведення зовнішньої торгівлі України потребують внесення змін як з боку держави (особливо тих, що стосуються валютного, митного та податкового законодавства, так і розвитку програми підтримки українських експортерів), а також змін у діяльності суб'єктів, пов'язаних з трансформацією структури експорту від сировини до готової продукції.

У цьому напрямку в Україні в останні роки відбулися позитивні зміни. Так, наприклад, Офіс з просування експорту (Export Promotion Office) було створено як консультативно-дорадчий орган при Міністерстві економічного розвитку і торгівлі України, мета якого допомогти українським експортерам вийти на нові ринки. На початку 2018 року були підписані документи, що підтверджують створення Експортно-кредитного агентства, що фінансується з державного бюджету, яке має на меті сприяти переходу України від експорту сировини до експорту товарів та послуг з доданою вартістю.

На думку вчених і експертів, інституційні зміни у розвитку зовнішньої торгівлі не повинні бути так тісно пов'язані з державою, адже це не є основним припущенням вільного ринку і може викликати негативні наслідки в майбутньому. Тому держава повинна розглядати співпрацю з бізнесом як основний напрям розвитку зовнішньої торгівлі.

Метою здійснюваного дослідження є аргументувати зміст відносин між державними та недержавними суб'єктами зовнішньоторговельної політики задля підвищення ефективності взаємодії між ними і досягнення позитивної динаміки соціально-економічних показників країни.

Задля реалізації поставленого завдання розглянуто стан досліджуваного питання в науковій літературі та нормативно-правових документах в сфері регулювання зовнішньоторговельної діяльності.

У статтях 262-267 Частини 2 «Державна допомога» Глави 10 «Конкуренція» Розділу IV «Торгівля і питання, пов'язані з торгівлею» Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони [294] визначено напрями формування відносин між державою та суб'єктами господарювання. Зокрема стосуються вони:

- впровадження основних принципів ЄС у сфері державної допомоги;
- забезпечення інституційної спроможності незалежного органу з питань державної допомоги;
- розроблення підзаконних нормативно-правових актів з питань державної допомоги суб'єктам господарювання з урахуванням первинного та вторинного законодавства ЄС, судової практики Суду ЄС, рамковими положеннями, керівними принципами та іншими чинними адміністративними актами Європейського Союзу;
- забезпечення прозорості.

«Держава у своїй макроекономічній стратегії все більше уваги приділяє не стільки підтримці експорту (він, звичайно, важливий і навіть може зростати), скільки поліпшенню умов для підприємницької діяльності безвідносно до того, на які ринки вона спрямована. Більше того, зі зростанням добробуту країн, що розвиваються, їх внутрішній ринок стає більш важливим для їх зростання, ніж ринки розвинутих країн» [88].

«Державна підтримка експорту на сьогодні більшою мірою стосується сфери товарів, тоді як у сфері послуг подібні заходи мають епізодичний характер. Проте імперативами світової економіки сьогодні є підтримка також експортерів послуг, особливо тих, що здійснюють діяльність із використанням новітніх технологій. На нашу думку, існуюча стратегія підтримки експорту повинна бути переглянута та доопрацьована з позицій внесення до основних пріоритетів» [88].

«Для того, щоб українські товаровиробники мали успіх на зовнішньому ринку, необхідно нарощувати конкурентоспроможність українських підприємств у пріоритетних сферах, а для цього уряду необхідно сконцентрувати свою увагу на вирішенні таких завдань, як:

1. Прийняття державних програм розвитку експортного потенціалу й структурної перебудови економіки з орієнтацією на високотехнологічний розвиток і створення міжнародних конкурентних переваг. Проте реалізація цих програм має орієнтуватися насамперед на надання значних галузевих податкових та інших пільг, які надзвичайно дорогі для державного бюджету і не дуже результативні в аспекті стимулювання конкурентоспроможності й породжують численні претензії до України з боку інших країн. Акцент має бути зроблений на таких формах державної підтримки зростання конкурентоспроможності, як значне збільшення державних витрат на науку, освіту, інформатику, державне сприяння просуванню українських високотехнологічних товарів і послуг на зарубіжні ринки.

2. Стимулювання розвитку ринкової інфраструктури, оскільки її якість визначає можливості ефективнішої діяльності усіх суб'єктів ринку, не порушуючи при цьому умов рівноправної конкуренції. У зв'язку з цим пріоритетним є створення в Україні сучасної системи кредитування зовнішньоекономічних операцій, довгострокового кредитування проектів конкурентоспроможних виробництв, страхування зовнішньоекономічних та інвестиційних ризиків, сучасної системи інформаційного забезпечення зовнішньоекономічної діяльності. Такі системи не обов'язково мають бути державними, навпаки, активне залучення приватного капіталу може зробити їх гнучкими та економічно ефективнішими.

3. Перенесення в імпорتنій політиці акцентів із митно-тарифного захисту на інструменти технічного регулювання (стандарти, технічні, екологічні, санітарні, фітосанітарні, ветеринарні вимоги) й процедури забезпечення прав споживачів, які мають бути гармонізовані з міжнародними та європейськими нормами. Тенденції останнього десятиліття однозначно свідчать, що при загальному зниженні у світі середніх рівнів імпорتنих тарифів застосування засобів технічного регулювання зростає. Це безпосередньо пов'язане із структурними змінами у міжнародній торгівлі, де домінують технічно складні товари. Високий рівень стандартів і технічних та інших вимог може не тільки надійніше захистити національний ринок від недоброякісного імпорту, а й стати стимулом для зростання конкурентоспроможності національних виробників, які вже є експортерами або мають намір ними стати в майбутньому.

4. Забезпечення присутності українських експортерів на пріоритетних для нашої країни ринках і створення умов для успішного просування на нові зарубіжні ринки, особливо ринки наукоємних товарів та послуг. Сьогодні практично неможливо закріпитися на ринках високотехнологічних товарів та послуг, якщо не забезпечується постійна присутність продавців на цих ринках через створення розгалуженої мережі власних представництв, філій і дочірніх підприємств. Потужним механізмом досягнення даної мети може стати створення умов для прискореного формування українських ТНК, готових вистояти в умовах глобальної конкуренції. Водночас істотну роль тут має відіграти і активніше використання політичних інститутів, й насамперед - системи закордонних представництв України для підтримки українських експортерів на зарубіжних ринках» [261].

Як бачимо науковці розкривають різні напрями державної підтримки зовнішньої торгівлі та звертають увагу на необхідності перегляду державної зовнішньоторговельної політики сприяння експорту товарів і послуг.

Інститут економічних досліджень та політичних консультацій надає визначення політики сприяння експорту – «будь-які заходи, що спрямовані на забезпечення стабільного розвитку та реалізації експортного потенціалу країни» [94].

«Політика сприяння експорту здійснюється через: 1) фінансову підтримку, у тому числі надання фінансових послуг, як-то: кредитів, гарантій тощо, а також прямого фінансування. Останнє включає різного роду субсидії, гранти, відкриття спеціальних економічних зон, зон

розвитку експорту, експортні кластери тощо; 2) інформаційну підтримку, консультації, проведення тренінгів, пошуку партнерів, налагодження зв'язків із новими експортерами, вихід на нові ринки тощо. Інформаційна підтримка експорту включає роботу як із національними експортерами, так і з потенційними імпортерами національної продукції» [94].

Політика сприяння зовнішній торгівлі реалізується на державному рівні через структурні органи влади. Так, наприклад, експортні кредитні агентства (ЕКА) «створюють через ризикованість торгівлі та інвестицій. Відповідно, ЕКА мають підтримувати та сприяти експорту та зовнішнім інвестиціям шляхом надання фінансової підтримки: страхування, гарантування міжнародних трансакцій, а також надання кредитів та грантів» [244].

«Завданням уряду в цьому випадку є заохотити приватний сектор брати участь у кредитуванні експорту (створювати сприятливі рамкові умови розвитку ринку фінансового посередництва), а також моніторити діяльність ЕКА, щоб пересвідчитися, що вона не виконує функції ринкових агентів та не перешкоджає розвитку приватного сектору. Послуги ЕКА включають: кредити та кредитні лінії; страхування; гарантії» [94].

В Україні запуск Експортно-кредитного агентства відбувся в 2017 р., однак повноцінно його робота не здійснювалася до початку 2021 р. Паралельно з даною установою створено Офіс з просування експорту, який виконує роль організації із сприяння експорту.

«Метою організацій із сприяння експорту є ефективне просування існуючих та потенційних експортерів на міжнародні ринки шляхом надання інформаційних та експертних послуг. Так, організації із сприяння експорту займаються: дослідженням окремих ринків і продуктів; наданням торговельної інформації; навчальними та консультаційними послугами; допомогою у плануванні та підготовці експортних операцій; підтримкою експортерів за кордоном; лобіюванням інтересів експортерів тощо» [94].

Крім того, на міжнародному рівні в сфері законодавства, що регулює надання експортної підтримки, можна виокремити такі документи: документи СОТ (Генеральна угода з тарифів та торгівлі (ГАТТ)); Угода про субсидії та компенсаційні заходи; Угода щодо сільського господарства); Угода про офіційну підтримку експорту ОЕСР.

В табл. 3.9 представлено досвід зарубіжних країн в сфері формування політики сприяння експорту.

Найчастіше органи, що реалізують політику сприяння експорту, є державними. Однак, розгалуженою є система недержавних органів. До них належать, зокрема, торгово-промислові палати.

Діяльність таких суб'єктів державної зовнішньоторговельної політики в Україні регулюється Законом України «Про торгово-промислові палати в Україні». «Торгово-промислова палата є недержавною неприбутковою самоврядною організацією, яка об'єднує юридичних осіб, які створені і діють відповідно до законодавства України, та громадян України, зареєстрованих як підприємців, та їх об'єднання» [237].

Таблиця 3.9. Зарубіжний досвід в сфері формування державної зовнішньоторговельної політики щодо сприяння експорту

Країна	Особливості формування політики щодо сприяння експорту
1	2
Сполучені Штати Америки	дві основні агенції, які надають допомогу в експортній діяльності: Експортно-імпортний банк США (підтримує експортерів, надаючи експортні кредити на конкурентній основі в ситуаціях, коли експортери США конкурують із підприємствами, які отримують офіційну підтримку в своїх країнах, або якщо неможливо отримати таке фінансування на ринку фінансових послуг; основні інструменти: пряме кредитування, страхування кредитів та інші програми страхування) та Агенція з торгівлі та розвитку (сприяє економічному зростанню та просуванню комерційних інтересів США на ринках країн, що розвиваються, та країн із середнім рівнем доходу на душу населення. Цього вона досягає, використовуючи комерційно-орієнтовані заходи, у тому числі технічну допомогу, спеціалізовані дослідження, дослідження можливостей, орієнтаційні візити, гранти на тренінги та конференції).
Японія	Впроваджені різноманітні програми підтримки експорту: податки, фінансування (японський банк експортно-імпортних операцій), сприятливий валютний курс. Ключовою умовою ефективності політики було адміністративне забезпечення, яке складно досягнути в умовах іншої ділової культури
Австралія	Дві ключові інституції, які реалізують державну політику сприяння експорту. Це Австралійська корпорація фінансування і страхування експорту (надає послуги із страхування середньо- і довгострокових ризиків та фінансові послуги австралійським компаніям, що безпосередньо або опосередковано працюють на експорт, сприяє фінансуванню експорту банківськими закладами, а також займається консультативною діяльністю у сфері експорту; інструменти: страхування політичних і комерційних ризиків, надання гарантій банкам, що фінансують закупки австралійських товарів, гарантування акредитивів і кредитування закупки експортних товарів та надання оборотного капіталу для виробництва експортних товарів) та Комісія сприяння торгівлі (відповідає за підтримку виходу австралійських експортерів на світовий ринок)

1	2
Мексика	Мексиканський досвід показує, що необхідно поєднати всі процеси, пов'язані з підтримкою експорту, в одній організації, оскільки в протилежному випадку погана координація дій різних агенцій може призвести до критичної втрати ефективності процесу сприяння експорту. Доречно навіть поєднати функції підтримки експорту із функціями залучення прямих іноземних інвестицій, а також збір та аналіз інформації про розвиток експорту.
Німеччина	Політика сприяння експорту в Німеччині проводиться державними й напівдержавними установами: 1) Федеральне міністерство економіки й технологій: координує діяльність із сприяння експорту всіх федеральних інституцій; співпрацює із землями щодо діяльності із сприяння експорту; проводить програми із сприяння експорту для малих та середніх підприємств тощо. 2) Федеральне Міністерство закордонних справ: розбудовує імідж країни; проводить дослідження політичного та економічного середовища. 3) Німецькі торгові палати: роблять маркетингові дослідження; розбудовують імідж країни; проводять дослідження політичного та економічного середовища; надають послуги з підтримки експорту
Велика Британія	Основною установою, що відповідає за діяльність із сприяння експорту, є «UK Trade & Investment»: координує діяльність усіх інших державних агенцій зі сприяння експорту на національному та регіональному рівнях; співпрацює з регіональними відділеннями в Уельсі, Шотландії та Північній Ірландії. Іншими державними агенціями зі сприяння експорту є Департамент бізнесу, інновацій та навичок, Міністерство закордонних справ та справ Співдружності та Спеціальний представник із зовнішньої торгівлі.

Джерело: складено на підставі [94]

«Торгово-промислові палати створюються з метою сприяння розвиткові народного господарства та національної економіки, її інтеграції у світову господарську систему, формуванню сучасних промислової, фінансової і торговельної інфраструктур, створенню сприятливих умов для підприємницької діяльності, всебічному розвиткові усіх видів підприємництва, не заборонених законодавством України, науково-технічних і торговельних зв'язків між українськими підприємцями та підприємцями зарубіжних країн» [237].

Відповідно до законодавства «завданнями торгово-промислових палат є:

- сприяння розвитку зовнішньоекономічних зв'язків, експорту українських товарів і послуг, подання практичної допомоги підприємцям у проведенні торговельно-економічних операцій на внутрішньому та зовнішньому ринках, освоєнні нових форм співробітництва;

- представлення інтересів членів палати з питань господарської діяльності як в Україні, так і за її межами;

- організація взаємодії між суб'єктами підприємницької діяльності, координація їх взаємовідносин з державою в особі її органів;

- участь в організації в Україні та за кордоном професійного навчання і стажування фахівців - громадян України з питань підприємництва, розвитку конкуренції, а також у розробленні та реалізації державних і міждержавних програм у цій галузі;

- надання довідково-інформаційних послуг, основних відомостей, що не є комерційною таємницею, про діяльність українських підприємств і підприємств зарубіжних країн згідно з національним законодавством, сприяння поширенню, зокрема через засоби масової інформації, знань про економіку і науково-технічні досягнення, законодавство, звичаї та правила торгівлі в Україні і зарубіжних країнах, можливості зовнішньоекономічного співробітництва українських підприємств;

- сприяння в організації інфраструктури інформаційного обслуговування підприємництва;

- надання послуг для здійснення комерційної діяльності іноземним фірмам та організаціям;

- встановлення і розвиток зв'язків з іноземними підприємцями, а також організаціями, що об'єднують або представляють їх, участь у роботі міжнародних неурядових організацій та інших спільних організацій;

- сприяння розвитку торгових та інших чесних звичаїв у підприємницькій діяльності, участь у розробленні правил професійної етики у конкуренції для різних сфер підприємницької діяльності, галузей економіки, спілок та об'єднань підприємств;

- виконання інших завдань, передбачених її статутом [237].

Активність діяльності торгово-промислових палат в Україні відрізняється за регіонами та потребує удосконалення в сфері побудови діалогу з бізнесом та владою.

Також в ході дослідження розглянуто щорічні опитування представників бізнесу щодо ефективності заходів для підтримки експортерів та визначення напрямів поліпшення у сфері розвитку експорту в Україні. За результатами опитування «46 компаній (44,2% від загальної кількості респондентів) не користуються послугами з підтримки

експорту від державних установ. А якщо звертаються до таких інституцій, то найчастіше за інформацією про участь у міжнародних виставках і ярмарках – 37 компаній (35,6% від загальної кількості респондентів), далі за експортним консалтингом та участю у торгових місіях – по 26 компаній (25% від загальної кількості респондентів). Замикають рейтинг популярності – інформація про зовнішні ринки, секторальна аналітика, умови доступу до іноземних ринків, а також освіта для експортерів» [249].

Як бачимо, найбільш популярною є технічна підтримка з боку держави, а не інформаційна. Хоча, аналізуючи діяльність створеного Офісу з просування експорту, можна зробити висновок, що інформаційна підтримка є основною метою його діяльності.

Отже, за напрямками співпраці суб'єктів господарювання (експортерів та імпортерів) і недержавних інституцій з державними органами влади визначено види їх взаємодії:

1) Інформаційна підтримка з боку держави – повинна забезпечувати повною інформацією суб'єктів господарювання щодо послуг з підтримки експорту та міжнародної торгівлі. Зокрема, до таких послуг відповідно до виконання цілей Офісу з просування експорту України відносяться:

- експортний консалтинг (практичні поради щодо виходу на зовнішні ринки та розвиток експортного потенціалу);
- освіта для експортерів (можливості для вдосконалення знань та навичок для підготовки вашого бізнесу до експорту);
- аналітика та інформація (аналітичні матеріали для вивчення потенційних ринків для експорту: торговельні огляди країн, секторальна аналітика, гайди та інформація про тарифні та нетарифні обмеження);
- пошук партнерів (заходи з розширення експортних можливостей та пошук нових закордонних партнерів: торгові місії, виставки, бізнес-форуми та онлайн-послуги для розвитку нових контактів) [58].

«Із початком карантинних заходів Офіс з просування експорту перевів свої послуги онлайн, а також запустив інформаційну сторінку для підтримки бізнесу під час COVID-19» [58].

Основною метою надання інформаційної підтримки суб'єктам господарювання є: оптимізація товарної структури експорту товарів з високим рівнем доданої вартості (стимулювання розвитку високотехнологічних та наукомістких виробництв) та географічна диверсифікація експорту товарів українського походження.

Комунікаційними каналами в даному випадку є інформаційні повідомлення електронною поштою, соціальні мережі, веб-сайт Державної установи «Офіс з просування експорту України», інші веб-

сайти, засоби масової інформації, рекомендації фахівців державних органів та поради знайомих. Крім цього, інформаційна підтримка суб'єктів господарювання забезпечується також через проведення конференцій, семінарів та тренінгів в сфері ведення зовнішньої торгівлі.

2) Фінансова підтримка полягає в здійсненні наступних заходів з боку держави: кредитування, гарантування та страхування експорту. В Україні постановою Кабінету Міністрів України від 07 лютого 2018 року №65 створено Експортно-кредитне агентство, що здійснює свою діяльність відповідно до визначених завдань:

- «захист українських експортерів від ризику неплатежів та фінансових втрат, пов'язаних з виконанням зовнішньоекономічних договорів (контрактів), шляхом страхування, перестраховування та гарантування;

- впровадження сучасних фінансових технологій у зовнішній торгівлі та механізмів підтримки експорту шляхом страхування, перестраховування та гарантування;

- розвиток експорту товарів (робіт, послуг) українського походження, підвищення конкурентоспроможності товарів (робіт, послуг) українського походження на світових ринках;

- участь у реалізації програм часткової компенсації відсоткової ставки за експортними кредитами;

- співпраця з міжнародними та іноземними фінансовими організаціями, в тому числі для акумуляції міжнародної фінансової допомоги, для забезпечення зростання експорту та економіки України;

- співпраця зростання експорту та економіки України» [226].

Основними видами діяльності Експортно-кредитного агентства є:

- «страхування та перестраховування експортних кредитів, наданих банками-кредиторами українському експортеру для забезпечення виконання умов зовнішньоекономічного договору (контракту), у тому числі на стадії виробництва товарів (робіт, послуг), від комерційних та некомерційних ризиків для забезпечення відшкодування коштів у разі невиконання українським експортером зобов'язань за наданими кредитами;

- страхування та перестраховування зовнішньоекономічних договорів (контрактів) українських експортерів від комерційних або некомерційних ризиків для забезпечення відшкодування коштів у разі невиконання іноземним покупцем зобов'язань за зовнішньоекономічним договором (контрактом);

- страхування та перестраховування експортних кредитів, наданих іноземному покупцю або банку іноземного покупця банками-

кредиторами, від комерційних та некомерційних ризиків для забезпечення відшкодування коштів у разі невиконання іноземним покупцем (банком іноземного покупця) зобов'язань за кредитами, наданими йому під зобов'язання закупівлі товарів (робіт, послуг) українського походження;

- страхування та перестраховування прямих інвестицій з України, що вкладаються в об'єкти підприємницької діяльності, від некомерційних ризиків для забезпечення відшкодування коштів у разі втрати інвестицій або їх частини;

- страхування та перестраховування акредитивів, підтверджених банком українського експортера, від комерційних та некомерційних ризиків для забезпечення відшкодування коштів у разі невиконання банком іноземного покупця зобов'язань з оплати коштів за поставлені товари (роботи, послуги) українського походження;

- страхування та перестраховування договірних банківських гарантій;

- надання сек'юритизаційних гарантій банкам-кредиторам для забезпечення відшкодування отриманих ними коштів рефінансування експортних кредитів, застрахованих ЕКА;

- надання зустрічних гарантій банкам українських експортерів з метою відшкодування коштів у разі використання наданих ними договірних гарантій, застрахованих ЕКА;

- надання тендерних гарантій (гарантій виконання зобов'язань українськими експортерами під час участі в міжнародних тендерах) [226].

3) Правова (законодавчо-нормативна) підтримка передбачає перегляд та оновлення нормативно-правових документів в сфері зовнішньоторговельної діяльності з урахування потреб та вимог недержавних суб'єктів політики. Зокрема, правова підтримка полягає в: застосуванні тарифних (митних, податкових) методів регулювання зовнішньої торгівлі; захисті українських суб'єктів господарювання від субсидованого та демпінгованого імпорту з використанням механізмів СОТ та встановленні інших нетарифних методів регулювання зовнішньої торгівлі тощо.

Основною метою правової підтримки недержавних суб'єктів зовнішньоторговельної політики є створення сприятливих умов для здійснення зовнішньої торгівлі, що забезпечують:

- розвиток експорту товарів з високою доданою вартістю (через застосування експортних дотацій та субсидій, кредитування на вигідних для експортерів умовах, податкових канікул) та зменшують частку сировинної продукції в експорті (створення бізнес-інкубаторів,

страхування експорту, встановлення фітосанітарних норм, процедури ліцензування окремих видів експорту);

- розвиток імпорту якісної та доступної сировини відповідно до аналізу конкурентних переваг країни (зниження митних тарифів) та зменшують частку імпорту в зовнішній торгівлі (встановлення фітосанітарних норм та інших технічних бар'єрів в торгівлі);

- регулювання питань встановлення фітосанітарних норм, процедури ліцензування та страхування операцій зовнішньоторговельної діяльності, а також розвитку бізнес-інкубаторів суб'єктів зовнішньоторговельної діяльності;

- удосконалення законодавства в сфері регулювання питання імпорту товарів з врахуванням потреб внутрішнього ринку країни.

В сфері зовнішньоторговельної діяльності є структура правових документів, яка складається з декількох рівнів: Кодекси, Закони України; Укази Президента України; Декрети Кабінету Міністрів України; Положення Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України, Міністерства закордонних справ, інших міністерств і відомств, що регулюють окремі питання тарифного і нетарифного регулювання зовнішньої торгівлі; угодами, укладеними Україною з іншими державами і іншими законодавчими актами України (Додаток Е).

4) Логістична підтримка полягає у створенні умов для ефективного руху матеріальних, інформаційних, фінансових ресурсів через митні кордони. Зокрема, це стосується: підтримки розвитку транспортної інфраструктури та формування сукупності логістичних послуг; спрощення процедур торгівлі та перетину товарів на митних кордонах країни; розвиток інфраструктури, електронних технологій та сервісів для міжнародної торгівлі.

5) Інституційна підтримка розкривається через розбудову організаційного механізму формування та реалізації державної зовнішньоторговельної політики. Зокрема, в Україні існує гостра необхідність у створенні та забезпеченні ефективного функціонування спеціальних (вільних) економічних зон для суб'єктів господарювання, які здійснюють або планують здійснювати зовнішньоторговельну діяльність.

В науковій літературі Пудрик Д.В. доводить, що «сучасний етап економічного розвитку обумовлює підвищення ролі регіонів у регулюванні зовнішньоекономічної діяльності. Визначено, що регулювання зовнішньоекономічних зв'язків на регіональному рівні може відбуватися за допомогою створення зон та територій, яким надається особливий статус. Мета їх створення полягає у сприянні розвитку конкурентоспроможних

підприємств, збільшенні обсягів зовнішньоекономічної діяльності, залученні додаткових інвестицій та розвитку ринкової інфраструктури. Узагальнення вітчизняної практики свідчить, що цей напрям не набув необхідного розвитку, хоча є потенційним резервом» [244].

Такі зони з особливим статусом, які пропонує впроваджувати науковець, в Україні недостатньо популярні з боку їх створення на рівні держави. На сьогодні в Україні виокремлюються спеціальні (вільні) економічні зони та території пріоритетного розвитку із спеціальним режимом інвестиційної діяльності. Також врегульовано діяльність індустріальних і технологічних парків (закони №991-ХІV «Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків» та №5018-VI «Про індустріальні парки»). «Завдання як індустріальних, так і технологічних парків – створення спеціальної зони з «тепличними» умовами для запуску і розвитку нового бізнесу» [303].

Відповідно до Закону України «Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків» визначені пріоритетні напрями діяльності технологічного парку – «економічно і соціально зумовлені напрями науково-технічної та інноваційної діяльності технологічного парку, що відповідають визначеним законодавством науково-технічним та інноваційним пріоритетам і спрямовані на промислове виробництво конкурентоспроможної високотехнологічної та інноваційної продукції і насичення нею внутрішнього ринку та забезпечення експортного потенціалу держави» [235].

Вважаємо, що з метою розвитку експортно-імпоротної діяльності національних виробничих підприємств доцільно створити бізнес-інкубатори, які будуть сприяти та підтримувати зростання експорту товарів і послуг.

6) Дипломатична підтримка полягає у розширенні зовнішньоторговельних зв'язків за географічними напрямками співпраці та поглиблення міжнародних інтеграційних процесів, що сприятиме розвитку ринків збуту та створюватиме умови для підвищення конкурентоспроможності національних підприємств. Зокрема, варто вказати на необхідності подальшої лібералізації торгівлі України та ЄС у рамках поглибленої та всеохоплюючої зони вільної торгівлі.

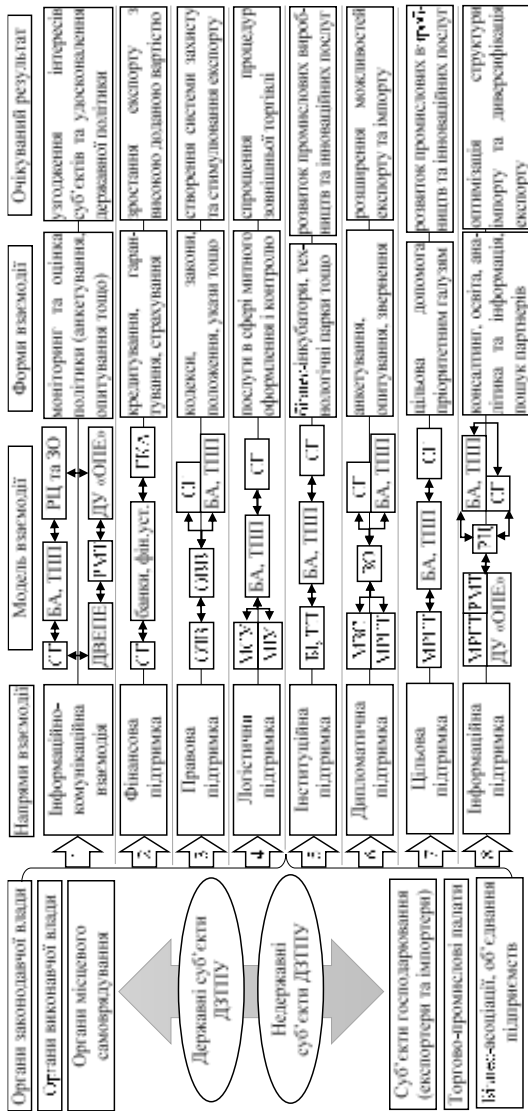
7) Цільова підтримка стосується окремих визначених пріоритетних галузей зовнішньої торгівлі та передбачає встановлення особливих умов діяльності суб'єктів господарювання, що здійснюють діяльність в даних сферах. Зокрема, до інструментів, що можуть використовуватися в межах

державного регулювання зовнішньоторговельної діяльності в рамках цільової підтримки, зараховуються: пільгове кредитування, податкові канікули, страхування, гарантування тощо.

8) Інформаційно-комунікаційна взаємодія: полягає в забезпеченні зворотного зв'язку недержавних суб'єктів з органами державної влади та місцевого самоврядування. Здійснюється через комунікаційні канали із застосуванням таких методів, як: анкетування, спостереження, порівняння, опитування тощо. Для налагодження ефективної комунікації зі сторони держави запропоновано функціонування Регіональних центрів обслуговування експортерів, імпортерів та інвесторів і Закордонних офісів з просування експорту, які виконуватимуть роль посередництва між бізнесом та Офісом з просування експорту, Радою з міжнародної торгівлі, Департаментом взаємодії з експортерами та просування експорту. Таким чином забезпечуватиметься врахування інтересів суб'єктів господарювання, їх об'єднань та торгово-промислових палат під час розробки та удосконалення державної зовнішньоторговельної політики. Це сприятиме розвитку експортно-імпортних операцій в частині розширення бізнес-контактів, виходу на зовнішні ринки, використання можливостей, що формуються на національному та міжнародному рівнях для розвитку підприємництва в країні.

Взаємодія державних та недержавних інститутів передбачає різносторонні напрями співпраці, які здебільшого пов'язані з підтримкою з боку держави процесу організації та здійснення зовнішньоторговельної діяльності. Тому на рис. 3.7 представлено запропоновану модель взаємодії державних та недержавних суб'єктів формування та реалізації державної зовнішньоторговельної політики України.

Отже, на підставі здійсненого аналізу видів підтримки держави суб'єктів господарювання в сфері здійснення експортно-імпортних операцій визначено, що основними сферами взаємодії державних та недержавних суб'єктів зовнішньоторговельної політики є інформаційна та фінансова. Обґрунтовано необхідність розширення механізму функціонування відносин органів державної влади та недержавних суб'єктів політики (експортери та імпортери, торгово-промислові палати, бізнес-асоціації, об'єднання підприємств). Зокрема, виокремлено напрями їх взаємодії (інформаційно-комунікаційна взаємодія, фінансова, правова, логістична, інституційна, дипломатична, цільова, інформаційна підтримка), сформовано моделі їх комунікації, окреслено форми взаємодії і виявлено очікуваний результат узгодження інтересів.

Примітка: ДВЕПЕ – Департамент взаємодії з експортерами та просування експорту; ДУ «ОПЕ» – Державна установа «Офіс з просування експорту»; РЦ – регіональні центри обслуговування експортерів, імпортерів та інвесторів; ЗО – закордонні офіси з просування експорту; РМТ – Рада з міжнародної торгівлі; ОЗВ – органи законодавчої влади; ОБВ – органи виконавчої влади; МСУ – Митна служба України; БІ, ТП – бізнес-інкубатори, технологічні парки; МРУ – Міністерство інфраструктури; МРЕТ – Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства.

Рис. 3.7. Модель взаємодії державних та недержавних суб'єктів формування та реалізації державної зовнішньоторгівельної політики України
Джерело: розроблено автором.

Запропонований підхід сприяє створенню ефективного організаційно-інформаційного механізму державної зовнішньоторговельної політики, що базується на різносторонніх напрямках співпраці її суб'єктів та враховує потреби суб'єктів господарювання, які безпосередньо впливають на визначення завдань та цілей державної політики.

Висновки до 3-го розділу

В ході дослідження організаційно-інформаційного механізму формування та реалізації державної зовнішньоторговельної політики зроблено наступні висновки:

1. Представлено структурну схему ідентифікації груп суб'єктів формування та реалізації державної зовнішньоторговельної політики: суб'єкти зовнішньоторговельної діяльності (підприємства, організації різних форм власності та сфер діяльності, їх об'єднання); недержавні органи (торгово-промислові палати, бізнес-асоціації, громадські організації); виконавчі органи міських рад у сфері зовнішньоекономічної діяльності (виконавчі комітети, відділи, управління та інші створювані радами виконавчі органи); державні органи законодавчої влади (Верховна рада України (ВРУ)); державні органи виконавчої влади та їх підрозділи (Кабінет Міністрів України, НБУ, Державна митна служба, Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства; Антимонопольний комітет); міжнародні організації (Світова організація торгівлі (СОТ), Комісія ООН з права міжнародної торгівлі, Конференція ООН з торгівлі та розвитку (ЮНКТАД), Міжнародний торговий центр, Міжнародна торговельна палата тощо).

2. Оцінка діючої структури органів державної влади в сфері регулювання зовнішньоторговельної діяльності підтвердила, що окремі функції щодо державного управління зовнішньоторговельною діяльністю між структурними підрозділами не мають чіткого та обґрунтованого розподілу. Запропоновано внести зміни до структури органів ВРУ та окремих міністерств Кабінету Міністрів України. Зокрема, виокремлення Комітету з питань зовнішньоторговельної політики та передача йому повноважень окремих підкомітетів сприяє формуванню єдиного органу, який відповідатиме за розгляд, аналіз та формування законодавства в сфері зовнішньоторговельної політики. Натомість діяльність Ради експортерів та інвесторів при Міністерстві закордонних справ України має

здебільшого інформаційний характер та спричиняє незрозумілий та неефективний розподіл обов'язків щодо реалізації положень зовнішньоторговельної політики в сфері сприяння розвитку експорту, залучення інвестицій та пошуку надійних партнерів серед закордонних підприємств, адже завдання дублюються з окремими підрозділами Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України. В структурі Державної установи «Офіс з просування експорту України» запропоновано виділити Закордонні офіси з просування експорту України, які будуть функціонувати при посольствах України. Крім того, в регіонах доцільно забезпечити функціонування Регіональних центрів обслуговування експортерів, імпортерів та інвесторів, які відповідатимуть за реалізацію інформаційного механізму формування та реалізації державної зовнішньоторговельної політики в регіонах.

3. Також виокремлено такі структурні підрозділи Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України, як: Департамент тарифного та нетарифного регулювання зовнішньої торгівлі, Департамент моніторингу та оцінки ефективності реалізації зовнішньоторговельної політики, Департамент торговельного захисту та розгляду торговельних спорів, Департамент розвитку промисловості та інвестицій в торгівлю, що сприяють злагоженості та ефективному розподілу обов'язків, вирішенню проблем та реалізації стратегічних напрямів розвитку зовнішньої торгівлі.

4. Побудовано організаційно-інформаційний механізм взаємодії органів державної влади та місцевого самоврядування в сфері формування та реалізації державної зовнішньоторговельної політики, який враховує комунікаційні відносини між гілками влади та передбачає співпрацю з метою сприяння розширенню товарних позицій та географічній диверсифікації експортних операцій, оптимізації імпорту товарів і послуг, забезпечення захисту суб'єктів господарювання та розвитку міжнародної співпраці України.

5. Окреслено особливості здійснюваної співпраці України з міжнародними торговельними організаціями, зважаючи на статус членства, тип формування відносин та правове забезпечення питань зовнішньої торгівлі, ратифіковане Україною. Визначено, що завданням органів державної влади є розподіл обов'язків між департаментами, що забезпечуватиме ефективність та сприятиме отриманню максимального результату в сфері співпраці з міжнародними організаціями. Окреслено канали взаємодії та охарактеризовано сутність раціонального розподілу обов'язків всередині організаційної структури органів державної влади в

сфері співпраці з СОТ за такими напрямками: Підкомітет з питань розвитку зовнішньоторговельних відносин з іншими країнами ВРУ (забезпечення супроводження розгляду ВРУ законопроектів); Департамент багатосторонніх та двосторонніх торговельних угод Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України (управління співробітництва з СОТ, відділ нотифікацій та обробки запитів) (формування та реалізація державної політики у сфері співробітництва з СОТ); Департамент торговельного захисту та розгляду торговельних спорів Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України (контроль процесу вирішення торговельних спорів в межах СОТ, аналіз та оцінка демпінгових заходів з боку країн-партнерів).

Представлена модель розподілу обов'язків органів державної влади в сфері формування та реалізації державної зовнішньоторговельної політики України побудована таким чином, що сприяє ефективній реалізації принципів та завдань СОТ. Кожен зі структурних органів державної влади відповідає за певний напрям співпраці та регулює відповідну сферу зовнішньоторговельних відносин в Україні.

6. Оцінюючи співпрацю України та ЮНКТАД, що базується на підставі розвитку діяльності СОТ, позитивним результатом є створення Ради з міжнародної торгівлі. Однак, аналіз діяльності Ради показав, що платформа для діалогу між державою та бізнесом, має характер одностороннього діалогу центральних органів виконавчої влади. Обґрунтовано доцільність налагодити взаємодію Офісу з просування експорту та їх запропонованих регіональних центрів обслуговування експортерів, імпортерів та інвесторів з структурними підрозділами Ради з міжнародної торгівлі. Це сприяє формуванню ланцюга взаємодії всіх рівнів суб'єктів державної зовнішньоторговельної політики, що створює ефективну комунікацію між владою та бізнесом і умови для покращення доступу суб'єктів господарювання до міжнародних програм розвитку, які пропонуються міжнародними організаціями.

7. За напрямками співпраці суб'єктів господарювання (експортерів та імпортерів) і недержавних інституцій з державними органами влади визначено види їх взаємодії. Зокрема, виокремлено наступні напрями взаємодії: інформаційно-комунікаційна взаємодія, фінансова, правова, логістична, інституційна, дипломатична, цільова, інформаційна підтримка, побудовано їх моделі комунікації, окреслено форми взаємодії і виявлено очікуваний результат узгодження інтересів. Представлена модель сприяє розвитку та удосконаленню інформаційного механізму формування та реалізації державної зовнішньоторговельної політики країни.

РОЗДІЛ 4

УДОСКОНАЛЕННЯ ЕКОНОМІЧНОГО ТА ПРАВОВОГО МЕХАНІЗМІВ ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ЗОВНІШНЬОТОРГОВЕЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВАЛЮТНОГО РИЗИКУ

4.1. Напрямки розвитку економіко-правового механізму державної зовнішньоторговельної політики України в умовах валютного ризику

Можливості та перспективи в розвитку зовнішньоекономічних відносин залежать від обраного напрямку державної зовнішньоторговельної політики країни. Відповідно до Закону України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» одними з основних завдань зовнішньої політики країни є: «забезпечення інтеграції України в європейський політичний, економічний, правовий простір з метою набуття членства в Європейському Союзі; підтримка розвитку торговельно-економічного, науково-технічного та інвестиційного співробітництва України з іноземними державами на засадах взаємної вигоди; забезпечення з метою повноцінного економічного розвитку, підвищення добробуту народу інтеграції економіки України у світову економічну систему; розширення міжнародного співробітництва з метою залучення іноземних інвестицій, новітніх технологій та управлінського досвіду в національну економіку в інтересах її реформування, модернізації та інноваційного розвитку» [228]. Дотримання цих завдань неможливе без реалізації ряду реформ, які на сьогодні відбуваються в Україні. Метою таких економічних реформ є створення сприятливих умов для стабільного розвитку бізнесу, який є ключовим джерелом залучення інвестицій та підставою зростання економіки. Одним з напрямів ведення підприємницької діяльності є вихід суб'єктів господарювання на зовнішні ринки товарів і послуг, капіталу.

В попередніх розділах монографії обґрунтовано тісний зв'язок валютної та державної зовнішньоторговельної політики. Крім того, зміни валютного курсу мають вагомий вплив на формування доходів і витрат недержавних суб'єктів зовнішньоторговельної політики, що визначає їх активність на зовнішніх ринках товарів і послуг. Тому валютна політика та її стан в загальній національній системі господарювання має бути

детермінантом змін і напрямів розвитку механізмів формування та реалізації державної зовнішньоторговельної політики.

На сьогодні на валютно-фінансовому ринку складається ситуація, що характеризує негативну динаміку змін національної валюти по відношенню до іноземних та недоступність фінансових інструментів для управління валютними ризиками для суб'єктів господарювання України.

Завданням державної зовнішньоторговельної політики є врахування особливостей та умов розвитку зовнішньої торгівлі з метою формування та реалізації методів державного управління, які будуть враховувати та зменшувати вплив валютного ризику на діяльність недержавних суб'єктів зовнішньоторговельної політики.

Тому метою дослідження є визначити напрями розвитку економічного та правового механізмів формування та реалізації державної зовнішньоторговельної політики в умовах валютного ризику на підставі застосування кореляційно-регресійного аналізу експортно-імпортних операцій, валютного курсу та економічних показників розвитку України.

Основними завданнями є:

- проаналізувати детермінанти курсу національної валюти по відношенню до іноземної (євро) в Україні та експортно-імпортних операцій;

- визначити, які з детермінант відіграють головну роль в формуванні курсу національної валюти по відношенню до іноземної (євро) та показниках експорту та імпорту товарів і послуг;

- навести пропозиції щодо напрямів формування економічного та правового механізмів державної зовнішньоторговельної політики у світлі результатів дослідження.

На рис. 4.1 представлено аналіз офіційного курсу гривні до 100 євро в період з 2008–2020 рр., що характеризує високу волатильність валютного ринку. Починаючи з 2014 року національна валюта знецінилась і продовжує дешевшати і девальвувати.

Створення стабільного валютного ринку є однією з умов економічного розвитку країни та, в свою чергу, ефективного зростання експортно-імпортних операцій. Тому актуальність дослідження є очевидною враховуючи сучасні умови трансформаційних перетворень в економічному, політичному та соціальному житті України.

В дослідженні курс EUR/UAH обраний через зростаючу інтеграцію економіки України до Європейського Союзу. Підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС стало основою для поглиблення розвитку економічних (в тому числі торговельних) відносин між Україною та ЄС. У

2016 р. почала діяти поглиблена та всеосяжна зони вільної торгівлі між Україною та ЄС. Сьогодні ЄС є найбільшим торговельним партнером України (в 2019 р. 41 % зовнішньоторговельного обороту припадало на країни-члени ЄС).

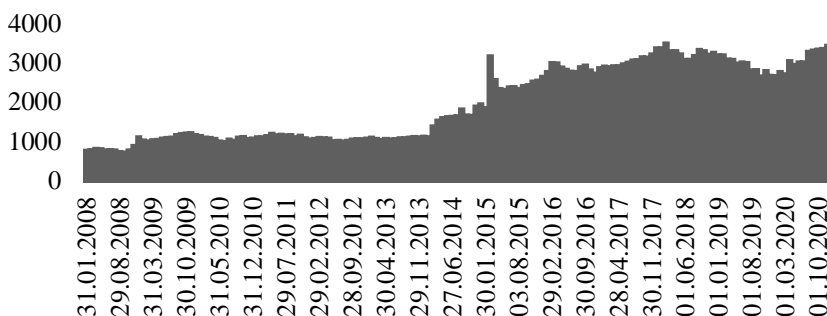

Рис. 4.1. Офіційний курс української гривні до 100 євро в період з 2008-2020 рр.

Джерело: [187].

Основна гіпотеза дослідження має на меті підтвердити, що зміна валютного курсу EUR/UAH залежить від зміни ряду макроекономічних показників (зростання ВВП, інфляція, процентна ставка, дефіцит державного бюджету, сальдо поточного рахунку, сальдо фінансового рахунку, експорт та імпорт товарів та послуг, зовнішній борг та інших) відповідно до теорії валютних курсів. Це дозволить визначити подальші напрями розвитку державної зовнішньоторговельної політики України в контексті співпраці з країнами Європейського Союзу. Також створить підґрунтя для розвитку основ державного регулювання системи управління валютними ризиками в зовнішньоекономічній діяльності підприємств України.

Дослідження проведено на підставі існуючих теорій валютних курсів, які почали формуватися в 70-х роках ХХ ст. Кожна теорія окреслює певні принципи, які залежать від того до якої економічної школи вони належать: кейнсіанської або монетарної. «Теорії валютного курсу вивчають проблеми вартісної основи в співвідношеннях валют, їх залежність від стану платіжного балансу і особливостей його динаміки, дозволяють давати чіткі уявлення про дані процеси. Це допомагає обирати адекватні конкретній економічній ситуації режими валютних курсів і методи їх реалізації» [161].

Теорія паритету купівельної спроможності є найпершою з теорій, її ґрунтовний аналіз здійснив Густав Кассель, вказуючи, що «готовність заплатити визначену ціну за іноземні гроші залежить від того факту, що ці гроші в іноземній країні мають купівельну вартість по відношенню до товарів і послуг» [98]. Дана теорія «передбачає причинно-наслідковий зв'язок між напрямком ціни одиниці однієї валюти в перерахунку на іншу та відносною динамікою рівнів цін у відповідних двох країнах протягом тривалого періоду часу» [464]. «Теорія спрямована на пошук «курсу рівноваги», який буде підтримувати рівновагу платіжного балансу. Цим визначається її зв'язок з концепцією автоматичного саморегулювання платіжного балансу. Визнаючи реальну базу курсу валют дана теорія підкреслює роль ринкових факторів вирівнювання курсових співвідношень і тим самим – платіжного балансу» [161].

Ринковий курс валют майже ніколи не співпадає з паритетом купівельної спроможності. Аналізуючи результати досліджень неофіційного способу визначення паритету купівельної спроможності національної валюти, дані мають дещо інший характер. Відповідно до досліджень журналу «The Economist» в січні 2018 року українська гривня займає перше місце серед країн, валюти яких оцінюються за The Big Mac Index. Купівельна спроможність української гривні занижена на 69,0 %. Очікуваний обмінний курс національної валюти має становити 8,90 UAH/USD [450].

«Прихильники монетарного підходу до визначення курсу валют розглядають курс як відносну ціну двох грошей. Тому вони стверджують, що змінні, що впливають на попит та пропозицію двох грошей, впливатимуть на обмінний курс між ними. Немало досліджень перевірило монетарний підхід до визначення курсу валют, і деякі з них зібрані у Френкеля та Джонсона (1978)» [367].

Монетарні моделі, які базуються на паритеті купівельної спроможності валютних курсів, визначають вплив грошової маси, національного доходу та відсоткових ставок на формування курсів національної валюти до іноземної.

Не менш важливими є засади кейнсіанської теорії (І. Фішер, 1925 та Дж. Кейнс, 1978), відповідно до якої «рекомендувалося знижувати курс національної валюти з метою впливу на ціни, експорт, виробництво і зайнятість в країні для боротьби за зовнішні ринки». Представник одного з напрямів кейнсіанської теорії (Р. Нурксе) – теорії курсів рівноваги або нейтральних курсів – підкреслюють «вплив на валютний курс таких

факторів, як: митні платежі, валютна спекуляція, політичні і психологічні фактори» [161].

Парвін С., Хан А.К. та Ісмаїл М. (Parveen S., Khan A.Q. and Ismail M.) зазначають, що «емпіричні дослідження, що стосуються зв'язку між мінливістю обмінного курсу та його факторами, не є остаточними. Курси валют – це, в основному, ціни однієї валюти в перерахунку на інші валюти, зумовлені нормальними силами попиту та пропозиції. Існує фіксована кількість євро, доларів, ієн тощо, випущених у будь-який момент часу (хоча уряди можуть друкувати додаткові гроші і купувати інші валюти та впливати на їх вартість). Оскільки попит збільшується або зменшується на будь-яку окрему валюту, це визначає рівноважну ціну для цієї валюти» [431].

Таким чином, відповідно до теоретичних підстав валютний курс формується під впливом ряду факторів, які мають економічний, політичний, правовий, інституційний характер. Автори різних теорій обґрунтовують вплив ринкових факторів та здійснюють дослідження на підставі емпіричних даних з метою визначення зв'язку між факторами та курсом національної валюти по відношенню до іноземної.

Дослідження ґрунтується на попередніх дослідженнях українських та зарубіжних науковців щодо виокремлення факторів, які визначають поведінку національної валюти в країні.

«Перші спроби проаналізувати поведінку валютних курсів були зроблені Рудігером Дорнбушем (1973), Річардом Мізом (1979) та Кеннетом Рогоффом (1983)» [338, с. 22-23]. Лейн Філіп (Lane Philip) здійснив емпіричне дослідження формування валютних курсів в довгостроковій перспективі та побудував власні моделі, які ґрунтуються на таких змінних, як відкритість торгівлі, розмір країни, незалежність центрального банку та державний борг. Дослідник проаналізував 107 країн за період 1974-1992 рр. [400].

Бойкорасєв Б. проаналізував постбреттон-вудський період 1974-2004 рр. у 82 країнах світу. Побудована регресійна модель дозволила автору виокремити ряд факторів впливу на валютний курс, які поділено на дві групи: «змінні, які впливають на рівноважний довгостроковий темп інфляції, та змінні, які впливають на довгострокову перспективу в реальному обмінному курсі. Відкритість та змінні темпи зростання ВВП на душу населення є суттєвими для пояснення темпу номінальної амортизації, коли обрані країни з рівнем інфляції менше 30%. Вкрай нестабільні країни розмір (ВВП) є важливим для оцінки номінальних курсів валют. Докази щодо інших змінних, таких як Індекс незалежності

Центрального банку, борг, умови торгівлі, слабші для оцінки номінальної вартості» [338].

Особливості формування валютного курсу в Пакистані досліджували Парвін С., Хан А.К. та Ісмаїл М., зокрема науковці розглянули такі фактори, як: інфляція, темпи зростання та показники зовнішньої торгівлі. В Пакистані «інфляція є найважливішим фактором, що призводить до нестабільності обмінного курсу в країні, оскільки вона більше сприяє варіаціям обмінного курсу»; «другою важливою змінною, яка приносить більше змін у курсі валют, є економічне зростання, тоді як порядок експорту та імпорту в варіації лежить на третій та четвертій позиціях» [431].

Причини валютних коливань в Ірані за період 1978-2008 рр. вивчали М. Гударзі, К. Ханарінежад та З. Ардакані. «Найбільший ефект належить ціні на нафту, а потім обсягу грошових потоків, що насправді представляє більшу відносну важливість цих змінних у порівнянні з іншими змінними моделі» [364].

Аббас, К., Ікбал, Дж., Аяз (Abbas, Q., Iqbal, J. and Ayaz) здійснили регресійний аналіз валютних курсів африканських країн. Результати дослідження свідчать, «що ВВП є лише змінною, яка демонструє значну залежність від обмінного курсу, тоді як інші дві змінні, тобто інфляція та реальна зацікавленість, виявляють незначну залежність» [320].

Польські науковці Тваровска К., Кокол М. проаналізували вплив на формування валютного курсу EUR/PLN окремих факторів та ідентифікували щільність зв'язку між залежними та незалежними змінними:

- «баланс фінансового рахунку та рівень інфляції є найважливішими факторами, що визначають рівень курсу EUR / PLN (зростання профіциту фінансового рахунку Польщі сприяє зростанню курсу валюти країни, збільшення рівня інфляції негативно впливає та зменшує значення польської валюти);

- ринкова процентна ставка – третій за значенням фактор, що визначає рівень курсу злотих (відносно зростання процентних ставок сприяє зростанню польської валюти);

- четвертою важливою змінною, яка призводить до більших коливань курсу злотих, є дефіцит уряду, тоді як економічне зростання та поточний рахунок менш значні» [464].

Натомість Хсін Ю. (Yu Hsing) розвиває дещо інший напрямок в дослідженні валютного ринку Польщі та за допомогою методу EGARCH розкриває зв'язок ринкових факторів та валютного курсу USD/PLN.

Зокрема, науковець доводить, «що вищий польський реальний референтний курс, вищий реальний ВВП США, вищий польський індекс реальних акцій та вищий очікуваний обмінний курс підвищать обмінний курс долара США / злотих, тоді як вищий рівень реальних федеральних фондів США, вищий реальний ВВП Польщі а вищий американський індекс реальних акцій знизив би курс долара / злотих» [371].

Маріано Крістін Нізіель К., Саблан Ванесса Ф., Сардон Джошуа Рей К., Пагута Рональд Б. (Mariano Christine Niziel Q., Sablan Vanessa F., Sardon Joshua Ray C. and Paguta Ronald B.) роблять висновок, «що ВВП відповідає за більшу частину реального руху валютного курсу, складаючи 29,22%, чисті іноземні активи становлять 6,64% варіацій реального курсу та обмежень імпорту, ціни на нафту та дефіцит бюджету становлять лише 3,92%, 2,87% та 2,11% відповідно» [411].

Чоу, Е.Х., & Чен, Х.Л. (Chow, E. H., & Chen, H.L.) (1998) характеризують «вплив валютного курсу японських фірм та їх детермінанти для різних горизонтів прибутковості. Рентабельність власного капіталу японських фірм зменшується в міру знецінення ієни. Більше того, на японські фірми більший негативний вплив знецінення єни, якщо вони перебувають у галузях з вищим коефіцієнтом імпорту та в неторговельних галузях, і менш погіршуються, якщо вони перебувають у галузях з вищим експортом» [341].

Бада, А. С., Олуфемі, А. І., Тата, І. А., Пітерс, І., Бава, С., Онвубіко, А. Дж., І Оньово, У. С. (Bada, A. S., Olufemi, A. I., Tata, I. A., Peters, I., Bawa, S., Onwubiko, A. J., & Onyowo, U. C.) (2016) вивчають «ефект передачі обмінного курсу на сукупному рівні на імпортні та споживчі ціни в Нігерії за період 1995Q1-2015Q1. Встановлено, що довгострокові еластичності наскрізних змін становлять 0,24 та 0,30 для базової та альтернативних моделей. Було виявлено, що ефект більший від імпорту, ніж від споживчих цін, що означає, що прохідний ефект зменшується по ціновому ланцюгу» [328].

Aghion, P., Bacchetta, P., Ranciere, R., & Rogoff, K. (Aghion, P., Bacchetta, P., Ranciere, R., & Rogoff, K.) (2009) пропонують «емпіричні докази того, що волатильність реального валютного курсу може мати значний вплив на довгострокові темпи зростання продуктивності, але ефект критично залежить від рівня фінансового розвитку країни» [322].

Українські науковці також досліджують поведінку валютного курсу національної валюти по відношенню до іноземних:

- Фатюха Н.Г. та Циганок Д.В. проаналізували вплив ринкових факторів на курс української гривні та визначили, що найбільший вплив на

курс долара здійснює обсяг грошової маси M2, а євро, єни, фунта, франка – ВВП [299];

- Т.М. Леснік досліджувала валютний курс USD/UAH та зробила висновок, що «суттєво впливають зовнішній борг країни, економічні та політичні кризи, а також грошова маса, внутрішня пропозиція грошей, стан платіжного балансу, обсяг бюджету, валютна політика держави та ступінь довіри до валюти» [154];

- Краснікова Л.І. та Гармель К.В., на відміну від попередніх науковців, побудували економіметричну модель багатофакторної регресії та обґрунтували прямий зв'язок між темпами зростання готівкового обмінного курсу протягом 1996-2001 рр. та темпами зростання індексу споживчих цін, обсягу зовнішнього боргу та купівлі іноземної валюти домашніми господарствами. Науковці довели, що у разі зростання на 1 %: «темпи інфляції готівковий обмінний курс зростає на 2,54 %; обсягу зовнішнього боргу – на 0,55 %; обсягів купівлі іноземної валюти домашніми господарствами – на 0,11 %. Якщо темпи зростання ставки рефінансування збільшаться на 100 %, гривня зміцниться на 0,3 %» [120].

Отже, валюта кожної окремої країни в залежності від рівня її економічного розвитку та політико-економічної ситуації характеризується різним ступенем впливу факторів. Головними факторами зміни валютного курсу є монетарна та фіскальна політики в країні, за допомогою інструментів яких уряд країни регулює ситуацію на валютному ринку.

Натомість дане дослідження стосується валютного курсу EUR/UAH, тому на наступному етапі проаналізуємо фактори, які впливають на формування курсу EUR/UAH. Враховуючи результати попередніх досліджень, положення економічної теорії та проаналізовані статистичні дані (табл. 4.1), сформувано гіпотези дослідження. Зокрема, як показав аналіз попередніх досліджень, науковці використовуючи інструменти регресійного аналізу, отримували результати, які підтверджували чи спростовували їх гіпотези. Так, модель побудована S. Парвін С., Хан А.К. та Ісмаїл М. (Parveen, A.Q. Khan and M. Ismail) (2012), які виокремили чотири фактори (інфляція; темп зростання; експорт; імпорту) впливу на валютний курс Пакистану, свідчить про отримання якісних результатів: R-square - 98,2%. Натомість науковці Тваровська К., Кокол М. (K. Twarowska, M. Kałol) (2014), які досліджували валютний курс Польщі, розкрили інший набір факторів: зростання ВВП, рівень інфляції, процентні ставки, сальдо поточного рахунку, сальдо фінансового рахунку, дефіцит бюджету, та отримали як результат неповну модель

даних, адже R-square склав всього 62,3 %, що свідчить про неврахування важливих факторів впливу на валютний курс.

Українські науковці (Леснік Т.М. (2017) та Фатюха Н.Г., Циганок Д.В. (2017)), в своїх дослідженнях побудували моделі, які врахували такі фактори, як: номінальний показник офіційного боргу, середньорічний темп інфляції, середньомісячна заробітна плата, ВВП, населення, обсяг грошової маси M2, обсяг експорту та імпорту, та отримали якісні результати з R-square, відповідно, 0,98 та 0,88. Варто зауважити, що Т.М. Леснік (2017) здійснювала дослідження валютної пари USD/UAH за період 1996-2016 рр., а Н.Г. Фатюха, Д.В. Циганок (2017) EUR/UAH за період 2009-2016 рр.

Таким чином, визначимо відповідність залежності факторів, представлених в табл. 4.1, теоретичним підставам, викладеним в економічній теорії. Позитивне зростання ВВП детермінує приплив іноземних інвестицій, зростання попиту на національну валюту, що свідчить про обернено пропорційну залежність між ВВП та валютним курсом EUR/UAH.

Згідно з концепцією малої відкритої економіки Манделла-Флемінга, «негативне сальдо платіжного балансу чинить тиск у бік зниження курсу національної валюти, оскільки резиденти країни для виконання своїх зобов'язань перед зовнішнім світом виявляють додатковий попит на іноземну валюту. А позитивне сальдо платіжного балансу сприяє зміцненню курсу національної валюти, оскільки збільшується пропозиція іноземної валюти на внутрішньому ринку» [27].

Інфляція негативно впливає на валютний курс EUR/UAH, як бачимо, в Україні курс EUR/UAH зростав разом зі підвищенням рівня інфляції. Натомість дефіцит державного бюджету призводить до зниження курсу національної валюти.

Відповідно до монетаристської моделі із гнучкими цінами, яку розробили Яacob A. Frenkel (1976) [360] і М. Мус, «зростання внутрішніх відсоткових ставок матиме своїм наслідком девальвацію обмінного курсу, оскільки в таких умовах попит на гроші в межах національної економіки знижуватиметься». «Збільшення грошової маси у межах національної економіки, порівняно з грошовою масою іншої країни, стає причиною девальвації національної валюти» [27, с. 22]. Натомість монетаристська модель з жорсткими цінам, запропонована Р. Дорнбушем (1976) [350], пояснює, що «зростання відсоткових ставок у відповідь на проведення більш жорсткої грошової політики стимулює приплив до національної економіки іноземних капіталів, що, у свою чергу, веде до істотної ревальвації номінального обмінного курсу» [27, с. 23].

Таблиця 4.1. Фактори, що впливають на обмінний курс EUR/UAH

Дата	Курс EUR/UAH (рчні зміни)	Зростання ВВП (річний %)	Інфляція, споживчі ціни (рчні %)	Відсоткова ставка (%)	Дефіцит державного бюджету (-) та профіцит (+)	Сальдо поточного рахунку (%) ВВП	Сальдо фінансового рахунку (млрд. дол. США)	Експорт товарів та послуг (річний % зростання)	Імпорт товарів та послуг (%) ВВП	Золотовалютні резерви, (млрд дол. США)	Зовнішній борг (% від маси МЗ ВВП)	Обсяг грошової маси МЗ (млрд. грн.)
1999	5,24	-0,19999999	22,68367181	45	-1,50	5,250002089	0,716	-2,2	48,24792	1,212	51,27631	21,714
2000	5,06	5,9	28,20309724	27	0,40	4,292316485	1,418	21,5	57,41342	1,628	45,87695	31,544
2001	4,67	9,200000008	11,95880854	12,5	-0,30	3,483353935	1,243	2,9	53,83417	3,095	59,45856	45,186
2002	5,53	5,199999971	0,757420846	7	0,50	7,501256809	2,309	9,1	50,70679	4,018	56,19019	64,321
2003	6,66	9,40000001	5,179677819	7	-0,40	5,786613015	2,052	7,4	55,18171	6,957	52,18893	94,855
2004	7,22	12,10000001	9,048067861	9	-3,00	10,65147039	0,706	21,3	53,69777	9,524	50,09715	125,483
2005	5,97	2,699999975	13,56957649	9,5	-1,90	2,94165386	2,395	-11,2	50,64084	19,394	41,21251	193,145
2006	6,34	7,300000033	9,056316591	8,5	0,70	-1,50250940	-1,521	-5,6	49,47138	22,256	51,17813	239,413
2007	6,92	7,900000766	12,84019539	8	1,40	-3,67925758	-5,706	3,2	50,36262	32,462	57,43045	391,273
2008	7,71	2,299999991	25,23191095	12	-1,32	-7,10085513	-12,227	5,7	54,9111	31,543	55,67565	512,527
2009	10,87	-14,80000000	15,89456869	10,25	-3,89	-1,48087778	-0,794	-2,2	48,04975	26,505	91,529	484,772
2010	10,53	4,200000018	9,378589479	7,75	-5,94	-2,21743255	-1,477	4,5	51,08668	34,57	92,75614	596,841
2011	11,09	5,465531905	7,960094513	7,75	-1,79	-6,27177040	-9,161	2,668995	56,42547	31,794	85,90912	681,801
2012	10,27	0,238681306	0,555555556	7,75	-3,79	-8,15501623	-12,902	-5,6455	56,37228	24,546	77,25927	771,126
2013	10,61	-0,02672964	-0,27624309	6,5	-4,45	-9,01095783	-17,218	-8,06119	52,19295	23,143	82,73816	906,236
2014	15,72	-6,55261889	12,18836565	14	-4,98	-3,40260865	-3,663	-14,2419	52,09882	7,53333	97,78391	955,349
2015	24,23	-9,779273947	48,72427984	22	-2,28	-0,207621672	0,123	-13,1653	54,48398	13,29999	134,933	993,81
2016	28,42	2,307601934	13,89503782	14	-2,94	-3,698919554	-3,875	-1,58058	55,51934	15,53933	127,7787	1102,39
2017	33,49	2,466	14,438	14	-1,60	-3,096	-1,964	3,76	55,704	18,80845	106,896	-
2018	32,32	3,405	10,952	15	-1,66	-4,914	-2,624	-2,288	53,92	20,8204	90,16	-
2019	26,45	3,233	7,887	18	-1,96	-2,682	-2,892	6,723	49,002	25,30216	78,117	-

Джерело: систематизовано на основі: [186], [425], [423], [424], [204], [376], [461].

В Україні спостерігається ситуація, коли зростання грошової маси корелює зі зростанням валютного курсу. Такий висновок бачимо, аналізуючи статистичні дані, представлені на табл. 4.1.

Едвардс С. (Edwards S.) «у розробленій моделі існує уніфікована динамічна система для аналізу поведінки реального обмінного курсу та паралельного розповсюдження на ринку. Грошово-кредитні та реальні фактори вплинуть на реальний обмінний курс у короткостроковій перспективі. Однак у довгостроковій перспективі реальні фактори впливатимуть лише на стійкий рівноважний реальний обмінний курс. За найбільш правдоподібних умов підвищення тарифів на імпорт призведе до рівноважного реального зростання. Це також стосуватиметься збільшення споживання урядом нетоварних товарів» [356].

Поліпшення умов торгівлі може призвести або до рівноважного реального знецінення, або до реального подорожчання. Збільшення надходження капіталу призведе до рівноважного реального зростання. Знецінення курсу національної валюти сприяє збільшенню обсягів експорту, а імпорт більш вигідний, коли національна валюта зміцнюється.

Одним із факторів зміцнення національної валюти є збільшення золотовалютних резервів. Аналізуючи динаміку зміни валютної пари EUR/UAH, можна зробити висновок, що в Україні спостерігається пряма залежність між даними показниками, за винятком окремих років (2008 р.), коли відбувалися економічні кризові явища в світі.

На підставі проведеного аналізу окреслено більш детально гіпотези дослідження:

- підвищення рівня ВВП, дефіцит державного бюджету, збільшення золотовалютних резервів призводять до зниження курсу національної валюти EUR/UAH, тобто зміцнення національної валюти;

- активне сальдо платіжного балансу, підвищення рівня інфляції, зростання грошової маси та державного боргу призводять до підвищення курсу національної валюти EUR/UAH, тобто знецінення національної валюти;

- зміна процентної ставки, динаміка обсягів зовнішньої торгівлі товарами і послугами в короткостроковому періоді не впливають на зміну валютного курсу EUR/UAH.

За допомогою застосування інструментів методів аналізу в ході дослідження перевірено гіпотези та визначено щільність зв'язку між показниками, які досліджуються.

У цьому дослідженні використовувались річні дані за період 2006-2016 років. Дані були зібрані з World Bank [455], Eurostat, European Central

Bank, Trading Economics, Національний банк України, Міністерство фінансів України. Кореляційно-регресійний аналіз здійснювався з використанням програми MS Excel.

На першому етапі дослідження проведено кореляційний аналіз вибраних факторів, що мають вплив на зміну валютного курсу EUR/UAH. Для кореляційного аналізу сформовано відповідну статистичну вибірку (табл. 4.1).

Таблиця 4.2. Кореляційна матриця залежності валютного курсу EUR/UAH

	Y	X1	X2	X3	X4	X5	X6	X7	X8	X9	X10	X11
Y	1											
X1	-0,28	1										
X2	0,16	-0,41	1									
X3	0,08	-0,22	0,58	1								
X4	-0,24	0,50	0,12	0,12	1							
X5	-0,39	0,34	0,11	0,26	0,35	1						
X6	-0,06	0,12	0,27	0,30	0,33	0,83	1					
X7	-0,17	0,79	-0,11	0,05	0,40	0,44	0,18	1				
X8	0,21	0,25	0,14	-0,12	0,04	-0,15	-0,23	0,38	1			
X9	0,16	-0,11	-0,17	-0,48	-0,27	-0,72	-0,58	-0,24	-0,11	1		
X10	0,77	-0,58	0,28	-0,01	-0,52	-0,48	-0,19	-0,44	0,22	0,21	1	
X11	0,84	-0,54	0,11	-0,20	-0,62	-0,75	-0,59	-0,53	0,24	0,43	0,87	1

Примітка: Y - курс євро / гривні (річні зміни); X1 - зростання ВВП (річний %) в Україні; X2 - інфляція, споживчі ціни (річні %) в Україні; X3 - відсоткова ставка (%) в Україні; X4 - дефіцит державного бюджету (-) та профіцит (+) в Україні, % ВВП; X5 - сальдо поточного рахунку (% ВВП) в Україні; X6 - сальдо фінансового рахунку (млрд. дол. США) в Україні; X7 - експорт товарів та послуг (річний % зростання) в Україні; X8 - імпорт товарів та послуг (% ВВП) в Україні; X9 - золотовалютні резерви, млрд дол. США; X10 - зовнішній борг (% від ВВП) в Україні; X11 – обсяг грошової маси M2 (млрд грн.).

Основне завдання кореляційного аналізу – визначення зв’язку між випадковими змінними і оцінювання його інтенсивності та напряму [256, с. 56]. В табл. 4.2 представлено абсолютні значення коефіцієнтів кореляції, які отримано на основі аналізу даних наведених у табл. 4.1 за допомогою функції «КОРРЕЛ» програми MS Excel.

Коефіцієнти кореляції характеризують тісноту зв’язку між аналізованими показниками. Зовнішній борг і обсяг грошової маси M2 мають сильний зв’язок з валютним курсом EUR/UAH. Ті змінні, коефіцієнт кореляції яких перевищує 0,30 (сальдо поточного рахунку), також впливають на зміну валютного курсу в значній мірі. Натомість слабкий

зв'язок спостерігається зі змінними: відсоткова ставка, сальдо фінансового рахунку, золотовалютні резерви тощо.

Варто враховувати той факт, що зовнішній державний борг в найближчі роки буде зростати, що також буде дестабілізувати фінансовий ринок України. Тому необхідно гармонізувати бюджетну політику з монетарною політикою, та скорелювати зв'язок обох цих політик з зовнішньоторговельною політикою країни.

З метою ідентифікації виду та характеристики зв'язку між залежною і незалежними змінними використано метод регресійного аналізу. Використовуючи програму MS Excel, побудовано множинну лінійну регресію (табл. 4.3), де залежна змінна – це валютний курс EUR/UAH, а незалежні змінні – це сальдо поточного рахунку, зовнішній борг, обсяг грошової маси M2.

Таблиця 4.3. Результати регресійного аналізу валютного курсу EUR/UAH

Регресійна статистика								
множинний R	0,94							
R-квадрат	0,884							
Нормований R-квадрат	0,86							
стандартна помилка	3,65							
спостережень	21							
Дисперсійний аналіз								
Показники	df	SS	MS	F	F value			
Регресія	3	1626,24	542,08	40,58	5,75			
Залишок	17	227,03	13,35					
Разом	20	1853,28						
Змінні	Коефіцієнти	Стандартна помилка	t-статистика	P-Значення	Нижні 95%	Верхні 95%	Нижні 95,0%	Верхні 95,0%
Y	-1,18	2,85	-0,42	0,68	-7,19	4,82	-7,19	4,82
X 5	0,94	0,23	4,02	0,00	0,45	1,44	0,45	1,44
X 10	-0,02	0,06	-0,33	0,75	-0,14	0,10	-0,14	0,10
X 11	0,03	0,00	6,26	0,00	0,02	0,04	0,02	0,04

Примітка: Y - курс євро / гривні (річні зміни); X5 - сальдо поточного рахунку (% ВВП) в Україні; X10 - зовнішній борг (% від ВВП) в Україні; X11 – обсяг грошової маси M2 (млрд. грн.).

Джерело: розраховано на основі таблиці 4.1.

Оцінюючи якість отриманих результатів, варто вказати, що коефіцієнт детермінації R2 складає 0,94. Це свідчить про те, що на 94 % значення результуючої ознаки (валютний курс EUR/UAH) визначається значеннями досліджуваних факторів, а на 6 % - іншими показниками. Враховуючи велику кількість чинників, які впливають на зміну валютного курсу EUR/UAH, отриманий результат вважаємо досить значимим.

Дані, передбаченні побудованою моделлю, з високою ймовірністю відповідають реальності, адже 94% зміни вихідної змінної (валютного курсу) визначається впливом вхідних змінних (факторів впливу на валютний курс). Стандартна помилка складає 3,65, це означає, що побудована модель може в середньому помилитися на 3650 грн. в оцінці зміни валютного курсу EUR/UAH.

В ході дослідження отримано наступне емпіричне рівняння лінійної регресії (4.1):

$$Y = -1,18 + 0,94 X5 - 0,02 X10 + 0,03 X11$$

Побудована модель є статистично значущою, а зміни валютного курсу EUR/UAH визначаються впливом факторів, які передбачені в представленому рівнянні.

Як результат, можна зробити висновок, що на валютний курс має суттєвий вплив вартісна різниця між експортними та імпортними поточними операціями, що характеризується як сальдо поточного рахунку.

На підставі проведеного дослідження обґрунтовано, що з підвищенням курсу євро щодо національної валюти на 1 одиницю частка сальдо поточного рахунку у ВВП зростає на 0,94%. Це свідчить про те, що девальвація гривні спричиняє зростання дефіциту поточного рахунку платіжного балансу.

Таким чином, бачимо, що одним з факторів, що впливає на формування валютного курсу, є зовнішня торгівля. Тому здійснено кореляційно-регресійний аналіз експортних та імпортних операцій (табл. 4.4), що дасть можливість спрогнозувати обсяги зовнішньої торгівлі та зміни, що відбуватимуться в показниках соціально-економічного розвитку як факторах впливу на експорт та імпорт товарів і послуг.

Результати кореляційного аналізу свідчать про те, що на зміну експорту впливає сукупність факторів, що вибрані для дослідження. Натомість імпорт має низьку залежність від визначених факторів та побудована регресійна модель не буде значущою. Тому в подальшому розглянуто залежність експорту від впливу факторів.

Таблиця 4.4. Кореляційні матриці залежності експорту та імпорту від впливу факторів

Кореляційна матриця залежності експорту від впливу факторів												
	Y	X1	X2	X3	X4	X5	X6	X7	X8	X9	X10	X11
I	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Y	1											
X1	0,79	1										
X2	-0,11	-0,41	1									
X3	0,05	-0,22	0,58	1								
X4	0,40	0,50	0,12	0,12	1							
X5	0,44	0,34	0,11	0,26	0,35	1						
X6	0,18	0,12	0,27	0,30	0,33	0,83	1					
X7	-0,17	-0,28	0,16	0,08	-0,24	-0,39	-0,06	1				
X8	0,38	0,25	0,14	-0,12	0,04	-0,15	-0,23	0,21	1			
X9	-0,24	-0,11	-0,17	-0,48	-0,27	-0,72	-0,58	0,16	-0,11	1		
X10	-0,44	-0,58	0,28	-0,01	-0,52	-0,48	-0,19	0,77	0,22	0,21	1	
X11	-0,53	-0,54	0,11	-0,20	-0,62	-0,75	-0,59	0,84	0,24	0,43	0,87	1

Примітка: Y - експорт товарів та послуг (річний % зростання) в Україні; X1 - зростання ВВП (річний %) в Україні; X2 - інфляція, споживчі ціни (річні %) в Україні; X3 - відсоткова ставка (%) в Україні; X4 - дефіцит державного бюджету (-) та профіцит (+) в Україні, % ВВП; X5 - сальдо поточного рахунку (% ВВП) в Україні; X6 - сальдо фінансового рахунку (млрд. дол. США) в Україні; X7 - курс євро / гривні (річні зміни); X8 - імпорт товарів та послуг (% ВВП) в Україні; X9 - золотовалютні резерви, млрд дол. США; X10 - зовнішній борг (% від ВВП) в Україні; X11 – обсяг грошової маси M2 (млрд. грн.).

Кореляційна матриця залежності імпорту від впливу факторів												
	Y	X1	X2	X3	X4	X5	X6	X7	X8	X9	X10	X11
Y	1											
X1	0,25	1										
X2	0,14	-0,41	1									
X3	-0,12	-0,22	0,58	1								
X4	0,04	0,50	0,12	0,12	1							
X5	-0,15	0,34	0,11	0,26	0,35	1						
X6	-0,23	0,12	0,27	0,30	0,33	0,83	1					
X7	0,21	-0,28	0,16	0,08	-0,24	-0,39	-0,06	1				
X8	0,38	0,79	-0,11	0,05	0,40	0,44	0,18	-0,17	1			
X9	-0,11	-0,11	-0,17	-0,48	-0,27	-0,72	-0,58	0,16	-0,24	1		
X10	0,22	-0,58	0,28	-0,01	-0,52	-0,48	-0,19	0,77	-0,44	0,21	1	
X11	0,24	-0,54	0,11	-0,20	-0,62	-0,75	-0,59	0,84	-0,53	0,43	0,87	1

Примітка: Y - імпорт товарів та послуг (% ВВП) в Україні; X1 - зростання ВВП (річний %) в Україні; X2 - інфляція, споживчі ціни (річні %) в Україні; X3 - відсоткова ставка (%) в Україні; X4 - дефіцит державного бюджету (-) та профіцит (+) в Україні, % ВВП; X5 - сальдо поточного рахунку (% ВВП) в Україні; X6 - сальдо фінансового рахунку (млрд. дол. США) в Україні; X7 - експорт товарів та послуг (річний % зростання) в Україні; X8 - курс євро / гривні (річні зміни); X9 - золотовалютні резерви, млрд дол. США; X10 - зовнішній борг (% від ВВП) в Україні; X11 – обсяг грошової маси M2 (млрд. грн.).

Для побудови емпіричних рівнянь лінійної регресії використано метод регресійного аналізу та побудовано множинну лінійну регресію (табл. 4.5).

Таблиця 4.5. Результати регресійного аналізу експорту

Регресійна статистика								
множинний R	0,86							
R-квадрат	0,74							
Нормований R-квадрат	0,63							
стандартна помилка	6,56							
спостереження	21							
Дисперсійний аналіз								
Показники	df	SS	MS	F	F value			
Регресія	6	1711,01	285,17	6,62	0,0017			
Залишок	14	602,48	43,03					
Разом	20	2313,5						
Змінні	Коефіцієнти	Стандартна помилка	t-статистика	P-значення	Нижні 95%	Верхні 95%	Нижні 95,0%	Верхні 95,0%
Y	-56,48	29,26	-1,93	0,07	-119,2	6,27	-119,23	6,27
X1	0,97	0,34	2,83	0,01	0,24	1,71	0,24	1,71
X4	-0,06	0,93	-0,06	0,95	-2,05	1,94	-2,05	1,94
X5	0,83	0,44	1,89	0,08	-0,11	1,78	-0,11	1,78
X8	1,09	0,60	1,82	0,09	-0,19	2,38	-0,19	2,38
X10	-0,10	0,13	-0,80	0,44	-0,38	0,17	-0,38	0,17
X11	0,01	0,01	0,96	0,35	-0,01	0,03	-0,01	0,03

Примітка: Y - експорт товарів та послуг (річний % зростання) в Україну; X1 - зростання ВВП (річний %) в Україні; X4 - дефіцит державного бюджету (-) та профіцит (+) в Україні, % ВВП; X5 - сальдо поточного рахунку (% ВВП) в Україні; X8 - імпорт товарів та послуг (% ВВП) в Україну; X10 - зовнішній борг (% від ВВП) в Україні; X11 – обсяг грошової маси M2 (млрд. грн.).

Оцінюючи якість отриманих результатів, варто вказати, що коефіцієнт детермінації R² складає 0,86. Це свідчить про те, що на 86 % значення результуючої ознаки (частка експорту в ВВП) визначається значеннями досліджуваних факторів, а на 14 % - іншими показниками. Враховуючи велику кількість чинників, які впливають на зміну частки експорту в ВВП, отриманий результат вважаємо досить значним.

Дані, передбачені побудованою моделлю, з високою ймовірністю відповідають реальності, адже 86% зміни вихідної змінної (частки експорту в ВВП) визначається впливом вхідних змінних (факторів впливу на зміну частки експорту в ВВП). В ході дослідження отримано наступне емпіричне рівняння лінійної регресії (5.2):

$$Y = -56,48 + 0,97 X_1 - 0,06 X_4 + 0,83 X_5 + 1,09 X_8 - 0,10 X_{10} + 0,01 X_{11} \quad (4.2)$$

Побудована модель є статистично значущою, а зміни частки експорту в ВВП визначаються впливом факторів, які передбачені в представленому рівнянні. Зокрема, на позитивну зміну експорту товарів і послуг впливають: зростання ВВП, зменшення дефіциту державного бюджету, зростання сальдо поточного рахунку, збільшення імпорту товарів та послуг, зменшення державного зовнішнього боргу та зростання обсягу грошової маси M2.

На підставі проведеного аналізу можна зробити висновок, що спостерігається тісний зв'язок між зовнішньоторговельною, бюджетною, та валютною політиками. Тому основні пропозиції, які стосуються можливості стабілізації валютного курсу EUR/UAH, оптимізації імпортних операцій та зростання експорту товарів і послуг, повинні виходити від ефективної взаємодії зазначених політик. На рис. 4.2 сформовано напрями розвитку державної зовнішньоторговельної політики в умовах валютного ризику.

Запропоновані напрями розвитку державної зовнішньоторговельної політики в умовах валютного ризику ідентифіковані на підставі здійсненого кореляційно-регресійного аналізу валютного курсу та експортно-імпортних операцій. Такий підхід забезпечить ефективне функціонування внутрішньої та зовнішньої економічних політик країни в довгостроковому періоді та матиме позитивний вплив на розвиток зовнішньої торгівлі України.

Отже, в ході дослідження побудована регресійна модель валютного курсу EUR/UAH частково підтвердили та спростували окреслені на початку дослідження гіпотези. Адже ідентифіковано, що фактори, які використані під час побудови моделі (зростання ВВП, інфляція, відсоткова ставка, дефіцит державного бюджету, сальдо поточного рахунку, сальдо фінансового рахунку, експорт товарів та послуг, імпорту товарів та послуг, золотовалютні резерви, зовнішній борг, обсяг грошової маси M2), по різному впливають на зміну курсу національної валюти по відношенню до іноземної. Найбільший вплив має сальдо поточного рахунку платіжного балансу, тобто зміна експорту та імпорту товарів. Тому також здійснено

кореляційно-регресійний аналіз експортних та імпортних операцій, що дозволило ідентифікувати фактори, які впливають на зміну експорту та імпорту товарів і послуг. Це надає можливість спрогнозувати обсяги зовнішньої торгівлі та врахувати зміни, що відбуваються в показниках соціально-економічного розвитку як факторах впливу на експорт та імпорт товарів і послуг.

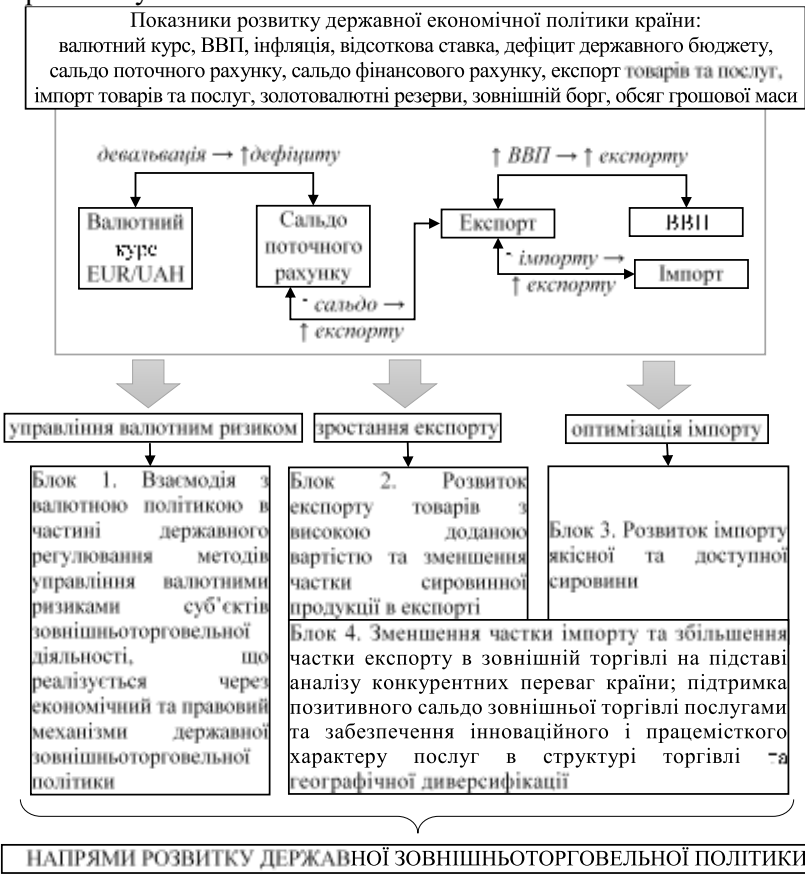

Рис. 4.2. Модель формування напрямів розвитку державної зовнішньоторговельної політики в умовах валютного ризику

Джерело: розроблено автором

На підставі цього змодельовано отримані результати дослідження та окреслено основні напрями розвитку зовнішньоторговельної політики в умовах валютного ризику:

- взаємодія з валютною політикою в частині державного регулювання методів управління валютними ризиками суб'єктів зовнішньоторговельної діяльності, що реалізується через економічний та правовий механізми державної зовнішньоторговельної політики;

- розвиток експорту товарів з високою доданою вартістю та зменшення частки сировинної продукції в експорті;

- розвиток імпорту якісної та доступної сировини;

- зменшення частки імпорту та збільшення частки експорту в зовнішній торгівлі на підставі аналізу конкурентних переваг країни; підтримка позитивного сальдо зовнішньої торгівлі послугами та забезпечення інноваційного і працевісного характеру послуг в структурі торгівлі та географічної диверсифікації.

4.2. Державне регулювання методів управління валютними ризиками суб'єктів зовнішньоторговельної діяльності

Відкриття зовнішніх ринків товарів і послуг для суб'єктів господарювання сприяє розвитку національної економіки, але разом з тим вимагає впровадження нових методик управління задля використання всього спектру можливостей міжнародної торгівлі. Зокрема, важливим аспектом є врахування ризиків, які виникають в зовнішньоторговельній діяльності на початковому етапі здійснення операцій експорту та імпорту товарів. Ідентифікація ризиків має на меті визначення причини їх виникнення з метою ефективного вибору методів управління ризиками, які повинні забезпечити мінімізацію, попередження виникнення або ж уникнення ризику в зовнішньоекономічній діяльності. Завдання державної політики є сприяння розвитку зовнішньої торгівлі та надання можливостей суб'єктам господарювання здійснювати ефективне управління ризиками, що впливають на їх діяльність і динаміку експортно-імпортних операцій країни в цілому.

Ризик є одним з основних економічних явищ, яке впливає на діяльність кожного суб'єкта господарювання. Причинами виникнення такого ризику в зовнішньоторговельній діяльності можуть бути: зміна курсу валют, цін при купівлі-продажу товарів на ринку, відсоткових ставок, а також виникнення різних природних явищ, поведінка постачальників та покупців, зміни в законодавчій базі. Крім цього, наявність інформаційної асиметрії продукує непередбачуваність суб'єкта господарювання до певних критичних ситуацій за відповідними сферами

невизначеності. У зв'язку з цим, виникає необхідність державного регулювання процесу управління валютними ризиками суб'єктів зовнішньоторговельної діяльності задля ефективного використання наявних обмежених ресурсів, нарощення капіталу та отримання відповідної частки не лише на вітчизняних, а й на міжнародних ринках товарів і послуг, капіталу та праці.

Негативна тенденція розвитку ринку товарів і послуг та фінансового ринку України є одним з найважливіших індикаторів економічної та фінансової глобалізації, що супроводжується зростанням ризиків і створює необхідність у впровадженні функцій управління ризиками в діяльність підприємств, зокрема і тих, які здійснюють операції на зовнішніх ринках товарів і послуг.

Застосування методів управління валютними надходженнями та витратами дозволить суб'єктам господарювання на певному етапі здійснювати ефективну зовнішньоторговельну діяльність. Таким чином, це дозволить отримувати нові економічні вигоди та створить можливість покращення інвестиційного клімату та конкурентоспроможності вітчизняного бізнесу, що допомагатиме країні ефективно інтегруватися у світову економіку.

Метою дослідження є розвинути економіко-правовий механізм формування та реалізації державної зовнішньоторговельної політики в умовах валютного ризику в розрізі врахування положень ризикології в сфері державного управління зовнішньоторговельною діяльністю.

У вітчизняній економічній літературі проблему управління діяльністю суб'єктів зовнішньої торгівлі піднімали у працях відомі такі науковці, як: В.Г. Бабенко, А.В. Безп'ятов, В. Вітлінський, Л.Б. Долінський, В.І. Міщенко, Л.О. Примостка, Л.В. Репа, О.М. Сохацька та інші. В закордонній економічній практиці науковці: О.Н. Болотіна, И.А. Бланк, А.Є. Глазирін, В.М. Гранатуров, Є.В. Іюда, Ю.В. Іюда, Н. Іващук (Natalia Iwaszczuk), В.А. Куліков, Дж. Маршалл, Л.Л. Мешкова, І. Мічула (Ireneusz Miciuła), Я. Орловська-Пужь (Jadwiga Orłowska-Puzio), П.Ю. Серіков, Г.В. Чернова, А.С. Шапкін, Д. Шлівіньскі (Daniel Śliwiński), І.Є. Юдін, свої наукові праці присвятили вирішенню проблемних питань, пов'язаних з методами управління ризиками суб'єктів господарювання.

В науковій літературі питання державного управління зовнішньоекономічними процесами вивчали такі науковці, як: Борисенко О.П. (2013) [22], Кравченко В.О. (2004) [118], Крутін В.Є. (2008) [124], Литвин Н.Ю. (2014) [155], Машков А.О. (2014) [164], Пісьмаченко Л.М. (2008) [213], Приймаченко Д.В. (2006) [227], Скрябіна Д.С. (2014) [269],

Стеценко О.В. (2008) [276], Стеблянко М.Д. (2015) [273], Філіна Г.І. (2003) [302], Яворський А.І. (2002) [319]. Лише окремі дослідники звертали увагу на ризики, що супроводжують процеси управління та впливають на сучасний стан зовнішньоекономічної діяльності. Зокрема, Дручек К.С. та Шведун В.О. [75] оцінюють ризики зовнішньоекономічної діяльності в державному управлінні та розкривають процес управління ризиками; Кулик Г. [147], Терещенко С., Галько С. [284] розглядають митні ризики та процес державного управління ними; Білявська О.Б. [17] обґрунтовує принципи управління ризиками в державному управлінні.

Враховуючи економічне становище України, нові перспективні напрями розвитку та інтеграцію діяльності вітчизняних підприємств в міжнародне співтовариство, потребують розгляду окремі питання, пов'язані з управлінням валютними ризиками, та закріплення на державному рівні особливостей регулювання методами управління такими ризиками.

Задля вирішення поставленої мети дослідження окреслено завдання:

- розкрити сутність поняття «ризики в зовнішньоторговельній діяльності» та обґрунтувати доцільність врахування валютних ризиків в зовнішній торгівлі;

- розглянути статистичні дані, які характеризують рейтинг країн світу в розрізі впливу валютних ризиків на здійснення операцій зовнішньої торгівлі, що дозволить оцінити місце України в міжнародному середовищі та стане підґрунтям розробки пропозицій щодо удосконалення державної зовнішньоторговельної політики;

- систематизувати методи управління валютними ризиками та ідентифікувати роль державних та недержавних суб'єктів зовнішньоторговельної політики в ефективному їх застосуванні;

- окреслити етапи управління валютними ризиками;

- навести пропозиції щодо удосконалення економічного та правового механізмів формування та реалізації державної зовнішньоторговельної політики в умовах підвищеного валютного ризику.

Більшість факторів впливу на розвиток країни спричинені ризиками, що виникають в ході зовнішньоекономічної діяльності та потребують розробки відповідної політики з управління ними. Ризик трактується як можливість настання чи ненастання події, яка матиме позитивний чи негативний вплив на здатність виконувати завдання, досягати цілі діяльності тощо. Ризики, що можуть виникати в ході виконання завдань на державному рівні можуть стосуватися наступних категорій:

- законодавчо-політичні (виникають у разі зміни здійснюваного державою політичного курсу, змін в законодавстві);

- структурно-кадрові (супроводжують зміни, що виникають в організаційній структурі виконавчої влади, повноважень та відповідальності окремих підрозділів та посад);

- регіональні (вимагають врахування специфіки розвитку конкретних регіонів);

- економічні (стосуються безпосередньо господарської діяльності підприємств, що здійснюють зовнішню торгівлю);

- геополітичні (мають глобальний характер та впливають через зовнішні фактори впливу на зовнішньоторговельні процеси).

У словнику М. Банько (M. Bańko) ризик визначається як:

– «можливість, ймовірність того, що щось не вдасться, що діяльність буде мати неправильний характер (...);

– дія, пов'язана з будь-якою небезпекою, яка може мати несприятливі наслідки (...)» [331].

Серед дослідників поняття ризику описано двома способами:

– «концепція негативного ризику: ризик розуміється негативно (як загроза) – можливість недосягнення очікуваного ефекту;

– нейтральна концепція ризику: ризик розуміється нейтрально (як можливість) – можливість отримання результату, який відрізняється від очікуваного» [382].

Польський дослідник Т.Т. Качмарек (T.T. Kaczmarek) у своєму дослідженні описує проблеми виникнення ризику в історичному аспекті, посилаючись на найперші спогади про ризики та загрози для здоров'я людей. Автор розкриває основні поняття, що розглядаються разом і часто навіть ідентифікуються, серед яких: невизначеність, незнання, випадковість, ненадійність, сумнівність, загрози. Він також розглядає визначення ризику, що описане в американській літературі, в якому ризик розглядається не лише з негативної сторони для діяльності підприємств, але й з врахуванням позитивних ефектів. Качмарек Т.Т. не погоджується з таким підходом, обґрунтовуючи свою критику тим, що «ризик в собі містить неотримання запрограмованих ефектів» [381].

Автор пропонує визначити ризик як «можливість виникнення невдачі та, зокрема, можливість виникнення подій, незалежних від діючого суб'єкта, які він не може точно передбачити і не може повністю запобігти їм, а також які – знижуючи корисні результати та / або збільшуючи витрати – забирають повністю або частково ознаку ефективності, корисності або економічності» [381].

В ході проведеного дослідження наукової літератури у сфері понятійно-категоріального апарату встановлено, що різні підходи науковців містять лише перелік видів ризиків, які розкривають особливості ведення зовнішньоторговельної діяльності підприємств. Зокрема, група науковців (Л. Маханець [163], М. Левченко [153], А. Свідерська [264]) звертає увагу на те, що необхідно класифікувати ризики в зовнішньоторговельній діяльності на групи залежно від виду діяльності (операційна, фінансова, інвестиційна, ітд.)

Рум'янцев А.П. та Н.С. Рум'янцева ризики в зовнішньоторговельній діяльності поділяють на «ризики, пов'язані з вибором країни, з вибором партнера, з укладанням міжнародних господарських контрактів, із митним регулюванням, маркетингові, транспортні, комерційні» [258].

Петросян Н.Е. розглядає зовнішньоекономічну діяльність і класифікує «ризики на наступні види: ризики митні, комерційні, маркетингові (інформаційний, галузевий, інноваційний), надійність партнера, політичні, макроекономічні (внутрішня економіка країни, економіка країни-партнера, заборгованість). Також автор виокремлює у структурі ризиків п'ять основних груп: пов'язані з умовами контракту, щодо територіального положення, щодо етапу угоди, щодо можливості впливу на ризик, щодо процесу підписання угоди» [211].

Однак, вважаємо, що доцільно охарактеризувати сутність ризиків в сфері ведення зовнішньоторговельної діяльності. Зокрема, варто врахувати представлені тлумачення поняття «ризик» та окреслити ризик в зовнішньоторговельній діяльності з врахування його можливих як позитивних, так і негативних наслідків. Адже ризики можуть нести загрози, що мають негативне значення для зовнішньоторговельної діяльності, а також користь, яка позитивно впливатиме на експортно-імпорتنі операції. Наприклад, падіння валютного курсу національної валюти по відношенню до іноземної позитивно впливатиме на діяльність експортерів, які мають заборгованість від іноземних контрагентів. Натомість, така ж ситуація на валютному ринку негативним чином позначиться на результатах імпорتنих операцій.

В табл. 4.6 представлено авторський підхід до розуміння ризиків в зовнішньоторговельній діяльності.

Запропонований підхід окреслює вплив ризиків на зовнішньоторговельну діяльність підприємств. Таким чином, для суб'єктів господарювання важливо враховувати як позитивні, так і негативні наслідки впливу ризиків на зміни в діяльності. Повертаючись до видів ризиків, які притаманні для суб'єктів зовнішньоторговельної діяльності,

варто підкреслити, що валютні ризики є одними з основних детермінантів виходу на конкретний зовнішній ринок товарів і послуг. Адже під час вибору країни здійснення зовнішньої торгівлі, суб'єкт господарювання має провести аналіз та оцінку потенційних контрагентів, в тому числі ризиків, пов'язаних з діяльністю в частині співпраці з країною походження контрагентів.

Таблиця 4.6. Ризики: позитивні та негативні наслідки для зовнішньоторговельній діяльності підприємства

<i>Ризики в зовнішньоторговельній діяльності – зміни, що відбуваються в діяльності підприємства під час здійснення діяльності на зовнішньому ринку товарів і послуг, які призводять до:</i>	
<i>позитивних</i> наслідків таких змін (зростання вартості майна або доходів, зменшення суми зобов'язань або витрат)	<i>негативних</i> наслідків таких змін (зменшення вартості майна або доходів, збільшення суми зобов'язань або витрат)

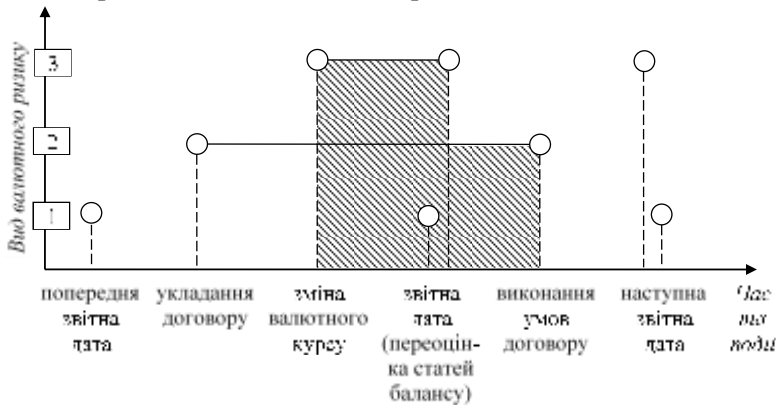
Джерело: розроблено автором

Відповідно до МСФЗ 7 «Фінансові інструменти: розкриття інформації» [173], «валютний ризик (currency risk) – ризик того, що справедлива вартість або майбутні грошові потоки від фінансового інструмента коливатимуться внаслідок змін валютних курсів». Найчастіше у літературі зустрічаються наступні види валютного ризику: ризик, пов'язаний із змінами обмінного валютного курсу, що впливають на статті балансу; ризик, що виникає при укладанні та виконанні зовнішньоекономічних контрактів; ризик, пов'язаний із зміною обмінного валютного курсу на макроекономічному рівні та впливає на майбутній фінансово-економічний стан підприємства.

В досліджуваних працях (О.Ю. Шереметьєва [315], Л.В. Репа [253], В.В. Вітлінський та Г.І. Великоіваненко [31], А.В. Лукашов [157], А.А. Єфімов [79] та інші) дані види валютного ризику характеризують, як: операційний, трансляційний (бухгалтерський), трансакційний (контрактний). Операційний валютний ризик супроводжує господарські операції та впливає на майбутні грошові потоки, виражені в іноземній валюті. Трансляційний валютний ризик виникає при консолідації звітності в материнських компаніях, які мають іноземні дочірні підприємства, тому даний вид ризику пов'язаний з особливостями бухгалтерського обліку активів і пасивів в іноземній валюті. Трансакційний ризик має визначені часові рамки, які передбачені умовами укладеного договору, та пов'язаний з дебіторською та кредиторською заборгованістю в іноземній валюті. Трансакційні (контрактні) та операційні ризики об'єднують в групу

економічних валютних ризиків, так як вони впливають на прибуток та конкурентоспроможність підприємства в результаті зміни валютного курсу. Ці види валютного ризику особливо небезпечні для суб'єктів господарювання країн зі слабкою національною валютою.

На рис. 4.3 наведено вплив виникнення різних видів валютних ризиків на діяльність підприємства та ідентифіковано зону підвищеного валютного ризику, що потребує застосування методів управління ризиками. Це дозволить сформулювати обґрунтований підхід щодо державного регулювання управління валютними ризиками, який враховуватиме найбільш небезпечні зони виникнення валютного ризику в зовнішньоторговельній діяльності підприємств.

Примітки: 1 –трансляційні (бухгалтерські) валютні ризики; 2 – транзакційні (контракті) валютні ризики; 3 –операційні валютні ризики; [штрихувана область] –зона підвищення валютного ризику (необхідність здійснення управління валютними ризиками)

Рис. 4.3. Види валютного ризику: доцільність застосування методів управління валютними ризиками

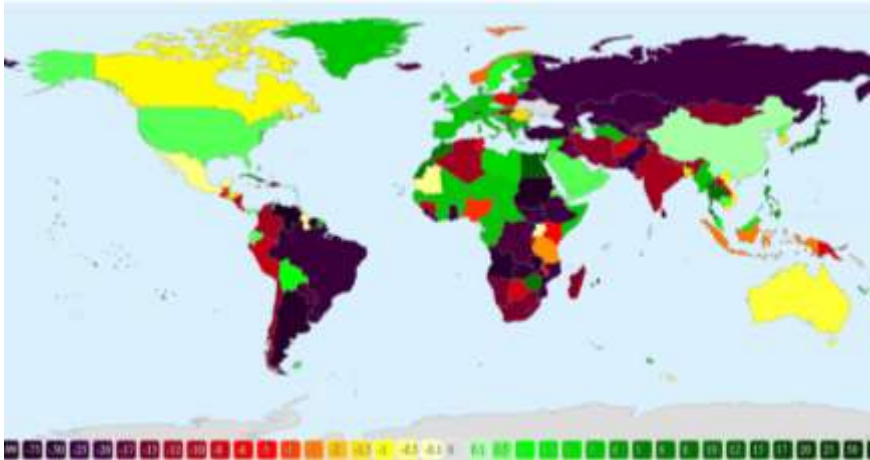
Джерело: розроблено автором.

Валютні ризики характеризуються зміною курсу іноземної валюти відносно національної. Тому трансляційні (бухгалтерські) валютні ризики виникають на звітну дату у разі зміни валютного курсу у порівнянні з минулою звітною датою, не впливають на реальні грошові потоки, стосуються лише даних фінансової звітності та не потребують застосування особливих методів управління валютними ризиками. В свою чергу, транзакційні (контрактні) валютні ризики обмежені в часі (термін дії договору), тому управління ними пов'язане з умовами договору. Адже,

якщо розрахунки за договором здійснюються до моменту зміни валютного курсу, то ризику не виникає і методи управління ними в такому випадку застосовувати не доцільно. Операційні валютні ризики впливають на грошові потоки, виражені в іноземній валюті, а, отже, виникають, якщо підприємство здійснює операції в іноземній валюті. Тому на кожну звітну дату та дату здійснення розрахунків статті звітності в іноземній валюті повинні переоцінюватися відповідно до положень чинного законодавства (П(С)БО 21 «Вплив змін валютних курсів»).

Операційні та трансакційні (контрактні) валютні ризики вимагають застосування методів управління з метою зниження негативного впливу ризиків на діяльність суб'єктів господарювання. Таким чином, обґрунтовано доцільність застосування методів управління валютними ризиками в розрізі ідентифікованих їх видів, враховуючи часовий аспект в діяльності суб'єкта господарювання. Наведені пропозиції можуть використовуватися на початковому етапі управління ризиками, що дозволить вчасно реагувати на зміни, що відбуваються в економічному середовищі та впливають на діяльність підприємств зовнішньої торгівлі.

На рис. 4.4 представлено інтерактивну карту, яка відображає зміну вартості валют країн світу по відношенню до української гривні.

Примітка: зелене забарвлення країни – підвищення курсу вартості валюти країни відносно української гривні; червоне забарвлення країни – знецінення курсу вартості валюти країни відносно української гривні.

Рис. 4.4. Зміна вартості валют в країнах світу по відношенню до національної валюти – української гривні (01.01.2018-01.01.2021 рр.)

Джерело: [359]

Валютний ризик є одним із видів ринкового ризику та виникає в результаті діяльності суб'єктів господарювання, що здійснюють операції на зовнішніх ринках в іноземній валюті. Врахування валютних ризиків в зовнішньоторговельній діяльності суб'єктів господарювання дозволяє здійснювати управління ризиками та застосовувати методи, які, в свою чергу, сприяють отриманню стабільного фінансового результату.

Щодо сучасної ситуації на валютному ринку України, як бачимо з рис. 4.4, національна валюта – українська гривня, знецінюється по відношенню до валют світу – долара США, євро. Для експортерів, з однієї сторони, складається позитивна ситуація, коли ризик зростання курсу валюти впливає на зростання експортного доходу. Однак, з іншої сторони збільшується вартість експортованого товару, що негативним чином позначається на конкурентоздатності українських підприємств на зовнішніх ринках товарів і послуг. Враховуючи той факт, що в Україні останні роки спостерігається негативне сальдо зовнішньоторговельного балансу, імпортери країни втрачають на девальвації валютного курсу української гривні. Таким чином, суб'єкти господарювання перед початком виходу на зовнішні ринки мають здійснити детальний аналіз валютного ризику та оцінку діяльності потенційних контрагентів з метою вибору оптимальних та ефективних методів управління валютними ризиками.

Нестабільність валютної системи країни негативним чином впливає на діяльність підприємств через коливання іноземних валют. В своїх наукових дослідженнях І. Мічюла (Ireneusz Miciuła) [415, с. 70] аналізує, що валютні ризики викликані постійним коливаннями курсів іноземної валюти на ринку. На валютні курси, в свою чергу, впливають багато чинників короткострокового та довгострокового характеру:

- економічні (відсоткові ставки, інфляція, платіжний баланс, монетарна політика, ВВП та інші);
- політичні (валютні режими, законодавство, фіскальна політика та інші);
- спекуляції на валютному ринку і операції національних банків.

За останні роки незалежності України відбуваються зміни в політичній, економічній та соціальній сферах, що негативним чином впливає на валютний ринок. Динаміка офіційного курсу долара США до української гривні є детермінантом негативного впливу змін валютного ринку на діяльність суб'єктів зовнішньої торгівлі. В таких умовах підвищується заінтересованість вітчизняних підприємств до застосування сучасних методів зниження впливу зміни валютних курсів на предмет їх

діяльності на міжнародному ринку товарів і послуг. Тобто все більшої популярності набуває управління валютними ризиками.

Лех А. (Lech A.) під поняттям «управління ризиками» розуміє реалізацію політики, що пов'язана з ризиками на підприємстві та охоплює не лише ризики, які несуть небезпеку втрати чогось, але також дають шанс отримання прибутку від здійснення діяльності підприємством. Основною метою управління ризиками є покращення показників фінансових результатів та неотримання збитків. На практиці це реалізується у вигляді максимального обмеження ризику і забезпечення уникнення збитків. Управління ризиками можна трактувати як логічно впорядкований збір правил і принципів, які однозначно та постійно застосовуються в діяльності цілого підприємства [402, с. 63].

Метою управління валютними ризиками суб'єкта господарювання є забезпечення реалізації стратегічних та тактичних цілей підприємства через збереження активів, адаптацію діяльності до змін внутрішнього і зовнішнього середовища, попередження, уникнення чи мінімізацію валютних ризиків при дотримання балансу інтересів всіх зацікавлених сторін.

На підставі дослідження наукових джерел систематизовано методи управління ризиками (табл. 4.7), що вчені пропонують застосовувати з метою зменшення негативного впливу змін показників валютного ринку на діяльність та, зокрема, фінансові результати суб'єктів господарювання.

Кожен вид методу управління валютними ризиками характеризується певними цілями та інструментами, за допомогою яких досягається певний результат. Найбільш поширеними методами управління ризиками є страхування, хеджування, диверсифікація і лімітування.

Проаналізувавши методи управління валютними ризиками, що наведені в табл. 4.7, визначено, що розподіл, уникнення, передача, прийняття та об'єднання ризику є категоріями, які характеризують дії, що здійснюються для управління ризиками. В свою чергу, диверсифікація, страхування, хеджування, лімітування, створення резервів та використання внутрішніх фінансових нормативів є методами управління ризиками.

Таблиця 4.7. Методи управління валютними ризиками в діяльності суб'єктів зовнішньої торгівлі: підходи в науковій літературі

<i>Методи управління валютними ризиками</i>	<i>Фабозици Френк, Мані Стівен [298, с. 338], Шапкін А.С. [313], Маршалл Дж., Вілуп Бансал К. [162, с. 185]</i>	<i>Долінський Л.Б. [71, с. 104]</i>	<i>Юда Е.В., Юда Ю.В., Мешкова Л.Л., Болотіна Е.Н. [90]</i>	<i>Глазирін А.Е., Куліков В.А., Юдін І.Е., Серіков П.Ю. [37, с. 39]</i>	<i>Вемлячова О.А., Савочка Л.С. [85]</i>	<i>Гранатуров В.М. [45]</i>	<i>Чернова Г.В. [309]</i>	<i>Разом</i>
<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>	<i>5</i>	<i>6</i>	<i>7</i>	<i>8</i>	<i>9</i>
страхування	+	+(ЗС)	+	+	+	+	+	7
хеджування	+	+(ЗС)	+	+	+	+		6
диверсифікація	+	+(ВС)	+		+	+		5
лімітування	+	+(ВС)	+		+	+		5
розподіл ризику		+(ЗС)	+		+		+	4
самострахування			+		+	+	+	4
унікнення ризику			+	+	+		+	4
передача ризику				+	+		+	3
прийняття ризику					+		+	2
створення резервів, запасів		+(ВС)				+		2
додаткової інформації		+(ВС)	+					2
використання внутрішніх фінансових нормативів					+			1
об'єднання ризику					+			1

Примітки: ВС – внутрішні способи, ЗС – зовнішні способи.

Перевагами здійснення управління ризиками для діяльності підприємства є:

– збільшення ймовірності досягнення цілей суб'єкта господарювання;

- удосконалення фінансової звітності щодо формування звітної інформації про ризики та методи управління ними;
- удосконалення організаційної структури в частині формування та функціонування відділу управління ризиками діяльності;
- зміцнення довіри інвесторів до підприємства та, як наслідок, збільшення інвестиційної привабливості не лише на рівні суб'єктів господарювання, але й на національному рівні;
- удосконалення механізму контролю діяльності;
- мінімізація збитків шляхом уникнення, попередження виникнення або зменшення негативного впливу ризиків на діяльність підприємства;
- оптимізація оподаткування через регулювання фінансового результату завдяки застосуванню методів управління ризиками;
- ефективне використання ресурсів підприємства;
- оперативна ідентифікація загроз і можливостей зовнішнього середовища та пристосування діяльності до змінних зовнішніх економічних умов.

В Україні нерозвиненість фінансового сектору економіки впливає на діяльність вітчизняних суб'єктів господарювання, адже вони не можуть використати існуючі на міжнародному ринку капіталу можливості для розвитку свого бізнесу.

Однак, на початку 2015 р. відбулися позитивні зміни на фінансовому ринку для суб'єктів господарювання, в тому числі і для тих, які заінтересовані в управлінні валютними ризиками. Зокрема, запуск валютних ф'ючерсів на строковий ринок створив новий етап розвитку біржової торгівлі, що відіграє важливу роль для здійснення хеджування як одного з методу управління валютними ризиками суб'єктів господарювання, що здійснюють зовнішньоекономічні операції.

25 лютого 2015 на «Українській біржі» відбувся запуск ф'ючерсу на курс євро-долар США (ф'ючерси DE-3.15 і DE-6.15). Таке рішення було прийнято Біржовою радою «Української біржі» 19 лютого 2015 р., після отримання погодження НКЦПФР на впровадження торгів цими контрактами. Також «Українська біржа» 28 січня запустила торги новими ф'ючерсними контрактами на курс долар США-українська гривня (ф'ючерс DX-6.15) і на ціну однієї тройської унції афінованого золота.

Зважаючи на позитивні зміни в розвитку строкового ринку, що впливають на результативність застосування хеджування як методу управління валютними ризиками, необхідність введення валютних ф'ючерсів на фінансовий ринок України є обґрунтованою та доцільною з метою розвитку національної економіки.

Як бачимо, існує багато способів управління валютним ризиком. Інструменти хеджування, пропонувані фінансовими установами, мають на меті допомогти підприємству в процесі управління валютним ризиком. Трейдери можуть використовувати методи хеджування або використовувати заставу у вигляді складних інструментів хеджування.

Пухальська К. та Тимочко І.Д. (Puchalska K. i Tymoczko I.D.) аналізують інформацію про методи управління ризиками, що застосовуються іноземними економічними суб'єктами. Наприклад, автори повідомляють, що в Польщі «понад 24% імпортерів та 25% експортерів заявляють, що захищаються від валютного ризику, використовуючи передові методи управління ризиками. Форварди та валютні опціони залишаються найпопулярнішим складним інструментом, який використовують польські нефінансові підприємства». У Бельгії «компанії надають найбільше значення зменшенню волатильності доходів, а не потоків, тому компанії з оборотом, деномінованими в іноземних валютах, використовують методи зменшення валютного ризику». У Китаї, з іншого боку, «компанії спочатку використовують природні методи обмеження валютного ризику шляхом узгодження припливу та відтоку (включаючи використання позик в іноземній валюті), а вже потім використовують передові інструменти для управління валютним ризиком». У Туреччині «найбільш часто використовуваними деривативами, що використовуються для зменшення валютного ризику, є форвардні операції (понад 60% усіх операцій хеджування) та валютні свопи (близько 18% усіх операцій хеджування)» [465].

Підсумовуючи, можна зробити висновок, що використання методів управління ризиками є популярним серед суб'єктів господарювання з різних країн. Хоча підприємства не завжди використовують похідні фінансові інструменти, як правило, кожен суб'єкт господарювання має встановлений режим застосування природних (внутрішніх) методів обмеження валютного ризику.

Проведене дослідження дає змогу обґрунтувати власний підхід до класифікації методів управління валютним ризиком. На рис. 4.5 обґрунтовано сформовані методи хеджування від валютного ризику у зовнішній торгівлі, що використовуються суб'єктами господарювання.

Рис. 4.5. Методи управління валютним ризиком у кореляції з рівнем валютного ризику

Джерело: систематизовано автором на підставі проведеного дослідження.

Зовнішні методи відрізняються від внутрішніх тим, що вони передбачають взаємозв'язок між економічним суб'єктом, що зазнає валютного ризику, та фінансовою установою, яка пропонує товари, що дозволяють підприємству захищатися від валютного ризику.

Розроблений підхід відрізняється від існуючого тим, що враховує рівень валютного ризику. Хоча варто зазначити, що поділ ризику на малий, середній, високий і дуже високий повинен обґрунтовувати фінансовий департамент з урахуванням виду іноземної операції, напрямків діяльності підприємства та інших факторів, що впливають на кількісну оцінку валютного ризику.

Внутрішні методи управління валютним ризиком ефективно застосовуються до малого та середнього рівнів валютного ризику. Внутрішні методи хеджування від валютного ризику в більшій мірі використовуються малими та середніми підприємствами, оскільки вони мають обмеження у забезпеченні фінансовими ресурсами, що пов'язано із використанням зовнішніх методів. Суб'єкти великого бізнесу частіше подають використовують зовнішні методи управління валютними ризиками, оскільки ступінь впливу на кінцевий економічний результат

іноземних операцій вищий порівняно з малими та середніми підприємствами.

Розвиток галузі управління ризиками, пов'язаної з розвитком світової економіки, характеризується збільшенням економічного ризику в діяльності підприємств (рис. 4.6). Розвиток міжнародного ринку товарів і послуг з часом все частіше характеризується високим рівнем конкурентоспроможності, інноваціями в економічній діяльності, створенням нових робочих місць, які потребують відданих людей із відповідними навичками. З цієї причини роль ризику в економіці країни зростає і в системі управління ризиками виникають нові можливості.

Яюга К. перерахував найважливіші питання, пов'язані з причинами виникнення та регулювання управління ризиками. З 1970-х років розпочався новий етап управління ризиками, який був викликаний крахом бреттон-вудської системи і вимагав розробки нових підходів до управління ринковими ризиками.

Представлені автором джерела містять ключові елементи управління ризиками та опис можливостей використання інструментів управління ризиками. В системі управління ризиком на міжнародному рівні розроблені стандарти, які регулюють окремі питання в сфері ризикології, зокрема, до таких джерел належить серія міжнародних стандартів ISO 31000 «Менеджмент ризиків»: ISO Guide 73:2013 «Керування ризиком. Словник термінів»; ISO 31000:2018 «Менеджмент ризиків. Принципи та керівні вказівки»; ISO/IEC 31010:2013 «Керування ризиком. Методи загального оцінювання ризику» та інші.

Документи, розроблені у світлі фінансової кризи 2008 року, як і раніше відіграють важливу роль у регулюванні та уніфікації діяльності суб'єктів господарювання з точки зору прийняття управлінських рішень в умовах існуючого ринкового ризику.

Зміни у світовій економіці, як позитивні, так і негативні, вимагають від органів державної влади, громадських організацій, неурядових організацій та суб'єктів господарювання дивитися в майбутнє, щоб створити умови для швидкого реагування на зміни в навколишньому середовищі та оптимального використання наявних можливостей. Впровадження системи управління валютним ризиком у діяльність підприємств є одним із шляхів максимізації наявних можливостей та зменшення впливу негативних наслідків зміни курсів іноземних валют по відношенню до національної.

Огляд літератури представляє різні підходи вчених та стандартів управління ризиками щодо організації та впровадження процесу управління ризиками (табл. 4.8).

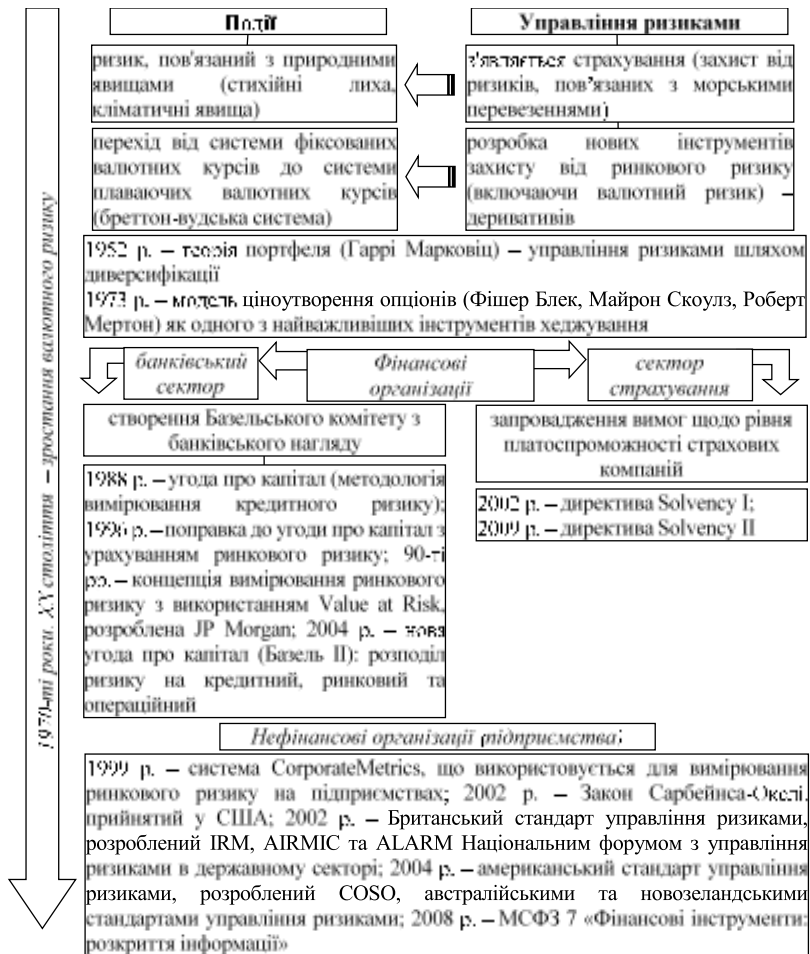

Рис. 4.6. Розвиток сфери управління ризиками та суб'єктів ризику
Джерело: систематизовано на підставі досліджень [382].

Представлені підходи до визначення процесу управління ризиками містять подібні етапи поведінки в діяльності суб'єкта господарювання. Стандарт управління ризиками FERMA пропонує широкий процес управління ризиками та пропонує ряд зразкових інструментів та сценаріїв дій. Стандарти ISO 310010: 2013 визначають подібний режим управління ризиками, за винятком того, що спілкування та консультації, а також моніторинг та нагляд не є окремими етапами цього процесу, а мають місце протягом усього процесу управління.

Таблиця 4.8. Процес управління ризиками в дослідженнях вчених

Джерело	Підхід до етапів у процесі управління ризиками
Стандарт управління ризиками FERMA [446]	<ol style="list-style-type: none"> 1. Стратегічні цілі підприємства 2. Оцінка ризику (аналіз ризику, виявлення ризику, опис ризику, вимірювання ризику, оцінка ризику) 3. Зв'язок з ризиками (загрози та можливості) 4. Рішення 5. Управління ризиками 6. Звітвання 7. Моніторинг
Норми ISO 310010:2013 Керування ризиком [191]	<ol style="list-style-type: none"> 1. Визначення контексту 2. Аналіз ризику 3. Ідентифікація ризику 4. Оцінка ризику 5. Управління ризиками 6. Встановлення та здійснення діяльності, структур, процесів, відповідальності та повноважень
Miciuła I. [416, с. 92]	<ol style="list-style-type: none"> 1. Вибір стратегії 2. Аналіз ризику (ідентифікація, кількісна оцінка та оцінка прийнятності ризику) 3. Контроль ризику та контроль за вжитими захисними заходами
Orłowska-Puzio J. [430]	Етап I. Аналіз ризику (виявлення ризику, оцінка шкали ризику, визначення ієрархії ризиків). II етап. Активний підхід до ризику (усунення ризику, зменшення ризику, сегментація ризику, розподіл ризику, передача ризику). III етап. Фінансування ризиків (самострахування, страхування в системі економічного страхування)
Kaczmarek T.T. [330]	<ol style="list-style-type: none"> 1. Ідентифікація ризику 2. Аналіз ризику 3. Формулювання варіантів 4. Оцінка ризику 5. Рішення та дії в області ризику 6. Контроль, моніторинг та оцінка вжитих дій
Jajuga K. (red.) [379]	<ol style="list-style-type: none"> 1. Ідентифікація ризику 2. Вимірювання та оцінка ризиків 3. Вжити заходів для зменшення ризику 4. Моніторинг ризиків
Kokot-Stepień P. [385]	<ol style="list-style-type: none"> 1. Ідентифікація ризику 2. Аналіз ризику 3. Формулювання варіантів можливих рішень 4. Оцінка ризику (оцінка рівня ризику) 5. Контроль ризику (ризикові рішення та дії) 6. Контроль, моніторинг та оцінка вжитих дій

З точки зору різноманітних підходів вчених, процес управління ризиками – це система наступних етапів, які узагальнені в наступний спосіб:

1. Аналіз валютного ризику (ідентифікація ризику та визначення валютної позиції, опис, вимірювання ризику).
2. Рішення та дії щодо управління валютними ризиками.
3. Контроль, моніторинг та оцінка прийнятих рішень та дій.

Наведені етапи є найважливішими процедурами, яких повинен дотримуватися суб'єкт господарювання в галузі управління ризиками.

Варто, однак, зазначити, що один із вчених – Мічула І. – починає процес управління, вибираючи стратегію, подібну до того, що згадується у стандартах та нормах (етапи встановлення стратегічних цілей компанії та визначення контексту).

Рішення про впровадження системи управління ризиками вже передбачає, що підприємство ставить стратегічні цілі в загальній стратегії суб'єкта господарювання. Тому в цілях здійснюваного дослідження першим кроком визначено аналіз валютного ризику, який включає виявлення, опис та вимірювання ризику. Другим базовим етапом процесу управління ризиками є прийняття рішень та здійснення заходів, пов'язаних із управління ризиками. Результати управління ризиками перевіряються, контролюються та оцінюються на завершальній стадії управління ризиками.

Розвиток світової економіки як один із факторів появи валютного ризику в зовнішньоторговельних операціях суб'єктів господарювання вплинув на створення нових підходів до управління діяльністю підприємств. Впроваджена в організаційній структурі суб'єктів господарювання система управління ризиками позитивно впливає на досягнення основних результатів діяльності. Оскільки це мінімізує вплив валютного ризику на фінансові результати.

Підсумовуючи проведені дослідження, визначено основні результати щодо окремих етапів управління валютним ризиком у формі документів чи дій, що підтверджують прийняті рішення:

1. На першому етапі аналізу валютного ризику було встановлено, що рішення приймаються щодо:

- ідентифікації ризику, коли створюється реєстр ризиків, в якому описується тип ризику, валютні позиції, і на його основі планується купівля / продаж товарів і послуг, прогнозуються валютні потоки;

- опису валютного ризику, метою якого є визначення основних ознак ризику в кількісному та якісному підході з урахуванням впливу

факторів на курс іноземної валюти. Він проводиться за допомогою інструментів технічного та фундаментального аналізу. В результаті створюється детальний опис факторів, що впливають на курс валюти, а також опис графіків курсів з точки зору змін курсу валют, тенденцій та прогнозів на майбутнє;

- вимірювання валютного ризику, метою якого є оцінка ризику через втрату на відкритій та незабезпеченій валютній позиції. На цьому етапі застосовуються різні методи оцінки валютного ризику.

2. На другому етапі управління валютним ризиком приймаються рішення та здійснюються операції щодо безпосереднього управління ризиком. В рамках цього етапу створюється карта валютного ризику та обґрунтовуються обрані методи захисту експортно-імпортних операцій від валютного ризику. Підприємства можуть використовувати як внутрішні, так і зовнішні методи, враховуючи рівень валютного ризику та його вплив на стан операцій. Неодмінним елементом цього етапу є також складання бюджету кошторисних витрат на застосування певних методів.

3. На третьому етапі управління валютним ризиком прийняті рішення та дії контролюються та оцінюються. За результатами цієї діяльності готується звіт, в якому описуються результати та наслідки вжитих дій та містяться рекомендації щодо подальшого управління валютним ризиком.

На національному рівні в Україні валютний ризик та управління ним згадується в законодавстві в сфері ведення банківської діяльності:

- Закон України «Про валюту та валютні операції»;

- Постанова Правління НБУ від 02.01.2019 № 1 «Про затвердження Положення про структуру валютного ринку України, умови та порядок торгівлі іноземною валютою та банківськими металами на валютному ринку України»;

- Постанова Правління НБУ від 02.01.2019 № 5 «Про затвердження Положення про заходи захисту та визначення порядку здійснення окремих операцій в іноземній валюті».

Зокрема, в Положенні про заходи захисту та визначення порядку здійснення окремих операцій в іноземній валюті зазначається, що «банкам забороняється здійснювати операції з продажу клієнтам іноземної валюти за гривні на умовах «форвард» (з поставкою іноземної валюти або без її поставки) та операції на умовах маржинальної торгівлі щодо продажу клієнтам іноземної валюти/банківських металів за гривні, за винятком:

1) операцій з клієнтами-резидентами (юридичними особами та фізичними особами-підприємцями) для хеджування клієнтами ризику зміни курсу іноземної валюти за операціями:

- з експорту та імпорту товару (продукції, робіт, послуг, прав інтелектуальної власності та інших немайнових прав, призначених для продажу/оплатної передачі);

- за кредитними договорами (договорами позики) резидентів-позичальників про залучення коштів від нерезидентів або від банку» [230].

Отже, валютне законодавство в Україні дозволяє укладати форвардні контракти, угоди «своп», опціони, а також торгувати ф'ючерсами на біржах. На ринку наразі поширені переважно угоди типу форвард та своп. Однак, в сфері державного управління до 2020 року було відсутнє регулювання таких похідних фінансових інструментів. В 2020 році відбулися зміни в законодавстві – прийнято Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення залучення інвестицій та запровадження нових фінансових інструментів № 738-IX від 19.06.2020. Зокрема, підписано Закон України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки», який набирає чинності 01.07.2021 року. В даному документі зазначено, що «державне регулювання регульованих грошових ринків здійснюється:

- Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку – щодо правил функціонування регульованого ринку, клірингу зобов'язань за договорами, укладеними на такому ринку, а також протидії маніпулюванню та іншим зловживанням на такому регульованому грошовому ринку;

- Національним банком України – щодо правил поставки інструментів грошового ринку та валютних цінностей, допущених до торгів на такому ринку» [440].

В сфері підприємницької діяльності розвиненим є законодавство з бухгалтерського обліку (міжнародні та національні стандарти бухгалтерського обліку), що регулює питання облікового відображення та складання фінансової звітності, однак не розкриває особливостей організації діяльності підприємства, що здійснює управління валютними ризиками.

Опитування експортерів [250], яке було проведено протягом грудня 2019 – березня 2020 року з метою з'ясування думки експортерів щодо необхідних подальших кроків з валютної лібералізації та впливу Закону України «Про валюту і валютні операції», свідчить про те, що на сьогодні залишається ряд невирішених питань в сфері впливу валютного ризику на

діяльність суб'єктів господарювання. Зокрема, 57 % експортерів відмітили, що до нормативно-правових актів у сфері валютного регулювання необхідно внести зміни задля покращення експортної діяльності, що стосуються строків розрахунків за операціями з експорту та імпорту товарів (38,8 % суб'єктів зовнішньоторговельної діяльності вважають, що найбільш оптимальним буде термін в 365 днів, а 31,8 % підтримують повне зняття обмежень для термінів розрахунків за експортно-імпортними операціями). Також 37,6 % обрали варіант змін, що стосуються інструментів хеджування ризику зміни курсу валюти, які необхідно внести в нормативно-правові акти щодо порядку здійснення операцій купівлі-продажу іноземної валюти, що можуть позитивно вплинути на експортну діяльність підприємства.

Враховуючи необхідність удосконалення економічного та правового механізмів формування та реалізації державної зовнішньоторговельної політики України, на рис. 4.7 представлено ключові етапи впровадження положень ризикології в державному управлінні.

Валютний ризик та процес управління ним для формування та реалізації державної зовнішньоторговельної політики є ключовим детермінантом діяльності її суб'єктів, що визначає стан розвитку зовнішньої торгівлі країни. Впровадження системи управління валютними ризиками в життя суб'єктів зовнішньоторговельної діяльності дозволить підвищити їх конкурентоспроможність на зовнішніх ринках товарів і послуг, що сприятиме розвитку експортно-імпортних операцій. Тому в дослідженні обґрунтовано сутність валютного ризику, ідентифіковано його види та окреслено зону підвищення валютного ризику (необхідність здійснення управління валютними ризиками), систематизовано методи управління валютним ризиком та визначено сферу впливу державної зовнішньоторговельної та валютної політики відповідно до визначених етапів управління ризиком.

Взаємодія державної зовнішньоторговельної та валютної політики повинна забезпечити когерентність їх економічного та правового механізмів і сприяти впровадженню та розвитку системи управління валютними ризиками в діяльність суб'єктів господарювання, які використовують під час розрахунків іноземну валюту. Крім того, дієвість законодавчих нормативних документів має сприяти створенню правових підстав використання похідних та непохідних фінансових інструментів як методів управління валютними ризиками.

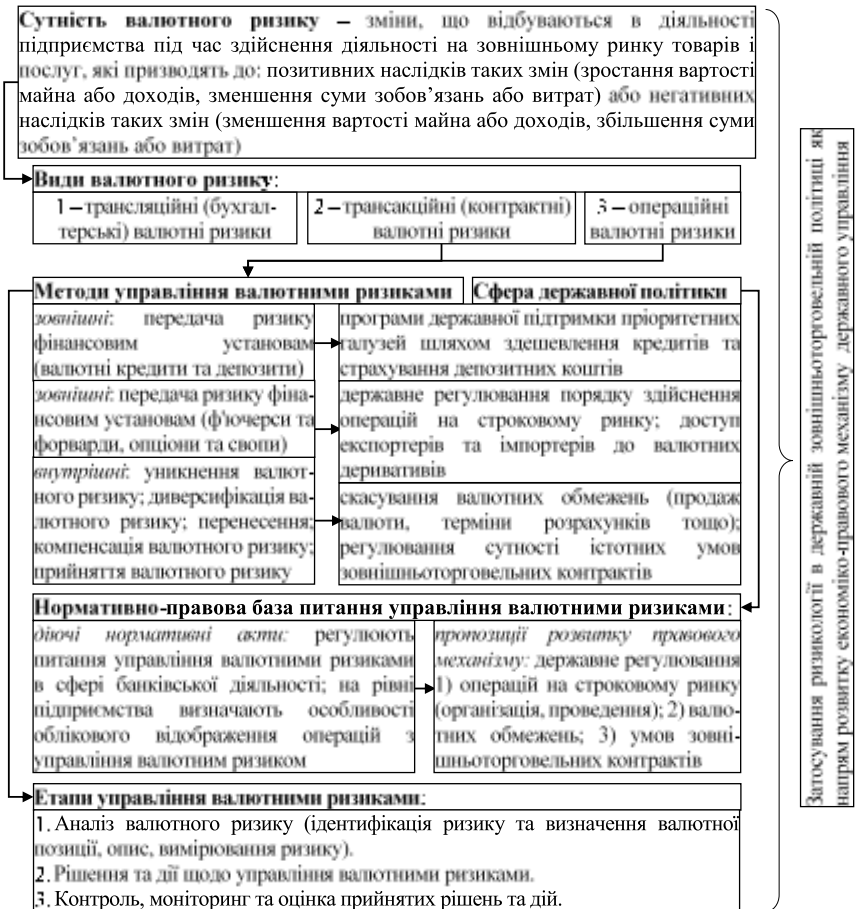

Рис. 4.7. Економіко-правовий механізм формування та реалізації державної зовнішньоторговельної політики в умовах валютного ризику

Джерело: розроблено автором

В ході дослідження проаналізовано підходи в науковій літературі в частині трактування поняття «ризиків» та розглянуто класифікацію ризиків в зовнішньоторговельній діяльності. На підставі цього обґрунтовано доцільність розглядати ризики як зміни, що відбуваються в діяльності підприємства під час виходу та функціонування на зовнішньому ринку товарів і послуг, які

приводять до як негативних, так і позитивних наслідків змін вартості майна або доходів, суми зобов'язань або витрат.

Таким чином, в розрізі удосконалення розвитку суб'єктів зовнішньоторговельної діяльності розглянуто види валютних ризиків, які пов'язані із здійсненням операцій експорту та імпорту. Ідентифіковано межі доцільності застосування методів управління валютними ризиками відповідно до видів ризиків, які виникають та несуть негативний характер для діяльності підприємства. Також систематизовано методи управління валютними ризиками.

Побудований економіко-правовий механізм державної зовнішньоторговельної політики країни враховує її різновекторність напрямів розвитку та когерентність з іншими видами політиками (зокрема, валютною і монетарною). Врахування ризиків зовнішньоторговельної діяльності є обґрунтованим та доцільним в розрізі кожної складової, адже вирішуватиме одне з основних завдань державного управління, що полягає в розподілі обов'язків і відповідальності за реалізацію державної політики щодо покращення стану платіжного балансу, стабільного розвитку валютного ринку, узгодженості положень нормативно-правового законодавства та формування експортного потенціалу суб'єктів зовнішньоторговельних відносин. Це сприятиме підвищенню конкурентоспроможності України на міжнародному ринку товарів і послуг та дозволить покращити роль та місце країни в сфері участі в міжнародних організаціях.

Здійснюване дослідження стосувалося питання удосконалення економічного та правового механізмів державної зовнішньоторговельної політики країни, враховуючи ті ризики, що виникають під час здійснення діяльності недержавними суб'єктами політики. Запропонований підхід розкриває державну зовнішньоторговельну політику з концептуально іншої сторони, що забезпечує дотримання принципу узгодженості інтересів держави та суб'єктів зовнішньоторговельної діяльності.

4.3. Стратегічні положення розвитку державної зовнішньоторговельної політики України

Розвиток національної економіки передбачає відкриття нових можливостей для вітчизняних суб'єктів господарювання та їх інтеграцію в міжнародний простір. Однією з форм міжнародної діяльності є зовнішня торгівля, зокрема, операції експорту та імпорту. Роль зовнішньоекономічної діяльності як зовнішнього фактору економічного зростання в сучасних умовах економічного розвитку постіндустріальної економіки постійно підвищується, посилюється її вплив на соціально-економічний розвиток не тільки країни, але й кожного суб'єкта господарювання.

За даними Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства [53] зовнішньоторговельний оборот товарів і послуг в Україні у I півріччі 2020 року зменшився на 11,4% (на 7,0 млрд дол.) у порівнянні з показниками I півріччя 2019 року і становив 54,2 млрд дол. Сальдо зовнішньоторговельного балансу товарів і послуг склалося позитивним у сумі 1,1 млрд дол. проти негативного в сумі 1,7 млрд дол. у порівнянні з I півріччям 2019 року. Проте сальдо зовнішньоторговельного балансу товарів стало від'ємним у сумі 1,3 млрд дол., але покращилось на 2,5 млрд дол.

Аналізуючи товарну структуру експортних операцій варто зауважити той факт, що найбільшу питому вагу займає сировинна продукція сільськогосподарських продуктів чи промисловості. Щодо імпортних операцій, то найбільша частка у загальному обсязі імпорту припадає на: продукцію машинобудування (32,3%), продукцію хімічної промисловості (20,8%), Такий розподіл свідчить про неконкурентоспроможність вітчизняної економіки на міжнародному ринку.

Це також підтверджують показники зовнішньої торгівлі в світових рейтингах. Одним з показників, що характеризує місце України в міжнародній торгівлі є Індекс залучення у світову торгівлю (Enabling Trade Index) [475], який складається з 4 основних складових елементів: доступ до ринків (на внутрішній та на зовнішній), адміністрування на кордоні (ефективність та прозорість процедур адміністрування), інфраструктура, операційне середовище. У 2016 році ситуація в Україні суттєво погіршилася – місце країни опустилося на 95 місце зі 136 країн порівняно з 2014 роком (83 місце). Така ситуація пояснюється наступними чинниками [475]: корупція на кордоні; тарифні та нетарифні бар'єри; обтяжливі процедури на кордонах; висока вартість або затримки, викликані внутрішніми та міжнародними перевезеннями; визначення

потенційних ринків збуту та покупців; труднощі із задоволенням вимог закордонних покупців щодо якості / кількості; доступ до торгового фінансування; технічні вимоги та стандарти за кордоном; невідповідна технологія виробництва та навички; доступ до імпортованих матеріалів за конкурентними цінами тощо.

Крім того, в науковій літературі зазначається, що державна зовнішньоторговельна політика України формується під впливом факторів, які негативно впливають на загальну ситуацію зовнішньої торгівлі:

- «значна волатильність попиту та пропозиції на світових ринках для українського експорту (у тому числі залізної руди), що призводить до розбіжних тенденцій у металургійному експорті та супутніх продуктах і галузях;

- припинення руху вантажів через лінії зіткнення в Донецькій та Луганській областях залізничним та автомобільним транспортом;

- висока частка експорту сировини в загальному обсязі експорту України та суттєва залежність підприємств від зовнішнього ринку збуту, що викликає великий вплив змін цін на приплив іноземної валюти;

- продовження російської комерційної агресії (ембарго на постачання українських товарів на російську територію, призупинення Росією угод про зону вільної торгівлі СНД з Україною, незаконна заборона транзиту товарів українського походження в треті країни через Росію);

- продовження російської військової агресії проти України;

- системні проблеми зовнішньоекономічної діяльності (відшкодування ПДВ, валютне, митне та податкове законодавство) [304].

До зовнішніх чинників відносяться: комерційна та військова агресія з боку Російської Федерації та припинення перевезення вантажів через контактну лінію на сході України. Як внутрішній фактор, це висока частка експорту сировини. Це призводить до того, що українські експортери залежать від умов на зовнішніх ринках товарів і послуг, які перешкоджають розвитку економіки країни.

Врахування факторів впливу на зовнішню торгівлю вимагає реагування державної політики та внесення змін до стратегічних і тактичних напрямів її розвитку. В науковій літературі питанню розвитку державної зовнішньоторговельної політики в частині ідентифікації заходів та планів дій приділяється увага. Зокрема, в ході дослідження здійснено аналіз результатів наукових досліджень, що стосуються досліджуваного питання.

Чучман Ю.Ю. та Попова Т.В. здійснили SWOT-аналіз можливостей України щодо активізації міжнародної торгівлі. Науковці виокремили сильні сторони країни: «географічне положення України, велика

сировинна база, дешева робоча сила та вагомі конкурентні переваги у певних галузях виробництва. Слабкими сторонами є відсутність правового забезпечення в державному регулюванні, недостатня державна підтримка вітчизняних виробників. Можливостями є підтримка дружніх стосунків та використання досвіду іноземних партнерів. Загрозами є різке коливання цінової кон'юнктури та неправомірність кількісних методів регулювання зовнішньої торгівлі». На підставі цього виділено пріоритетні напрями механізму регулювання зовнішньої торгівлі: «створення норм та законів щодо системи оподаткування, певної сітки квотування та порядку надання ліцензій; зміцнення дружніх стосунків та поглиблення торговельно-економічної інтеграції з країнами-партнерами; забезпечення державною підтримкою вітчизняних виробників, а також диверсифікація та покращення якості виробленої продукції у відповідності із стандартами країн-партнерів» [311].

Сергієнко О. вважає, що «назріла необхідність переходу до державної політики широкомасштабної підтримки та стимулювання експорту продукції з високою часткою доданої вартості, високотехнологічної продукції та товарів із тривалим циклом виробництва. Для реалізації активної експортної політики необхідно, спираючись на досвід інших країн, створювати відповідні інструменти її реалізації, і передусім систему державної кредитно-страхової підтримки експорту» [266].

Також науковець звертає увагу на конкурентоспроможність товаровиробників і споживачів. «Адже відсутність цілісної стратегії підвищення конкурентоспроможності національної економіки не лише обумовлює гальмування національного економічного розвитку, а й призводить до значних ускладнень у міждержавних торговельних стосунках України з іншими державами» [266].

Крім цього, автор підкреслює, що необхідно забезпечити реалізацію «конкретних заходів державного регулювання вже у коротко- та середньостроковому періодах:

1. Впровадження заходів щодо підтримки експортерів, зокрема, спрощення митних процедур; упровадження спеціалізованої системи експортного кредитування; спрощення процедури надання дозволів на експорт капіталу з метою створення за кордоном збутових та сервісних мереж вітчизняних товарів.

2. Забезпечення інформаційної підтримки експортної діяльності, зокрема посилення практичної роботи торговельно-економічних місій за кордоном щодо розширення можливостей збуту продукції українських

виробників, запровадження виробничої кооперації, захисту їхніх інтересів на зовнішніх ринках.

3. Впровадження інструментів заохочення інвестиційного імпорту, зокрема імпорт технологічного обладнання та технологій, що вносяться у статутний капітал підприємств з іноземними інвестиціями та іноземних підприємств не повинен обкладатися податком на додану вартість.

4. Сприяння діяльності стратегічних іноземних інвесторів.

5. Розробка стратегічної програми адаптації та реалізації існуючого потенціалу економіки України до членства в СОТ, зокрема оволодіти інструментарієм захисту внутрішнього ринку, що передбачений документами СОТ; проаналізувати умови та терміни системного захисту пріоритетних галузей економіки, максимально використовуючи механізми, дозволені СОТ; розробити спеціальні заходи, спрямовані на компенсацію очікуваних короткострокових негативних наслідків від вступу до СОТ; підготувати спеціалістів, здатних використовувати правові норми СОТ і діючи систему вирішення суперечок для відстоювання інтересів України на зовнішніх ринках» [266].

В дисертаційній роботі Онищенко О.А. запропонував «основні напрями державної підтримки експортних галузей національної економіки, серед яких: фінансово-кредитне забезпечення інноваційної діяльності, впровадження альтернативних технологій біологічного та органічного виробництва у сфері сільського господарства, державна підтримка наукової-дослідної діяльності, створення бізнес-інкубаторів, провайдерських та інжинірингових фірм, інформаційних центрів, всебічне стимулювання інвестиційного процесу, впровадження інформаційних технологій, комп'ютеризація та створення інформаційно-аналітичної системи з розгалуженою мережею регіональних та місцевих інформаційних центрів» [197].

Скрябіна Д.С. виділила цілі виконання стратегії розвитку зовнішньоекономічної діяльності, які визначають, в тому числі особливості здійснення зовнішньої торгівлі. «Важливим етапом реалізації чого є забезпечення виконання стратегії розвитку ЗЕД України з метою: захисту вітчизняної економіки від іноземної конкуренції, сприяння реалізації інтересів українських експортерів на зовнішніх ринках, вдосконалення структури зовнішньої торгівлі, стимулювання експорту і контроль імпорту, протидії товарній експансії та демпінгу з боку зарубіжних товаровиробників, раціонального використання транзитних можливостей країни, стимулювання розвитку виробництва, підвищення конкурентоспроможності підприємств-суб'єктів ЗЕД, імпортозаміщення

товарів і технологій, поліпшення інвестиційного клімату в країні, посилення державного контролю і регулювання зовнішньоекономічних відносин регіонів і суб'єктів господарювання тощо. Державні механізми реалізації стратегії розвитку ЗЕД в Україні мають стати засобами реалізації таких пріоритетних напрямів, як: державна стратегія розвитку експорту, державна стратегія імпортозаміщення, державна стратегія залучення інвестицій» [269].

Борисенко О.П. запропонувала «комплексну Стратегію формування та реалізації ЗЕП України, побудовану на парадигмальній комбінації існуючих стратегій (протекціонізму, конкурентоспроможності, інтеграційної), на основі стимулювання розвитку підприємств за рахунок поступової трансформації механізмів державного регулювання ЗЕД: з обмежуючих – у стабілізуючі, зі стабілізуючих – у стимулюючі, зі стимулюючих – у підтримуючі конкуренцію, а з підтримуючих конкуренцію – в активні інтеграційно-конкурентні, що дає змогу підібрати найбільш дієві, взаємно неконфліктні, взаємодоповнюючі й адаптивні інструменти державного регулювання в цій сфері» [22].

Пісьмаченко Л.М. визначено «основні напрями розробки і впровадження Концепції розвитку зовнішньоторговельної політики України в умовах інтеграції до світового економічного простору, яка передбачає: адаптацію чинних нормативних документів, що регулюють ЗЕД, до загальноприйнятих світових вимог; використання обґрунтованих ставок мита; удосконалення митного контролю та розробку методології його здійснення на принципах оцінки ризиків та постаудиту; обґрунтування та впровадження системи митних регуляторів тарифного та нетарифного характеру; розробку моделі та механізмів регулювання зовнішньої торгівлі; удосконалення державної системи управління зовнішньоекономічною діяльністю; посилення ролі контролюючих органів у забезпеченні захисту економічних інтересів держави» [213].

Гужва І.Ю. зазначає, що «стратегічні цілі державного регулювання зовнішньоторговельної діяльності України полягають насамперед у тому, щоб: розвинути експортний потенціал, виходячи з таких орієнтирів міжнародної спеціалізації національної економіки, які органічно поєднувалися б із вигідними для країни напрямами структурних змін в економіці; перебудувати структуру експорт, наблизивши її до пропорцій, властивих розвинених країнам світу; надати пріоритет секторам, які визначають майбутнє світової економіки» [50].

Як бачимо, науковці наводять пропозиції, що стосуються здебільшого нарощення експортних та зменшення імпорتنних операцій.

Так, зокрема, систематизовано вище наведені напрями розвитку державної зовнішньоторговельної політики, як наступне:

- підтримка експортерів (в тому числі, створення системи державної кредитно-страхової підтримки, інформаційна підтримка);
- поглиблення інтеграції з країнами-партнерами;
- покращення якості товарів відповідно до стандартів країн-партнерів;
- створення бізнес-інкубаторів, інформаційних центрів тощо;
- посилення державного контролю за експортно-імпортною діяльністю;
- імпортозаміщення товарів та технологій;
- впровадження інформаційних технологій, комп'ютеризація.

Вважаємо, що доцільно розглянути та проаналізувати актуальні на сьогодні стратегії, програми, плани, які прийняті в Україні на державному та регіональному рівнях, які розкривають питання здійснення зовнішньої торгівлі (Додаток Ж, табл. 4.9).

Таблиця 4.9. Аналіз національних та регіональних стратегій, програм, планів щодо розвитку державної зовнішньоторговельної політики

Назва документа 1	Характеристика документа 2
Національні стратегії та плани розвитку	
Програма діяльності Кабінету Міністрів України [238]	визначено пріоритети Уряду, а також порядок денний діяльності на середньо та довгостроковий період для забезпечення економічного розвитку, та як наслідок, підвищення благополуччя населення
Стратегія сталого розвитку України до 2030 року [279]	забезпечення високого рівня та якості життя населення України, створення сприятливих умов для діяльності нинішнього та майбутніх поколінь та припинення деградації природних екосистем шляхом впровадження нової моделі економічного зростання, що базується на засадах сталого розвитку
Національна транспортна стратегія України на період до 2030 року [185]	Метою Стратегії є створення інтегрованого до світової транспортної мережі безпечно функціонуючого та ефективного транспортного комплексу України, задоволення потреб населення у перевезеннях та покращення умов ведення бізнесу для забезпечення конкурентоспроможності та ефективності національної економіки.

1	2
Стратегія розвитку високотехнологічних галузей до 2025 року [277]	Метою реалізації Стратегії є формування нової моделі економічного розвитку - інноваційної економіки, підвищення технологічності, зростання конкурентоздатності та підвищення ефективності існуючого виробництва.
Концепція Державної цільової програми розвитку аграрного сектору економіки на період до 2022 року [112]	Метою Програми є створення організаційно-економічних умов для ефективного, соціально спрямованого розвитку аграрного сектору економіки, стабільного забезпечення промисловості сільськогосподарською сировиною, а населення - високоякісною та безпечною вітчизняною сільськогосподарською продукцією, збільшення обсягів виробництва продукції з високою доданою вартістю, посилення присутності України на світовому ринку сільськогосподарської продукції та продовольства.
Державна стратегія регіонального розвитку на 2021-2027 роки [57]	Ця Стратегія є основним планувальним документом для реалізації секторальних стратегій розвитку, координації державної політики у різних сферах, досягнення ефективності використання державних ресурсів у територіальних громадах та регіонах в інтересах людини, єдності держави, сталого розвитку історичних населених місць та збереження традиційного характеру історичного середовища, збереження навколишнього природного середовища та сталого використання природних ресурсів для нинішнього та майбутніх поколінь українців.
Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року [184]	Метою Національної стратегії є: підвищення доступності якісної, конкурентоспроможної освіти відповідно до вимог інноваційного сталого розвитку суспільства, економіки; забезпечення особистісного розвитку людини згідно з її індивідуальними здібностями, потребами на основі навчання протягом життя.
Експортна стратегія України («дорожньої карти» стратегічного розвитку торгівлі) на 2017-2021 роки [78]	Метою Стратегії є перехід України до експорту наукомісткої інноваційної продукції для сталого розвитку та успішного виходу на світові ринки.

1	2
Регіональні стратегії та плани розвитку на прикладі Житомирської області	
Стратегія розвитку Житомирської області на період до 2027 року [278]	узагальнена концепція розвитку області на довгостроковий період. Мета Стратегії визначена у сформульованій на підставі стратегічних цілей місії та свідчить про її людиноцентричність, а саме: «Місія Житомирської області – досягнути високої якості життя та людського капіталу на основі посилення конкурентоздатності економіки та створення комфортних і безпечних умов для проживання в територіальних громадах.»
Програма економічного і соціального розвитку Житомирської області на 2021 рік [239]	Метою Програми є неперервність дій і заходів щодо підвищення якості життя населення шляхом створення умов для стабілізації розвитку галузей економіки регіону і позитивних зрушень в них, забезпечення належного функціонування та розвитку галузей соціальної сфери, ефективного соціального захисту населення, безпечного життєвого середовища та довкілля

Борисенко О.П. зазначає, що «аналіз існуючих в Україні стратегій розвитку країни показує, що зовнішньоекономічна складова в них вважалася похідною від внутрішньої економічної політики і майже не розглядалася як фактор формування конкурентоспроможної національної економіки. Виявилася, що вона не спрямована на забезпечення якісних перетворень – інноваційного розвитку, активізації інвестування національного бізнесу, вирівнювання асиметрії зовнішньоторговельного балансу, оптимізації структури імпорту, підвищення конкурентоспроможності українських товарів тощо [22].

Проаналізувавши різні стратегії розвитку країни, можна зробити висновок, що заплановані результати, які стосуються зовнішньоторговельних операцій українських суб'єктів господарювання, мають важливе значення в сфері удосконалення державної зовнішньоторговельної політики. В Україні запроваджена позитивна практика здійснення моніторингу та оцінки державної політики, що враховує інтереси та потреби суб'єктів державної зовнішньоторговельної політики.

Відповідно до таких опитувань експортерів та імпортерів в 2020 році найбільш поширеними перешкодами при зовнішньоекономічній діяльності експортерів визначили:

- відсутність спрощених правил визначення походження товару;
- тривале очікування оформлення експорту на митниці;
- непередбачуваність торговельної політики України;
- значний рівень бюрократизації на митниці;
- корупція на митниці;
- недостатній рівень якості транспортної інфраструктури;
- велика кількість дозвільних документів для експорту;
- вибірковість у рішеннях щодо митного оформлення;
- неповернення ПДВ;
- високий рівень податкового тягаря [272].

Перешкодами при зовнішньоекономічній діяльності для імпортерів

є:

- непрозорість визначення митної вартості товарів, що імпортуються;
- складність митного і податкового законодавства України;
- високі ставки митних платежів;
- довгий час митного оформлення імпортованих товарів;
- непрозорість процедур на митниці при оформленні імпорту;
- високий рівень корупції / бюрократизації при налагодженні дистрибутивної мережі;
- значний рівень бюрократизації на митниці;
- затягування митного оформлення з боку митниці;
- недостатній рівень якості транспортної інфраструктури;
- присутність «сірого» імпорту на ринку [272].

Як бачимо, комплекс проблем в сфері державної зовнішньоторговельної політики країни стосується насамперед:

- відсутності належної інформаційної, фінансової, дипломатичної, логістичної, правової підтримки національних підприємств з боку держави;
- високого рівня корупції та бюрократизації в державних інституційних структурах;
- неналежного рівня застосування економічних, правових та інформаційних методів державного управління зовнішньоторговельною діяльністю.

Врахування цих аспектів під час формування стратегічних напрямів державної зовнішньоторговельної політики є основним завданням державних органів влади.

В межах розвитку державної зовнішньоторговельної політики України основою вважається Експортна стратегія розвитку торгівлі, яка

розроблена в 2017 році і на сьогодні можна оцінити певні проміжні результати (табл. 4.10), адже до повної її реалізації залишилось менше року.

Таблиця 4.10. Оцінка впливу Експортної стратегії України. Основні показники ефективності реалізації стратегії

Показник	2016 рік (базовий)	2017 рік	2018 рік	2019 рік	2020 рік	2021 рік (очікування)
Експорт товарів та послуг	\$45,1 млрд	\$52,6 млрд (+16,6%)	\$57,1 млрд (+7,8%)	\$64,05 млрд	\$59,04 млрд	зростання на 10% щороку
Частка експорту товарів з використанням у виробництві технологій високого та середнього рівня в загальному обсязі експорту товарів, відсотків	17,3%	16,8%	17%	16,4%	16,4%	27%
Індекс сприяння торгівлі	95	-	-	-	-	перші 50 країн
Глобальний індекс підприємництва	66	73	73	77	-	перші 50 країн

Джерело: [182]

Оцінюючи отримані за 3 роки результати, варто звернути увагу на той факт, що незважаючи на визначення основною метою стратегії – перехід України до експорту наукомісткої інноваційної продукції для сталого розвитку та успішного виходу на світові ринки - частка експорту товарів з використанням у виробництві технологій високого та середнього рівня в загальному обсязі експорту товарів в 2020 році порівняно з 2016 роком зменшилась на 0,9%, хоча загальний експорт товарів і послуг зріс на 30,9% (13,94 млрд дол).

Це свідчить про те, що обраний напрям експортного руху не відповідав актуальній спеціалізації національних підприємств, а ті зміни, що відбувалися в інституційному середовищі сприяли розвитку експортних операцій сировинної продукції як за рахунок зростання цін на зовнішніх ринках товарів і послуг, так і за рахунок збільшення кількісного індексу умов торгівлі (рис. 4.8). Тому на сьогодні державна

зовнішньоторговельна політика потребує змін щодо формування мети, цілей, завдань та очікуваних результатів, які будуть відповідати сучасним вимогам та враховувати інтереси бізнесу та міжнародної спільноти.

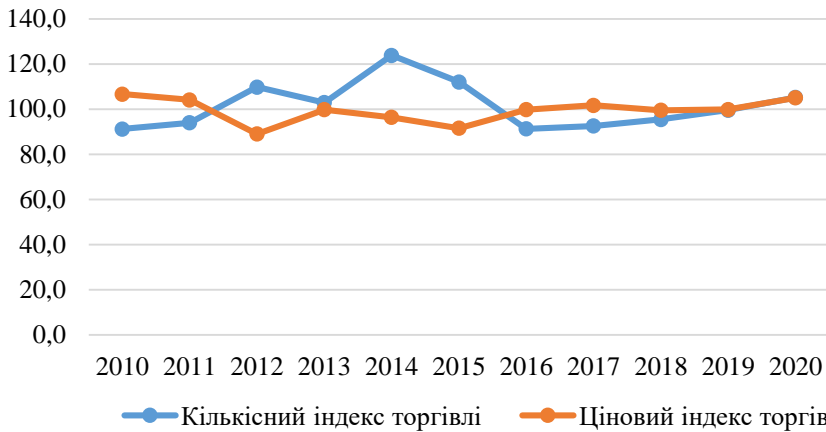

Рис. 4.8. Кількісний та ціновий індекси зовнішньої торгівлі товарами і послугами України за період 2010-2020 рр., %

Джерело: [101].

Варто звернути увагу на опитування щодо оновлення Експортної стратегії [198], в якому запропоновано наступні пріоритетні напрямки розвитку міжнародної торгівлі України на наступні п'ять років:

- розширення системи угод ЗВТ та підвищення їх ефективності для України, зокрема, через вироблення дієвих механізмів захисту національного виробника та/або дієвого використання можливостей, надані такими угодами;
- стала і тягла політика лібералізації умов торгівлі з боку України;
- збільшення експорту та розширення географії експорту;
- зміна фокусу експорту та пріоритизація експорту продуктів (товарів та послуг) із високою доданою вартістю: інноваційні продукти, ІКТ та креативні продукти тощо;
- вироблення та впровадження середньострокової державної політики промоції та адвокації України як перспективного та надійного торговельного партнера;
- підвищення ефективності інституційної підтримки бізнесу щодо збільшення обсягів торгівлі українськими продуктами на міжнародних ринках.

Такий підхід щодо оновлення Експортної стратегії є обґрунтованим і доцільним, адже врахування інтересів та потреб суб'єктів зовнішньоторговельної діяльності є ключовим чинником формування ефективних напрямів розвитку зовнішньої торгівлі.

Однак, необхідно зауважити, що на сьогодні в Україні вагома увага приділяється розвитку та просуванню експорту, але майже відсутні цілі, завдання та заходи, що пов'язані з оптимізацією імпорту товарів і послуг. Адже проблема сировинної спрямованості експорту визначена тим, що економіка країни є залежною від імпорту товарів з високою доданою вартістю. Обґрунтування базису виникнення проблеми дозволяє розробити стратегію державної політики, яка описує напрями прийняття рішень задля вирішення підпроблем, що дозволяє в комплексі розв'язати основну проблему та розвинути потенціал країни в новому конкурентоспроможному на міжнародному ринку товарів і послуг розрізі.

Найбільш поширеним завданням в проаналізованих стратегіях розвитку економіки країни є підвищення ставок мита на імпорт з метою підтримки національних виробників у перспективних секторах економіки. Такий погляд не вирішить проблеми від'ємного платіжного балансу України. Доцільно переглянути кожен галузь економіки України та визначити сфери імпорту товарів (особливо, сировини та матеріалів), які будуть сприяти розвитку національних виробництв продукції з високою доданою вартістю. В сфері удосконалення економічного механізму державної зовнішньоторговельної політики необхідно застосувати такі тарифні інструменти, як: зменшення митних тарифів на імпорт сировини та матеріалів, які використовуються національними підприємствами для виробництва готової продукції. Таким чином, це сприятиме розвитку галузевих національних виробництв, а наступним кроком буде вихід на зовнішні ринки товарів і послуг. Адже, як показують результати дослідження, кореляція між експортом та імпортом товарів і послуг є прямопропорційна. Тому державна зовнішньоторговельна політика має будуватися на принципах когерентності не лише в сфері інституційного середовища (організаційно-інформаційного механізму), а й в розрізі застосування різноманітних методів державного управління в економіко-правовому механізмі.

Запропонований підхід вирішує основну проблему в сфері зовнішньої торгівлі, яка стосується сировинної структури експорту в

поєднанні з імпортозалежністю від товарів з високою доданою вартістю.

Тому відповідно до розробленого в 2 розділі дерева проблемних питань в сфері зовнішньої торгівлі, що потребують пошуку напрямів вирішення в державній зовнішньоторговельній політиці, основною проблемою є: сировинна структура експорту в поєднанні з імпортозалежністю від товарів з високою доданою вартістю на тлі низької ділової активності промислових підприємств через системні проблеми зовнішньоторговельної діяльності (транспортна інфраструктура, митні процедури, податкове регулювання, корупція тощо), що негативним чином позначається на економічному розвитку країни та знижує конкурентоспроможність суб'єктів зовнішньоторговельної діяльності на міжнародному ринку товарів і послуг.

Формувати стратегію державної зовнішньоторговельної політики України запропоновано виходячи з того, який на сьогодні є стан та проблеми розвитку зовнішньої торгівлі. Якщо економіка країни на сьогодні характеризується як експортна сировинно-орієнтована та імпортозалежна, то основною метою має бути подолання даних негативних ознак, а тільки потім розвиток інноваційної та креативної зовнішньої торгівлі. Якщо внутрішній ринок України сьогодні не потребує інноваційної та креативної продукції і послуг, то розвивати експорт таких позицій є недоцільним та необґрунтованим. Адже експорт – це надлишок товарів і послуг, що формується всередині країни на національному ринку товарів і послуг, а імпорт – навпаки, нестача.

В ході аналізу існуючих стратегій України в досліджуваному напрямі розвитку державної зовнішньоторговельної політики запропоновано власний авторський підхід до формування стратегічних напрямів, який передбачає виділення наступних ознак:

- по-перше, рівні реалізації цілей та здійснення заходів в сфері застосування механізмів державного управління зовнішньоторговельною діяльністю: 1) рівень державних органів влади; 2) рівень органів місцевого самоврядування;

- по-друге, галузева спрямованість цілей та заходів щодо їх реалізації, що враховуватиме особливості та проблемні питання кожної галузі, визначатиме конкурентні переваги країни в сфері експортно-імпортних операцій. Таким чином, в розрізі даної ознаки важливим є визначення галузей, за якими буде обґрунтовано: 0)

розвиток національних підприємств за рахунок підвищення рівня інформаційної, фінансової, дипломатичної, логістичної, правової підтримки держави; 1) використання нетарифних (економічних та адміністративних) методів державного управління щодо обмеження експорту сировини, що призведе до 2) розвитку національних товаровиробництва та 3) сприятиме залученню України до глобальних ланцюгів доданої вартості; 4) застосування тарифних методів (зниження або збільшення митних тарифів) щодо імпорту товарів і послуг;

- по-третє, узгодження інтересів всіх суб'єктів державної зовнішньоторговельної політики, що дозволить посилити координацію та кооперацію між бізнесом, державною владою, органами місцевого самоврядування та міжнародними організаціями;

- по-четверте, активізація політичних та дипломатичних інструментів співпраці з метою поглиблення міжнародної інтеграції (укладення преференційних торговельних угод, створення зон вільної торгівлі, вступ до Європейського Союзу тощо);

- по-п'яте, підготовка вузькоспеціалізованих фахівців в сфері формування та реалізації державної зовнішньоторговельної політики, що позитивно впливатиме на економічний розвиток країни та сприятиме підвищенню позицій конкурентоспроможності на міжнародному ринку товарів і послуг.

Відповідно до визначених ознак формування напрямів розвитку державної зовнішньоторговельної політики доцільним є створення окремої стратегії, яка буде визначати напрями здійснення як експортних, так і імпортних операцій. Крім того, потрібно визначити галузеві стратегічні напрями, які, в залежності від того, чи галузь є пріоритетною, необхідно сформулювати в окремі стратегічні документи, які будуть передбачати визначення мети стратегії, цілі, завдання та очікувані результати.

Отже, в ході дослідження запропоновано стратегічні положення розвитку державної зовнішньоторговельної політики України у вигляді моделі стратегічного розвитку зовнішньої торгівлі (табл. 4.11).

Таблиця 4.1.1. Модель розвитку державної зовнішньоторговельної політики (ДЗП) України

Стратегічна мета ДЗП – зростання обсягів товарів з високою доданою вартістю, інноваційних, інформаційних та креативних послуг в структурі експорту та оптимізація імпорту товарів і послуг на тлі зростання ділової активності промислових підприємств та підвищення рівня конкурентоспроможності суб'єктів зовнішньоторговельної діяльності на зовнішніх ринках товарів і послуг, що позитивно впливає на соціально-економічний розвиток України	
Стратегічні напрями розвитку ДЗП	
C1. Уточнення інтересів суб'єктів ДЗП	C1.1 Створення системи інституційного забезпечення інформаційно-комунікаційної взаємодії та фінансової підтримки суб'єктів господарювання
	C1.1.1. Повноцінний запуск діяльності Експортно-кредитного агентства C1.1.2. Створення бізнес-інкубаторів
C2. Розвиток правового механізму ДЗП	C2.1. Активізація політичних та дипломатичних інструментів співпраці з метою поглиблення міжнародної інтеграції
	C2.1.1. Укладення преференційних торговельних угод, створення зон вільної торгівлі, вступ до ЄС C2.1.2. Організація ярмарків, зустрічей, конференцій, пошук бізнес-партнерів C2.2. Удосконалення правової бази ДЗП C2.2.1. Внесення змін до нормативних документів, що регулюють зовнішньоторговельні операції і застосування економічних та адміністративних методів ДЗП
C3. Розвиток економічного механізму ДЗП за галузями економіки	C3.1. Добування промисловість
	C3.1.1. Зниження митних тарифів на облаштування для видобування мінеральних продуктів → зростання їх якості
	C3.2. Харчова промисловість
	C3.2.1. Підвищення рівня дотримання фітосанітарних вимог, заходів харчової безпеки, їх узгодження з міжнародними стандартами
	C3.2.2. Покращення можливостей ЗЕТ в частині зростання експорту готових продуктів
	C3.2.3. Застосування нетарифних обмежень експорту сировини
	C3.3. Легка промисловість
	C3.3.1. Стимулювання зростання обсягів продаж на внутрішньому ринку C3.3.2. Регулювання методів визначення митної вартості імпортованих товарів
	C3.4. Машинобудівна промисловість
	C3.4.1. Стимулювання технологічних розробок C3.4.2. Зниження митних тарифів на сировину C3.4.3. Покращення середовища для розвитку підприємств
C3.5. Металургійна промисловість	
C3.5.1. Зниження мита на промислове обладнання, що підвищує енергетичну ефективність виробництва C3.5.2. Стимулювання залучення підприємств до глобальних ланцюгів доданої вартості	
C3.6. Інноваційні, інформаційні та креативні види послуг	
C3.6.1. Стимулювання розвитку технологій в державі, створення умов для розвитку IT-індустрії	
C3.7. Застосування заходів щодо подолання корупції та сирового імпорту	
C4. Розвиток ДЗП у взаємодії з іншими політиками	C4.1. Втручання інтересів суб'єктів ДЗП в освітньому процесі
	C4.2. Регулювання процесу управління валютними ризиками
	C4.3. Збільшення витратів бюджету на дослідження і розробки

Для побудови моделі використано методи аналізу статистичних даних, що дозволили визначити особливості розвитку важливих галузей економіки України:

1) *Добувна промисловість*: обсяги імпорту мінеральних продуктів перевищують експортні операції, що є, з однієї сторони, об'єктивним, адже спричинено відсутністю таких ресурсів, як нафта, природний газ та кам'яне вугілля. Однак, з іншої сторони, негативне сальдо зовнішньої торгівлі мінеральними продуктами (-8118086,5 тис. дол. США у 2019 р.) виникає через неефективне використання даних ресурсів, застарілість необоротних активів для їх видобутку. Тому задля покращення якості мінеральних продуктів, якими володіє країна, необхідно полегшити доступ вітчизняних суб'єктів господарювання до імпортного обладнання (наприклад, запровадження знижених митних тарифів), що забезпечить розвиток підприємств добувної промисловості і, таким чином, це сприятиме зменшенню обсягів імпортних операцій мінеральних продуктів в довгостроковій перспективі. Крім того, під час аналізу порівняльних переваг країни на світовому ринку товарів і послуг (табл. 4.12), виявлено, що руди, шлаки і зола мають високий індекс порівняльних переваг – 17,3, що свідчить про експортний потенціал даної товарної групи.

Таблиця 4.12. Індекс виявлених порівняльних переваг щодо експорту України в 2018 та 2019 рр. за окремими товарними групами

Товарна група	2018			2019		
	Експорт товару з України, тис дол	Експорт товару в світі, тис дол	RCA	Експорт товару з України, тис дол	Експорт товару в світі, тис дол	RCA
1	2	3	4	5	6	7
Зернові культури	7240558,0	122000000	24,41	9633333,9	115000000	31,68
Насіння і плоди олійних рослин	1954149,7	101000000	7,95	2563242,3	95800000	10,12
Жири та олії тваринного або рослинного походження	4496510,9	110000000	16,81	4732237,4	100000000	17,89
Залишки і відходи харчової промисловості	1224764,2	81800000	6,15	1486234,5	78300000	7,17

Продовження табл. 4.12.

1	2	3	4	5	6	7
Руди, шлак і зола	3035252,8	228000000	5,47	3590241,3	78300000	17,34
Деревина і вироби з деревини	1492545,1	148000000	4,14	1398290,4	138000000	3,83
Вироби з чорних металів	1109874,8	3550000	128,61	1041630,8	3920000	100,50
Електричні машини	2930412,2	40100000	30,06	2772044,2	40900000	25,63

Примітка: індекс виявлених порівняльних переваг – RCA
Джерело: розраховано на підставі даних [291].

2) *Харчова промисловість* в Експортній стратегії 2017-2021 визначена як пріоритетна галузь. Станом на кінець 2019 р. найбільшу питому вагу в експорті товарів харчової промисловості займають зернові культури (19,2 %, 9633333,9 тис. дол. США) і з кожним роком ця частка зростала (в 2017 р. – 15 %, 6501134,3 тис. дол. США). Проаналізувавши кількісний та ціновий індекс умов торгівлі (Додаток К) можна зробити висновок, що зовнішня торгівля зерновими культурами відбувається за рахунок зростання саме обсягів експортних операцій. Натомість експорт готових продуктів із зерна складає 0,54 % (269365,9 тис. дол. США) від загального обсягу експортних операцій. Друга позиція, яка займає найбільшу частку в структурі експорту, є теж сировиною – жири та олії тваринного або рослинного походження (9,45 % у 2019 р.).

Щодо імпорту, то в структурі переважають готові продукти харчування – 2616621,0 тис. дол. США (4,3%). Варто зауважити, що частка продажу підприємствами роздрібною торгівлю товарів, які вироблені на території України, складала в 2019 р. 80 % та порівняно з 2017 р. зменшилась на 2 % [307].

3) *Легка промисловість* характеризується низький рівень присутності на внутрішньому ринку товарів (в 2019 р.: текстильні товари, фіранки, гардини, штори та тюль – 34,6 %; одяг – 7,7 %; взуття – 6,0%). При цьому експорт в 2019 р. склав 847198,6 тис. дол. США, що порівняно з 2016 р. більше на 169753,1 тис. дол. США. Негативним є той факт, що експорт зріс за рахунок збільшення питомої ваги сировинної текстильної продукції (шовк, бавовна, вовна, нитки, текстильні матеріали тощо), натомість частка готової продукції (одяг, взуття) зменшилась. Це свідчить

про зниження конкурентоспроможності підприємств легкої промисловості як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринку. Вагомою проблемою в зовнішній торгівлі товарів досліджуваної промисловості є заниження митної вартості товарів, що імпортуються, що частково впливає на вибір споживачів кінцевої продукції.

Для харчової і легкої промисловості України характерний високий рівень контрабанди та «сірого» імпорту, що негативним чином позначається на розвитку як внутрішнього ринку товарів (неможливість національних підприємств конкурувати з необгрунтовано заниженими цінами на «сірий» імпорт), так і зовнішнього (як відомо, нерозвиненість внутрішнього ринку призводить до відсутності експортної пропозиції визначених товарних груп).

4) *Машинобудівна промисловість* також є однією з пріоритетних галузей в розвитку експорту, що задекларовано в Експортній стратегії України на період 2017-2021 рр. На сьогодні спостерігається ситуація, коли зовнішньоторговельний оборот в даній галузі має від'ємне значення за такими товарними групами: машини, обладнання та механізми; електротехнічне обладнання (-8848392,3 тис. дол. США), засоби наземного транспорту, літальні апарати, плавучі засоби (-5280426,3 тис. дол. США). Хоча, як показав аналіз індексу порівняльних переваг, Україна має потенціал в сфері експорту електричних машин. Також, як вказано в Експортній стратегії, «Україна є достатньо важливим промисловим виробником на міжнародному рівні; в машинобудівному секторі переважає «легке» машинобудування, у тому числі турбогвинтові двигуни, газові турбіни, насоси, ізольовані дроти й кабелі для транспортних засобів» [78].

Основними проблемами, що виникають у суб'єктів господарювання машинобудівного сектору, є: використання застарілих методів виробництва та обладнання; висока вартість та низька якість і надійність електроенергії; високі митні тарифи на імпорту сировину тощо.

5) *Металургійна промисловість* здебільшого концентрується на експорті чорних металів (21 % від загального експорту в 2019 р.). Зовнішньоторговельний оборот в 2019 р. був позитивним та склав 7483432,3 тис. дол. США. Натомість за товарною групою «вироби з чорних металів» сальдо зовнішньої торгівлі було негативним: імпорт перевищував експорт на 57874,8 тис. дол. США. Така ситуація свідчить про перенасиченість національного ринку імпортним товаром та відсутністю виробництв в Україні в сфері виготовлення виробів з чорних металів, що натомість є перспективних на зовнішньому ринку. Аналізуючи

статистичні дані минулих періодів, припускаємо, що якість виробів з чорних металів українських виробників є неконкурентоспроможною на зовнішніх ринках товарів і послуг, що спричинено, перш за все, низькою ефективністю обладнання та високими ризиками діяльності в даній галузі.

б) *Інноваційні, інформаційні та креативні види послуг.* Інформаційно-комунікаційні технології є одним із перспективних секторів Експортної стратегії України до 2021 р. Послуги зі створення програмного забезпечення – це найбільша складова експорту вітчизняних креативних послуг у 2017 році становила 81,1% загального експорту креативних послуг з України.

Серед послуг сектору креативних індустрій – мода та дизайн (графічний, промисловий та дизайн інтер'єру). Спостерігається зростаючий попит на вироби українських дизайнерів як на внутрішньому ринку, так і за кордоном.

Основною метою запропонованої моделі є досягнення наступного результату: зростання обсягу товарів з високою доданою вартістю, інноваційних, інформаційних та креативних послуг в структурі експорту та оптимізація імпорту товарів і послуг на тлі зростання ділової активності промислових підприємств та підвищення рівня конкурентоспроможності суб'єктів зовнішньоторговельної діяльності на зовнішніх ринках товарів і послуг, що позитивно впливає на соціально-економічний розвитку країни.

В ході дослідження розглянуто пропозиції науковців щодо удосконалення стратегічних напрямів формування державної зовнішньоторговельної політики України. Також проаналізовано діючі стратегії, програми, плани, які прийняті в Україні на державному та регіональному рівнях та розкривають питання здійснення зовнішньої торгівлі. Поставлені цілі та заплановані результати розкривають загальний напрямок здійснення зовнішньоторговельних операцій та стосуються різносторонніх завдань, передбачених до виконання органами державної влади у встановлені періоди часу. Зокрема, варто звернути увагу на позитивну практику здійснення моніторингу та оцінки державної політики, що враховує інтереси та потреби суб'єктів державної зовнішньоторговельної політики через проведення опитувань, анкетувань та використання інших методів державного управління.

Як показав аналіз та проміжна оцінка результатів досягнення Експортної стратегії України, за 4 роки її реалізації частка експорту товарів з використанням у виробництві технологій високого та середнього рівня в загальному обсязі експорту товарів в 2020 році порівняно з 2016 роком зменшилась. Це свідчить про те, що обраний напрям експортного руху не

відповідав актуальній спеціалізації національних підприємств, а ті зміни, що відбувалися в інституційному середовищі сприяли розвитку експортних операцій сировинної продукції. Тому запропоновано формування стратегії державної зовнішньоторговельної політики здійснювати у кореляції із сучасними вимогами, інтересами та потребами бізнес-середовища та міжнародної спільноти. Такий підхід вирішує основну проблему в сфері зовнішньої торгівлі, яка стосується сировинної структури експорту в поєднанні з імпортозалежністю від товарів з високою доданою вартістю.

В розрізі пропозицій запропоновано авторський підхід до формування стратегічних напрямів, який передбачає виділення відповідних ознак: 1) рівні реалізації цілей та здійснення заходів в сфері застосування механізмів державного управління зовнішньоторговельною діяльністю: рівень державних органів влади; рівень органів місцевого самоврядування; 2) галузева спрямованість цілей та заходів щодо їх реалізації, що враховуватиме особливості та проблемні питання кожної галузі, визначатиме конкурентні переваги країни в сфері експортно-імпортних операцій; 3) узгодження інтересів всіх суб'єктів державної зовнішньоторговельної політики, що дозволить посилити координацію та кооперацію між бізнесом, державною владою, органами місцевого самоврядування та міжнародними організаціями; 4) активізація політичних та дипломатичних інструментів співпраці з метою поглиблення міжнародної інтеграції; 5) підготовка вузькоспеціалізованих фахівців в сфері формування та реалізації державної зовнішньоторговельної політики, що позитивно впливатиме на економічний розвиток країни та сприятиме підвищенню позицій конкурентоспроможності на міжнародному ринку товарів і послуг.

Це дозволило сформувати мету та стратегічні напрями розвитку державної зовнішньоторговельної політики України. Побудована модель враховує особливості розвитку різних галузей економіки України та є базовим підґрунтям для створення ефективної, дієвої, когерентної з іншими політиками державної зовнішньоторговельної політики України.

Висновки до 4-го розділу

Дослідження економічного та правового механізмів формування та реалізації державної зовнішньоторговельної політики дало змогу зробити наступні висновки:

1. Зважаючи на те, що зміни валютного курсу мають вагомий вплив на формування доходів і витрат недержавних суб'єктів зовнішньоторговельної політики, це визначає їх активність на зовнішніх ринках товарів і послуг. Тому валютна політика та її стан в загальній національній системі господарювання є детермінантом змін і напрямів розвитку механізмів формування та реалізації зовнішньоторговельної політики.

На сьогодні на валютно-фінансовому ринку складається ситуація, що характеризує негативну динаміку змін національної валюти по відношенню до іноземних та недоступність фінансових інструментів для управління валютними ризиками для суб'єктів господарювання України. Завданням державної зовнішньоторговельної політики є врахування особливостей та умов розвитку зовнішньої торгівлі з метою формування та реалізації методів державного управління, які будуть враховувати та зменшувати вплив валютного ризику на діяльність недержавних суб'єктів зовнішньоторговельної політики.

2. В ході дослідження побудовано кореляційно-регресійну модель валютного курсу EUR/UAH та визначено фактори (зростання ВВП, інфляція, відсоткова ставка, дефіцит державного бюджету, сальдо поточного рахунку, сальдо фінансового рахунку, експорт товарів та послуг, імпорт товарів та послуг, золотовалютні резерви, зовнішній борг, обсяг грошової маси M_2), які по різному впливають на зміну курсу національної валюти по відношенню до іноземної. Найбільший вплив має сальдо поточного рахунку платіжного балансу, тобто зміна експорту та імпорту товарів. Здійснено кореляційно-регресійний аналіз експортних та імпортних операцій, що дозволило ідентифікувати детермінанти, які впливають на зміну експорту та імпорту товарів і послуг. Це дає можливість спрогнозувати обсяги зовнішньої торгівлі та врахувати зміни, що відбуваються в показниках соціально-економічного розвитку як факторах впливу на обсяги експортно-імпортних операцій.

Як результат, сформовано підхід до формування та реалізації державної зовнішньоторговельної політики через визначення взаємозв'язку показників зовнішньої торгівлі та економічних показників в розрізі впливу валютних коливань національної валюти по відношенню до

іноземної, що дозволяє спрогнозувати майбутні зміни в соціально-економічному розвитку України.

3. Враховуючи той факт, що суб'єкти зовнішньоторговельної діяльності є ключовими суб'єктами державної зовнішньоторговельної політики, розглянуто положення ризикології в сфері державного управління зовнішньоторговельною діяльністю. Визначено сутність валютного ризику, ідентифіковано його види та окреслено зону підвищення валютного ризику, систематизовано методи управління валютним ризиком та визначено сферу впливу державної зовнішньоторговельної та валютної політики відповідно до визначених етапів управління ризиком, що вимагає внесення змін до законодавства в сфері державного регулювання зовнішньоторговельної діяльності.

Враховання ризиків зовнішньоторговельної діяльності є обґрунтованим, адже вирішує одне з основних завдань державного управління, що полягає в розподілі обов'язків і відповідальності за реалізацію державної політики щодо покращення стану платіжного балансу, стабільного розвитку валютного ринку, узгодженості положень нормативно-правового законодавства та формування експортного потенціалу суб'єктів зовнішньоторговельних відносин. Це сприятиме підвищенню конкурентоспроможності України на зовнішніх ринках товарів і послуг та дозволить покращити роль та місце країни в міжнародних торговельних організаціях.

Запропонований підхід розкриває державну зовнішньоторговельну політику з концептуально іншої сторони, що забезпечує дотримання принципу узгодженості інтересів держави та суб'єктів зовнішньоторговельної діяльності.

4. Аналіз та проміжна оцінка результатів досягнення Експортної стратегії України 2017-2021 рр. за останні 4 роки її реалізації показує, що частка експорту товарів з використанням у виробництві технологій високого та середнього рівня (основна мета зазначеної стратегії збільшити частку експорту таких товарів) в загальному обсязі експорту товарів в 2020 році порівняно з 2016 роком зменшилась. Це свідчить про те, що обраний напрям експортного руху не відповідав актуальній спеціалізації національних підприємств, а ті зміни, що відбувалися в інституційному середовищі, надалі сприяли розвитку експортних операцій сировинної продукції.

5. В сфері удосконалення економічного механізму формування та реалізації державної зовнішньоторговельної політики варто акцентувати увагу на тарифних інструментах – зменшення митних тарифів на імпорт

сировини та матеріалів, які використовуються національними підприємствами для виробництва готової продукції; та нетарифних інструментах розвитку експортоорієнтованих виробництв (бізнес-інкубатори, кредитування, страхування, обмеження експорту сировини). Це сприятиме розвитку галузевих національних виробництв, а наступним кроком буде вихід на зовнішні ринки товарів і послуг. Адже, як показують результати дослідження, кореляція між експортом та імпортом товарів і послуг є прямопропорційна. Тому державна зовнішньоторговельна політика має будуватися на принципах когерентності не лише в сфері інституційного середовища (організаційно-інформаційного механізму), а й в розрізі застосування різноманітних методів державного управління в економіко-правовому механізмі.

6. В розрізі пропозицій представлено підхід до формування стратегічних напрямів, який передбачає виділення наступних ознак:

1) рівні реалізації цілей та здійснення заходів в сфері застосування механізмів державного управління зовнішньоторговельною діяльністю: рівень державних органів влади; рівень органів місцевого самоврядування;

2) галузева спрямованість цілей та заходів щодо їх реалізації, що враховуватиме особливості та проблемні питання кожної галузі, визначатиме конкурентні переваги країни в сфері експортно-імпортних операцій;

3) узгодження інтересів всіх суб'єктів державної зовнішньоторговельної політики, що дозволить посилити координацію та кооперацію між бізнесом, державною владою, органами місцевого самоврядування та міжнародними організаціями;

4) активізація політичних та дипломатичних інструментів співпраці з метою поглиблення міжнародної інтеграції;

5) підготовка вузькоспеціалізованих фахівців в сфері формування та реалізації державної зовнішньоторговельної політики, що позитивно впливатиме на економічний розвиток країни та сприятиме підвищенню позицій конкурентоспроможності на міжнародному ринку товарів і послуг.

Сформована мета та стратегічні напрями розвитку державної зовнішньоторговельної політики України є базовим підґрунтям для створення ефективної, дієвої, когерентної з іншими видами державної політики.

ВИСНОВКИ

У монографії здійснено узагальнення та запропоновано вирішення актуальної наукової проблеми в галузі науки державного управління щодо теоретико-методологічних та науково-практичних засад обґрунтування напрямів удосконалення механізмів формування та реалізації державної зовнішньоторговельної політики України. На підставі отриманих наукових, теоретичних положень та практичних результатів сформульовано такі висновки:

1. Задля окреслення тенденцій розвитку теоретичних, методологічних та практичних аспектів наукових досліджень в сфері формування та реалізації державної зовнішньоторговельної політики використано метод бібліометричного аналізу. Виявлено зростання кількості публікацій в науковому середовищі за досліджуваною тематикою, що пропорційне збільшенню обсягів світової торгівлі за досліджуваний період 1974-2020 рр. Сформовано термінологічні карти результатів наукових досліджень українських та закордонних вчених, на підставі яких виокремлено періоди розвитку наукового знання в сфері державної зовнішньоторговельної політики та охарактеризовано 6 дослідницьких кластерів: світова торговельна політика; зовнішня торгівля ЄС та США; наслідки зовнішньої торгівлі на соціо-еколого-економічну світову систему; стратегічні напрями розвитку зовнішньої торгівлі; принципи СОТ та політика країн-учасниць; політика протекціонізму. Виділені напрями актуальних досліджень в різні періоди часу на міжнародному та національному рівнях є базою формування суспільної проблеми в сфері зовнішньої торгівлі, яка ідентифікує необхідність перегляду державної зовнішньоторговельної політики України.

2. Враховуючи неоднозначність наукових тлумачень та законодавчо закріплених трактувань основних понять досліджуваної теми, удосконалено понятійно-категоріальний апарат в сфері державної зовнішньоторговельної політики. Зокрема, розкрито розуміння змісту понять: «державна зовнішньоторговельна політика»; «державне управління зовнішньоторговельною діяльністю»; «зовнішня торгівля»; «зовнішньоторговельна діяльність». В результаті побудовано модель взаємозв'язку досліджуваних дефініцій, яка враховує наступні рівні: 1 – суб'єктний; 2 – окреслення причин виникнення проблем; 3 – формування напрямів розв'язання проблем та прийняття рішень; 4 – результати та наслідки політики. Запропонована модель має теоретичне значення та може бути використана під час удосконалення положень нормативно-

правових документів в сфері державного управління зовнішньоторговельною діяльністю.

3. Відсутність уніфікованої класифікації державної зовнішньоторговельної політики впливає на ефективність обґрунтування можливих напрямів її розвитку. В монографії розглянуто історичні періоди формування зовнішньоторговельних відносин в світі та в Україні, а також ідентифіковано траєкторії розвитку процесів державного регулювання. На підставі цього обґрунтовано класифікацію державної зовнішньоторговельної політики, в розрізі якої виокремлено такі ознаки, як: за видами зовнішньоторговельних операцій (експортна політика; імпортна політика; експортно-імпортна політика); за формами втручання держави в зовнішньоторговельні відносини (ліберальна політика; протекціоністська політика; ліберально-протекціоністська політика); за рівнями зовнішньоторговельної інтеграції та співробітництва (зона вільної торгівлі; митний союз; спільний ринок; економічний союз; політичний союз); за географічним напрямом розвитку зовнішньої торгівлі (європейський напрям; азійсько-тихоокеанський напрям; африканський напрям; близькосхідний напрям; американський напрям). Запропоновані види державної зовнішньоторговельної політики формуються під впливом сукупності факторів, які визначають їх особливості та залежать від обраної предметно-об'єктної сфери реалізації зовнішньої торгівлі, а також вимагають виокремлення пріоритетних географічних напрямів їх розвитку.

4. В роботі здійснено структурування проблемних питань в сфері формування та реалізації державної зовнішньоторговельної політики. Зокрема, виділено проблему, що характеризує сировинну структуру експорту в поєднанні з імпортозалежністю від товарів з високою доданою вартістю на тлі низької ділової активності промислових підприємств, яка виникає через системні проблеми зовнішньоторговельної діяльності (транспортна інфраструктура, митні процедури, податкове регулювання, корупція тощо). Це негативним чином позначається на економічному розвитку країни та знижує конкурентоспроможність суб'єктів зовнішньоторговельної діяльності на міжнародному ринку товарів і послуг. В розрізі цієї проблеми ідентифіковано підпроблеми, які стосуються наступного: 1) сировинна структура експорту; імпортозалежність від товарів з високою доданою вартістю; низька ділова активність промислових підприємств; 2) насиченість внутрішнього ринку товарів і послуг імпортом; нерозвиненість національних виробництв готової продукції; низька конкурентоспроможність національних підприємств на внутрішньому ринку товарів і послуг та, як наслідок, на

зовнішньому; 3) зниження попиту на зовнішньому ринку на український експорт; скорочення вітчизняних виробництв готової продукції; висока частка «сірого» імпорту на національному ринку; низька якість продукції та послуг національного виробника; 4) комплекс проблем в сфері державної зовнішньоторговельної політики країни: відсутність належної інформаційної, фінансової, дипломатичної, логістичної, правової підтримки національних підприємств з боку держави; високий рівень корупції та бюрократизації в державних інституційних структурах; неналежний рівень застосування економічних, правових та інформаційних методів державного управління зовнішньоторговельною діяльністю.

5. Неоднозначність положень та неефективність здійснюваної державної зовнішньоторговельної політики стала причиною створення методологічних положень формування та реалізації державної зовнішньоторговельної політики, які мають вигляд моделі, циклічний характер та включають такі елементи: проблеми в сфері зовнішньої торгівлі; сутність державної зовнішньоторговельної політики, її мета (застосування механізмів державного управління, які забезпечуватимуть розширення напрямів зовнішньоторговельних відносин через диверсифікацію операцій зовнішньої торгівлі, розвиток та підтримку експорту, оптимізацію імпорту, що сприятиме економічному розвитку країни та зростанню рівня конкурентоспроможності суб'єктів зовнішньоторговельної діяльності на міжнародному ринку товарів і послуг), завдання (загальнодержавні, економічні, правові, соціально-екологічні), принципи (загальні, принципи СОТ, специфічні), ресурси (правові, фінансові, матеріальні, інформаційні, трудові), суб'єкти (зовнішньоторговельної діяльності; недержавні органи; виконавчі органи міських рад у сфері зовнішньоекономічної діяльності; державні органи законодавчої влади; державні органи виконавчої влади та їх підрозділи; міжнародні організації), механізми (економічний, правовий, організаційний, інформаційний), методи (методи наукового пізнання (загальнонаукові, спеціальні), методи державного управління (економічні, адміністративні, правові, організаційні, контрольні), напрями формування і реалізації, а також взаємозв'язки з іншими видами державної політики (зовнішньої, валютною, фіскальною, бюджетною, антикорупційною, соціальною, екологічною та освітньо-науковою). Пропозиції формують нове наукове обґрунтування методологічних складових державного управління.

6. 3 метою удосконалення напрямів застосування механізмів формування та реалізації державної зовнішньоторговельної політики

розкрито сутність кожного з них та визначено окремі об'єктно-предметні групи (експорт та імпорт сировинної продукції, експорт та імпорт товарів з високою доданою вартістю, експорт та імпорт послуг, зовнішньоторговельні угоди та створення зон вільної торгівлі). За кожною з груп представлено сукупність методів, що запропоновано застосовувати в межах реалізації механізмів державного управління зовнішньоторговельною діяльністю. Зокрема, доцільним та обґрунтованим є використання в розрізі: 1) економічного механізму: експортних дотацій та субсидій, кредитування на вигідних для експортерів умовах, податкових канікул, створення бізнес-інкубаторів, страхування експорту, встановлення фітосанітарних норм, процедур ліцензування окремих видів експорту, зниження митних тарифів на імпорт тощо; 2) правового механізму: внесення змін до законодавства, що регулює питання фітосанітарних норм, процедур ліцензування та страхування, створення та розвитку бізнес-інкубаторів, дотримання прав інтелектуальної власності, усунення адміністративних бар'єрів експорту послуг, укладання торговельних угод з країнами різних регіонів, що розвиваються, та мають конкурентні та порівняльні переваги порівняно з Україною; 3) організаційного механізму: структуризація відносин державних органів влади та місцевого самоврядування в сфері розподілу обов'язків та повноважень; посилення участі та ролі всіх рівнів суб'єктів державної зовнішньоторговельної політики; 4) інформаційного механізму: здійснення інформаційної підтримки національних експортоорієнтованих підприємств та імпортерів.

7. Оцінка діючого організаційно-інформаційного механізму формування та реалізації державної зовнішньоторговельної політики підтвердила необхідність його удосконалення. В монографії обґрунтовано пропозиції виокремлення: Комітету з питань зовнішньоторговельної політики (розгляд, аналіз та формування законодавства в сфері зовнішньоторговельної політики) в структурі ВРУ; Закордонних офісів з просування експорту України (сприяння розвитку експорту, залучення інвестицій та пошук надійних партнерів); Регіональних центрів обслуговування експортерів, імпортерів та інвесторів (реалізація інформаційного механізму в регіонах) та інших департаментів в структурі профільного Міністерства, що сприяє злагожденості та ефективному розподілу обов'язків, вирішення проблем та реалізації стратегічних напрямів розвитку зовнішньої торгівлі.

8. Окреслено особливості здійснюваної співпраці України з міжнародними торговельними організаціями та побудовано ланцюг взаємодії всіх рівнів суб'єктів державної зовнішньоторговельної політики,

що забезпечує ефективну комунікацію між суб'єктами міжнародна організація-влада-бізнес і створює умови для покращення доступу суб'єктів господарювання до міжнародних програм розвитку. Крім цього, визначено особливості взаємодії та охарактеризовано зміст обов'язків всередині організаційної структури органів державної влади з урахуванням запропонованих змін в сфері співпраці з СОТ за напрямками: супроводження розгляду законопроектів; формування та реалізація державної політики у сфері співробітництва з СОТ; контроль процесу вирішення торговельних спорів в межах СОТ, аналіз та оцінка демпінгових заходів з боку країн-партнерів.

9. Удосконалено механізм взаємовідносин між державними органами влади та недержавними (суб'єкти господарювання (експортери та імпортери); торгово-промислові палати; бізнес-асоціації, об'єднання підприємств) суб'єктами зовнішньоторговельної політики. Ідентифіковано на базі аналізу потреб та інтересів суб'єктів господарювання напрями ефективної взаємодії: інформаційно-комунікаційна взаємодія, фінансова, правова, логістична, інституційна, дипломатична, цільова, інформаційна підтримка. За кожним з напрямів сформовано моделі комунікації суб'єктів, окреслено форми взаємодії (частково у вигляді застосовуваних методів державного управління зовнішньоторговельною діяльністю) та виявлено очікуваний результат узгодження інтересів, що позитивно впливає на розвиток зовнішньої торгівлі країни та діяльність суб'єктів зовнішньоторговельних відносин.

10. Зважаючи на те, що валютна політика країни має тісний зв'язок з державною зовнішньоторговельною політикою, здійснено кореляційно-регресійний аналіз валютного курсу EUR/UAH та основних показників розвитку економічної політики (в т.ч. експорту та імпорту товарів і послуг). Визначено, що на зміну валютного курсу суттєво впливають зміни сальдо поточного рахунку платіжного балансу країни (зростання дефіциту платіжного балансу девальвує курс національної валюти по відношенню до іноземної). Натомість зростання обсягів експортних операцій прямопропорційне збільшенню показника ВВП та обсягів імпортних операцій. Отримані результати емпіричних досліджень дозволили ідентифікувати напрями розвитку економіко-правового механізму формування та реалізації зовнішньоторговельної політики в умовах валютного ризику: управління валютним ризиком, зростання обсягів експорту, оптимізація імпортних операцій.

11. Врахування валютних ризиків під час розробки державної зовнішньоторговельної політики запропоновано передбачити в економіко-

правовому механізмі в частині визначення поняття «валютний ризик», окреслення його видів (трансакційний, операційний), які впливають на необхідність застосування систематизованих методів (зовнішніх і внутрішніх), та етапів управління валютними ризиками суб'єктів зовнішньоторговельної діяльності (аналіз валютного ризику (ідентифікація ризику та визначення валютної позиції, опис, вимірювання ризику); рішення та дії щодо управління валютними ризиками; контроль, моніторинг та оцінка прийнятих рішень та дій). В межах виокремлених положень ризикології визначено сферу впливу державної політики в розрізі застосування методів економічного та правового механізмів державного управління зовнішньоторговельною діяльністю.

12. Запропоновано стратегічні положення розвитку державної зовнішньоторговельної політики України, що базується на застосуванні: тарифних – зменшення митних тарифів на імпорт сировини та матеріалів, які використовуються національними підприємствами для виробництва готової продукції; та нетарифних інструментах економічного механізму розвитку експортоорієнтованих виробництв (бізнес-інкубатори, кредитування, страхування, обмеження експорту сировини). Наведені пропозиції враховують ідентифіковані характеристики стратегічних напрямів розвитку державної зовнішньоторговельної політики: суб'єктні рівні державного управління; галузева спрямованість; врахування інтересів суб'єктів політики; активізація міжнародної співпраці; підготовка фахівців.

Визначена в роботі мета стратегії та напрями її реалізації (узгодження інтересів суб'єктів політики; розвиток правового та економічного механізму формування та реалізації політики за галузями економіки; розвиток політики у взаємодії з іншими політиками) вирішують основну проблему в сфері зовнішньої торгівлі, яка стосується сировинної структури експорту в поєднанні з імпортозалежністю від товарів з високою доданою вартістю.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абрамов В.Л. Мировая экономика : учеб. пособие. 3-е изд. М. : Дашков и К, 2006. 312 с.
2. Адміністративне право України : підручник / [Ю.П. Битяк, В.М. Гаращук, О.В. Дяченко та ін.] ; за ред. Ю.П. Битяка. К. : Юрінком Інтер, 2005. 544 с.
3. Актуальні питання суспільних трансформацій в Україні : безпековий та євроінтеграційний виміри: колективна монографія / заг. ред. Ю.В. Палагнюк, С.І. Шкірчака. Миколаїв : Вид-во ЧНУ імені Петра Могили, 2018. 300 с.
4. Алімова О.О. Сутнісний аспект державного управління зовнішньоторговельною діяльністю в умовах розвитку інтеграційних процесів. Вісник Академії митної служби України. Сер. : Державне управління. 2010. № 2. С. 51-56.
5. Аналітичний огляд “Місце України у рейтингу світового банку “Doing business”. URL: <https://cutt.ly/tvAPms0>.
6. Антонюк В.С., Полонський Л.Г., Аверченков В.І., Малахов Ю.А. Методологія наукових досліджень. К.: НТУУ «КПІ», 2015. 276 с. URL: <https://cutt.ly/nvAPUQ2>
7. Арон Р. Демократия и тоталитаризм. Перевод с французского Г.И. Семенова. М.: Текст, 1993. 303 с.
8. Астапова Г.В., Астапова Е.А., Лойко Д.П. Организационно-экономический механизм корпоративного управления в современных условиях реформирования экономики Украины: монография. Донецк: ДонГУЭТ им. М. Туган-Барановского, 2001. 526 с.
9. Атаманчук Г.В. Теория государственного управления. М.: Юридическая литература, 1997. 400 с.
10. Бакуменко В. Формування державно-управлінських рішень: проблеми теорії, методології, практики: монографія. Київ, 2000. 328 с.
11. Бакуменко В.Д., Безносенко Д.О. Виявлення комплексу проблем державного управління процесами європейської та євроатлантичної інтеграції України, розробка пропозицій щодо вдосконалення системи державного управління цими процесами: Науково-дослідна робота. К.: НАДУ при Президентіві України; Центр навчання і досліджень з європейської та євроатлантичної інтеграції України. 41 с.
12. Бакуменко В.Д., Кравченко С.О. Методологія системних досліджень в державному управлінні: навчальний посібник. К. : ВПЦ АМУ, 2011. 116 с.

13. Белова І., Завитій О., Семенишена Н. Теоретичні аспекти зовнішньоекономічної діяльності інституційних одиниць в Україні. Економічний дискурс. 2019. Випуск 2. С. 65-75.

14. Беляев О.О., Бебело А.С., Комяков О.М. Держава і перехідна економіка: механізм взаємодії. К.: КНЕУ, 2003. 261 с.

15. Білоган О.І. Оптимізація структури зовнішньої торгівлі країн Центральної та Східної Європи : автореф. дис. ... на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук спец.: 08.00.02. Львів, 2015. 22 с.

16. Білоусов Є.М. Зовнішньоторговельна діяльність (особливості доктринального та правового забезпечення). Право та інноваційне суспільство: електрон. наук. вид. 2020. № 1 (14). URL: <http://apir.org.ua/wp-content/uploads/2020/06/Bilousov14.pdf>

17. Білявська О.Б. Концептуальні принципи управління ризиками в державному управлінні. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2010. № 6. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Duur_2010_6_5

18. Бірта Г.О., Бургу Ю.Г. Методологія і організація наукових досліджень: навч. посіб. К. : «Центр учбової літератури», 2014. 142 с.

19. Бліхар М.М. Теоретичні основи дослідження спільної торговельної політики Європейського Союзу. Ефективна економіка. 2010. № 7. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=250>

20. Борисенко О.П. Комплексний підхід до систематизації методів державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності. Економіка та держава. 2012. № 12. С. 115-117.

21. Борисенко О.П. Формування державної зовнішньоекономічної політики України та механізми її реалізації: дис. на здобуття наукового ступеня д-ра наук з держ. упр. спец: 25.00.02. Київ, 2013.

22. Борисенко О.П. Формування державної зовнішньоекономічної політики України та механізми її реалізації автореф. дис. на здобуття наукового ступеня д-ра наук з держ. упр. спец: 25.00.02. Київ, 2013. URL: http://academy.gov.ua/NMKD/library_nadu/Avtoreferat/6828da79-b430-4869-b52a-ed16e5b3761b.pdf

23. Бредихин С.В., Кузнецов А.Ю. Методы библиометрии и рынок электронной научной периодики. Новосибирск : ИВМиМГ СО РАН, НЭКОМ. 2012. 256 с.

24. Валевський О.Л. Деякі стратегічні напрями реформування політичної системи українського суспільства. Суспільні реформи та становлення громадянського суспільства в Україні : матеріали наук.–практ. конф. / за заг. ред. В.І. Лугового, В.М. Князева. – К. : Вид-во УАДУ, 2001. С. 32-34.

25. Валовий внутрішній продукт (ВВП) в Україні 2020. URL: <https://index.minfin.com.ua/economy/gdp/>
26. Васильева М.В. Государственный финансовый контроль в управлении регионом: дис. ... канд. экон. наук: 08.00.05, 08.00.10. Волгоград, 2003. 182 с.
27. Вахненко Т.П. Теоретичні засади валютного курсоутворення: концепції та моделі. Економіка та прогнозування. 2004. № 2. С. 21-30.
28. Введение в философию : [учеб. для вузов : в 2 ч. / под общ. ред. И. Т. Фролова]. М.: Политиздат, 1990. Ч. 1. 367 с.
29. Верхейн Т., Рабренович А., Кумбиз Д. и др. Политико-административные отношения: кто стоит у власти? / Под ред. Т. Верхейна; Пер. с англ. М. : Права человека, 2001. 512 с.
30. Відділи з економічних питань у складі закордонних дипломатичних установ України. URL: <http://old.mfa.gov.ua/ua/about-ukraine/economic-cooperation/economic-sectors-abroad>
31. Вітлінський В.В., Великоіваненко Г.І. Ризикологія в економіці та підприємстві: монографія. К.: КНЕУ, 2004. 480 с.
32. Владимиров К.Н., Бардичева В.Ю. Митне регулювання: навчальний посібник. 2-е вид. Херсон : Олді-плюс, 2002. 336 с.
33. Власюк Т.О. Оптимізація імпортової політики як чинник зовнішньоторговельної безпеки. Проблеми економіки. 2015. № 3. С. 39-51.
34. Вороніна Ю.Є. Система державного управління зовнішньоекономічною діяльністю. Young Scientist. № 12(64). 2018. URL: <http://elar.tsatu.edu.ua/bitstream/123456789/7686/1/2.pdf>
35. Вступ України до СОТ: Переваги, проблеми та прогнози. URL: <https://forinsurer.com/public/03/07/21/599>
36. Галазюк Н.М., Галазюк Ю.О. Державне регулювання ЗЕД вітчизняних підприємств: теоретичні аспекти. Економічні науки. Сер.: Економічна теорія та економічна історія. 2013. № 10. С. 48-54.
37. Глазырин А.Е., Куликов В.А., Юдин И.Е., Сериков П.Ю. Управление валютными рисками. Экономика. 2012. № 3 (7). С. 34-39.
38. Голинський Ю.О., Павелчак А.В. Митно-тарифне регулювання зовнішньоекономічної діяльності та його удосконалення. Молодий вчений. 2018. №10(2). С. 749-752.
39. Голубов О. Рік вільної торгівлі з ЄС: як угода про ЗВТ вплинула на українську економіку. URL: <http://p.dw.com/p/2VMfB>
40. Гордополов В.Ю. Передумови розвитку зовнішньоекономічної діяльності економічних агентів в Україні. Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу. 2016. № 2-3. С. 61-95.

41. Гордуновський О.М. Особливості зовнішньоекономічної політики України. Вісник Черкаського університету. 2015. № 4. С. 22-29.

42. Горін Н.В. Державне регулювання зовнішньоекономічної діяльності: навч. посіб. К.: Знання, 2008. 330 с.

43. Горник В.Г. Механізми державної політики розширеного відтворення та створення достатнього рівня потенціалу національної економіки. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2010. № 11. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=216>

44. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 року № 436-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15>

45. Гранатуров В.М. Экономический риск: сущность, методы измерения, пути снижения: Учебное пособие: 2-е издание, переработанное и дополненное. Москва: “Дело и Сервис”, 2002. 154 с.

46. Гребельник О.П. Основи зовнішньоекономічної діяльності: підручник. К. : Центр навч. л-ри, 2004. 384 с.

47. Гребенюк М.С. Правовий статус конференції ООН з торгівлі і розвитку (ЮНКТАД) та її еволюція: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юр. наук спец: 12.00.11. Київ, 2010. 20 с.

48. Григоруک А., Белова І. Державне регулювання зовнішньоекономічної діяльності. 2019. URL: <https://cutt.ly/SvAAzMe>

49. Губенко В.І. Механізм зовнішньоекономічної діяльності агропромислового комплексу: лібералізація і протекціонізм: дис... на здобуття наук. ступеня д-ра екон. наук спец: 08.07.02. Миколаїв, 2004. URL: <http://www.disslib.org/mekhanizm-zovnishnoekonomichnoyi-dialnosti-ahropromyslovoho-kompleksu-liberalizatsia.html>

50. Гужва І.Ю. Актуалітети зовнішньоторговельної політики України: монографія. К.: Національна академія управління. 2017. 298 с.

51. Гусева Н., Кандиба Ю., Кобилін П. Трансформації зовнішньої торгівлі товарами України: реалії, проблеми, перспективи. Часопис соціально-економічної географії. 2019. Т. 26. С. 55-75.

52. Дем'янчук О.П. «Державна політика» та «публічна політика» : варіант перехідного періоду. Наукові записки. 2000. Т. 18. С. 31-36.

53. Департамент взаємодії з експортерами та просування експорту Довідка «Зовнішня торгівля України товарами та послугами у I півріччі 2020 року». URL: <https://cutt.ly/OvAAhdr>

54. Державна митна служба. URL: <https://mof.gov.ua/uk/state-customs-service>

55. Державна податкова служба. URL: https://mof.gov.ua/uk/derhavna_podatkova

56. Державна політика : підручник / Нац. акад. держ. упр. при Президентіві України ; ред. кол. : Ю.В. Ковбасюк (голова), К.О. Ващенко (заст. голови), Ю.П. Сурмін (заст. голови) [та ін.]. К. : НАДУ, 2014. 448 с.

57. Державна стратегія регіонального розвитку на 2021-2027 роки. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-%D0%BF#Text>

58. Державна установа «Офіс з просування експорту України». URL: <https://epo.org.ua/about/>

59. Державне регулювання перехідної економіки: автореф. дис... на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук спец.: 08.01.01; О.М. Комяков. Київ. нац. екон. ун-т. К., 2000. 19 с.

60. Державне управління в Україні: навч. посібн. / За заг. ред. В.Б. Авер'янова. К.: Юрінком Інтер, 1998. 432 с.

61. Державне управління в Україні: наукові, правові, кадрові та організаційні засади: Навч. посібник / За заг. ред. Нижник Н.Р., Олуйка В.М. Л.: Вид-во Національного університету «Львівська політехніка», 2002. 352 с.

62. Державне управління: Словник-довідник / За заг. ред.. В.М. Князєва, В.Д. Бакуменка. К.: Вид-во УАДУ, 2002. 228 с.

63. Динаміка популярності. URL: <https://trends.google.ru/trends/explore?date=all&q=trade%20policy,foreign%20trade,foreign%20policy>

64. Динаміка географічної структури зовнішньої торгівлі товарами. Державна служба статистики України. 2020. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

65. Динаміка зовнішньої торгівлі послугами за видами. Державна служба статистики України. 2020. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

66. Динаміка зовнішньої торгівлі послугами за країнами світу. Державна служба статистики України. 2020. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

67. Диха М.В. Інструментарій регулювання зовнішньої торгівлі. 2020. URL: <http://elar.khnu.km.ua/jspui/bitstream/123456789/9067/1/2.pdf>

68. Дідківський М.І. Зовнішньоекономічна діяльність підприємства: навч. посіб. К.: Знання, 2006. 462 с.

69. Довгаль О. А. Протекціонізм і лібералізм у зовнішньоторговельних відносинах у процесі глобалізації економіки: автореф. дис. ... на здобуття наук. ступення д-ра екон. наук спец.: 08.01.01; Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна. Харків. 2006. 36 с.

70. Довідка «Зовнішня торгівля України товарами та послугами у І півріччі 2020 року». URL:

<https://www.me.gov.ua/Documents/Download?id=a4519e1d-d49f-4167-876b-1b544fae85de>

71. Долінський Л.Б. Фінансові обчислення та аналіз цінних паперів: навч. посіб. К.: Майстер-клас, 2005. 192 с.

72. Домбровська С.М. Напрями державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні. Вісник НУЦЗУ. Серія: Державне управління. 2017. Вип. 1(6). URL: [https://nuczu.edu.ua/sciencearchive/PublicAdministration/vol6\(17\)/Visnik_NUCZU_1%20\(6\)_2017_Dombr.pdf](https://nuczu.edu.ua/sciencearchive/PublicAdministration/vol6(17)/Visnik_NUCZU_1%20(6)_2017_Dombr.pdf)

73. Дорофієнко В. Про деякі аспекти економічних наслідків приєднання України до СОТ. Економіст. 2007. №8. С. 66-70.

74. Дроздова Г.М. Менеджмент зовнішньоекономічної діяльності підприємства: навч. посіб. К.: ЦУЛ, 2002. 171 с.

75. Дручек К.С., Шведун В.О. Оцінка ризиків зовнішньоекономічної діяльності промислового підприємства у державному управлінні. Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія: Державне управління. 2017. №. 2. С. 106-115.

76. Дубініна А.А., Сорокіна С.В., Зельніченко О.І. Митна справа: підручник. К.: Видавничий дім "Професіонал", Центр навчальної літератури, 2010. 320 с.

77. Дуран М.М. Регіональні механізми регулювання зовнішньоекономічної діяльності: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.05. Ужгород, 2009. 20 с.

78. Експортна стратегія України. Дорожня карта стратегічного розвитку торгівлі 2017-2021. URL: [https://www.me.gov.ua/Tags/DocumentsByTag?lang=uk-UA&id=0263b026-f1e7-4ff2-a147-](https://www.me.gov.ua/Tags/DocumentsByTag?lang=uk-UA&id=0263b026-f1e7-4ff2-a147-77233b1dd17f&tag=EksportnaStrategiiaUkraini&isSpecial=true)

[77233b1dd17f&tag=EksportnaStrategiiaUkraini&isSpecial=true](https://www.me.gov.ua/Tags/DocumentsByTag?lang=uk-UA&id=0263b026-f1e7-4ff2-a147-77233b1dd17f&tag=EksportnaStrategiiaUkraini&isSpecial=true)

79. Ефимов А.А. Финансовые методы хеджирования валютных рисков на промышленных предприятиях. Вестник Удмуртского университета. 2010. Вып. 3. С. 13-21.

80. Єріна А.М., Захожай В.Б., Єрін Д.Л. Методологія наукових досліджень : навч. посіб. К.: ЦНЛ, 2004. 212 с.

81. Житник О.М., Гриценко А.А. Концептуальні та методологічні засади формування державної політики національної безпеки. Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія: Державне управління. 2019. №. 30 (69). №3. С. 67-73.

82. Завгородній А.В. Регіональні особливості організації зовнішньоекономічної діяльності. Український журнал прикладної

економіки. 2018. Том 3. № 4. С. 145-152.

83. Загальні підсумки I півріччя 2020 року. Експорт товарів і послуг України. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/Download?id=a4519e1d-d49f-4167-876b-1b544fae85de>

84. Заярна Н.М., Олексин С.М. Членство України у світовій організації торгівлі: переваги та недоліки. Науковий вісник НЛТУ України. 2011. № 21.18. С. 187-192.

85. Землячова О.А., Савочка Л.С. Класифікація фінансових ризиків та методи їх зниження. Науковий вісник: Фінанси, банки, інвестиції. 2012. № 3. С. 50-57.

86. Злупко С.М. Історія економічної теорії: навчальний посібник. К.: Знання, 2005. 719 с. URL: http://ualib.com.ua/b_101.html

87. Зовнішньоторговельний баланс України у 2019 році. Державна служба статистики України, 2020. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/express/expr2020/02/14.pdf>

88. Зовнішня торгівля України: XXI століття: монографія / А.А. Мазаракі, Т.М. Мельник, Н.О. Іксарова [та ін.] ; за заг. ред. А.А. Мазаракі. Київ : Київ. нац. торг.- екон. ун-т, 2016. 600 с.

89. Зоріна О.А., Ксендзук В.В., Гордополов В.Ю. Використання інновацій та функціонування системи управління діяльністю підприємств зовнішньої торгівлі. «Бізнес інформ». 2018. № 5. С. 142-148.

90. Иода Е.В., Иода Ю.В., Мешкова Л.Л., Болотина Е.Н. Управление предпринимательскими рисками: монография / [2-е изд. испр. и перераб.]. Тамбов: Изд-во Тамб. гос. техн. ун-та, 2002. 212 с.

91. Іваницька О.М. Роль СОТ в регулюванні світової торгівлі товарами та послугами. URL: https://ktpu.kpi.ua/wp-content/uploads/2016/02/Rol-SOT_2.pdf

92. Івашова Л.М. Елементи методології державного регулювання зовнішньоторговельної діяльності в Україні: методи та інструменти. Публічне управління та митне адміністрування. 2016. № 2(15). С. 25-34. URL: <http://customs-admin.umsf.in.ua/archive/2016/2/3.pdf>

93. Індeksi умов торгівлі. Державна служба статистики України. 2021. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

94. Інститут економічних досліджень та політичних консультацій. Політика сприяння експорту. 2014. Випуск №2. URL: http://www.ier.com.ua/files/publications/Books/2.Export_promotion_policy.pdf

95. Кавин С.Я., Кавин О.М., Кавин Я.М. Організаційно-правове регулювання зовнішньоекономічною діяльністю. Trends in the development of modern scientific thought. 2020. Т. 10. С. 226.

96. Калюжна Н. Зовнішня торгівля України: методологія дослідження. Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. 2017. № 1. С. 16-31.

97. Карамбович І.М. Митна система і її роль у регулюванні зовнішньої торгівлі України: монографія. Дніпропетровськ: Академія митної служби України, 2009. 281 с.

98. Кассель Г. Инфляция и валютный курс. М: Эльф-Пресс. 1995. 104 с.

99. Квач Я., Грималюк А. Еволюція міжнародної торгівлі. Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. 2017. № 4. URL: [http://zt.knute.edu.ua/files/2017/04\(93\)/04.pdf](http://zt.knute.edu.ua/files/2017/04(93)/04.pdf)

100. Кизим М.О., Полякова О.Ю., Крамарев Г.В., Леванда О.М. Оцінка інтегрованості України у світову торгівлю. Проблеми і перспективи економіки та управління. 2018. №. 4 (16). С. 16-27.

101. Кількісний та ціновий індекси зовнішньої торгівлі товарами і послугами України за період 2010-2020 рр. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2021/zd/in_fiz/arh_in_fiz_21_u.htm

102. Кім О.О. Вплив зовнішньоекономічної діяльності на інституційні перетворення в трансформаційній економіці : дис... на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук спец.: 08.01.01. Харків, 2006. URL: <http://mail.disslib.org/vplyv-zovnishnoekonomichnoyi-dialnosti-na-instytutsiyni-peretvorennja-v.html>

103. Клименко Л.В. Механізм державного управління зовнішньоторговельною діяльністю аграрного сектора економіки України. 2013. URL: http://www.agrosvit.info/pdf/2_2013/3.pdf

104. Кньопфель П., Ларю К., Варон Ф., Малишева Н. Аналіз та пілотаж публічної політики. К.: Алерта, 2010. 420 с.

105. Коліжук О.О. Державне управління зовнішньоекономічною діяльністю України в умовах європейської інтеграції: авторе. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук з держ. упр. спец.: 25.00.01. Київ, 2012. URL: http://academy.gov.ua/NMKD/library_nadu/Avtoreferat/5d5d1091-2b9c-43aa-baae-18bf6164a361.pdf

106. Колісніченко Н. Політика і державне управління як соціальні феномени. Державне управління та місцеве самоврядування. 2012. Вип. Т. 1. URL: [http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2012/2012_01\(12\)/12knmusf.pdf](http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2012/2012_01(12)/12knmusf.pdf)

107. Комарницький Д.С. Організаційно-правові засади співробітництва України та Світової організації торгівлі у сфері експортної діяльності. Юридичний бюлетень. Випуск 11. Ч. 1. 2019. С. 167-173.

108. Комиссия Организации Объединенных Наций по праву

международной торговли. URL: <https://uncitral.un.org/ru>

109. Комітет асоціації. URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/evropejska-integraciya/vikonannya-ugodi-pro-asociaciyu/dvostoronni-organi-asociaciyi-ukrayina-yes/komitet-asociaciyi>

110. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua>

111. Концептуальне бачення діяльності ради з міжнародної торгівлі у 2021 році. URL: <https://me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=41175305-4c7e-4731-b2d5-c8b020a31aab&title=KontseptualneBachenniaDiialnostiRadiZMizhnarodnoiTorgivliU2021-Rotsi>

112. Концепція Державної цільової програми розвитку аграрного сектору економіки на період до 2022 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1437-2015-%D1%80#Text>

113. Концепція створення системи державної підтримки експорту України, схвалено Розпорядженням КМУ від 01.08.2013 р. № 586-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/586-2013-%D1%80#Text>

114. Корецький М.Х. Державне регулювання аграрної сфери у ринковій економіці: монографія. К.: Видавництво УАДУ, 2002. 260 с.

115. Коротич О.Б. Класифікація та зміст механізмів управління державою. Актуальні проблеми державного управління: зб. наук. пр. ОРІДУ. 2006. Вип.. 2 (26). С. 122-128.

116. Коротич О.Б. Методологічні засади державного управління регіональним розвитком. Теорія та практика державного управління. 2005. Вип. 3 (12). 316 с.

117. Коршунова Г.С. Механізм державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності: методологічний аспект: автореф. дис... на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук спец.: 08.00.01. / Донецький національний ун-т, Донецьк, 2009. 20 с.

118. Кравченко В.О. Інституціональні засади зовнішньоекономічної діяльності України в контексті світового та регіонального розвитку: дис... на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук спец.: 08.05.01 / Донецький національний ун-т. Донецьк, 2004. URL: <http://www.disslib.org/instytutsionalni-zasady-zovnishnoekonomichnoyidialnosti-ukrayiny-v-konteksti.html>

119. Крамарев Г.В., Шликова В.О., Леванда О.М. Аналіз динаміки та структури зовнішньоторговельної діяльності України. Бизнес Информ. 2019. №. 1. С. 79-91.

120. Краснікова, Л.І, Гармель, К.В. Аналіз чинників формування

та динаміки валютного курсу. Наукові записки. 2002. Том 20. С. 21-25.

121. Красноєд Т.Л. Аналіз експортно-імпортних операцій України на сучасному етапі. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство. 2018. №. 22 (2). С. 32-35.

122. Кредісов А.І. Управління зовнішньоекономічною діяльністю / за ред. А.І.Кредісова. К., 2006. 448 с.

123. Круглов М.И. Стратегическое управление компаний. М.: Русская деловая література, 1998. 356 с.

124. Крупін В.Є. Механізм державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності територіально-виробничих систем: дис... на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук спец.: 08.00.03. 2008. URL: <http://www.disslib.org/mekhanizm-derzhavnoho-rehuljuvannja-zovnishnoekonomichnoyi-dialnosti-terytorialno.html>

125. Крупяк І.Ю. Вектори зовнішньої торгівлі держави в умовах сучасних економічних перетворень. Глобальні та національні проблеми економіки. 2017. Т. 20. С. 158-162.

126. Ксендзук В.В. Актуальні питання соціально-економічного розвитку України. Сучасна парадигма публічного управління: матеріали І Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Львів, 17-18 жовт. 2019 р.). Львів, 2019. С. 293-295.

127. Ксендзук В.В. Аналіз діяльності Міжнародного валютного фонду в умовах глобалізаційних економічних процесів. Вісник ЖДТУ. Економічні науки. 2016. № 2 (76). С. 98-105.

128. Ксендзук В.В. Аналіз зовнішньоторговельної діяльності з метою формування державної політики України. Збірник наукових праць «Економічний простір». 2020. № 162. С. 37-42.

129. Ксендзук В.В. Аналітичне забезпечення хеджування валютних ризиків підприємств як суб'єктів міжнародних економічних відносин. Економіка: реалії часу. 2016. № 2 (24). С. 70-77.

130. Ксендзук В.В. Вплив історичного розвитку зовнішньої торгівлі на формування державної зовнішньоторговельної політики України. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2019. № 4. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua>

131. Ксендзук В.В. Механізми формування та реалізації державної зовнішньоторговельної політики України: монографія. Житомир: Житомирська політехніка. 2020. 352 с.

132. Ксендзук В.В. Діяльність міжнародної організації з міграції в контексті розвитку соціальної політики в Україні. Соціально-трудові

відносини: теорія та практика: зб. наук. пр. 2016. № 1(11). С. 168-174.

133. Ксендзук В.В. Експортні операції до країн Європейського Союзу: стан та перспективні напрями розвитку. Економічний розвиток європейських країн в контексті інтеграційних процесів: уроки для України: тези доп. всеукр. молод. екон. фор. (м. Житомир, 22 квіт. 2016 р.). Житомир, 2016. С. 208-209.

134. Ксендзук В.В. Інституційні засади міжнародного регулювання міграції біженців. Міжнародна міграція біженців: сучасний стан, соціально-економічні наслідки та правове регулювання: монографія / Євдокимов В.В., Грицишен Д.О., Шиманська К.В., Бондарчук В.В., Ксендзук В.В., Сергієнко Л.В., Абрамова Д.С., Іванюта В.В. Житомир, 2018. 200 с.

135. Ксендзук В.В. Концепція інклюзивного розвитку економіки. Проблеми та перспективи розвитку сучасної науки: збірник тез доповідей міжнар. наук.-практ. конф. (м. Рівне, 21-22 трав. 2020 р.). Рівне, 2020. С. 345-347.

136. Ксендзук В.В. Методи управління валютними ризиками в зовнішній торгівлі. Вісник ЖДТУ. Економічні науки. 2016. № 1 (75). С. 142-151.

137. Ксендзук В.В. Міжнародні організації: навчальний посібник: навч. посіб. Житомир: ЖДТУ, 2019. 211 с.

138. Ксендзук В.В. Напрями удосконалення механізмів формування та реалізації державної зовнішньоторговельної політики. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2019. № 9. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua>

139. Ксендзук В.В. Організаційний механізм формування та реалізації державної зовнішньоторговельної політики України. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2019. № 7. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua>

140. Ксендзук В.В. Розвиток строкового ринку в Україні та за кордоном: порівняльний аспект. Сучасні тенденції розвитку світової економіки: зб. матеріалів VIII Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 20 трав. 2016 р.). Харків, 2016. С. 16-18.

141. Ксендзук В.В. Розрахунки в зовнішньоекономічній діяльності як економічна категорія в системі міжнародних економічних відносин. Вісник ЖДТУ. Економічні науки. 2016. № 3 (77). С. 108-113.

142. Ксендзук В.В., Бондаренко Д.О. Окремі питання в сфері запобігання економічній злочинності в Україні. Економіка: реалії часу. 2020. № 2 (48). С. 44-50.

143. Ксендзук В.В., Бондаренко Д.О. Окремі питання в сфері

запобігання економічній злочинності в Україні. Тези Всеукраїнської науково-практичної on-line конференції аспірантів, молодих учених та студентів, присвяченої Дню науки (м. Житомир, 11-15 трав. 2020 р.). Житомир, 2020. С. 858-859.

144. Ксендзук В.В., Войціцька К.М., Орел В.Р., Сергієнко І.Г. Публічне управління містом в контексті інклюзивного розвитку. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2019. № 12. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua>.

145. Ксендзук В.В., Олійник О.В. Соціальна відповідальність міжнародного бізнесу як стратегія діяльності підприємств України: європейський досвід. Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу: міжнар. зб. наук. пр. 2017. № 3(38). С. 99-103.

146. Кузнецова Г.В., Подбираліна Г.В. Международная торговля товарами и услугами : учебник для бакалавриата и магистратуры. М. : Издательство Юрайт, 2015. 571 с.

147. Кулик Г. Митні ризики та ризики в управлінні системою державної митної служби України: сутність та співвідношення. Державне управління та місцеве самоврядування. 2012. № 4. С. 167-174.

148. Кулицький С. Зовнішня торгівля України: стан, проблеми й перспективи. Україна: події, факти, коментарі. 2018. № 9. С. 81-93.

149. Кульман А. Экономические механизмы: Пер. с франц. / Под общ. ред. Н.И.Хрусталевой. М.: Прогресс; Универс, 1993. 192 с.

150. Кухта П., Піонтківська І. Яким є оптимальний масштаб державних видатків в Україні: аналітична записка. Центр економічної стратегії. 2015. URL: https://ces.org.ua/wp-content/uploads/2015/08/20151102_fiscal_spending_report.pdf

151. Лагутін В. Ефекти державного регулювання економіки в умовах євроінтеграції України. Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. 2017. № 6. С. 5-23.

152. Ларіна Р.Р., Владзимирський А.В., Балуєва О.В. Державний механізм забезпечення інформатизації системи охорони здоров'я: монографія / Під заг. ред. В.В.Дорофійенко. Донецьк: ТОВ“Цифрова типографія”, 2008. 252 с.

153. Левченко М.О. Формування механізму управління ризиками у зовнішньоекономічній діяльності машинобудівних підприємств: дис. ... на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук спец.: 08.00.04. Хмельницький, 2013. 249 с.

154. Леснік Т.М. Вплив макроекономічних показників на курс національної валюти: регресійний аналіз. Науковий вісник Мукачівського

- державного університету. Серія Економіка. 2017. Випуск 2(8), С. 177-182.
155. Литвин Н.Ю. Державне регулювання організаційно-фінансової підтримки зовнішньоекономічної діяльності суб'єктів господарювання в Україні: дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук спец.: 08.00.03. Акад. муніцип. упр. Київ, 2014. 200 с.
156. Ліпенцев А.В., Поляк О.В. Основні напрямки формування механізмів надання управлінських послуг органами влади. Теоретичні та прикладні питання державотворення. 2008. № 2. URL: <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/tppd/2008-2/08lavrov.htm/08lavrov.htm>.
157. Лукашов А.В. Международные корпоративные финансы и управление валютными рисками в нефинансовых корпорациях. Управление корпоративными финансами. 2005. №1(7). С. 36-52.
158. Мазур В.А., Мазур К.В., Панцирева Г.В. Використання міжнародних наукометричних баз даних Web of Science та Scopus для наукових досліджень в аграрних закладах вищої освіти. Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики. 2019. №4. С. 83-91.
159. Майстро С.В. Теоретико-методологічні засади реалізації державної економічної політики. Теорія та практика державного управління. 2017. Вип. 2(41). URL: <http://91.234.43.156/bitstream/123456789/6351/1/02%20%281%29.pdf>
160. Малиновський В.Я. Державне управління: навч. посібн. Вид. 2-ге, доп. і перероб. К.: Атіка, 2003. 576 с.
161. Маркусенко М.В. Теории валютного курса и платежного баланса, их роль в формировании государственной валютной политики в условиях глобализации. Научные труды Белорусского государственного экономического университета. 2015. Вып. 8. С. 199-205.
162. Маршалл Дж., Бансал Випул К. Финансовая инженерия: полное руководство по финансовым нововведениям / пер. с англ. М.: ИНФРА-М, 1998. 784 с.
163. Маханець Л.Л. Моделювання ризику в зовнішньоекономічній діяльності: автореф. дис. ... на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук спец.: 08.03.02. К., 2002. 20 с.
164. Машков А.О. Механізми державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності України в умовах інноваційного розвитку: дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук з держ. упр.: 25.00.02, Чорномор. держ. ун-т ім. Петра Могили. Миколаїв, 2014. 200 с.
165. Медведєва А. Бібліометричні системи як інструмент моніторингу та підтримки досліджень. Наукові праці Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського. 2017. №. 48. С. 384-395.

166. Мельник А.О. Трансформація складових зовнішньоекономічної політики України в умовах світової економічної кризи. Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. 2012. № 3, Т. 3 (188). С. 14-16.

167. Менеджмент зовнішньоекономічної діяльності: Підручник / За ред. О.А. Кириченка. 2-ге вид., перероб. і доп. К.: Знання, 2008. 518 с.

168. Мерзляк А.В. Державне управління іноземними інвестиціями: регіональний аспект: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра наук з держ. упр. спец.: 25.00.02. Київ, 2003. URL: http://academy.gov.ua/NMKD/library_nadu/Avtoreferat/ca6ed593-3adc-4edd-ab2f-6a0ec4535056.pdf

169. Методологія наукових досліджень з державного управління: хрестоматія / упоряд.: С.В. Загороднюк, О.Л. Євменшкіна, В.В. Лещенко; за заг. ред. д-ра політ. наук К.О. Ващенко. К.: НАДУ, 2014. 180 с.

170. Митний кодекс України від 13 березня 2012 року № 4495-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#Text>

171. Михайлов В.С. Торговельний баланс України: статистичний аналіз. Університетські наукові записки. 2018. №.1. С. 242-254.

172. Міжнародна група розвитку на розгляд Агентства США з міжнародного розвитку Переваги членства у світовій організації торгівлі для України. 2016. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/Download?id=81665d7a-d2aa-4aba-a3b0-5f99580573ec>

173. Міжнародний стандарт фінансової звітності 7 «Фінансові інструменти: розкриття інформації» від 01.01.2012 р. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/929_007

174. Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України. Підтримка експорту. URL: <https://www.me.gov.ua/Tags/DocumentsByTag?lang=uk-UA&id=cffc4b55-4c23-4749-b714-275849f954a6&tag=RozvitokEksportu2019&isSpecial=true>

175. Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України. URL: <https://www.me.gov.ua/Tags/DocumentsByTag?lang=uk-UA&id=cffc4b55-4c23-4749-b714-275849f954a6&tag=RozvitokEksportu2019>

176. Міністерство фінансів України. Валовий внутрішній продукт в Україні 2020. URL: <https://index.minfin.com.ua/economy/gdp/>

177. Міністерство фінансів України. Видатки держбюджету України 2014-2020 рр. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/expense/2014/>

178. Міністерство фінансів України. Доходи державного бюджету України в 2021 р. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/income/>
179. Міхєєва О.Г. Роль міжнародного права у здійсненні митно-тарифного регулювання зовнішньоторговельної діяльності України [Текст] : автореф. дис... на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук спец.: 12.00.11; Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. К., 2003. 19 с.
180. Мовчан В. Експорт України в ЄС у 2016 році. 2017. URL: http://www.3dcftas.eu/system/tdf/%3AExport_to_EU_Movchan_UA_completed.pdf?file=1&type=node&id=306
181. Мойсейченко П.О. Розвиток стимулюючої функції державного управління зовнішньоекономічною діяльністю: дис... на здобуття наук. ступеня канд. наук з держ. упр. спец.: 25.00.02. 2008. URL: <http://www.disslib.org/rozvytok-stymuljujuchoyi-funktsiyi-derzhavnoho-upravlinnja-zovnishnoekonomichnoju.html>
182. Моніторинг Експортної стратегії України (2017-2021). Оцінка впливу ЕСУ. Основні показники ефективності реалізації стратегії. URL: <https://exportstrategy.me.gov.ua/impact>
183. Науменко В.П., Пашко П.В., Руссков В.А. Митне регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні. 2-ге вид, перероб і доп. К.: Знання, 2006. 394 с.
184. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/344/2013#Text>
185. Національна транспортна стратегія України на період до 2030 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/430-2018-%D1%80>
186. Національний банк України Офіційний курс валют. 2018. URL: <https://bank.gov.ua/control/uk/curmetal/currency/search/form/period>
187. Національний банк України. Офіційний курс валют. 2020. URL: <https://bank.gov.ua/control/uk/curmetal/currency/search/form/period>
188. Національний банк України. Платіжний баланс. 2020. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-external/data-sector-external#1>
189. Небрат В.В. Історичний вимір трендів зовнішньоекономічної політики. Економіка України. 2017. № 5-6. С. 151-169.
190. Нижник Н.Р., Машков О.А. Системний підхід в організації державного управління: навч. посібн. / За заг. ред. Н. Р. Нижник. К.: УАДУ, 1998. 160 с.
191. Норми ISO 310010:2013 Керування ризиком. URL: <https://khoda.gov.ua/image/catalog/files/dstu%2031010.pdf>
192. Оболенський О.Ю. Державна служба: підручник. К.: КНЕУ,

2006. 472 с.

193. Одінцева Г.С., Мельтюхова Н.М. Теорія і історія державного управління: Опорний конспект лекцій і методичні вказівки до проведення практичних занять. Х.: УАДУ (ХФ), 2001. 136 с.

194. Ожегов С.И., Шведова Н.Ю. Толковый словарь русского языка: 80000 слов и фразеологических выражений. 4-е изд., дополненное. М. : ИТИ ТЕХНОЛОГИИ, 2003. 944 с.

195. Олійник О.В., Ксендзук В.В. Державна зовнішньоторговельна політика як об'єкт дослідження в наукових працях українських та закордонних дослідників. Економіка, управління та адміністрування. 2020. № 4 (94). С. 123-130.

196. Омельченко А.В. Адміністративно-правові засади зовнішньоекономічної діяльності в Україні : монографія. Київ : КНЕУ, 2011. 309 с.

197. Онищенко О.А. Застосування загальних та спеціальних механізмів державного регулювання економіки у сфері зовнішньоекономічної діяльності України: дис... на здобуття наук. ступення канд. наук з держ. упр. спец.: 25.00.02. 2008. URL: <http://www.disslib.org/zastosuvannja-zahalnykh-ta-spetsialnykh-mekhanizmyv-derzhavnoho-rehuljuvannja-ekonomiky.html>

198. Оновлення Експортної стратегії України. URL: <https://docs.google.com/forms/d/e/1FAIpQLScGEEBdQVR5s3pvXzATwe2-iPRdjaZ7j0Fopnf-n1-8MISw8A/viewform>

199. Орлов І.В., Ксендзук В.В. Механізм державного управління зовнішньоторговельною діяльністю в умовах впливу ризиків. Інвестиції: практика та досвід. 2020. № 24. С. 113-117.

200. Орлов І.В., Ксендзук В.В. Складові зовнішньоекономічної політики України: перспективні вектори розвитку в сфері державного управління. Економічний вісник Дніпровської політехніки. 2020. №4 (72). С. 51-60.

201. Осацька Ю.С., Тихонова В.В., Цуркан Л.В. Особливості розвитку зовнішньої торгівлі України в умовах глобалізації. Економічний простір. 2016. № 105. С. 14-22.

202. Основы социального управления: учебн. пособ. / А.Г. Гладышев, В.Н. Иванов, В.И. Патрушев и др.; Под ред. В.Н. Иванова. М.: Высшая школа, 2001. 271 с.

203. Остроумова В.В. Державне регулювання зовнішньоекономічної діяльності на регіональному ринку аграрної продукції : дис... на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук спец.: 08.00.03.

2008. URL: <http://www.disslib.org/derzhavne-rehuljuvannja-zovnishnoekonomichnoyi-dialnosti-na-rehionalnomu-rynku.html>

204. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL: <https://index.minfin.com.ua/finance/budget/gov/>

205. П'ята хвиля щорічного опитування українських експортерів та імпортерів. Тема 4. Спрощення процедур торгівлі в Україні: контрабанда та «сірий імпорт», корупція на митниці Короткий виклад основних результатів
http://www.ier.com.ua/files/Projects/2020/customs_initiative/V_Survey/IER_TradeSurvey_2020_Topic4_UKR_final.pdf

206. П'ята хвиля щорічного опитування українських експортерів та імпортерів Тема 1. Спрощення процедур торгівлі в Україні: Реформа у митній сфері очима бізнесу. URL: http://www.ier.com.ua/files/Projects/2020/customs_initiative/V_Survey/V_Survey_part1.pdf

207. Павлович-Сенета Я.П. Загальна характеристика й історичні форми державної політики у сфері державної митної справи. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. 2017. № 4. URL: https://www.lvduvs.edu.ua/documents_pdf/visnyky/nvsvy/04_2017/30.pdf

208. Палагнюк Ю.В. Механізми формування державної євроінтеграційної політики України. Scientific Papers of the Legislation Institute of the Verkhovna Rada of Ukraine. 2013. №4. С. 141-146.

209. Панченко В.Г. Неопротекціонізм в міжнародній економічній політиці. Автореферати та анотації дисертацій 08.00.02. 2019. URL: <https://abstracts.donnu.edu.ua/article/view/7317>

210. Пасемко Г.П., Бага Л.Г., Довгаль С.В. Державне регулювання міжнародної торгівлі в умовах глобалізації. Вісник ХНАУ ім. В.В. Докучаєва. 2018. №. 2. С. 226-232.

211. Петросян Н.Э. Основные риски внешнеэкономической деятельности российских компаний. Известия ПГПУ им. В.Г. Белинского. 2011. № 24. С. 374-377.

212. Пецкович М.Д., Круп'як Н.Р. Економічні методи державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності. 2014. <http://ena.lp.edu.ua/bitstream/ntb/27529/1/051-078-079.pdf>

213. Пісьмаченко Л.М. Державне управління зовнішньоторговельною діяльністю в умовах інтеграції України у світовий економічний простір: механізми регулювання та контролю: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра наук з держ. упр., спец.: 25.00.02. Київ, 2008.

URL: http://academy.gov.ua/NMKD/library_nadu/Avtoferat/86c05de0-871f-4102-ae2a-71fb62b18f6f.pdf

214. Письмаченко Л.М. Державне управління зовнішньоторговельною діяльністю в Україні: регулювання та контроль: монографія. Донецьк: Тов"Юго-Восток, Лтд", 2008. 366 с.

215. Письмаченко Л.М. Методологічні основи державного управління зовнішньоторговельними операціями. Вісник Академії митної служби України. Сер.: Державне управління. 2009. №. 1. С. 24-33.

216. План заходів на 2021-2023 роки з реалізації стратегії розвитку Житомирської області на період до 2027 року. URL: <https://cutt.ly/ux71PJ>

217. Платонова І.О. Інституційний фактор розвитку державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні. Вчені записки. 2020. Том 31 (70) № 3. URL: http://www.pubadm.vernadskyjournals.in.ua/journals/2020/3_2020/3_2020.pdf#page=178.

218. Платонова І.О. Теоретичні засади механізмів державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності. Інвестиції: практика та досвід. 2020. № 13-14. С. 125-129.

219. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>

220. Пойченко О.А. Державне регулювання торговельної інтеграції України у світовий економічний простір: автореф. дис... на здобуття наук ступеня канд. наук з держ. упр. спец.: 25.00.02; Одес. регіон. ін-т держ. упр. Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. О., 2008. 20 с.

221. Покотило Т.В. Історичний аспект розвитку державного регулювання інвестиційної діяльності. Державне будівництво. 2007. № 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeBu_2007_2_8

222. Полевий В. Чому пробуксовує експортна стратегія України. Бізнес. 2020. URL: <https://business.ua/uk/chomu-probuksovue-eksportna-strategiya-ukrajini>

223. Поліщук О.В., Бурдун К.С. Методи державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні. Стратегія розвитку України. 2011. №. 3. С. 111-113.

224. Попов А.А. Торговое право: учеб. пособ. X.: Изд. группа «РА-Каравелла. 2000. 328 с.

225. Прасолов І. Міжнародне співробітництво з реалізації конкурентної політики сприятиме покращенню бізнес-клімату України. Прес-служба Міністерства економічного розвитку і торгівлі. 2013. URL: http://old.kmu.gov.ua/kmu/control/uk/publish/article?art_id=246002637&cat_i

d=248446167

226. ПрАТ «Експортно-кредитне агентство». URL: https://www.esa.gov.ua/pro-eka/#.YFd_m6_7TIU

227. Приймаченко Д.В. Митна політика держави та її реалізація митними органами: монографія. Дніпропетровськ: Академія митної служби України, 2006. 332 с.

228. Про засади внутрішньої і зовнішньої політики: Закон України від 1.07.2010 року № 2411-VI. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2411-17>

229. Про затвердження переліків товарів, експорт та імпорт яких підлягає ліцензуванню, та квот на 2021 рік: Постанова КМУ від 28 грудня 2020 р. № 1329. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-perelikiv-tovariv-eksport-ta-import-yakih-pidlyagaye-licenzuvannuyu-ta-kvot-na-2021-rik-1329-281220>

230. Про затвердження Положення про заходи захисту та визначення порядку здійснення окремих операцій в іноземній валюті: Постанова Правління НБУ від 02.01.2019 р. № 5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0005500-19#Text>

231. Про зовнішньоекономічну діяльність: Закон України від 16.04.1991 р. № 959-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/959-12#Text>

232. Про інформацію: Закон України від 02.10.1992 р. № 2657I-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text>

233. Про Митний тариф України: Закон України від 04.06.2020 р. № 674-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/674-20#Text>

234. Про ратифікацію Протоколу про вступ України до Світової організації торгівлі: Закон України від 10.04.2008 р. № 250-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/250-17#Text>

235. Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків: Закон України від 16.07.1999 р. № 991-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/991-14#Text>

236. Про типові платіжні умови зовнішньоекономічних договорів (контрактів) і типові форми захисних застережень до зовнішньоекономічних договорів (контрактів) і типові форми захисних застережень до зовнішньоекономічних договорів (контрактів), які передбачають розрахунки в іноземній валюті: Постанова КМУ і НБУ від 21.06.1995 р. № 444. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/444-95-%D0%BF>

237. Про торгово-промислові палати в Україні: Закон України від 02.12.1997 р. № 671/97-ВР. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/671/97-%D0%B2%D1%80#Text>

238. Програма діяльності Кабінету Міністрів України. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-programi-diyalnosti-kabinetu-ministriv-t120620?>

239. Програма економічного і соціального розвитку Житомирської області на 2021 рік. URL: <http://economy-zt.gov.ua/page/programs>

240. Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення залучення інвестицій та запровадження нових фінансових інструментів від 19.06.2020 р. № 738-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/738-20>

241. Промисловий безвіз із ЄС – іміджеві переваги та реальні підводні камені. Євроінтеграційний портал. 2020. URL: <https://eu-ua.kmu.gov.ua/analitika/promyslovyu-bezviz-iz-yes-imidzhevi-perevagy-ta-realni-pidvodni-kameni>

242. Публічне управління розвитком регіонів у процесі побудови сервісно-орієнтованої держави: теорія, методологія та практика: монографія; за заг. ред. Н.В. Васильєвої, О.І. Васильєвої. Київ : НАДУ, 2018. 304 с.

243. Пугачев В.П., Соловьев А.И. Введение в политологию. М. : Аспект-пресс, 2000. 382 с.

244. Пудрик Д.В. Регулювання зовнішньоекономічної діяльності промислового підприємства: дис... на здобуття наук ступеня канд. екон. наук спец: 08.00.04. 2008. URL: <http://www.disslib.org/rehuljuvannja-zovnishnoekonomichnoyi-dialnosti-promyslovoho-pidpryyemstva.html>

245. Рада експортерів та інвесторів при МЗС України. Діяльність. URL: <https://rei.mfa.gov.ua/pro-radu/diyalnist>

246. Райнерт Е. Як багаті країни забагатіли... і чому бідні країни лишаються бідними. Переклад: Тарашук П. Темпора, 2015. 444 с.

247. Райнін І.Л. Політика регіональних органів влади у сфері зовнішньоекономічної діяльності: управлінські аспекти: дис... на здобуття наук. ступеня канд. наук з держ. упр.: 25.00.04 / Українська академія держ. управління при Президентові України ; Харківський регіональний ін-т держ. управління. Х., 2002. 227 с.

248. Регіональні обсяги зовнішньої торгівлі товарами. Державна служба статистики України. 2021. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

249. Результати опитування бізнесу: що потрібно змінити в державній підтримці експорту? URL: <https://cutt.ly/4vAP3IE>

250. Результати опитування експортерів щодо валютної

лібералізації.

URL:

<https://www.me.gov.ua/Documents/Download?id=53e80ce7-03ae-444f-8d4e-d9e46cba81cf>

251. Ремінський М.М., Петренко К.В. Динаміка та розвиток зовнішньо-торгівельних відносин Україна-ЄС, в процесі євроінтеграції України. Актуальні проблеми економіки та управління. 2020. № 14. URL: <http://ape.fmm.kpi.ua/article/view/205845>

252. Ремлейн М., Ксендзук В.В. Управление валютными рисками и учет хеджирования – сравнение польского и украинского нормативного регулирования. Проблемы теории та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу: міжнар. зб. наук. пр. 2018. № 2 (40). С. 37-43.

253. Репа Л.В. Управління валютним ризиком: політекономічний аспект: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук спец.: 08.00.01. Донецьк, 2008. URL: <http://avtoreferat.net/content/view/11616/46/>.

254. Рибаківа Т.О. Методи фінансового регулювання зовнішньоекономічної діяльності: теоретичний аспект. Інтелект XXI. 2018. № 3. С. 23-26.

255. Романов В., Рудик О., Брус Т. Вступ до аналізу державної політики. Київ, 2001. 235 с.

256. Руденко В.М. Математична статистика: навч. посіб. К.: Центр учбової літератури, 2012. 304 с.

257. Рудніцька Р.М., Сидорчук О.Г., Стельмах О.М. Механізми державного управління: сутність і зміст / За наук. ред. М.Д. Лесечка, А.О. Чемериса. Львів: ЛІДУ НАДУ, 2005. 28 с.

258. Рум'янцев А.П., Рум'янцева Н.С. Зовнішньоекономічна діяльність: Навч. посібник. К.: Центр навчальної літератури, 2004. 377 с.

259. Рябцев Г.Л. Ресурси державної політики: класифікація та використання. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2014. № 8. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=844>

260. Садковий В.П., Крук С.І. Перспективи впровадження стратегування державного управління у сфері національної безпеки України як засобу його інституційного розвитку. Теорія та практика державного управління і місцевого самоврядування. 2019. №2. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Ttpdu_2019_2_6.pdf

261. Саркісян Л.Г., Іщук Ю.А. Особливості розширення зовнішньоекономічних зв'язків України в контексті глобалізації.

Економіка і організація управління. 2016. № 4 (24). С. 245-253.

262. Сбітнєв А.В. Вдосконалення механізму регулювання зовнішньоекономічної діяльності України щодо міжнародних організацій (на прикладі вступу до СОТ): дис... на здобуття наук. ступення канд. екон. наук спец.: 08.05.01. НАН України; Інститут світової економіки і міжнародних відносин. К., 2004. URL: <http://www.disslib.org/vdoskonalennja-mekhanizmu-rehuljuvannja-zovnishnoekonomichnoyi-dialnosti-ukrayiny-shchodo.html>

263. Свердан М.М., Свердан М.Р. Основи наукових досліджень: навч. посіб. Чернівці: Рута, 2006. 352 с.

264. Свідерська А. Поняття та класифікація ризиків у зовнішньоекономічній діяльності підприємства. Галицький економічний вісник. 2014. Том 46. № 3. С. 113-121.

265. Світлична Ю.О. Удосконалення інституційного забезпечення державного регулювання зовнішньої торгівлі. Теорія та практика державного управління. 2010. №1. С. 357-363.

266. Сергієнко О. Переваги та недоліки вступу України до Світової організації торгівлі. URL: <http://eu-ua.org/novyny/prezydent-pidpysav-zakon-pro-veterynarnu-medycynu>

267. Серпухов М. Методичні підходи до визначення пріоритетних напрямів формування експортної стратегії країни в умовах торгівельних війн. Сучасні тренди міжнародних економічних відносин & Управління проектами Європейського Союзу: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Луцьк, 20-22 верес. 2018 р.) / за ред. Н.В. Павліхи. Луцьк: ВежаДрук, 2018. 267 с.

268. Скринька Д.В. Інституційна структура та ефективність функціонування Світової організації торгівлі. 2012. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/1885/Skrunka.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

269. Скрябіна Д.С. Механізми державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності України. дис. на здобуття наук ступеня канд. наук з держ. упр. спец.: 25.00.02, Класич. приват. ун-т. Запоріжжя, 2014. 200 с.

270. Слободян В.В. Україна та СОТ: співробітництво в рамках сприяння міжнародній торгівлі. Актуальні проблеми забезпечення національної безпеки та спрощення процедур міжнародної торгівлі: збірник тез IV науково-практичної інтернет-конференції (м. Ірпінь м. Хмельницький, 25-31 травня 2020 року). Хмельницький: Науково-дослідний центр митної справи. 2020. 151 с.

271. Соколовська О.М. Проблеми зовнішньої торгівлі України та її регіонів у контексті світової кризи. Вісник економічної науки України. 2020. №1. С. 97-102.

272. Спрощення процедур торгівлі в Україні: Угода про асоціацію, перешкоди ЗЕД та роль бізнес-асоціацій за результатами п'ятої хвилі щорічного опитування українських експортерів та імпортерів. Київ, 2020. URL: http://www.ier.com.ua/files/Projects/2020/customs_initiative/V_Survey/2020_FTC_Presentation3_ua.pdf

273. Стеблянюк М.Д. Організаційно-економічний механізм нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності. дис. ... на здобуття наук. ступення канд. екон. наук спец.: 08.00.03. Бердян. ун-т менеджменту і бізнесу. Бердянськ, 2015. 200 с.

274. Степанов Е.А. Внешняя торговля как фактор экономического роста в транзитивной экономике: дис. ... на соискание уч. степени канд. екон. наук: 08.00.01. Челябинск, 2004. 160 с.

275. Стеценко Ж.В. Державне регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні. 2008. URL: <https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/4909/1/20.pdf>

276. Стеценко О.В. Регіональне управління розвитком зовнішньоекономічної діяльності в системі державного управління: автореф. дис... на здобуття наук ступеня канд. наук з держ. упр. спец.: 25.00.02; Донец. держ. ун-т упр. Донецьк, 2008. 20 с.

277. Стратегія розвитку високотехнологічних галузей до 2025 року та затвердження плану заходів щодо її реалізації. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=c9b6f0b0-1ed5-4aba-a25e-f824405ccc64&>

278. Стратегія розвитку Житомирської області на період до 2027 року. URL: <http://economy-zt.gov.ua/files/e-region/2021/%D0%9E%D0%9D%D0%9E%D0%92%D0%9B%D0%95%D0%9D%D0%90%20%D0%97%D0%90%D0%A2%D0%92%D0%95%D0%A0%D0%94%D0%96%D0%95%D0%9D%D0%90%20%20%D0%A1%D1%82%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B5%D0%B3%D1%96%D1%8F%20%D0%B4%D0%BE%202027%20%D1%80%D0%BE%D0%BA%D1%83.pdf>

279. Стратегія сталого розвитку України до 2030 року. URL: https://www.undp.org/content/dam/ukraine/docs/SDGreports/UNDP_Strategy_v06-optimized.pdf

280. Струк О.І. Формування державної торговельної політики в контексті експортно-орієнтованих стратегій економічного розвитку. Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. 2015. №

4(114). С. 26-30.

281. Супрунова І.В., Ксендзук В.В. Детінізація економіки в контексті подолання кризових явищ, зумовлених пандемією COVID-19. Економіка, управління та адміністрування. 2020. № 3 (93). С. 78-84.

282. Схема взаємодії Кабінету Міністрів України, української частини Ради асоціації між Україною та Європейським Союзом та Комітету асоціації між Україною та Європейським Союзом, Урядового офісу з питань європейської та євроатлантичної інтеграції Секретаріату Кабінету Міністрів України, міністерств, інших центральних органів виконавчої влади. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/КР140346?an=140>

283. Терещенко С. Основи митного законодавства України: Питання теорії та практики зовнішньоекономічної діяльності: навчальний посібник для студентів вищ. та середн. спец. навч. закл. К.:АТ "Август", 2001. 422 с.

284. Терещенко С., Галько С. Управління ризиками під час митного контролю товарів. Товари і ринки. 2011. №. 1. С. 43-49.

285. Терещук Г.С., Федотова Т.А. Позитивні наслідки та переваги вступу України до Світової організації торгівлі. 2012. URL: <http://www.vestnikdnu.com.ua/archive/201263/283-288.html>.

286. Тертичка В. Державна політика: аналіз та здійснення в Україні. Київ, 2002. 750 с.

287. Тихомиров Ю.А. Механизмы управления в развитом социалистическом обществе. М.: Наука, 1978. 236 с.

288. Ткач А.О. Участь міжнародних міжурядових та неурядових організацій у процесі розвитку міжнародного співробітництва органів місцевої публічної влади в Україні. Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу Києво-Могилянська академія]. Серія: Державне управління. 2015. №. 263. Вип. 252. С. 137-143.

289. Ткаченко А.М. Державне регулювання у сфері транспортного забезпечення зовнішньоекономічної діяльності України: дис... на здобуття наук ступення д-ра наук з держ. упр. спец.: 25.00.02 / Національна академія держ. управління при Президентові України. К., 2004. 445 с.

290. Ткаченко А.М. Експортний потенціал авіаційних компаній: сутність та чинники впливу. Держава та регіони. 2020. № 6(117). URL: http://www.econom.stateandregions.zp.ua/journal/2020/6_2020/18.pdf

291. Товарна структура зовнішньої торгівлі України. Державна служба статистики України. 2021. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

292. Толстая К. И. Совершенствование правового регулирования внешней торговли. Державне регулювання торгівлі в ринкових умовах: Матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (24–26 жовтня 2001 року, Київ) / Відп. ред. А. А. Мазараки. К., 2001. С.89.

293. Торговля з ЄС за 2019-й рік у фактах та цифрах. Євроінтеграційний портал. 2020. URL: <https://eu-ua.kmu.gov.ua/zona-vilnoi-torhivli>

294. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. URL: https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/ugoda-pro-asociaciyu/TITLE_IV.pdf

295. Угода про заснування Світової організації торгівлі. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_342#Text

296. Улида В.Ю. Система державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності. Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія: Державне управління. 2015. № 2. С. 132-139.

297. Урядова брошура «Європейська інтеграції України у 2020 році». URL: https://eu-ua.kmu.gov.ua/sites/default/files/inline/files/european_integration_of_ukraine_2020_0.pdf

298. Фабоцци Ф., Мани С. Справочник по ценным бумагам с фиксированной процентной ставкой / Пер. с англ. [7-е изд., том 1. Основы.]. М.: ООО “И.Д. Вильямс”, 2008. 928 с.

299. Фатюха Н.Г., Циганок Д.В. Кореляційно-регресійний аналіз валютного курсу. Агросвіт. 2017. № 22. С. 39-41.

300. Федорчак О.В. Класифікація механізмів державного управління. Демократичне врядування. 2008. № 1. URL: http://www.nbu.gov.ua/e-journals/DeVr/2008-01/O_Fedorchak.pdf.

301. Федосєєва Г.С. Особливості реалізації зовнішньоекономічної політики на сільськогосподарському ринку: проблемні аспекти та перспективи. Бизнес Информ. 2018. № 1 (480). С. 60-64.

302. Філіна Г.І. Державне регулювання зовнішньоекономічної діяльності: дис. ... на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук спец.: 08.02.03 / Харківський національний ун-т ім. В.Н.Каразіна. Х., 2003. URL: <http://www.disslib.org/derzhavne-rehuljuvannja-zovnishnoekonomichnoy-dialnosti.html>

303. Харламов П. Місце сили: навіщо Україні індустріальні та технопарки. 2019. URL: <https://mind.ua/publications/20204723-misce-sili>

navishcho-ukrayini-industrialni-ta-tehnoparki

304. Хейліер М., Пятницький В. Торгівля з ЄС в рамках поглибленої та всеосяжної угоди про вільну торгівлю: Роз'яснення переваг поглибленої та всеосяжної угоди про вільну торгівлю (ЗБТ+) між Україною та ЄС. СТА ECONOMIC & EXPORT ANALYSTS LTD, Міністерство економічного розвитку і торгівлі України, Торгівельно-промислова палата України. 2013. URL: <http://me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=b142801e-b932-4207-aea9-df3728dad379&title=FaqZPitanFunktsionuvanniaVilnoiTorgivliMizhUkrainoiuTas>

305. Цветков В.В. Демократія і державне управління: теорія, методологія, практика. К.: Юрид. думка, 2007. 336 с.

306. Цветков В.В., Кресіна І.О., Коваленко А.А. Суспільна трансформація і державне управління в Україні: політико-правові детермінанти: монографія. Київ: Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2003. 496 с.

307. Частка продажу підприємствами роздрібною торгівлі товарів, які вироблені на території України. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2018/sr/chprt/chprt2017_u.htm

308. Чекіна І.Г. Сучасний стан та проблеми зовнішньої торгівлі України. 2015. URL: <http://ena.lp.edu.ua/bitstream/ntb/32334/1/211-378-379.pdf>

309. Чернова Г.В., Кудрявцев А.А. Управление рисками: учебное пособие. М.: ТК Велби, 2005. 160 с.

310. Черчик Л. Основні проблеми зовнішньоекономічної діяльності підприємств України. Економічний часопис Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. 2015. № 2. С. 21-24

311. Чучман Ю.Ю., Попова Т.В. Специфіка застосування кількісних інструментів регулювання міжнародної торгівлі. Всеукраїнська науково-технічна конференція магістрантів і студентів ТДАТУ. Факультет економіки та бізнесу: збірник тез доповідей (Мелітополь, 18-22 листопада 2019 року). 2019. С. 287-288.

312. Шамхалов Ф.И. Теория государственного управления. М.: ЗАО «Изд-во «Экономика», 2002. 638 с.

313. Шапкин А.С. Экономические и финансовые риски. Оценка, управление, портфель инвестиций: монография. М.: Издательско-торговая корпорация «Дашков и К^о», 2003. 544 с.

314. Швайка Л. А. Державне регулювання економіки. Навчальний посібник / К.: Знання, 2006. 435 с.

315. Шереметьєва О.Ю. Правові основи регулювання валютних

ризиків: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юр. наук: спец.: 12.00.07. Київ, 2007. URL: <http://disser.com.ua/content/244428.html>.

316. Шишков Ю.В. Теории региональной капиталистической интеграции. М., 1978.

317. Юрченко К. Загальні принципи регулювання міжнародної торгівлі в рамках Світової організації торгівлі та підвищення загального економічного розвитку країн, що розвиваються. 2009. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/15740/15-Yurchenko.pdf?sequence=1>

318. Юшина С.І. Визначення зовнішньоторговельної діяльності в українському законодавстві. Часопис Київського університету права. 2011. №. 4. С. 197-200.

319. Яворський А.І. Державне управління зовнішньоекономічною діяльністю як фактор підвищення ефективності національного виробництва: дис... на здобуття наук ступеня канд. наук з держ. упр. спец.: 25.00.05. 2002. URL: <http://www.disslib.org/derzhavne-upravlinnja-zovnishnoekonomichnoju-dialnistju-jak-faktor-pidvyshchennja.html>

320. Abbas Q., Iqbal J., Ayaz Relationship between GDP, Inflation, and Real Interest rate with Exchange Rate Fluctuation of African Countries. International Journal of Academic Research in Accounting, Finance and Management Sciences. 2012. № 2(3). pp.132-142.

321. Abel G., Kleitz A. Improving trade policy. OECD Observer. 1991. № 172. pp. 20-22.

322. Aghion P., Bacchetta P., Ranciere R., Rogoff K. Exchange rate volatility and productivity growth: The role of financial development. Journal of monetary economics. 2009. № 56(4). С. 494-513.

323. An J., Mikhaylov A., Richter U.H. Trade war effects: evidence from sectors of energy and resources in Africa. Heliyon. 2020. № 6(12). URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2405844020325366>

324. Antonov A., Bondarenko O., Kichuk O., The possibilities of using investment tools based on cryptocurrency in the development of the national economy. Baltic Journal of Economic Studies. 2019. Vol 5. № 2. P. 10-17

325. Antràs P., Padró i Miquel G. Foreign influence and welfare. Journal of International Economics. 2011. № 84(2). pp. 135-148.

326. Araki I. The evolution of Japan's aggressive legalism. World Economy. 2006. №29(6). pp. 783-803.

327. Araújo S., Flaig D. Trade restrictions in Brazil: Who pays the price? Journal of Economic Integration. 2017. № 32(2). pp. 283-323.

328. Bada A.S., Olufemi A.I., Tata I.A., Peters I., Bawa S., Onwubiko

A.J., Onyowo U.C. Exchange rate pass-through to inflation in Nigeria. *CBN Journal of Applied Statistics*. 2016. № 7(1). C. 49-70.

329. Banerjee D. An appraisal of the profitability of the indo-british commodity trade during. *The Journal of Development Studies*. 1990. PP. 1871–1887.

330. Baneth J. Fortress Europe' and other myths about trade: policies toward merchandise imports in the EC and other major industrial economies (and what they mean for developing countries). *World Bank Discussion Papers*, 1993. 225 p.

331. Bańko M. (red.), *Wielki słownik wyrazów obcych PWN*, Wydawnictwo Naukowe PWN. Warszawa, 2010.

332. Barreda, William E. Administration trade policy. *Materials and society*. 1985. № 10(2). pp. 213-215.

333. Białowąs T. Wzrost znaczenia Chin w gospodarce światowej, *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska Lublin Polonia*. 2005. Vol. XXXIX. 8 sectio H. P. 113-126, 119. URL: <http://www.msg.umcs.lublin.pl/chiny05.PDF>, dostęp 10.11.2016.

334. Binh N.X. Vietnam's Exports to the Chinese Market: Risks and Potential Mitigators. *China Report*. 2019. №55(3). pp. 265-278.

335. Bleaney M., Tian M. Exchange Rates and Trade Balance Adjustment: A Multi-Country Empirical Analysis. *Open Economies Review*. 2014. № 25(4). pp. 655-675.

336. Bodnar R.D. Econometric analysis of goods foreign trade dynamics in Ukraine. *Actual Problems of Economics*. 2014. №153 (3). pp. 479-486.

337. Bohman M., Carter C.A., Dorfman J.H. American journal of agricultural economics the welfare effects of targeted export subsidies: A general equilibrium approach. *American Journal of Agricultural Economics*. 1991. №73(3). pp. 693-702.

338. Boykorayev B. Factors that determine nominal exchange rates and empirical evidence of cross-sectional analysis. *MSc in Finance and International Business*. Aarhus School of Business. 2008. P. 1-65.

339. Cerna J. Protectionism versus liberalism in the EC. *Ekonomicky Casopis*. 1993. № 41(11-12). pp. 831-843.

340. Choi M.S., Sung B., Song W.-Y. The effects of the exchange rate on value-added international trade to enhance free trade sustainability in GVCs. *Sustainability (Switzerland)*. 2019. №11(10). p. 27-40.

341. Chow E.H., Chen H.L. The determinants of foreign exchange rate exposure: Evidence on Japanese firms. *Pacific-Basin Finance Journal*. 1998. №6(1-2). № 153-174.

342. Cieřlik E., Biegańska J., Środa-Murawska S. The intensification of foreign trade in post-socialist countries and their role in global value chains. *Acta Oeconomica*. 2016. № 66(3). pp. 465-487.
343. Comyns Carr R. Spain's economy – the miracle and after. *National Westminster Bank Quarterly Review*. 1979. pp. 66-74.
344. Cooper Michael China: marketing opportunities. 1985.
345. Copeland B.R. Strategic interaction among nations: negotiable and non-negotiable trade barriers. *Canadian Journal of Economics*. 1990. №23(1). pp. 84-108.
346. De Miramon J., Stevens C. The trade-environment policy balance. *OECD Observer*, 1992. №176. pp. 25-27.
347. Doing Business 2020. За рахунок чого Україна піднялась в рейтингу на 64 сходинку. URL: <https://bin.ua/top/241630-doing-business-2020-za-raxunok-chogo-ukrayina.html>
348. Doing Business Doing Business 2020 Comparing Business Regulation in 190 Economies. 2020 International Bank for Reconstruction and Development / The World Bank. URL: <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/32436/9781464814402.pdf>
349. DOINGBUSINESS. Оценка Бизнес Регулирования. URL: https://russian.doingbusiness.org/ru/data/exploreconomies/ukraine#DB_tab
350. Dornbush R. Expectations and Exchange Rate Dynamics. *Journal of Political Economy*. 1976. № 84 (6). P. 1161-1176.
351. Dorosh P., Salam A. Wheat markets and price stabilisation in Pakistan: An analysis of policy options. *Pakistan Development Review*. 2008. 47(1). pp. 71-87.
352. Dudziński J. Podstawy handlu zagranicznego. Difin SA, Warszawa, 2010. 260 s.
353. Dür A., Eckhardt J., Poletti A. Global value chains, the anti-globalization backlash, and EU trade policy: a research agenda. *Journal of European Public Policy*. 2020. № 27(6). pp. 944-956.
354. Eck N.J. van, Waltman L. Software survey: VOSviewer, a computer program for bibliometric mapping. *Scientometrics*. 2010. Vol. 84. № 2. P. 523-538.
355. Economic freedom. Country Rankings. URL: <http://www.heritage.org/index/ranking>
356. Edwards S. Real and monetary determinants of real exchange rate behavior: Theory and evidence from developing countries. *Journal of development economics*. 1988. №29(3). P.311-341.

357. Endoh M. Cross-border political donations and Pareto-efficient tariffs. *Journal of International Trade and Economic Development*. 2012. №21(4). pp. 493-512.

358. Flentø D., Ponte S. Least-Developed Countries in a World of Global Value Chains: Are WTO Trade Negotiations Helping? *World Development*. 2017. № 94. pp. 366-374.

359. Forex map : display exchange rates changes over time on a world interactive map. URL: <http://fxtop.com/en/forex-map.php>

360. Frenkel J. A Monetary Approach to the Exchange Rate: Doctrinal Aspects and Empirical Evidence. *Scand. J. Econ.* 1976. March. P. 200-224.

361. Fusacchia I. Evaluating the Impact of the US–China Trade War on Euro Area Economies: A Tale of Global Value Chains. *Italian Economic Journal*. 2020. №6(3). pp. 441-468.

362. Galeshi M.R. Investigation of the supply chain management effects on the foreign trade development of iran in the context of other countries of Southwest Asia. *International Journal of Supply Chain Management*. 2019. №8(2). pp. 323-330.

363. Götz L., Djuric I., Nivievskyi O. Regional Price Effects of Extreme Weather Events and Wheat Export Controls in Russia and Ukraine. *Journal of Agricultural Economics*. 2016. №67 (3). pp. 741-763.

364. Goudarzi M., Khanarinejad K., Ardakan Z. Investigation of the Factors Affecting Real Exchange Rate in Iran, *Acta Universitatis Danubius: Oeconomica*. 2012. № 8(4). Pp. 55-67. URL: <http://journals.univ-danubius.ro/index.php/oeconomica/article/view/1299>

365. Grytsyshen D., Sergiienko L., Ksendzuk V. The system of public-private partnership in the sphere of state policy implementation of circular economy. *Journal of Corporate Responsibility and Leadership*. 2019. Vol 6, No 3. P. 29-46.

366. Gudz P., Oliinyk Y., Shkurupska I., Ivanchenkov V., Petrenko O., Vlasenko Y. Formation of foreign economic potential of the region as a factor of competitive development of the territory. *International Journal of Management*. 2020. № 11 (5). pp. 590-601.

367. Hartley, Peter R. Rational Expectations and the Foreign Exchange Market. Chapter in NBER book *Exchange Rates and International Macroeconomics*, editor Jacob A. Frenkel. Published by University of Chicago Press, 1983. P. 153-188.

368. Henri Dominique *Economics of Oil Exploration in France*. *Annales des mines*. 1985. №192(3-4). pp. 7-15

369. Hillman A.L., Ursprung H.W. Multinational firms, political

competition, and international trade policy. *International Economic Review*. 1993. №34(2). pp. 347-363.

370. Hoekman B., Jensen J., Tarr D. A vision for Ukraine in the world economy: Defining a trade policy strategy that leverages global opportunities. *Journal of World Trade*. 2014. №48(4). pp. 795-814.

371. Hsing, Yu (2015). Short-run determinants of the USD/PLN exchange rate and policy implications. *Theoretical and Applied Economics*. 2015. Volume XXII. № 2(603). pp. 247-254.

372. Ievdokymov V., Oliinyk O., Grytsyshen D., Ksendzuk V., Nord G. The new geological epoch „anthropocene” as result of human economic activity. *Comparative Economic Research. Central and Eastern Europe*. 2018. Vol. 21, No 3. P. 131-149.

373. Ievdokymov V., Oliinyk O., Ksendzuk V., Sergiienko L. Circular Economy as an Alternative Environment Oriented Economic Concept for Ukraine. *Ekonomista*. 2018. Nr 3. P. 347-352.

374. Ievdokymov V., Oliinyk O., Nord G., Ksendzuk V., Sergiienko L. Ukraine's foreign trade policy: integration changes in the context of cooperation with the EU. Association agreement: driving integrational changes. Chicago: Accent Graphics Communications / Iserman, R., Dei, M., Rudenko, O., Tsekhmister, Ya. & Lunov, V. (red.). 2019. P. 491-504.

375. IJtsma P., Levell P., Los B., Timmer M.P. The UK's Participation in Global Value Chains and Its Implications for Post-Brexit Trade Policy. *Fiscal Studies*. 2018. №39(4). pp. 651-683.

376. IndexMundi. Ukraine – Net financial account. 2017. URL: <https://www.indexmundi.com/facts/ukraine/net-financial-account>

377. International Chamber of Commerce. URL: <https://iccwbo.org/about-us/governance/>

378. International scorecard. URL: <https://ipi.worldbank.org/international/scorecard>

379. Jajuga K. (red.) Zarządzanie ryzykiem. PWN, Warszawa, 2007.

380. Kaczmarek T. Ryzyko i zarządzanie ryzykiem. Ujęcie interdyscyplinarne, Wyd. Difin, wydanie 3 rozszerzone, Warszawa, 2008. 395 s.

381. Kaczmarek T.T. Zarządzanie ryzykiem w handlu międzynarodowym. Difin, Warszawa 2012.

382. Keidel A. China's exchange rate controversy: A balanced analysis. *Eurasian Geography and Economics*. 2011. № 52(3). pp. 347-374.

383. Klepper G. The political economy of trade and the environment in Western Europe. *World Bank Discussion Papers*. 1992. №159. pp. 247-261.

384. Klimenko M.M. Policies and international trade agreements on

technical compatibility for industries with network externalities. *Journal of International Economics*. 2009. № 77(2). pp. 151-166

385. Kokot-Stępień P. Identyfikacja ryzyka jako kluczowy element zarządzania ryzykiem w przedsiębiorstwie zeszyt nr 855, *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego*, s. 533–544.

386. Koval N., Luchenko D. Non-tariff barriers: Ukrainian practice under conflict with russia and covid-19. *Lex Portus*. 2020. №4 (24). pp. 56-76.

387. Koval V., Duginets G., Plekhanova O., Antonov A., Petrova M. On the supranational and national level of global value chain management. *Entrepreneurship and Sustainability Issues*. 2019. № 6(4). pp. 1922-1937.

388. Kozioł W. (red.) *Handel zagraniczny operacje, rozliczenia, regulacje: praca zbiorowa*, Wydawnictwo naukowe Wydziału Zarządzania Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2004, 328 s.

389. Krasnoded T., Popova T., Bakina T., Vasylichenko O. Prospects of Ukraine on the world market of dairy desserts. *Modern Development Paths of Agricultural Production: Trends and Innovations*. 2019. pp. 463-471.

390. Ksendzук V. Handel zagraniczny a handel międzynarodowy: różnica i cechy pojęć w zarządzaniu publicznym. *Публічне управління: проведення реформи в Україні: матеріали всеукр. наук.-практ. конф. (м. Слов'янськ, 10 груд. 2020 р.)*. Слов'янськ, 2020. С. 128-131.

391. Ksendzук V. Kierunek europeizacji w zagranicznej polityce handlowej Ukrainy: rola w warunkach kryzysu gospodarczego. *Wyzwania dla świata XXI w. Wybrane kryzysy globalnei lokalne / J. Kardaś, F. Kowalska, M. Pazdej, E.A. Stępa (red.)*. Poznań, 2019. S. 33-42.

392. Ksendzук V. Zagadnienia teoretyczne dotyczące prowadzenia handlu zagranicznego w Polsce w warunkach globalizacji procesów gospodarczych. *Współczesne wyzwania społeczno-gospodarcze: monografia / w: J. Rogalskiej (red.)*. Kielce, 2018. S. 279-290.

393. Ksendzук V., Syvak O. Currency risks in foreign trade as a challenges for enterprises management system in Poland and Ukraine. *Journal of Corporate Responsibility and Leadership*. 2017. Vol 4, No 2. P. 55-71.

394. Ksendzук V., Voitsitska K., Sergiienko I. *Public Management of Socio-Economic Development of Inclusive Cities*. Association agreement: driving integrational changes. Chicago: Accent Graphics Communications / Edited by: M. Dei, O. Rudenko, V. Lunov. 2020. P. 77-88.

395. Ksendzук V.V., Saakian A.D. Uwarunkowanie zależności pomiędzy pojęciami „innowacje”, „innowacyjność” i „działalność innowacyjna” w systemie zarządzania przedsiębiorstwem: doświadczenia polskich badaczy. *Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку,*

контролю і аналізу: міжнар. зб. наук. пр. 2018. № 1(39). С. 60-66.

396. Ksendzuk V. System zarządzania ryzykiem walutowym jako podstawa skutecznej kooperacji przedsiębiorstw w układzie globalnym – uwagi do problemu. Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Bankowej w Poznaniu. 2017. t. 76, nr 5. P. 61-71.

397. Kudyrko L.P., Volosheniuk V.V., Khapatniukovskyi M.M. Destabilization factors of Ukrainian foreign trade in metallurgical products. Naukovyi Visnyk Natsionalnoho Hirnychoho Universytetu. 2015. № 4. pp. 122-127.

398. Laird S. Export policy and the wto. Journal of International Trade and Economic Development. 1999. № 8(1). pp. 73-88.

399. Lamphear F.C., Riefler R.F. Foreign imports and nonmetropolitan growth. Regional Science Perspectives. 1979. № (2). pp. 49-71.

400. Lane Ph. What Determines the Nominal Exchange Rate? Some Cross-Sectional Evidence. The Canadian Journal of Economics / Revue canadienne d'Economie. 1999. Vol. 32. No. 1. pp. 118-138.

401. Langhammer R.J., Lücke M. WTO accession issues. World Economy. 1999. № 22(6). pp. 837-873.

402. Lech A. Zarządzanie ryzykiem kluczem do stabilizacji, wyd. WIB. Warszawa, 2003. s. 63.

403. Lee Y.S., Hadwiger D.F., Lee C.-B. Agricultural policy making under international pressures. The case of South Korea, a newly industrialized country. Food Policy. 1990.

404. Lopez R. The environment as a factor of production: the economic growth and trade policy linkages. World Bank Discussion Papers. 1992. №159. pp. 137-158.

405. Low P. International trade and the environment. World Bank Discussion Papers. № 992. 159 p.

406. Low P., Safadi R. Trade policy and pollution. World Bank Discussion Papers. 1992. № 159. pp. 29-53.

407. LPI Global Rankings 2018. 2019. <https://lpi.worldbank.org/international/global/2018.%202019>

408. Ludwikowski R.R. Handel międzynarodowy z wyborem źródeł, 3. wydanie, wydawnictwo C.H.Beck, Warszawa 2012, 541 s.

409. Lyakhova O., Urvantseva S. Export credit agencies as effective instrument of foreign economic activity financial stimulation. Economic Annals-XXI. 2015. № 1-2 (2). pp. 23-26.

410. Lyashenko V., Osadcha N., Galyasovskaya O., Knyshek O. Marketing prospects of small developed African countries assessment for traditional

- Ukrainian exports. *Economic Annals-XXI*. 2017. № 166 (7-8). pp. 20-25.
411. Mariano Christine Niziel Q., Sablan Vanessa F., Sardon Joshua Ray C., Paguta Ronald B. Investigation of the Factors Affecting Real Exchange Rate in the Philippines. *Rev. Integr. Bus. Econ. Res.* 2016. Vol 5(4). pp. 171-202.
412. Masters W.A. Trade policy and agriculture: measuring the real exchange rate in Zimbabwe. *Quarterly Journal of International Agriculture*. 1991. № 30(1). pp. 21-36.
413. Melnyk T., Golovachova O. Foreign trade and regulatory policy in agriculture: National and international experience. *Economic Annals-XXI*. 2015. № 3-4 (2). pp. 12-16.
414. Melnyk T., Vyshynska T. Foreign trade of goods illegalization in Ukraine *Economic Annals-XXI*. 2014. № 7-8. pp. 44-47.
415. Miciuła I. Współczesne metody i instrumenty zarządzania ryzykiem walutowym w przedsiębiorstwie. *Studia i Prace Wydziału Nauk Ekonomicznych i Zarządzania Nr 28*. URL: http://www.wneiz.pl/nauka_wneiz/sip/sip28-2012/SiP-28-67.pdf
416. Miciuła I. Znaczenie zarządzania ryzykiem walutowym na przykładzie przedsiębiorstw Województwa Zachodniopomorskiego, *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Nr 729 Finanse. Rynki finansowe. Ubezpieczenia*. 2012. № 54. s. 89-98.
417. Mikhalevich M.V., Sergienko I.V., Koshlai L.B. Simulation of foreign trade activity under transition economy conditions. *Cybernetics and Systems Analysis*. 2001. № 37 (4). pp. 515-532.
418. Moore James P. Federal government's role in high-tech foreign trade. 1984.
419. Motoryn R., Prykhodko K., Slusarczyk B. Asymmetry of foreign trade turnover between Ukraine and Poland. *Statistics in Transition*. 2020. № 21 (2). pp. 143-156.
420. Nelson D. Domestic political preconditions of us trade policy: Liberal structure and protectionist dynamics. *Journal of Public Policy*. 1989. № 9(1). pp. 83-108.
421. Nowak A.Z., Koziół M.W. (red.), *Handel zagraniczny: perspektywa europejska*, Wydawnictwo Naukowe Wydziału Zarządzania Uniwersytetu Warszawskiego. Warszawa, 2011. s. 95.
422. Nyborg Ulla *Plastics industry in Denmark. Kunststoffe – German Plastics*. 1982. № 72(5). pp. 29-30
423. Official site of Eurostat database. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/data/database>
424. Official site of the European Central Bank. URL:

<https://www.ecb.europa.eu/home/html/index.en.html>

425. Official site of World Bank Open Data. URL: https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG?end=2016&locations=UA&start=1988&view=chart&year_low_desc=false

426. Oliinyk O., Ksendzuk V., Sergiienko L., Lehan I. Research Of Functional Changes In Foreign Exchange Rate EUR/UAH Under Conditions Of Economic Transformation In Ukraine. *Bulletin of Geography. Socio-economic Series*. 2020. No. 48. P. 141-154

427. Oliinyk O., Nord G., Ksendzuk V., Gordopolov V. Applying analytical support in foreign exchange policy as a basis for efficient enterprise management. *Studia Oeconomica Posnaniensia*. 2019. Vol. 7, No. 3. P. 115-133.

428. Onufer A. Polityka proeksportowa Unii Europejskiej. *Studenckie Prace Prawnicze, Administratywistyczne i Ekonomiczne*. 2008. T. 5. C. 13-22.

429. Orbay H., Orbay B.Z. Export subsidies and exchange rate pass-through. *Review of International Economics*. 2013. № 21(4). pp. 627-635.

430. Orłowska-Puzio J. Zarządzanie ryzykiem walutowym w operacjach zagranicznych przedsiębiorstw: rozprawa doktorska, wyd. AGH, Kraków 2014.

431. Parveen S., Khan A.Q., Ismail M. Analysis of the factors affecting exchange rate variability in Pakistan. *Academic Research International*. 2012. Vol. 2. № 3. P. 670-674. URL: www.savap.org.pk

432. Raišienė A.G., Yatsenko O., Nitsenko V., Karasova N., Vojtovicova A. Global dominants of chinese trade policy development: Opportunities and threats for cooperation with Ukraine. *Journal of International Studies*. 2019. № 12 (1). pp. 193-207.

433. Remlein M., Ksendzuk V. Rachunkowość instrumentów finansowych w procesie zarządzania ryzykiem walutowym – praktyka polskich i ukraińskich przedsiębiorstw. *Prace naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu*. 2018. Nr 522. S. 77-100.

434. Remlein M., Ksendzuk V. Rachunkowość w procesie zarządzania ryzykiem walutowym w przedsiębiorstwach w Polsce i na Ukrainie. *Finanse, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia*. Nr 4/2018 (94), cz. 1. s. 275-285.

435. Review of the technical cooperation activities of UNCTAD and their financing Report by the Secretary-General of UNCTAD. Geneva, 2020. URL: https://unctad.org/system/files/official-document/wpd305add1_en.pdf

436. Richez-Baum B. The European Union's new trade policy: A real option or mere conformism? *Revue du Marche Commun et de l'Union Europeenne*. 2006. № (503). pp. 642-645.

437. Romanchuk K., Shymanska K., Ksendzuk V. Analiza

ekonomicznych czynników migracji zewnętrznej ludności Ukrainy w kontekście globalnej strategii UE. Globalna Strategia na rzecz Polityki Zagranicznej i Bezpieczeństwa Unii Europejskiej – wybrane aspekty i uwarunkowania, Wydawnictwo Naukowe WNPiD UAM / w: M. Tomaszuk (red.). 2017. S. 173-186.

438. Rosati D. Polityka proeksportowa. Warszawa, 1990. p. 10

439. Rymarczyk J. Handel zagraniczny organizacja i technika, PWE. Warszawa 2012, s. 17.

440. Schwab K. The Global Competitiveness Report 2019. World Economic Forum, 2020. URL: http://www3.weforum.org/docs/WEF_TheGlobalCompetitivenessReport2019.pdf

441. Shepotylo O. Effect of non-tariff measures on extensive and intensive margins of exports in seafood trade. Marine Policy. 2016. № 68. pp. 47-54.

442. Shepotylo O. Export diversification across countries and products: Do Eastern European (EE) and Commonwealth of Independent States (CIS) countries diversify enough? Journal of International Trade and Economic Development. 2013. № 22 (4). pp. 605-638.

443. Shtal T.V., Polyakova Y.O., Proskurnina N.V., Dobroskok I.B., Kot O.V. Modeling of convergence of the economic system of Ukraine with G20 countries based on the analysis of structural changes in Ukrainian foreign trade. Journal of Advanced Research in Law and Economics. 2018. №9 (6). pp. 2129-2145.

444. Smallridge D. The Role of State-Backed Export Credit in Export Promotion. World Bank's Seminar on Policies to promote export growth and diversification, May 10th, 2006.

445. Spamer P. Federal German plastics machinery industry autumn. Kunststoffe – German Plastics. 1984. №74(10). pp. 72-74.

446. Standard zarządzania ryzykiem FERMA, AIRMIC, ALARM, IRM: 2002, translation copyright FERMA: 2003. URL: <http://www.ferma.eu/app/uploads/2011/11/a-risk-management-standard-polish-version.pdf>

447. Stępień B. (red.), Handel zagraniczny. Poradnik dla praktyków, PWE, Warszawa, 2012. 470 s.

448. Tam P.S. Global impacts of China–US trade tensions. Journal of International Trade and Economic Development. 2020. 29(5). pp. 510-545.

449. Tanzi V. Gospodarcza rola Państwa w XXI wieku, seria „Materiały i Studia”, z. 204, Narodowy Bank Polski, Warszawa 2006.

450. The Economist. The Big Mac index. 2018. URL:

- <https://www.economist.com/content/big-mac-index>
451. The Global Enabling Trade Report 2010. URL: <https://www.oecd.org/trade/aft/46303735.pdf>
452. The Heritage Foundation: Індекс економічної свободи. URL: <https://ueff.org/uk/indeksy/75-indeks-ekonomichnoi-svobody-ukrainy>
453. The International Trade Centre. URL: <https://www.intracen.org/itc/about/>
454. The World Bank Data Worldwide Governance Indicators. URL: <https://databank.worldbank.org/source/worldwide-governance-indicators#>
455. The World Bank. GDP growth (annual %) Ukraine. URL: https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG?end=2016&locations=UA&start=1988&view=chart&year_low_desc=false
456. The World Trade Organization. URL: https://www.wto.org/english/thewto_e/thewto_e.htm
457. The WTO Data portal. URL: <https://data.wto.org/>
458. The WTO What we stand for. URL: https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/what_stand_for_e.htm
459. Thomas V., Nash J. Reform of trade policy: Recent evidence from theory and practice. *World Bank Research Observer*. 1991. № 6(2). pp. 219-240.
460. Thorstensen V., Marçal E., Ferraz L. Exchange rate misalignments and international trade policy: Impacts on tariffs. *Journal of World Trade*. 2012. № 46(3). pp. 597-634.
461. Trading economics. Euro Area Current Account to GDP. 2018. URL: <https://tradingeconomics.com/euro-area/current-account-to-gdp>
462. Trzeciakowski W. Indirect management in a centrally planned economy system constructions in foreign trade. 1978.
463. Tucker J.C. Overseas marketing problems. *SAE Technical Papers*. 1974.
464. Twarowska K., Kakol M. Analysis of Factors Affecting Fluctuations in the Exchange Rate of Polish Zloty against Euro, Management, Knowledge and Learning, 2014. pp. 889-898.
465. Tymoczko I.D. Zarządzania ryzykiem walutowym wśród polskich przedsiębiorstw niefinansowych, w: K. Puchalska, I.D. Tymoczko, Szerokie ujęcie ekspozycji polskich przedsiębiorstw niefinansowych na ryzyko walutowe. Źródła i skala ekspozycji oraz metody zarządzania ryzykiem walutowym, Narodowy Bank Polski, Warszawa 2013, URL: https://www.nbp.pl/publikacje/materialy_i_studia/ms293.pdf
466. U.S. market invasion: Imports soar from strong U.S. dollar & demand. *Wood Markets Newsletter*. 2003. №8(4). pp. 4-5.

467. UNCTAD. URL: <https://unctad.org/>
468. United Nations Development Account Projects. URL: <https://unctad.org/projects/united-nations-development-account-projects>
469. Van Assche A., Gangnes B. Global value chains and the fragmentation of trade policy coalitions. *Transnational Corporations*. 2019. №26(1). pp. 31-60.
470. Warr P. The transmission of import prices to domestic prices: An application to Indonesia. *Applied Economics Letters*. 2008. № 15(7). pp. 499-503.
471. Wąsowska A., Wąsowski K. Teoretyczne koncepcje zarządzania publicznego. *Studia BAS*. 2016. T. 47. № 3.
472. Whalley J. China in the World trading system. *CESifo Economic Studies*. 2006. № 52(2). pp. 215-245.
473. Wilson W. The Study of Administration. *Political Science Quarterly*. 1887. № 2(2). s. 197-222.
474. Winglee P. Agricultural trade policies of industrial countries. *Finance & Development*. 1989.
475. World Economic Forum The Global Enabling Trade Report 2016. URL: <http://reports.weforum.org/global-enabling-trade-report-2016/>
476. World Economic forum. Reports. URL: <https://www.weforum.org/reports>
477. Yatsenko O., Nitsenko V., Mardani A., Streimikiene D., Tananaiko T. Global Risks of Trade and Economic Cooperation of Ukraine With Countries of the Northern American Region. *Montenegrin Journal of Economics*. 2019. №15 (3). pp. 217-225.
478. Young A.R., Peterson J. The EU and the new trade politics. *Journal of European Public Policy*. 2006. № 13(6). pp. 795-814.
479. Zhang Yungchun China's textile industry and open door policy. 1985.
480. Zielińska-Głębocka A. Wprowadzenie do ekonomii międzynarodowej. Teoria handlu i polityki handlowej, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 1997.

ДОДАТКИ

Перелік додатків

Додаток А. Характеристика результатів дисертаційних досліджень в сфері наук державного управління щодо формування та реалізації зовнішньоекономічної політики

Додаток Б. Характеристика теорій міжнародної торгівлі

Додаток В. Підходи до трактування поняття «механізм», що виокремлюють в своїх працях дослідники

Додаток Г. Структура органів державного та місцевого управління зовнішньоекономічної діяльності відповідно до положення Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність»

Додаток Д. Переваги та недоліки участі України в СОТ

Додаток Е. Нормативно-правові акти, що регулюють здійснення зовнішньоторговельної діяльності в Україні

Додаток Ж. Аналіз національних та регіональних стратегій, програм, планів щодо розвитку державної зовнішньоторговельної політики

Додаток К. Індекси умов торгівлі України за період 2010-2020 рр.

Таблиця К1. Ціновий індекс умов торгівлі

Таблиця К2. Кількісний індекс умов торгівлі

Характеристика результатів дисертаційних досліджень в сфері наук
державного управління щодо формування та реалізації
зовнішньоекономічної політики

Автор (джерело)	Рік	Характеристика результатів дослідження
1	2	3
Райнін І.Л. [247]	2002	У дисертації здійснено комплексне дослідження проблем формування та реалізації політики регіональних органів влади у сфері зовнішньоекономічної діяльності з метою обґрунтування, опрацювання й підготовки рекомендацій щодо впровадження адекватних механізмів, інструментів та інституційних підвалин цієї політики в умовах нинішнього етапу трансформації системи державного управління в Україні. Наукова новизна одержаних результатів визначається тим, що розроблено цілісний комплекс методів політики регіональних органів урядування з підтримки місцевого експорту, залучення й утримання іноземних інвестицій та використання міждержавної взаємодії.
Онищенко О.А. [197]	2008	Дисертацію присвячено науково-теоретичному обґрунтуванню теоретичних засад і практичних рекомендацій щодо вдосконалення механізмів державного регулювання економіки у сфері зовнішньоекономічної діяльності України. Визначено особливості державного регулювання економіки та зовнішньоекономічної діяльності, використання спектра механізмів державного управління. Охарактеризовано загальні та спеціальні методи державного регулювання зовнішньоекономічної сфери. Проаналізовано зарубіжний досвід застосування загальних та спеціальних механізмів державного регулювання зовнішньоекономічного сектора. Запропоновано механізм векторних геополітичних пріоритетів зовнішньоекономічної діяльності України. Розроблено концепцію державного регулювання процесів інтеграції України у світогосподарський простір. Визначено систему фінансово-кредитних установ сприяння експортерам. Внесено пропозиції щодо вдосконалення інформаційного забезпечення вітчизняних експортерів в Україні.

Продовження додатку А

1	2	3
Пісьмаченко Л.М. [213]	2008	У дисертації розкриваються теоретико-методологічні засади державного управління зовнішньоторговельними відносинами в умовах розвитку інтеграційних процесів в Україні з метою поліпшення якості державного регулювання та контролю у сфері зовнішньоторговельної діяльності з урахуванням геополітичних інтересів держави. Розглянуто сутність та порядок формування і розвитку системи державного управління у сфері зовнішньої торгівлі за кордоном та в Україні. Удосконалено методологічні підходи до обґрунтування системи наукового забезпечення ефективності державного управління зовнішньоторговельною діяльністю. Запропоновано новий методичний підхід до класифікації методів державного регулювання зовнішньої торгівлі шляхом формування різних класифікаційних груп на основі регуляторних інструментів. Розроблено пропозиції щодо внесення змін до основних законодавчих документів із загальнодержавного та митного регулювання зовнішньоекономічної діяльності. Визначені основні напрями удосконалення системи державного регулювання і контролю зовнішньої торгівлі відповідно до вимог СОТ
Стеценко О.В. [276]	2008	На підставі проведеного аналізу теоретичних засад і особливостей функціонування системи державного управління зовнішньоекономічною діяльністю на регіональному рівні запропоновано розподіл владноуправлінських повноважень між окремим суб'єктами державного управління за предметно-функціональним принципом; розроблено організаційно-методичний підхід до удосконалення розподілу функцій та методів державного управління зовнішньоекономічною діяльністю між загальнодержавним та регіональними рівнями на основі визначення рівня розвитку зовнішньоекономічної діяльності регіону з використанням моделі, яка інтегрує зазначені показники в єдиний індикатор.

1	2	3
		В дисертації наведено розробку та надано теоретичне обґрунтування розподілу функцій і методів державного управління зовнішньоекономічною діяльністю між загальнодержавним і регіональним рівнями з урахуванням ступеня її розвитку в регіоні.
Пойченко О.А. [220]	2008	У дисертації розкриваються теоретичні та практичні аспекти розвитку та регулювання торговельної інтеграції України в світове економічне середовище: визначено особливості, методи та принципи державного управління в умовах глобальної інтеграції; досліджено ефективність зовнішньоторговельної політики України; обґрунтовано вплив інтеграційних процесів на стратегічні галузі національної економіки; запропоновано середньострокові пріоритети та засоби вдосконалення стратегії торговельної інтеграції України; надано відповідні рекомендації. Поглиблено визначення поняття державне регулювання торговельної інтеграції України, як здійснення управлінських функцій відповідними державними органами через реалізацію економіко-правових заходів з метою підвищення ефективності та пристосування існуючої зовнішньоторговельної діяльності до умов інтеграції в світовий економічний простір.
Коліжук О.О. [105]	2012	У дисертації досліджено теоретичні й методичні положення та прикладні засади державного управління зовнішньоекономічною діяльністю, сутнісноєволюційний аспект державного управління у цій сфері, особливості застосування економічних інструментів та адміністративних важелів державного управління зовнішньоекономічною діяльністю в умовах європейської інтеграції. Здійснено аналіз європейських та світових інтеграційних процесів та їх впливу на державне управління зовнішньоекономічною діяльністю України, інституційно-адаптивного забезпечення державного управління такою діяльністю в Україні та ЄС, висвітлено типологічні

1	2	3
		<p>особливості та тенденції розвитку систем державного управління зовнішньоекономічною діяльністю в контексті європейської інтеграції. Визначені основні складові моделі та алгоритм оптимізації державного управління зовнішньоекономічною діяльністю в умовах інтеграційного розвитку України, запропоновано заходи щодо вдосконалення державного управління шляхом гармонізації митно-податкового регулювання та оптимізації митно-тарифного інструментарію державного управління зовнішньоекономічною діяльністю</p>
Борисенко О.П. [22]	2013	<p>У дисертації обґрунтовано теоретичні і методологічні засади формування зовнішньоекономічної політики України, розроблено практичні рекомендації з удосконалення державних механізмів її реалізації. Уточнено визначення термінів: “зовнішньоекономічна політика”, “заходи митно-тарифного регулювання”, “заходи нетарифного регулювання”. Визначено основні характерні риси зовнішньоекономічної політики незалежної України та запропоновано авторське бачення етапів її розвитку. Досліджено вплив регуляторної політики на динаміку та структуру обсягів ЗЕД в Україні. Розкрито сутність митно-податкових інструментів й подано пропозиції щодо їх ефективного використання в системі механізмів державного регулювання ЗЕД. Удосконалено методичні підходи щодо комплексного застосування комбінацій нетарифних та митно-тарифних заходів у державному регулюванні товарних ринків з урахуванням специфіки формування цінової політики. Висвітлено інституційно-технологічні механізми формування та реалізації зовнішньоекономічної політики на основі методології контролінгу, що дає змогу побудувати систему державного управління ЗЕД за принципом “управління за цілями та оцінювання за результатами”</p>

1	2	3
Скрябіна Д.С. [269]	2014	Розроблено та обґрунтовано концептуальний підхід до державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності в умовах багатовекторного розвитку ЗЕД країни, який включає механізми реалізації пріоритетних інтеграційних курсів України, механізми реалізації державної стратегії розвитку ЗЕД, основними напрямками якої сьогодні є державна стратегія розвитку експорту, імпортозаміщення та залучення інвестицій, а також враховує вплив механізмів державного регулювання на ключові галузі вітчизняної економіки (енергетичну, машинобудівну, металургійну, транспортну, хімічну та нафтохімічну галузі, легку та харчову промисловості, сільське господарство)
Ткаченко А.М. [289]	2014	У дисертації досліджуються теоретичні аспекти логістичного державного регулювання у сфері транспортного забезпечення зовнішньоекономічної діяльності щодо напрямів реалізації регуляторного впливу й тенденцій глобалізації в її формуванні, підходів до побудови, моделювання та оптимізації системи державної регуляторної політики. Розглянуті положення методології організації системи державного регулювання та принципи її інформаційного забезпечення, а також методи прогнозування показників регуляторного впливу й пріоритети управління якістю. На основі проведених досліджень розроблені принципи та напрями державного регулювання транспортного забезпечення зовнішньоекономічної діяльності в Україні, стратегія державної політики України щодо співробітництва з державами СНД у галузі транспорту, умови приєднання України й держав СНД до міжнародних конвенцій та угод у галузі транспорту, особливості державної політики України щодо співробітництва з Російською Федерацією у розвитку транспортної інфраструктури.

Продовження додатку А

1	2	3
		Здійснена розробка правових аспектів транспортного забезпечення зовнішньоекономічної діяльності щодо реалізації єдиної транзитної політики, регулювання адміністративних і господарських правовідносин, розвитку транспортної інфраструктури й ринку транспортних послуг, а також адаптації законодавства України в галузі транспорту до законодавства ЄС.
Яворський А.І. [319]	2014	У дисертації обґрунтовано теоретичну необхідність і практичну можливість удосконалення механізму державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності. Вирішення зазначеної наукової проблеми здійснено на засадах виявлення змісту, інформаційного відображення організації процесу управління, що дає змогу практично узгоджувати інтереси бізнесу й держави, оцінювати ефективність державного управління зовнішньоекономічною діяльністю за критеріями виконання державою соціальної функції та функції стимулювання зовнішньоекономічної діяльності підприємців-експортерів.

Характеристика теорій міжнародної торгівлі [274]

Економічний напрям		Причини зовнішньої торгівлі	Ефект від зовнішньої торгівлі	Структура експорту та імпорту	Зовнішньо-торговельна політика
Теорії меркантилізму (Т. Ман, А. Серра, А. Монкрет'єн, У. Стаффорд)		Нарощення можливостей накопичення капіталу	Економічне зростання країни експортера. Економічний занепад країни імпортера	Експорт готових виробів, імпорт сировини	Протекціонізм експорту готових виробів. Імпорт сировини
Класична школа	А. Сміт	Абсолютна перевага у виробництві товару	Розширення виробництва та споживання країн - торговельних партнерів	Експорт товарів з абсолютними перевагами, імпорт – без абсолютних	Політика вільної торгівлі
	Д. Рікардо	Порівняльна перевага у виробництві товару		Експорт товарів з порівняльними перевагами, імпорт – без порівняльних	
Неокласичний напрям (Е. Хекшер, Б. Олін, П. Самуельсон, В. Леонтьєв)		Відмінність в забезпеченості країн факторами виробництва	Вирівнювання порівняльних та абсолютних доходів однорідних факторів між країнами	Експорт товарів, вироблених надлишковими факторами виробництва, імпорт товарів, вироблених з дефіцитних факторів виробництва	Політика вільної торгівлі
Неотехнологічний напрям (Б. Баласа, М. Познер, Р. Вернон)		Технічні зміни, що виникли в певній галузі однієї з торговельних країн	Ефект масштабу	Експорт високотехнологічних товарів	-

Підходи до трактування поняття «механізм»,
що виокремлюють в своїх працях дослідники

Автор (джерело)	Характеристика
1	2
Кульман А. [149, с.13-14]	систему елементів (цілей, функцій, методів, організаційної структури і суб'єктів) та об'єктів управління, в якій відбувається цілеспрямоване перетворення впливу елементів управління на необхідний стан або реакцію об'єктів управління, що має вхідні посилки і результуючу реакцію
Авер'янов В.Б. [60]	механізм державного управління - це сукупність відповідних державних органів, організованих у систему для виконання цілей (завдань) державного управління відповідно до їх правового статусу, та масив правових норм, що регламентують організаційні засади та процес реалізації вказаними органами свого функціонального призначення. Звідси складовими елементами зазначеного механізму виступають: 1) система органів виконавчої влади; 2) сукупність правових норм, що регламентують як організаційну структуру системи органів виконавчої влади, так і процеси її функціонування та розвитку
Нижник Н.Р., Машкова О.А. [190]	механізм державного управління – це складова частина системи управління, що забезпечує вплив на внутрішні (коли йдеться про механізм управління організацією) та зовнішні (коли говорять про механізм взаємодії з іншими організаціями) фактори, від стану яких залежить результат діяльності управлінського об'єкта. Механізм управління – це категорія управління, що включає цілі управління, елементи об'єкта та їх зв'язки, на які здійснюється вплив, дії в інтересах досягнення цілей, методи впливу, матеріальні та фінансові ресурси управління, соціальний та організаційний потенціали. Реальний механізм управління завжди конкретний, оскільки спрямований на досягнення конкретних цілей за допомогою впливу на конкретні фактори і цей вплив здійснюється через використання конкретних ресурсів
Рудніцька Р.М., Сидорчук О.Г., Стельмах О.М. [257]	механізм державного управління – це штучно створена складна система, призначена для досягнення поставлених цілей, яка має визначену структуру, сукупність правових норм, методи, засоби, інструменти державного впливу на об'єкт управління

1	2
Бакуменко В.Д., Князев В.М. та ін. [62]	механізм державного управління – це практичні заходи, засоби, важелі, стимули, за допомогою яких органи державної влади впливають на суспільство, виробництво, будь-яку соціальну систему з метою досягнення поставлених цілей. Схема реального механізму державного управління містить цілі, рішення, впливи, дії, результати. Комплексний механізм державного управління вони визначають як систему політичних, економічних, соціальних, організаційних і правових засобів цілеспрямованого впливу органів державного управління
Бакуменко В.Д., Безносенко Д.О. [11]	механізми державного управління – це практичні заходи, засоби, важелі, стимули, за допомогою яких органи державної влади впливають на будь-які суспільні відносини з метою досягнення поставлених цілей
Малиновський В.Я. [160]	механізм державного управління як сукупність засобів організації управлінських процесів та способів впливу на розвиток керованих об'єктів із використанням відповідних методів управління, спрямованих на реалізацію цілей державного управління
Нижник Н.Р., Олуйка В.М. [61]	механізм управління – це складова системи управління, що забезпечує здійснення впливу на фактори, від стану яких залежить результат діяльності управлінського об'єкта. При цьому механізм має відображати стійкі взаємозалежності та взаємодії між елементами керованої системи, забезпечувати узгодження їх інтересів
Федорчак О.В. [300]	механізм державного управління - це складна система, призначена для практичного здійснення державного управління та досягнення поставлених цілей, яка має визначену структуру, методи, важелі, інструменти впливу на об'єкт управління з відповідним правовим, нормативним та інформаційним забезпеченням
Тихомиров Ю.О. [287]	механізм соціального управління – спосіб організації та функціонування управління, що базується на висуненні обґрунтованих цілей, створенні та розвитку керуючої системи, що покликана забезпечувати в ході управлінського процесу досягнення цілей. У широкому розумінні механізм управління являє собою процес погодженого впливу суб'єкта управління на явища соціальної дійсності, що його оточують. Механізм державного управління, на його думку, це демократична державна організація управлінського впливу на суспільні процеси

1	2
Іванов В.Н. [202]	механізм управління - це спосіб організації управління суспільними справами, за якого взаємопов'язані методи, засоби і принципи, що зрештою і забезпечує ефективну реалізацію цілей управління
Атаманчук Г. [9]	механізм управління – це складова частина системи управління, що забезпечує вплив на фактори, від стану яких залежить результат діяльності управлінського об'єкта. Механізм державного управління, на його думку, це складна система державних органів, організованих відповідно до визначених принципів для здійснення завдань державного управління; це інструмент реалізації виконавчої влади держави. Механізм формування та реалізації державного управління - це сукупність і логічний взаємозв'язок соціальних елементів, процесів та закономірностей, через які суб'єкт державного управління «схоплює» потреби, інтереси і цілі суспільства в управляючих впливах, закріплює їх у своїх управлінських рішеннях та діях і практично втілює в життя, зважаючи на державну владу
Оболеський О.Ю. [192]	механізм сучасної держави – це просякнута єдиними, законодавчо закріпленими принципами, заснована на розподілі влади і наявності необхідних матеріальних додатків система органів державної влади та місцевого самоврядування, яка здійснює завдання і функції держави або забезпечує їх здійснення
Шамхалов Ф.І. [312]	механізм держави трактує в широкому розумінні як механізм практичної реалізації державної влади, а у вузькому – як конкретний засіб впливу держави на суспільство для вирішення поставлених завдань або розв'язання протиріч
Васильєва М.В. [26]	механізм державного управління можна визначити як систему процедур державного управління, які формують управлінське рішення чи правила його прийняття і реалізації. Механізм державного управління являє собою єдину систему, яка в свою чергу складається з конкретних управлінських механізмів
Ліпенцев А.В. та Поляк О.В. [156]	механізм державного управління – це штучно створена система засобів впливу та взаємодії суб'єктів та об'єкта управління
Астапова Г.В., Астапова Е.А., Лойко Д.П. [8]	механізм управління – система елементів організаційно-економічного впливу на процес управління

1	2
Коротич О.Б. [116]	конкретні механізми управління (зокрема державного) – це певне знаряддя для здійснення цілеспрямованих перетворень; це сукупність способів, методів, важелів через які суб'єкт управління впливає на об'єкт управління для досягнення певної мети. Кожний конкретний механізм управління – це насамперед сукупність взаємопов'язаних методів управління, через використання яких здійснюється практичний вплив держави на суспільну життєдіяльність людей для забезпечення досягнення конкретної мети, що сприятиме розвитку країни в обраному стратегічному напрямку із додержанням низки визначальних принципів
Одинцова Г.С., Мельтохова Н.М. [193]	механізм управління – засіб розв'язання суперечностей явища чи процесу, послідовну реалізацію дій, які базуються на основоположних принципах, цільовій орієнтації, функціональній діяльності з використанням відповідних їй методів управління та спрямовані на досягнення мети
Комяков О.М. [59]	механізм державного регулювання – сукупність організаційно-економічних методів та інструментів, за допомогою яких виконуються взаємопов'язані функції для забезпечення безперервної, ефективної дії відповідно системи (держави) на підвищення функціонування економіки
Корецький М.Х. [114]	механізм державного регулювання економіки – це система засобів, важелів, методів і стимулів, за допомогою яких держава регулює економічні процеси, забезпечує реалізацію соціально-економічних функцій
Ларіна Р.Р., Владимирський А.В., Балуєва О.В. [152]	механізм управління є складовою, але найактивнішою частиною системи управління, яка забезпечує дію на чинники, від стану яких залежить результат діяльності керованого об'єкту

Структура органів державного та місцевого управління
зовнішньоекономічною діяльністю відповідно до положення Закону
України «Про зовнішньоекономічну діяльність» [231]

Назва органу	Характеристика повноважень та завдань органу
1	2
Органи державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності	
Верховна Рада України	<ul style="list-style-type: none"> - прийняття, зміна та скасування законів, що стосуються зовнішньоекономічної діяльності; - затвердження головних напрямів зовнішньоекономічної політики України; - розгляд, затвердження та зміна структури органів державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності; - укладання міжнародних договорів України відповідно до законів України про міжнародні договори України та приведення чинного законодавства України у відповідність з правилами, встановленими цими договорами; - затвердження нормативів обов'язкового розподілу валютної виручки державі та місцевим Радам народних депутатів України, ставок та умов оподаткування, митного тарифу, митних зборів та митних процедур України при здійсненні зовнішньоекономічної діяльності; - встановлення спеціальних режимів зовнішньоекономічної діяльності на території України відповідно до статей 24, 25 цього Закону; - затвердження списків товарів, експорт та імпорт яких забороняється згідно із статтями 16, 17 цього Закону; - прийняття рішень про застосування заходів у відповідь на дискримінаційні та/або недружні дії інших держав, митних союзів або економічних угруповань шляхом встановлення повної/часткової заборони (повного/часткового ембарго) на торгівлю, крім випадків, визначених цим Законом; позбавлення режиму найбільшого сприяння або пільгового спеціального режиму.
Кабінет Міністрів України:	<ul style="list-style-type: none"> - вживає заходів до здійснення зовнішньоекономічної політики України відповідно до законів України; - здійснює координацію діяльності міністерств, інших центральних органів виконавчої влади щодо забезпечення провадження зовнішньоекономічної діяльності; координує роботу торговельних

1	2
	<p>представництв України в іноземних державах; призначає керівників торговельних представництв України в іноземних державах за поданням центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері економічного розвитку, погодженим з Міністерством закордонних справ України; погоджує призначення на посади в закордонних дипломатичних установах України працівників центральних органів виконавчої влади, до посадових обов'язків яких належать питання торговельно-економічного та секторального співробітництва. Призначення таких працівників здійснюється за поданням центральних органів виконавчої влади, погодженим з Міністерством закордонних справ України;</p> <ul style="list-style-type: none"> - приймає нормативні акти управління з питань зовнішньоекономічної діяльності у випадках, передбачених законами України; - проводить переговори і укладає міжурядові договори України з питань зовнішньоекономічної діяльності у випадках, передбачених законами України про міжнародні договори України, забезпечує виконання міжнародних договорів України з питань зовнішньоекономічної діяльності всіма державними органами управління, підпорядкованими Кабінету Міністрів України, та залучає до їх виконання інші суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності на договірних засадах; - відповідно до своєї компетенції, визначеної законами України, вносить на розгляд Верховної Ради України пропозиції про систему міністерств, державних комітетів і відомств - органів оперативного державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності, повноваження яких не можуть бути вищими за повноваження Кабінету Міністрів України, які він має згідно з законами України; - забезпечує складання платіжного балансу, зведеного валютного плану України; - здійснює заходи щодо забезпечення раціонального використання коштів Державного валютного фонду України;

1	2
	<ul style="list-style-type: none"> - забезпечує виконання рішень Ради Безпеки Організації Об'єднаних Націй з питань зовнішньоекономічної діяльності; - приймає рішення про застосування заходів у відповідь на дискримінаційні та/або недружні дії інших держав, митних союзів або економічних угруповань шляхом запровадження режиму ліцензування, або здійснення інших заходів відповідно до частин одинадцятої та дванадцятої статті 29 цього Закону.
Національний банк України:	<ul style="list-style-type: none"> - здійснює зберігання і використання золотовалютного резерву України та інших державних коштовностей, які забезпечують платоспроможність України; - представляє інтереси України у відносинах з центральними банками інших держав, міжнародними банками та іншими фінансово-кредитними установами та укладає відповідні міжбанківські угоди; - регулює курс національної валюти України до грошових одиниць інших держав; - здійснює облік і розрахунки по наданих і одержаних державних кредитах і позиках, провадить операції з централізованими валютними ресурсами, які виділяються з Державного валютного фонду України у розпорядження Національного банку України; - виступає гарантом кредитів, що надаються суб'єктам зовнішньоекономічної діяльності іноземними банками, фінансовими та іншими міжнародними організаціями під заставу Державного валютного фонду та іншого державного майна України; - здійснює інші функції відповідно до Закону України "Про банки і банківську діяльність" та інших законів України. Національний банк України може делегувати виконання покладених на нього функцій банку для зовнішньоекономічної діяльності України.
Центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері економічного розвитку:	<ul style="list-style-type: none"> - забезпечує проведення єдиної зовнішньоекономічної політики при здійсненні суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності виходу на зовнішній ринок, координацію їх зовнішньоекономічної діяльності, в тому числі відповідно до міжнародних договорів України; - здійснює контроль за додержанням всіма суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності чинних законів України та умов міжнародних договорів України;

Продовження додатку Г

1	2
	<ul style="list-style-type: none"> - проводить антидемпінгові, антисубсидійні та спеціальні розслідування у порядку, визначеному законами України; - виконує інші функції відповідно до законів України і Положення про центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері економічного розвитку.
Митні органи:	- здійснюють митний контроль в Україні згідно з чинними законами України.
Антимонопольний комітет України:	- здійснює контроль за додержанням суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності законодавства про захист економічної конкуренції.
Міжвідомча комісія з міжнародної торгівлі:	<ul style="list-style-type: none"> - здійснює оперативне державне регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні відповідно до законодавства України; - приймає рішення про порушення і проведення антидемпінгових, антисубсидійних або спеціальних розслідувань та застосування відповідно антидемпінгових, компенсаційних або спеціальних заходів; - приймає рішення про застосування заходів у відповідь на дискримінаційні та/або недружні дії інших держав, митних союзів або економічних угруповань у межах компетенції, визначеної законами України.
Органи місцевого управління зовнішньоекономічною діяльністю	
- місцеві Ради народних депутатів України та їх виконавчі і розпорядчі органи;	Компетенція органів місцевого самоврядування та їх виконавчих органів визначається цим Законом та Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні». Нормативні акти органів місцевого самоврядування та їх виконавчих органів стосовно регулювання зовнішньоекономічної діяльності приймаються тільки у випадках, прямо передбачених законами України. Органи місцевого самоврядування та їх виконавчі органи діють як суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності лише через створені ними зовнішньоекономічні комерційні організації, які мають статус юридичної особи України.
- територіальні підрозділи (відділення) органів державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності України.	

Переваги та недоліки участі України в СОТ

Автор (джерело)	Позитивні наслідки участі України в СОТ	Негативні наслідки участі України в СОТ
1 Дорофієнко В. [73]	<p>2</p> <ul style="list-style-type: none"> - доступ до міжнародних ринків, скасування шодо країни дискримінацій й негативних бар'єрів, доступ до багатогорювних механізмів вирішення суперечок та можливість впливати для захисту національних інтересів на умови регулювання світової торгівлі; - забезпечення прогнозованого конкурентного і сприятливого інвестиційного середовища; - СОТ сприяє збереженню миру, скасування шодо країни дискримінацій й конфліктів завдяки змищенню міжнародної стабільності; - інституційні механізми організації, які створені в межах СОТ, дають змогу конструктивно вирішувати виникаючі торговельні супереччя, тим самим не дає впадо вирішувати спірні питання та конфлікти; - забезпечення оманових можливостей для всіх учасників: діяльність Світової організації торгівлі ґрунтується на правилах, вироблених і узгодених усіма країнами-членами, а не на впливі (владі) окремих країн; - здійснення лібералізації світової торгівлі сприяє зняттю вартості життя (продуктового мінімуму); - розвиток міжнародної торгівлі забезпечує споживачам можливість ширшого вибору як за асортиментом, так і за якістю і шновими параметрами товарів і послуг; - завдяки правилам сучасної торговельної системи бар'єри у торгівлі поступово зникають, що зумовлює зростання їх обсягів і, одночасно, доходів держави, виробників і громадян; - торгівля стимулює економічне зростання та призводить до створення нових робочих місць; - реалізація основних принципів міжнародної торгівлі робить світову торговельно-економічну систему більш економічно ефективною; - система міжнародних правил і норм шодо торгівлі й торговельної політики стимулює роботу Урядів країн-учасників, сприяє підвищенню дисципліни і порядку в діяльності державних установ, веде боротьбу з корупцією; 	<p>3</p> <ul style="list-style-type: none"> - лібералізація торгівлі може спричинити посилення впливу світової кон'юнктури на економіку країни, що зумовлює підвищення економічних ризиків України у періоди глобальної економічної нестабільності; - членство України у СОТ вимагає скасування багатьох положень, закріплених у чинних програмах субсидування окремих галузей, які суперечать нормам СОТ; - відчуження виробників в окремих галузях можуть виявитися неготовими до зростання конкуренції через низьку ефективність підприємств; - скорочення виробництва неконкурентоспроможних відчужених підприємств та галузей; - запровадження правил СОТ у сфері ліцензування, стандартизації та сертифікації потребує суттєвих витрат для розробки та впровадження нових інститутів і механізмів здійснення таких процесів

Продовження додатку Д

1	2	3
<p>Сергієнко О. [266]</p>	<p>- механізми торговельної системи сприяють формуванню більш широкого попиту Урядів на національну торговельну політику, запобігаючи практиці добування та реалізації інтересів вузьких груп людей</p> <p>Серед основних переваг, які зуможливають рішенням країни пристатися до СОТ, виділяють поліпшення доступу до міжнародних ринків, скасування щодо країни дискримінації і нетарифних бар'єрів, доступ до багатосторонніх механізмів вирішення суперечок та можливість впливати на захист національних інтересів на умови регулювання світової торгівлі. Членство в СОТ трактується як системний фактор розвитку національної економіки, створення прозорого та прогнозованого конкурентного і сприятливого інвестиційного середовища.</p> <p>Характер торговельних відносин у світі змінюється, що вплинуло на правила протоколу СОТ, не завжди виконуються через об'єктивні та суб'єктивні причини. Зокрема за умов розвитку транснаціоналізації капіталу впливовість провідних транснаціональних корпорацій світу перевищує рівень впливовості багатьох національних урядів. Ураховуючи те, що угода ГАТ/СОТ має міждержавний характер і поширюється на державне регулювання зовнішньої торгівлі, вона не є обов'язковою для виконання великими корпораціями.</p> <p>На цьому етапі вступ країни до СОТ можна розглядати як необхідну передумову лібералізації режиму торгівлі між Україною і ЄС, створення зони вільної торгівлі та забезпечення поступової інтеграції України до Євросоюзу.</p>	<p>суттєві перешкоди щодо реалізації позитивних очікувань вступу:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) вичислення товаровиробникам необхідно реально оцінити свій виробничий і науково-технічний потенціал та оволодіти сучасними конкурентними перевагами; 2) внаслідок шквальної конкуренції, налог міжнародних стандартів слід очікувати скорочення традиційних ринків збуту для українського експорту; 3) існують проблеми неузгодженості українських національних стандартів якості продукції міжнародним нормам; 4) догнуття антидемпінгових процесів проти України є фактично основною метою нелогічного необ'єктивного партнерів на ринку збуту; 5) зниження рівня тарифного захисту внаслідок зв'язування тарифних ставок; 6) визнання України як держави з ринковою економікою не дає певних переваг у перехідний період вступу до СОТ.
<p>Міжнародна група розвитку [172]</p>	<p>Підвищення рівня життя населення</p> <p>Врегулювання торговельних суперечок, використання механізмів СОТ</p> <p>Стимулювання економічного зростання</p> <p>Покращення умов ведення бізнесу</p> <p>Ефективніше управління</p> <p>Посилення переговорної спроможності</p> <p>Забезпечення захисту довкілля та охорони здоров'я</p> <p>Впровадження та дотримання узгоджених правил для безперешкодної торгівлі</p>	

1	2	3
Закріплення Н.М. Олексин С.М. [84]	<p>1. Укріплення міжнародної стабільності. У межах своєї діяльності СОТ сприяє збереженню миру, залюбки викликаючи військових конфліктів внаслідок створення можливості вирішення торговельних суперечок і гармонізації економічних інтересів. 2. Ефективний механізм вирішення суперечок. Інституційні механізми організації, створені в межах СОТ дають змогу конструктивно вирішувати виникаючі торговельні суперечки.</p> <p>3. Забезпечення основних можливостей для всіх учасників. діяльність Світової організації торгівлі ґрунтується на принципах вироблених і ухвалених усіма країнами-членами, а не на впливі (владі) окремих країн.</p> <p>4. Зниження вартості життя. лібералізація світової торгівлі сприяє зниженню вартості життя (прямитового мінімуму).</p> <p>5. Більш широкий вибір товарів і послуг. розвиток міжнародної торгівлі забезпечує можливість ширшого вибору товарів і послуг.</p> <p>6. Підвищення доходів. правила сучасної торговельної системи сприяють зниженню бар'єрів у торгівлі, що зумовлює зростання її обсягів і, одночасно, доходів держави, виробників і громадян.</p> <p>7. Підвищення зайнятості. торгівля стимулює економічне зростання та створення нових робочих місць.</p> <p>8. Підвищення ефективності зовнішньоторгівельної діяльності: реалізація основних принципів міжнародної торгівлі робить світову торговельно-економічну систему більш економічно ефективною.</p> <p>9. Боротьба з корупцією: система міжнародних правил і норм щодо торгівлі й торговельної політики стимулює роботу урядів країн-учасниць, сприяє підвищенню дисципліни; порятуку в діяльності державних установ, боротьбі з корупцією.</p> <p>10. Захист від лобіювання. механізми торговельної системи сприяють формуванню більш широкого політику урядів на національну торговельну політику, запобігаючи практиці лобіювання та реалізації інтересів вузьких груп людей</p>	<p>1. Дякають збору СОТ та втрат національного суверенітету. СОТ викликає урядом політику, що призводить до шкідливу національного суверенітету. Під тиском економічних санкцій уряди не можуть долати дяги на благо інтересів суспільства.</p> <p>2. Скорочення робочих місць. наслідками діяльності СОТ є скорочення робочих місць і зайнятості, що збільшує дистанцію між багатими і бідними нашіями (на сьогодні 20 % населення, яке належить додустріально розвинених країн споживає 86 % світових ресурсів, а решта 80 % найбільшших споживачів – тільки 14 %) [4].</p> <p>3. Пріоритет комерційних інтересів над проблемами розвитку. СОТ показуєть насамперед комерційні інтереси, а не проблеми соціально-економічного розвитку країн-членів організації.</p> <p>4. Пріоритет комерційних інтересів над проблемами довкілля. комерційні інтереси в системі світової торгівлі переважують над інтересами захисту навколишнього середовища, особливо в країнах що розвиваються.</p> <p>5. Пріоритет комерційних інтересів над проблемами охорони здоров'я. комерційні інтереси є вищими за інтереси захисту здоров'я і життя людей (насамперед це стосується прав на інтелектуальну власність великих фармацевтичних компаній, захист яких блокує доступ населення найбільшми країна до життєво необхідних, дешевих медичних препаратів).</p> <p>6. Бідні країни не мають альтернативи приєднанню до СОТ. бідні країни не мають вибору і змушені приєднуватися до СОТ, яка є інструментом реалізації інтересів впливових груп тіску розвинених країн.</p> <p>7. Маленькі країни в СОТ без сил. найменші розвинені країни і країни, що розвиваються, бєссилі в системі світової торгівлі внаслідок того, що вони не в змозі успішно реалізувати де які можливості, якими користуються розвинені країни.</p> <p>8. Недемократичність СОТ. Світова організація торгівлі є недемократичним інститутом, оскільки рішення приймаються на користь розвинених країн та їх транснаціональних корпорацій.</p>

1	Терещук Г.С., Фелотова Т.А. [283]
2	
3	
	<p>– місцевим виробникам сталі та хлібної продукції, які безуспішно намагалися боротися з антидемпінговими акціями, без членства в СОТ; за таких умов, неможливо використати переваги світової торгівлі й гарантувати визначним товаровиробникам міжнародно-правовий захист від недобросовісної конкуренції на світовому і регіональному ринках;</p> <p>– доступ до міжнародних ринків, скасування щодо країни дискримінаційні й нетарифних бар'єрів, доступ до багатосторонніх механізмів вирішення суперечок та можливість впливати для захисту національних інтересів на умови регулювання світової торгівлі;</p> <p>– прогнозованого конкурентного і сприятливого інвестиційного середовища; наблизена укладання Угоди про вільну торгівлю з ЄС, яке могло обговорюватися тільки після вступу до СОТ. Це – результат багаторічної безперервної роботи. І хоча таким чином зросла наявність певних проблем юридичного плану, наша держава отримала статус країни-учасниці Світової організації торгівлі. Українське законодавство досі значною мірою не відповідає нормам СОТ, в першу чергу, йдеться про такі сфери, як сільське господарство, послуги, регулювання інвестицій, податкове регулювання, права інтелектуальної власності, а також технічні бар'єри в торгівлі. Загалом, переваг від членства в СОТ досить багато, вони стосуються різних сфер економічного життя. Важливою перевагою набути Україною членства в СОТ є створення прозорого та передбачуваного бізнес-середовища. Обов'язково умовою для цього є удосконалення системи стандартизації, сертифікації, застосування санітарних, фітосанітарних заходів і технічних регламентів. Таке вдосконалення для держави має особливе значення і може бути забезпечено лише у вигляді кардинальної реформи всієї вітчизняної системи технічного регулювання. Безальтернатив є той факт, що система технічного регулювання країни повинна бути ефективною та прозорою. До позитивних наслідків вступу до СОТ для держави та загалом для економіки спеціалісти відносять:</p> <ul style="list-style-type: none"> – СОТ сприяє збереженню миру, запобігає виникненню військових конфліктів завдяки збільшенню міжнародної стабільності. – Інституційні механізми організації, які створені в межах СОТ, дають змогу конструктивно вирішувати виникаючі торговельні суперечки, тим самим не дає вдало вирішувати спірні питання та конфлікти. – Забезпечення оптимізованих можливостей для всіх учасників: діяльність Світової організації торгівлі ґрунтується на правилах, вироблених і узгоджених усіма країнами-членами, а не на впливі (владі) окремих країн.

Продовження додатку Д

1	2	3
1	<p>– Здійснення лібералізації світової торгівлі сприяє зняттю вартості життя (продуктового ампіуму).</p> <p>– Розвиток міжнародної торгівлі забезпечує споживачам можливість швидшого вибору як за асортиментом, так і за якістю і ціновими параметрами товарів і послуг.</p> <p>– Завдяки правилам сучасної торговельної системи бар'єри у торгівлі поступово зникають, що зумовлює зростання їх обсягів і, одночасно, доходів держави, виробників і громадян.</p> <p>– Торговля стимулює економічне зростання та призводить до створення нових робочих місць.</p> <p>– Реалізація основних принципів міжнародної торгівлі робить світову торговельно-економічну систему більш економічно ефективною.</p> <p>– На даний момент система міжнародних правил і норм щодо торгівлі й торговельної політики стимулює роботу урядів країна-учасниць, сприяє підвищенню дисципліни і порядку в діяльності державних установ, веде боротьбу з корупцією.</p> <p>– Механізми торговельної системи сприяють формуванню більш широкого погляду урядів на національну торговельну політику, залобачаючи практиці любювання та реалізації інтересів вузьких груп людей. Взагалі переваги системи світової торгівлі можна пошукати на основі чотирьох груп:</p>	
[35]	<p>– подолання дискримінаційного ставлення до України у світовій антидемпінговій політиці;</p> <p>– впровадження національного законодавства;</p> <p>– посилення агресивітету України у міжнародній економічній політиці;</p> <p>– забезпечення дієвих механізмів правового захисту інвестицій та інновацій, творчого і наукового потенціалу;</p> <p>– розширення експортного потенціалу;</p> <p>– прискорення реструктуризації та модернізації національного виробництва;</p> <p>– відкриття широким можливостей щодо виходу на ринки більш ніж 140 країн - членів організації.</p>	<p>– використання України розвиненими країнами як ринку збуту своєї продукції;</p> <p>– завнеда неконкурентоспроможних галузей економіки;</p> <p>– зменшення золотовалютних резервів, пов'язане із збільшенням обсягів імпорту;</p> <p>– перетворення України на країну з вузькою спеціалізацією, що призведе до зростання імпортозалежності;</p> <p>– дискримінація національних товаровиробників.</p>

Продовження додатку Д

1	2	3
[35]	<p>1. Членство в СОГ є чинником збільшення прямих іноземних інвестицій (не спостерігається по країнах ЦСЄ і Балтії, які набули членства в СОГ і знаходяться на шляху до ЄС).</p> <p>2. Членство в СОГ сприятиме зменшенню тарифних і нетарифних обмежень доступу українських товарів на найбільшійші товарні ринки та одностороньому поліпшенню умов торгівлі з 144 країнами, частка яких у світовій торгівлі становить понад 92%.</p> <p>3. Членство в СОГ є передумовою впровадження режиму торгівлі з ЄС та забезпечення поступової інтеграції України до ЄС.</p> <p>4. Членство в СОГ дозволить вирішити проблему антидемпінгових санкцій.</p> <p>5. Членство в СОГ є чинником створення реальних ринкових засад і підвищення конкурентоспроможності економіки України.</p> <p>6. Членство в СОГ є чинником демонполітизації національної економіки.</p> <p>7. Угоди СОГ спрямовані не лише на лібералізацію торгівлі, а й передбачають механізми захисту внутрішніх ринків країн-членів.</p> <p>8. Можна очікувати зменшення витрат через відмову від подвійних стандартів для внутрішнього ринку та експорту (завдяки взаємному визнанню результатів оцінок якості продукції витрати можуть зменшитися на 3-5% в залежності від виду продукції).</p>	<p>1. Можна очікувати тимчасового зменшення виробництва окремих товарів в області, еквівалентних збільшенню імпорту. Наприклад, при знятті мита на шини для легкових автомобілів з 20% до 10% можна очікувати збільшення імпорту на 11 млн доларів США.</p> <p>2. Можливі проблеми із залученням інвестицій в окремі галузі. Наприклад, для виконання електронної промполовості (116 підприємств) необхідно 130 млн доларів США інвестицій. Вступ до СОГ, за висновками Мінекономіки, створить проблеми залучення інвестицій для виробників електронних компонентів та приладобудівної галузі.</p> <p>3. Існує ймовірність формування загроз у торгівлі послугами. Формування перевренів у сфері транспортних послуг та нежиття прорегіональних протекціоністських заходів стосовно національних перевізників може призвести до занепаду галузі та вигиснення вітчизняних поставальників послуг з міжнародних ринків перевезень.</p> <p>4. Внаслідок низької конкурентоспроможності багатьох видів вітчизняної продукції, в деяких секторах економіки України (будівельній, тричовиладобувній, машинобудівній) після вступу до СОГ можна очікувати скорочення виробництва окремих видів продукції, скорочення нахолодженнь до бюджету, втрату робочих місць, зростання соціальної напруженості.</p> <p>5. Вступ до СОГ приведе до відкриття внутрішнього ринку сільськогосподарської сировини і продовольства. Негативними наслідками цього стане: по-перше, наповнення продовольчого ринку України товарами за низькими цінами (пшениця, маргарином, маслом, сирами, іншими молочними продуктами, картоплею і овочами, фруктовими соками), по-друге, вилучення валютної для вітчизняної харчової промполовості сировини і стратегічно важливих кормових ресурсів з неї (насіння соняшника, продовольчого і кормового зерна).</p>

Нормативно-правові акти, що регулюють здійснення
зовнішньоторговельної діяльності в Україні

Назва нормативно-правового акту	Характеристика
1	2
Господарський кодекс [44]	<p>визначає основні засади господарювання в Україні та регулює господарські відносини, що виникають у процесі організації та здійснення господарської діяльності між суб'єктами господарювання, а також між цими суб'єктами та іншими учасниками відносин у сфері господарювання.</p> <p>Зовнішньоекономічна діяльність є невід'ємною складовою економічної системи країни та значною мірою впливає на стан її розвитку. У зв'язку з цим та з урахуванням прагнення України стати рівноправним членом міжнародної спільноти, збільшити обсяги зовнішньоекономічних операцій, постає потреба у належному правовому регулюванні такої діяльності, в тому числі чіткому визначенні її поняття, видів та суб'єктів, що її здійснюють. Основу законодавства про зовнішньоекономічну діяльність складає Господарський кодекс України, у розділі VII якого визначено загальні положення щодо зовнішньоекономічної діяльності.</p>
Митний кодекс [170]	<p>визначає принципи організації митної справи в Україні з метою створення умов для формування ринкової економіки та зростання активності зовнішньоекономічної діяльності на основі єдності митної території, мит та митних зборів.</p> <p>Кодекс спрямований на забезпечення додержання митними, іншими державними органами, суб'єктами зовнішньоекономічної і господарської діяльності, а також громадянами прав та обов'язків у галузі митної справи.</p>
Податковий кодекс [219]	<p>регулює відносини, що виникають у сфері справляння податків і зборів, зокрема визначає вичерпний перелік податків та зборів, що справляються в Україні, та порядок їх адміністрування, платників податків та зборів, їх права та обов'язки, компетенцію контролюючих органів, повноваження і обов'язки їх посадових осіб під час адміністрування податків та зборів, а також відповідальність за порушення податкового законодавства</p>

1	2
ЗУ «Про ЗЕД України» [231]	головний нормативно-правовий акт, що регулює зовнішньоекономічну діяльність, в якому визначаються принципи зовнішньоекономічної діяльності, окреслюється коло її суб'єктів, визначаються види зовнішньоекономічної діяльності, закріплюються основи її регулювання, а також передбачається встановлення спеціальних правових режимів зовнішньоекономічної діяльності й містяться норми щодо відповідальності учасників зовнішньоекономічної діяльності та захисту їх прав та інтересів
ЗУ «Про митний тариф України» [233]	даним законом встановлюється митний тариф України, який містить перелік ставок загальнодержавного податку – ввізного мита на товари, що ввозяться на митну територію України і систематизовані згідно з Українською класифікацією товарів зовнішньоекономічної діяльності. Найважливішим інструментом митно-тарифного регулювання експортно-імпортних операцій є митний тариф. Мито збільшує ціну конкретного імпортного товару при його надходженні на внутрішній ринок, дає змогу національним товаровиробникам підвищувати загальний рівень цін вітчизняних товарів і одержувати додатковий прибуток.
Постанова КМУ «Про затвердження переліків товарів, експорт та імпорт яких підлягає ліцензуванню, та квот на 2021 рік» [229]	визначається: 1) обсяги квот товарів, експорт яких підлягає ліцензуванню; 2) перелік контрольованих речовин (озоноруйнівних речовин та фторованих парникових газів), експорт та імпорт яких підлягає ліцензуванню; 3) перелік товарів та обладнання, що можуть містити озоноруйнівні речовини та фторовані парникові гази, експорт та імпорт яких підлягає ліцензуванню (крім товарів та обладнання, що перевозяться у контейнерах з особистими речами); 4) перелік товарів, імпорт яких з Республіки Північна Македонія підлягає ліцензуванню в рамках тарифної квоти відповідно до положень Угоди про вільну торгівлю між Україною та Республікою Македонія від 18 січня 2001 р.; 5) перелік товарів, експорт яких підлягає ліцензуванню

1	2
Постанова КМУ і НБУ «Про типові платіжні умови зовнішньоекономічних договорів (контрактів) і типові форми захисних застережень до зовнішньоекономічних договорів (контрактів) і типові форми захисних застережень до зовнішньоекономічних договорів (контрактів), які передбачають розрахунки в іноземній валюті» [236]	згідно з Постановою суб'єктам підприємницької діяльності України рекомендується застосовувати під час укладання зовнішньоекономічних договорів (контрактів) типові платіжні умови зовнішньоекономічних договорів (контрактів) і типові форми захисних застережень до зовнішньоекономічних договорів (контрактів), які передбачають розрахунки в іноземній валюті

Аналіз національних та регіональних стратегій, програм щодо розвитку державної зовнішньоторговельної політики

Назва документу	Характеристика документу	Визначені цілі та завдання в сфері розвитку державної зовнішньоторговельної політики
1	2	3
Національні стратегії та плани розвитку		
Програма діяльності Кабінету Міністрів України [238]	визначено пріоритети Уряду, а також порядок денний діяльності на середньо- та довгостроковий період для забезпечення економічного розвитку, та як наслідок, підвищення благополуччя населення	Довгострокові пріоритети діяльності Уряду: 1) підтримка експорту (сприяння спрощенню здійснення зовнішньоекономічної діяльності; державна підтримка українського експортера для розширення присутності української продукції на зовнішніх ринках, зокрема на ринку ЄС; забезпечення ефективного функціонування спеціальних (вільних) економічних зон; захист українського виробника від субсидованого та демпінгованого імпорту через механізми СОТ; проведення переговорів щодо поглиблення торговельної лібералізації з ЄС; запровадження експортного кредитування, реалізація «промислового безвізу» та активне просування українських товарів); 2) забезпечення зовнішньоекономічних інтересів України засобами економічної дипломатії (посилення дипломатичної підтримки експортної діяльності українських суб'єктів господарювання); 3) продовольча безпека країни (залучення інвестицій в аграрний сектор, сприяння експорту продукції сільськогосподарського виробництва); 4) реформування оборонно-промислового комплексу (розвиток експорту високотехнологічного озброєння та ракетно-космічної техніки; концепція імпортозаміщення); 5) реформування митниці (скорочення часу митного оформлення експорту та імпорту товарів); 6) поглиблення співпраці з ключовими міжнародними партнерами (в тому числі, торговельно-економічне співробітництво)

Продовження додатку Ж

1	2	3
<p>Стратегія сталого розвитку України до 2030 року [279]</p>	<p>забезпечення високого рівня та якості життя населення України, створення сприятливих умов для діяльності нинішнього та майбутніх поколінь та припинення деградації природних екосистем шляхом впровадження нової моделі економічного зростання, що базується на засадах сталого розвитку</p>	<p>Стратегічна ціль 1. Сприяння інклюзивному збалансованому низьковуглецевому економічному зростанню та життєстійкій інфраструктурі (Операційна ціль 1.1. Сприяти тривалому інклюзивному збалансованому економічному зростанню, повній і продуктивній зайнятості та гідній праці для всіх. Завдання: сприяти зміні структури експорту в бік зростання продукції та послуг з високою часткою доданої вартості, зокрема до 2030 року підвищити в структурі експорту частку продукції високотехнологічних секторів економіки до 15%).</p> <p>Стратегічна ціль 2. Забезпечення сталого галузевого та регіонального розвитку (Операційна ціль 2.1. Сприяти сталому розвитку агропромислового комплексу. Завдання: Наростити питому вагу продукції харчової промисловості та переробки сільськогосподарської сировини у експорті до 65%).</p> <p>Заходи: Концепція Загальнодержавної цільової економічної програми розвитку промисловості на період до 2020 року; створити Експортно-кредитне агентство відповідно до Закону України «Про забезпечення масштабної експансії експорту товарів (робіт, послуг) українського походження шляхом страхування, гарантування та здешевлення кредитування експорту</p>
<p>Національна транспортна стратегія України на період до 2030 року [185]</p>	<p>Метою Стратегії є створення інтегрованого до світової транспортної мережі безпечно функціонуючого та ефективного транспортного комплексу</p>	<p>Для впровадження Стратегії будуть виконані завдання за такими основними напрямками:</p> <ul style="list-style-type: none"> - конкурентоспроможна та ефективна транспортна система (На сьогодні необхідним є впровадження нових принципів формування та координації державної політики в транспортній галузі, створення умов для забезпечення здійснення контролю за якістю виконання

1	2	3
	<p>України, задоволення потреб населення у перевезеннях та покращення умов ведення бізнесу для забезпечення конкурентоспроможності та ефективності національної економіки.</p>	<p>функцій відповідних органів виконавчої влади);</p> <ul style="list-style-type: none"> - інноваційний розвиток транспортної галузі та глобальні інвестиційні проекти (На сьогодні спостерігається гостра конкурентна боротьба між державами за домінування на світовому ринку надання транспортних послуг, де конкурентні переваги дають швидкість, безпеку та ефективність, які безпосередньо залежать від широкого використання інновацій та високих технологій. Рівень інноваційних транспортних технологій відображає і підвищує рівень конкурентоспроможності країни); - безпечний для суспільства, екологічно чистий та енергоефективний транспорт (Рівень безпеки перевезень, обсяг споживання енергії та вплив на навколишнє природне середовище в Україні не відповідають сучасним вимогам. Протягом останніх десятиліть у світі спостерігається стрімке збільшення кількості транспортних засобів та підвищення інтенсивності руху, що призводить до збільшення кількості транспортних подій та їх негативних наслідків); - безперешкодна мобільність та міжрегіональна інтеграція (На сьогодні управління розвитком транспортного сполучення між регіонами України є малоефективним. Наявність значної кількості пасажирів, які користуються пільгами, негативно вплинула на стан громадського пасажирського транспорту).
<p>Стратегія розвитку високотехно логічних галузей до 2025 року [277]</p>	<p>Метою реалізації Стратегії є формування нової моделі економічного розвитку - інноваційної</p>	<p>Стратегія спрямована на створення умов для стимулювання розвитку високотехнологічних галузей та перехід до інноваційної економіки, зокрема: збільшення експорту високотехнологічної продукції та послуг.</p>

Продовження додатку Ж

1	2	3
	<p>економіки, підвищення технологічності, зростання конкурентоздатності та підвищення ефективності існуючого виробництва.</p>	<p>Стратегія включає у себе п'ять програм, що в сукупності дозволяють досягти мети Стратегії та створюють передумови для інноваційного розвитку економіки. Одна з яких: Розвиток експортно-орієнтованої інноваційної екосистеми</p>
<p>Концепція Державної цільової програми розвитку аграрного сектору економіки на період до 2022 року [112]</p>	<p>Метою Програми є створення організаційно-економічних умов для ефективного, соціально спрямованого розвитку аграрного сектору економіки, стабільного забезпечення промисловості сільськогосподарською сировиною, а населення - високоякісною та безпечною вітчизняною сільськогосподарською продукцією, збільшення обсягів виробництва продукції з високою доданою вартістю, посилення присутності України на світовому ринку сільськогосподарської продукції та продовольства.</p>	<p>Враховуючи усі наведені вище фактори, для цілей даної Стратегії основними високотехнологічними напрямками для України є:</p> <ul style="list-style-type: none"> - розвиток інноваційної екосистеми (Спрощення валютного регулювання та валютного контролю для експортерів високотехнологічної продукції та послуг; Запровадження програми з формування іміджу України за кордоном як провідного виробника якісної інноваційної високотехнологічної продукції та послуг; Викладання в українських навчальних закладах нових спеціальностей, які відповідають викликам і потребам Індустрії 4.0; Гармонізація національних стандартів з європейськими та сприяння визнанню сертифікатів на ІКТ-продукцію без додаткових перевірок відповідності; Додатково опрацювати питання щодо приєднання України до угоди про "Розширений перелік товарів для інформаційних технологій" в рамках Угоди про інформаційні технології (ІТА); Спрощення процедури сертифікації виробленої в Україні продукції); - розвиток інформаційно-телекомунікаційних технологій (ІКТ) (Запровадження програми заохочення провідних світових виробників високотехнологічної продукції та послуг

1	2	3
		<p>до розміщення в Україні науково-дослідних та виробничих центрів; Постійне проведення роботи з провідними світовими виробниками високотехнологічної продукції та послуг з метою їх залучення до розвитку виробництва та НІОКР в Україні; Створення інформаційної платформи взаємодії наукових організацій, вищих навчальних закладів та бізнес-середовища);</p> <ul style="list-style-type: none"> - застосування ІКТ в АПК, енергетиці, транспорті та промисловості; - високотехнологічне машинобудування; - створення нових матеріалів <p>(Створення державної програми заохочення науковців та дослідників шляхом надання грантів та фінансування наукових проєктів, грошових премій за досягнення);</p> <ul style="list-style-type: none"> - розвиток фармацевтичної та біоінженерної галузі.
<p>Державна стратегія регіонального розвитку на 2021-2027 роки [57]</p>	<p>Ця Стратегія є основним планувальним документом для реалізації секторальних стратегій розвитку, координації державної політики у різних сферах, досягнення ефективності використання державних ресурсів у територіальних громадах та регіонах в</p>	<p>Для впровадження стратегії буде застосовано такі заходи:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Забезпечення підтримки індустрії переробки та утилізації відходів, що використовує передові інноваційні технології. - Створення сприятливих умов для запровадження підходів циркулярної економіки у сфері житлово-комунального господарства - Визначення стратегічних орієнтирів та створення умов для послідовної зміни структури економіки, її диверсифікації з урахуванням можливостей розвитку діяльності з високою доданою вартістю та фокусування на унікальних можливостях, компетенціях, ресурсах регіонів і формування альтернативної економічної бази розвитку територій на інноваційній основі.

Продовження додатку Ж

1	2	3
	інтересах людини, єдності держави, сталого розвитку історичних населених місць та збереження традиційного характеру історичного середовища, збереження навколишнього природного середовища та сталого використання природних ресурсів для нинішнього та майбутніх поколінь українців.	<ul style="list-style-type: none"> - Забезпечення виконання програм фінансової підтримки мікро- та малого підприємництва шляхом надання доступних кредитів. - Забезпечення поширення інформації для українських компаній та надання їм практичної допомоги в пошуку нових ринків збуту продукції. - Створення умов для підвищення рівня поінформованості щодо інтернаціоналізації бізнесу у секторі малого та середнього підприємництва (насамперед щодо доступу до фінансових ресурсів, технологій, ринків тощо). - Сприяння налагодженню ділових контактів та комерційних зв'язків із суб'єктами малого та середнього підприємництва зарубіжних країн та Оміжнародними інституціями. - Створення системи розвитку підприємницької компетенції та навичок у сфері експортної діяльності, в тому числі щодо виконання вимог до безпечності харчових продуктів та відповідності технічним регламентам промислової продукції. - Забезпечення підтримки малого та середнього підприємництва у створенні та зростанні експортно орієнтованого виробництва з високою доданою вартістю та у доступі малого та середнього підприємництва на зовнішній ринок шляхом створення та вдосконалення механізмів державної підтримки.
Експортна стратегія України («дорожньої карти» стратегічного розвитку торгівлі) на 2017-2021 роки [78]	Метою Стратегії є перехід України до експорту наукомісткої інноваційної продукції для сталого розвитку та успішного виходу на світові ринки.	<p>Завдання:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) Зміцнення комплексної інституційної основи для стимулювання інновацій 2) Посилення інноваційного потенціалу підприємств 3) Поліпшення правових та економічних умов для здійснення міжнародної торгівлі

Продовження додатку Ж

1	2	3
		<p>4) Вдосконалення координації діяльності інституцій з підтримки торгівлі, залучених до реалізації торговельної політики та розвитку експорту</p> <p>5) Покращення координації та взаємодії мережі інституцій, що надають експортерам послуги з підтримки бізнесу та торгівлі</p> <p>6) Стимулювання підприємницької діяльності серед підприємств, зокрема малих та середніх підприємств, та молоді</p> <p>7) Покращення управлінських навичок серед працівників діючих підприємств, зокрема малих та середніх</p> <p>8) Забезпечення відповідності системи освіти потребам підприємств, зокрема малих та середніх</p>
Регіональні стратегії та плани розвитку на прикладі Житомирської області		
<p>Стратегія розвитку Житомирської області на період до 2027 року [278]</p>	<p>узагальнена концепція розвитку області на довгостроковий період. Мета Стратегії визначена у сформульованій на підставі стратегічних цілей місії та свідчить про її людиноцентричність, а саме: «Місія Житомирської області – досягнути високої якості життя та людського капіталу на основі посилення конкурентоздатності економіки та створення</p>	<p>Одним з пріоритетів розвитку є розширення зовнішньоекономічних зв'язків, збільшення обсягів виробництва продукції на експорт.</p> <p>Наведено проблемні питання, шляхи розв'язання головних проблем та завдання соціально-економічного розвитку області у 2021 році та очікувані результати за напрямом «Зовнішньоекономічна діяльність та міжнародне співробітництво»</p>

1	2	3
	комфортних і безпечних умов для проживання в територіальних громадах.»	
Програма економічного і соціального розвитку Житомирської області на 2021 рік [239]	Метою Програми є неперервність дій і заходів щодо підвищення якості життя населення шляхом створення умов для стабілізації розвитку галузей економіки регіону і позитивних зрушень в них, забезпечення належного функціонування та розвитку галузей соціальної сфери, ефективного соціального захисту населення, безпечного життєвого середовища та довкілля	Розвиток та ефективність експортоорієнтованих підприємств є сильною стороною області, яка може підсилитися такою можливістю, як збільшення квот на експорт української продукції (товарів) у країни ЄС у рамках Угоди про Асоціацію між Україною і ЄС. Суттєвою загрозою може стати впровадження демпінгових мит, зменшення квот іноземними країнами на продукцію, що експортується українськими товаровиробниками, що з високою вірогідністю негативно вплине на розвиток промислового та сільськогосподарського виробництва області та подальший економічний і соціальний розвиток області. Для досягнення оперативної цілі визначено такі пріоритетні завдання: - розвиток кластерів в галузях з високим виробничим потенціалом і експортоорієнтованих та галузях, базованих на сировинному потенціалі і традиційних можливостях регіону

Індекси умов торгівлі України за період 2010-2020 рр.

Таблиця К1. Ціновий індекс умов торгівлі [93]

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Усього	106,7	104,1	89	99,8	96,4	91,6	99,8	101,7	99,5	99,9	105,0
У тому числі											
01 жайлів	96,7	110,1	109,2	83	97,6	130,7	105,9	102,3	114,9	98,8	101,3
02 м'ясо та шкіра ссавців	114,5	104,2	83,7	73,9	103,6	129,2	115,1	112,5	110,7	88,9	91,2
03 риба і ракоподібні	91,8	95,3	76,1	94,2	103,4	98,1	88,9	100,8	97,1	99,5	105,2
04 молоко та молочні продукти, яйця птиці, напівфабрикати м'яса	116,8	94,1	112,4	108,6	99,3	82,8	97,2	108,5	97,4	104,7	111,2
05 інші продукти тваринного походження	96,3	90,6	72,5	90,1	125	68,2	92,6	112,9	96,7	92,6	83,8
06 жайлів, ліщина та інші рослини	60,9	102,4	84,9	115,1	135,9	135,6	113,9	113,9	104,1	99,2	102,6
07 овочі	76	108,1	66,8	95,3	101,5	92,4	119,8	94,5	95,2	99,9	99,3
08 зернові і зернобобові	79,3	145,8	52,2	91,9	118,7	106,1	98,2	146,3	106,6	94,3	108,3
09 кава, чай	91	74,2	94	112,4	111,6	118,3	86,6	85,7	111,2	109,8	111,8
10 зернові культури	129,7	122,5	89,5	91,7	92,9	85,7	94,8	102,1	105,6	98,7	96,6
11 продукти борошномельно-жирні ячмінь	110,4	112,9	105,5	103,9	95,4	86,2	94,2	118,8	127,7	94,6	86,1
12 насіння і плоди олійних рослин	90,2	124,9	88,8	91	91,9	90,5	98,1	97,9	98,4	87,3	105,9
13 пахта, пророщені	173,7	96,1	112,7	89,8	108,9	114,3	122,6	114,3	94,4	143,3	93,0
14 рослинні матеріали для виготовлення	80,3	81,8	61,6	-	88,7	84,5	61,8	84,2	190,5	133,6	73,0
15 жайлів та інші тваринного або рослинного походження	111,2	104,5	100,6	111,3	78,6	104,9	92,8	92,3	103	100,3	97,3
16 продукти з м'яса, риби	104,3	95,6	86,8	106,2	93,5	103,8	98,6	92,7	99,3	95,7	91,5
17 цукор і кондитерські вироби з цукру	111,8	104,3	80	88,6	98	77,6	104,8	97,6	82,6	91,1	96,6
18 какао та продукти з нього	90,4	100,7	110,6	102,5	87	86,3	90,1	111,4	100	98,1	101,7
19 готові продукти із зерна	107	101,9	105,2	98,6	105	96,6	94,1	104,9	100,6	107	106,9
20 продукти переробки овочів	97,6	106,1	96,1	97,5	91,4	83,2	94,7	112,9	107,6	96,3	106,1
21 різні харчові продукти	100,1	94,9	96,3	88,3	113,2	98,2	95,9	93,1	98,3	97,3	100,4
22 алкогольні і безалкогольні напої та оцет	98,7	99	97,9	93,5	102,3	88,9	83,9	97,4	108,2	108,3	108,1
23 заправки і добавки харчової продукції	129,5	109	103,7	148,8	87,5	98,7	90,8	89,7	112,2	100,9	98,3
24 напої і промислові заправочні рідини	92,5	93	103,4	92,8	103,6	92,2	83,8	93,7	100,2	94,9	92,9
25 сіль, спеції, заправки та газовані	85,4	109,7	92,2	99,1	103,2	98,1	104,9	100,3	90,7	104,7	111,7

Продовження додатку К1

	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
1											
26 рудя, шпак і зола	131,9	135,5	80,3	118,8	93	67,3	106,3	125,5	106,6	114	122,4
27 палива мінеральні; нафта і продукти її перегонки	101,7	98,2	80,4	102,8	107,9	105,2	106,9	106,3	99	98	97,4
28 продукти неорганічної хімії	107,9	110,5	103,8	99	93,5	86,6	102,2	101	99	98	97,4
29 органічні хімічні сполуки	117,5	93,9	92,7	93,6	101	86,5	111	104,5	92,2	93,4	83,7
30 фармацевтична продукція	115,2	98	111,4	95,9	106,3	113,5	111,4	93,7	99,8	90,1	97,1
31 добрива	100,2	104,8	103	99,2	102,9	94,8	90,3	116,9	99,9	90	100,0
32 екстрактні дубляні	97,8	108,7	100,5	86,4	86,9	85,3	98,7	104,4	105,3	105,6	92,3
33 ефірні олії	105,3	119,3	101,9	97,6	94,2	103	119,7	113,7	101,6	97	99,9
34 мило, повчорново-активні органічні речовини	96,3	100,6	100,9	96	99,3	89,5	96	99,8	95,5	93,8	96,1
35 білкові речовини	125	98,2	99,6	109,9	94,4	78,6	99,2	109,7	89,7	110,2	102,8
36 порох і вибухові речовини	143,1	105,7	116,6	155,4	93,5	92,1	87,8	99,3	113,4	89	95,7
37 фотографічні або кінематографічні товари	96,8	88,9	110,5	106,1	78,4	89,4	104,2	105,2	109,3	128,8	84,0
38 різноманітна хімічна продукція	74,1	98,5	103,3	110,3	91,9	97	100,2	103,1	120,6	101,8	98,3
39 пластмаси, полімерні матеріали	102,2	97,4	103,8	100,3	100,1	104,8	106,6	96,8	96	106,2	106,1
40 каучук, гума	96,5	101,6	97,6	97,4	96,5	92,9	88,7	101,5	106,8	100,6	99,0
41 папір	115,5	89,3	93	79,9	102,8	100,1	95,5	77,1	132,4	108,9	105,4
42 вироби із папіру	95,1	76,6	85,7	107,5	84	78,8	100,5	100,3	104,6	104,1	104,5
43 натуральне та штучне хутро	101,7	112,7	104,6	78,5	88,9	89,1	88,3	116,6	102,4	74,6	103,4
44 деревина і вироби з деревини	85,6	106,6	94,4	96,4	96,5	93,3	101	105,4	109,2	107,6	101,4
45 корок та вироби з нього	–	100,7	106,7	128,9	82,1	115	103,9	97	77,8	104,1	96,2
46 вироби із соломки	63,1	96,5	81,8	98	93,2	82,8	107,5	111,8	104,1	117,6	99,1
47 маса з деревини	73	100,9	111,2	146,7	97,5	101,6	113,4	96,2	101,2	108,1	116,4
48 папір та картон	99,7	99,7	98,1	100,3	97,8	97	96,2	107,2	99,1	101,9	103,4
49 друкована продукція	90,8	102,2	96	107,3	90	100,9	80,1	107,6	107,8	91,8	112,0
50 шпек	84,9	–	121,9	102,3	102,5	100,3	103,2	88,4	92,1	78,8	99,6
51 вовна	114,8	91,3	103,8	87,1	96,5	100,6	96,4	90,8	91,8	106,1	109,9
52 бововна	101,9	99,4	104,3	100,7	99,8	103,9	94,3	94,3	101,9	100,3	105,9
53 інші текстильні волокна	135,4	102,6	82,6	132,4	109,5	103,6	110,5	72,4	141,2	104,4	93,9
54 нитки синтетичні або штучні	94,5	79,9	126,7	91,8	78,2	96,7	104,5	91,7	102,5	109	100,9
55 синтетичні або штучні штальняні волокна	97,3	96,3	107,8	123,8	90,3	87	100,1	91,9	100,2	100,3	90,0
56 вата	107,3	122,6	83,6	104,1	97,8	107,5	100	108	100,5	96,3	83,9
57 вовна	72,2	96,2	84,1	97	90,4	83,6	99,6	95,5	108,4	96,5	97,4
58 спеціальні тканини	73,2	85,7	102,4	105,3	89,1	83,6	92,9	103,1	92,1	120,3	95,6
59 текстильні матеріали	119,6	94,1	118,6	96,7	91,9	95,9	87,8	95,7	92,2	108,9	104,1

Продовження додатку К1

	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
60 приполюсний поліетилен	95,4	109,1	103,4	86,7	93,7	83,9	89,2	111,4	97,5	125,4	126,9
61 одяг та додаткові речі до одягу, трикотажні	81,3	79,2	91,1	89,1	102,9	89,2	87,4	102,8	115	129,4	102,3
62 одяг та додаткові речі до одягу, текстильні	74,9	70,9	102,4	82,7	97,9	84,9	85,9	99,2	108,7	132,9	103,9
63 інші готові текстильні вироби	76,1	100,1	94,2	109,6	90	81,2	101,8	105,1	101,9	86,2	100,3
64 взуття	81,6	69,6	111,1	114,7	114,7	87,1	69,6	116,2	94,6	105,7	99,3
65 головні убори	107,9	94,7	117,2	100,9	94,5	69,1	132,8	99,6	142,6	140,5	97,2
66 парасольки	111,7	78,4	86,4	195,4	83,4	88	119,4	95,4	103,8	102,7	119,5
67 оброблені шкіря та шкір.	108,2	108,2	82,1	103,3	88,4	68,9	79,2	115,7	110,5	97	108,4
68 вироби з каменю, гіпсу, цементу	91,5	101,3	101,5	95,2	88,2	89,8	97,4	102,8	91	92,4	105,7
69 керамичні вироби	96,2	115,9	103,4	103,2	92,6	75,5	84,8	100,8	90	94,3	97,2
70 скло та вироби із скла	95,4	110,5	96,7	105,5	95,4	98,9	92,6	91,3	105,8	105,5	99,5
71 вершини піриролі або куляковані, дорозголіше або напалудороголіше калюшки	88	98,2	100,3	104,6	99,3	101,9	98,2	97,2	86,7	97,6	103,8
72 чорні метали	111	108,9	96,2	91,8	103,9	87,4	101,9	115	101	94,1	97,4
73 вироби з чорних металів	103,6	92,7	98,8	107,8	86,1	85,2	91,3	104,4	108,5	100,1	99,7
74 сталь і вироби з неї	114,8	104	100,5	105,6	90,3	76,1	98,8	102,2	102,8	97,3	94,8
75 алюміній і вироби з нього	74,5	113,1	88,7	104,6	105,9	130,8	91,9	98,6	61,9	90,6	98,3
76 алюміній і вироби з нього	112,3	100,1	113,3	108,7	92,3	91,1	92,1	104,1	103,4	100,6	98,3
78 свинець і вироби з нього	113,4	72,6	125,3	116,6	96,3	90,6	95,9	112,4	100,9	104,9	100,0
79 цинк і вироби з нього	-	-	101,4	112,6	95,2	115,6	113,6	68,4	99,6	122	138,6
80 олово і вироби з нього	-	71,8	188,6	72,9	101,8	133,4	117,3	92,3	142	154,1	107,4
81 інші напалудороголіше метали	115,2	104,8	98,8	101,9	98	96	104,1	101,4	98,2	115,1	78,1
82 інструменти, ящики виробів	106,5	107,7	100,9	112,5	103,7	95,7	128,5	117,8	133,5	102,7	106,9
83 інші вироби з напалудороголіше металів	108,2	99,7	94,1	74,5	102,8	93,5	94,1	100,5	100,5	102,7	91,7
84 реактори ядерні, котли, машини	113,3	94,4	98,1	107,5	95,2	90	107,2	101,3	101,4	103,2	101,2
85 електричні машини	96,3	99,8	95,1	108	91,9	86,8	100,1	93,7	100,3	103,2	100,7
86 залізничні локомотиви	117,3	97,2	80,8	97,4	82,6	82,7	90,2	85,6	111,7	111,8	88,9
87 вироби наземного транспорту, крім залізничного	141,3	101,4	103,6	103,2	98,8	86,8	105,6	118,2	110,9	108,9	98,8
88 літальні апарати	75,5	90,9	87,3	119,1	115,3	72,7	102,7	116,8	74,9	117,8	117,1
89 судна	205,7	-	105,5	100,2	114	78,5	105,6	118,8	100,2	107,7	91,9
90 прилади та апарати оптичні, фотографічні	101,5	98,1	93,8	107	106,6	96,6	102,4	94,7	98,6	102	97,5
91 годинники	95,7	111	126,2	73,8	76,7	78,7	99,7	106,3	161,3	131	90,2
92 музичні інструменти	92,3	92,4	94,7	92,7	84,2	72,6	81,7	101,2	95,8	89,5	106,8
94 меблі	86,8	89,4	90,4	112,5	89,1	85,3	93,1	95,1	99,1	90,1	104,1
95 грамажі	93,3	91,7	80,5	119,7	72	76,5	100,4	97,9	99,8	93	101,8
96 різні готові вироби	122,6	109,8	82,1	97,2	91,9	93,7	106,8	107,4	100,6	86,6	100,7
97 різні місцевості	198,4	51,1	-	83,8	90,6	91,6	100,7	89,1	108,4	105,2	96,3

Таблиця К2. Кількісний індекс умов торгівлі [93]

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Усього	91,2	94	109,8	102,9	123,8	112,1	91,3	92,6	95,5	99,6	105,2
у тому числі:											
01 жайв. тварини	30,1	216,7	63,0	176,5	382,2	175,9	117,3	146,0	69,7	129,6	77,0
02 м'ясо та істиви субпродукти	157,4	330,3	76,9	161,0	265,2	184,8	109,6	87,8	73,4	131,1	96,5
03 риба(а) і ракоподібні	136,1	110,4	89,7	100,6	192,7	99,2	104,5	138,6	80,9	115,3	113,1
04 молоко та молочні продукти, ябля пилки; натуральний мед	120,1	103,9	59,2	76,3	116,1	189,0	118,0	96,6	79,7	55,6	46,4
05 інші продукти тваринного походження	151,1	87,6	115,9	102,1	118,1	288,8	46,5	93,8	115,3	127,8	119,5
06 жайв. дерева та інші рослини	163,1	75,4	112,7	128,9	166,9	437,0	119,6	77,4	86,2	122,1	72,5
07 овочі	59,3	100,6	139,7	82,3	209,8	100,8	100,8	175,3	75,3	39,2	74,2
08 істиви плоди та горішки	130,7	76,6	125	71,1	166,8	169,8	101,3	89,9	99,6	94,5	71,7
09 кава, чай	124,4	146,5	93,1	82,5	156,4	85,6	151,9	109,0	74,0	83,1	96,3
10 зернові культури	38,0	79,2	228,6	84,4	104,7	256,1	110,0	88,2	97,6	142,6	102,4
11 продукти борошномельно-хруст'яної промисловості	57,5	67,7	150,5	134,1	89,3	197,0	79,2	75,8	71,1	118,9	88,7
12 насіння і плоди олійних рослин	83,7	66,3	123,4	126,1	121,0	140,1	71,4	122,3	86,9	149,0	70,1
13 шпак природний	121,7	82,7	102,2	105,7	225,6	94,1	71,9	117,4	167,6	54,1	125,1
14 рослинні матеріали для виготовлення	37,3	99,9	53,3	-	405,0	108,5	75,4	108,5	96,2	124,7	124,9
15 жайри та інші тваринного або рослинного походження	105,6	119,6	146,1	75,4	184,8	136,2	96,0	116,1	94,5	110,8	113,0
16 продукти з м'яса, риби	102,7	86,9	138,7	79,5	121,2	91,3	80,1	88,1	118,9	83,8	85,8
17 цукор і кондитерська виробч. з цукру	24,8	112,7	301,2	80,3	91,0	253,2	122,9	143,4	75,5	72,5	96,9
18 какао та продукти з нього	107,6	93,9	96,7	82,2	84,0	123,9	85,7	93,4	85,6	95,7	84,2
19 готові продукти із зерна	89,1	100,0	102,2	88,2	113,4	140,6	81,6	99,7	69,0	71,8	90,4
20 продукти переробки овочів	129,7	82,4	157,8	115,8	97,0	151,9	82,9	86,7	71,2	110,4	77,1
21 різн. харчові продукти	125,7	109,8	124,0	131,7	93,3	87,6	92,3	117,1	99,0	102,9	101,1
22 алкогольні і безалкогольні напої та оцет	68,9	56,0	85,1	97,6	105,2	148,8	86,9	101,8	77,3	77,7	89,1
23 зачини і відходи харчової промисловості	107,6	101,2	135,4	68,6	182,9	139,2	113,5	107,8	80,6	112,3	88,9
24 п'ютові і промислові заміненні п'ютову	105,6	115,1	101,9	132,5	103,8	136,1	101,1	126,0	108,3	98,1	96,7
25 сіль, сірка, вапні та вапняк	75,9	114,5	112,0	124,2	104,5	82,4	91,9	100,0	99,3	91,8	86,1
26 рудні, шпак і сола	100,3	110,0	114,4	117,1	113,9	109,0	107,6	90,2	115,2	98,6	134,3
27 палива мінеральні; нафта і продукти її переробки	130,7	108,5	88,7	109,4	90,3	32,1	118,6	111,8	89,3	104,7	88,0
28 продукти неорганічної хімії	138,7	131,3	93,6	87,5	90,9	90,1	59,4	98,7	98,8	97,6	133,3
29 органічна хімія сполучи	203,7	105,7	65,3	78,1	70,8	62,2	97,0	175,8	145,2	102,6	114,3
30 фармацевтична продукція	100,0	86,1	96,6	121,5	107,7	96,9	91,7	101,2	102,4	117,3	93,6

Продовження додатку К2

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
31	добрива	57,9	106,1	90,1	87,1	67,9	58,6	24,6	61,3	288,5	238,7	
32	екстракти дубильні	111,9	105,2	99,3	105,1	291,1	55,2	81,1	104,1	105,5	105,6	105,4
33	ефіри олії	100,4	85,4	99,4	104,8	118,9	85,4	68,8	99,8	94,5	83,6	95,5
34	моло, поваренно-активні органічні речовини	117,1										103,5
35	білкові речовини	87,2	119,6	122,5	73,1	114,9	128,2	60,6	104,3	89,5	69,2	
36	порох і вибухові речовини	63,1	78,7	77,6	95,0	179,3	143,5	192,0	92,9	51,8	48,7	95,0
37	фотографічні або кінематографічні товари	99,4	48,3	146,3	110,7	316,5	78,1	93,9	104,9	69,3	79,4	152,5
38	рельєфна хімічна продукція	80,7	82,4	75,7	100,5	117,9	78,9	85,7	103,6	95,3	106,0	108,5
39	пластмаси, полімерні матеріали	93,0	128,8	99,1	75,4	93,0	99,5	87,0	128,9	124,4	100,3	94,8
40	каучук, гума	71,0	72,3	133,2	90,3	100,1	76,6	100,7	105,6	75,9	94,6	96,5
41	шпунці	55,9	74,0	84,7	116,3	88,4	75,3	91,9	130,8	76,4	96,9	91,2
42	вироби із шпунці	107,1	141,1	58,5	117,6	152,3	205,7	81,7	101,5	83,6	78,1	99,9
43	натуральне та штучне хутро	99,6	115,9	86,2	99,2	562,2	132,6	144,8	92,0	114,4	63,0	239,6
44	деревина і вироби з деревини	123,0	105,8	112,1	100,1	152,3	189,2	75,4	78,5	95,1	86,1	97,1
45	корок та вироби з нього	-	367,8	56,4	30,8	1482,2	147,5	116,5	170,4	274,4	76,6	119,9
46	вироби із соломи	105,7	214,5	314,7	81,0	181,4	332,6	103,3	136,6	80,2	82,1	113,6
47	маса з деревини	91,4	67,3	103,8	147,4	87,9	54,5	290,7	192,2	70,8	161,8	95,2
48	папір та картон	97,7	106,8	107,0	100,4	121,2	95,0	86,3	87,6	95,2	80,7	98,9
49	дрюкована продукція	111,7	115	93	154,4	137,7	135,9	92,5	104,1	80,8	99,1	111,6
50	пояк	73,9	-	34,4	171,1	161,2	168,2	198,3	26,1	324,0	434,8	15,1
51	волокна	101,2	91,1	113,1	168,0	131,5	64,8	98,9	122,3	146,8	73,0	80,6
52	бавовна	68,1	66,0	128,8	98,2	80,6	106,5	88,6	95,5	102,3	100,1	98,9
53	інші текстильні волокна	85,9	44,4	260,7	65,2	2723,9	135,6	83,8	91,1	98,9	33,1	63,4
54	нитя синтетичні або штучні	54,3	144,4	37,6	150,2	96,9	124,3	132,1	126,7	81,4	132,9	105,4
55	синтетичні або штучні штапельні волокна	66,4	133,4	120,0	120,0	107,3	137,4	117,5	132,4	91,5	112,8	79,5
56	вата	72,5	61,6	141,5	113,1	136,8	128,0	102,5	100,5	118,5	125,6	89,6
57	капони	71,5	133	137,6	102,5	121,6	76,6	70,4	149,9	96,0	127,6	140,7
58	спеціальні тканини	186,5	189,6	70,6	118,7	104,9	154,9	90,8	86,2	92,5	80,3	133,9
59	текстильні матеріали	72,8	131,4	89,2	94,4	102,2	74,6	70,7	73,9	125,6	88,1	84,9
60	трикотажні полотна	131,2	120,9	73,7	206,6	98,2	128,9	72,2	112,1	79,2	25,9	68,2
61	одяг та доплаткові речі до одягу, трикотажні	82,7	253,0	57,6	130,1	115,9	127,8	125,7	95,6	69,3	46,0	96,1
62	одяг та доплаткові речі до одягу, текстильні	97,8	189,3	31,0	120,3	164,5	155,5	126,5	101,2	76,2	47,7	88,2
63	інші готові текстильні вироби	93,3	100,6	98,8	83,5	140,6	149,4	80,5	94,6	105,1	95,9	103,7
64	взуття	82,9	181,6	43,7	95,9	161,9	145,9	106,6	97,2	87,9	65,3	95,8
65	головні убори	98,7	77,9	32,1	108,8	101,1	359,0	103,2	86,8	86,3	73,2	98,7
66	парасольові	322,7	129,8	93,4	163,7	193,5	198,3	100,1	105,7	101,3	47,7	85,0

Продовження долатку К2

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	
	67 оброблені шп'я та лук	83,9	122	69,0	247,4	85,1	271,4	185,2	61,2	117,4	135,7	78,1
	68 виробів з каменю, гіпсу, цементу	103,2	93,8	95,2	112,8	122,5	114,8	81,9	122,2	99,8	110,3	101,1
	69 керамичні вироби	103,1	97,0	126,3	96,2	125,0	135,0	76,7	119,9	92,1	89,7	113,5
	70 скло та вироби із скла	102,0	100,4	95,0	86,7	133,7	130,7	92,3	110,6	101,7	107,1	119,3
	48,6 71 перші природні або культивовані, допиточні або напідгодовані калінки	56,3	182,5	59,4	336,9	206,2	68,8	253,1	53,2	111,6	71,2	
	72 чорні метали	74,3	80,3	102,8	107,0	140,6	135,6	75,5	73,2	94,3	101,9	108,8
	73 вироби з чорних металів	70,2	155,1	91,5	89,7	110,0	102,7	66,7	99,8	95,2	82,6	113,3
	74 мідь і вироби з неї	110,8	63,5	101,2	89,2	218,9	156,3	53,8	112,0	87,1	49,7	122,6
	75 нікель і вироби з нього	162,4	62,8	140,8	169,4	182,2	32,9	147,7	103,4	188,7	69,1	82,0
	76 алюміній і вироби з нього	57,2	82,3	70,4	93,7	124,7	139,1	83,3	99,5	91,8	74,8	116,7
	78 свинець і вироби з нього	26,8	91,6	133,0	182,7	286,6	263,6	138,5	54,4	57,9	80,4	155,0
	79 цинк і вироби з нього	-	-	240,5	1388,9	156237	0,5	13,0	335,8	499,6	115,3	14,1
	80 олово і вироби з нього	-	412,1	103,2	93,5	231,9	30,8	84,4	546,6	131,8	11,3	335,5
	81 інші недорогоцінні метали	119,3	99,8	117,5	94,4	97,7	115,5	103,0	133,8	72,2	108,8	75,9
	82 інструменти, ноки вироби	67,8	81,8	88,3	111,6	91,3	112,0	63,7	88,1	83,8	96,4	106,0
	83 інші вироби з недорогоцінних металів	81,6	99,2	100,0	146,7	112,0	134,4	83,4	110,9	93,5	74,7	108,7
	84 реактори ядерні, котли, машини	88,1	77,5	104,6	99,4	116,8	100,6	56,7	88,7	87,9	92,6	122,6
	85 електричні машини	74,7	80,0	98,7	96,4	125,5	120,1	88,2	101,6	86,3	75,5	112,1
	86 залізничні локомотиви	85,1	91,3	64,1	170,8	103,6	101,0	55,1	52,6	70,5	235,6	171,9
	87 засоби наземного транспорту, крім залізничного	62,7	70,5	79,4	71,6	175,3	104,4	41,1	60,2	87,9	66,5	90,6
	88 лігальні апарати	91,7	132,2	209,3	33,0	107,0	95,7	43,7	61,4	126,1	40,4	135,3
	89 судна	92,5	-	91,9	1414,9	246,2	106,3	194,0	130,4	83,1	116,2	48,0
	90 прилади та апарати оптичні, фотографічні	71,1	97,7	98,4	104,2	125,0	101,8	71,4	80,9	82,9	104,1	78,1
	91 годинники	96,2	152,6	63,3	157,6	174,6	186,2	93,5	98,1	53,8	90,9	73,2
	92 музичні інструменти	238,5	79,1	104,6	159,7	450,8	211,4	85,0	79,7	79,9	92,5	81,6
	94 меблі	123,2	123,6	110,5	118,5	145,5	175,1	81,7	118,8	92,3	103,5	93,1
	95 іграшки	91,7	99,5	70,0	90,8	183,5	137,3	71,7	118,1	89,1	89,9	83,5
	96 різні готові вироби	43,1	90,3	136,3	181,5	639,4	90,8	107,8	105,3	89,5	98,1	111,6
	97 творчі мистецтва	30,4	91,6	71,8	64,2	1880,1	30,5	254,7	124,0	63,8	50,7	

Наукове видання

КСЕНДЗУК Валентина Віталіївна

**МЕХАНІЗМИ ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ
ДЕРЖАВНОЇ ЗОВНІШНЬОТОРГОВЕЛЬНОЇ
ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ**

МОНОГРАФІЯ

В авторській редакції

Технічний редактор *Т.М. Тростенюк*
Коректор *Т.М. Тростенюк*

Підписано до друку 22.12.2020 р.
Папір офсетний. Формат 60x84 1/16
Гарнітура “Таймс”. Друк офсетний. Ум. др. арк. 19,2
Наклад 300 прим. Зам. № 847

Друк та палітурні роботи ФОП О.О. Євенок
м. Житомир, вул. Мала Бердичівська, 17а
тел.: (0412) 422-106, e-mail: book_druk@i.ua

*Свідоцтво про внесення до
Державного реєстру суб'єктів видавничої справи України
серія ДК № 3544 від 05.08.2009 р.*